

Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa

Merita Mesiäislehto, Anna Elomäki, Minna Kivipelto, Johanna Närvi,
Tapio Räsänen, Hanna Sutela, Elina Kärkkäinen

VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA
TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2022:46

tietokayttoon.fi

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:46

Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa

Merita Mesiäislehto, Anna Elomäki, Minna Kivipelto, Johanna Närvi,
Tapio Räsänen, Hanna Sutela, Elina Kärkkäinen

Valtioneuvoston kanslia Helsinki 2022

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvoston kanslia

CC BY-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-383-244-2

ISSN pdf: 2342-6799

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2022

Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:46

Julkaisija Valtioneuvoston kanslia

Tekijä/t Merita Mesiäislehto, Anna Elomäki, Minna Kivipelto, Johanna Närvi, Tapio Räsänen, Hanna Sutela, Elina Kärkkäinen

Kieli suomi **Sivumäärä** 218

Tiivistelmä

Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa -hankkeen raportti tarjoaa kokonaisarvion koronakriisin vaikutuksista sukupuolten tasa-arvon tilaan Suomessa. Raportissa tarkastellaan kriisin vaikutuksia tasa-arvon eri osa-alueille (työllisyys ja toimeentulo, työolot, hoivan jakaminen, väkivalta sekä terveys ja hyvinvointi). Lisäksi analysoidaan kriisiin vastaavaa päätöksentekoa ja talouspolitiikkaa tasa-arvonäkökulmasta. Raportissa hyödynnettiin monipuolisesti sekä olemassa olevia että uusia laadullisia ja määrällisiä aineistoja.

Raportin tulokset osoittivat, että kuten kriisit yleensä, koronakriisi kohteli sukupuolia ja ihmisryhmiä eri tavoin. Kriisissä korostuivat yhteiskunnan eriarvoistavat ja sukupuolittuneet rakenteet, kuten työmarkkinoiden segregaatio ja hoivavastuun epätasa-arvoinen jakautuminen. Suuri osa kriisin negatiivisista vaikutuksista sukupuolten tasa-arvon eri osa-alueisiin olivat verrattain lyhytkestoisia. Pidempikestoiset seuraukset tunnistettiin suhteessa hyvinvointiin ja mielenterveyteen sekä työelämän tasa-arvoon, etenkin sosiaali- ja terveysalan kuormittuneisuuteen. Tasa-arvonäkökulmat ja -tavoitteet eivät tämän selvityksen mukaan olleet mukana koronakriisiin liittyvistä rajoitus- ja tukitoimista päätettäessä.

Raportti sisältää toimenpidesuosituksia siitä, kuinka selvityksen esiin tuomia vaikutuksia ja ongelmia voisi huomioida kriisin jälkihoidossa, tasa-arvopolitiikassa ja tuleviin kriiseihin varautumisessa.

Klausuuli Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. (tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

Asiasanat tasa-arvo, tasa-arvopolitiikka, koronavirukset, tutkimus, tutkimustoiminta

ISBN PDF 978-952-383-244-2

ISSN PDF 2342-6799

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-244-2>

Coronakrisens inverkan på jämställdheten i Finland

Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2022:46**Utgivare** Statsrådets kansli**Författare** Merita Mesiäislehto, Anna Elomäki, Minna Kivipelto, Johanna Närvi, Tapio Räsänen, Hanna Sutela, Elina Kärkkäinen**Språk** finska**Sidantal**

218

Referat

Rapporten från projektet Coronakrisens inverkan på jämställdheten mellan könen i Finland erbjuder en helhetsbedömning av krisens konsekvenser för jämställdheten i Finland. I rapporten granskas krisens konsekvenser för jämställdhetens olika delområden (sysselsättning och försörjning, arbetsförhållanden, fördelning av omsorg, våld samt hälsa och välfärd). Dessutom analyseras det beslutsfattandet och den ekonomiska politiken som ger svar på krisen ur ett jämställdhetsperspektiv. I rapporten utnyttjades på ett mångsidigt sätt både kvalitativt och kvantitativt material. Största delen av materialet är befintligt material eller material som samlats in inom andra forskningsprojekt.

Resultaten i rapporten visade att liksom kriser i allmänhet, coronakrisen behandlade könen och människogrupperna olika. I krisen betonades också samhällets ojämlika och könade strukturer, såsom segregation på arbetsmarknaden och ojämlik fördelning av omsorgsansvar. En stor del av krisens negativa konsekvenser för jämställdhetens olika delområden var relativt kortvariga. Mer långvariga konsekvenser identifierades i förhållande till välfärd och psykisk hälsa samt arbetslivets jämlikhet, i synnerhet belastningen inom social- och hälsovården.

Jämställdhetsperspektiven och -målen var enligt denna utredning inte med när beslut om begränsnings- och stödåtgärder i anslutning till coronakrisen fattades. Rapporten innehåller åtgärdsrekommendationer om hur de konsekvenser och problem som utredningen lyfter fram kan beaktas i eftervärden av krisen, i jämställdhetspolitiken och i beredskapen inför kommande kriser.

Klausul Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokayttoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt**Nyckelord** jämställdhet, jämställdhetspolitik, coronavirus, forskning, forskningsverksamhet**ISBN PDF** 978-952-383-244-2**ISSN PDF**

2342-6799

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-244-2>

The impact of the Covid-19 crisis on gender equality in Finland

Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2022:46

Publisher	Prime Minister's Office		
Author(s)	Merita Mesiäislehto, Anna Elomäki, Minna Kivipelto, Johanna Närvi, Tapio Räsänen, Hanna Sutela, Elina Kärkkäinen		
Language	Finnish	Pages	218

Abstract

The report of the Impact of the Covid-19 crisis on gender equality in Finland project provides an overall assessment of the impacts of the crisis on the state of gender equality in Finland. The report examines the impacts of the crisis on the various areas of gender equality (employment and income, working conditions, division of care, violence, and health and welfare). In addition, it analyses decision-making and economic policy that responds to the crisis from the perspective of gender equality. The report utilised both qualitative and quantitative data sets in a versatile manner. Most of the data sets are existing data sets or data sets collected in other research projects.

The results showed that the Covid-19 crisis treated genders and groups of people differently. The crisis also highlighted the unequal and gender-based structures in society, such as segregation in the labour market and the unequal division of care responsibilities. Most of the negative impacts of the crisis on the different areas of gender equality were relatively short-term. Long-term impacts were identified in relation to wellbeing and mental health and equality in the workplace, especially concerning the workload in the social welfare and health care sector. According to the report, equality perspectives and objectives were not included in the decision-making concerning the restriction and support measures related to the crisis.

The report contains recommendations for measures on how the impacts and problems highlighted in the report could be taken into account in post-crisis management, gender equality policy and preparedness for future crises.

Provision This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokayttoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.

Keywords equality, equality policy, coronaviruses, research, research activities

ISBN PDF 978-952-383-244-2 **ISSN PDF** 2342-6799

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-244-2>

Sisältö

Esipuhe	9
Kirjoittajat	10
1 Johdanto	12
1.1 Taustat ja tavoitteet.....	13
1.2 Lähestymistapa, aineistot ja menetelmät	15
1.3 Raportin rakenne	17
2 Työmarkkinat	18
2.1 Työllisyys	20
2.1.1 Muutos työllisyysasteessa sekä työllisten määrissä ja tehdyissä työtunneissa toimialoitain..	20
2.1.2 Työllisyys iän, ammattiaseman, koulutuksen ja syntyperän mukaan	25
2.1.3 Palkansaajien erilaiset työsuhteet	29
2.1.4 Palkkasummien muutokset	31
2.2 Työttömyys, lomautukset ja työvoimaan kuuluminen	34
2.3 Nuorten työmarkkina-asema	38
2.4 Yhteenveto ja johtopäätökset.....	41
3 Työolot	44
3.1 Koronakriisin vaikutus työoloihin yleisesti	46
3.2 Etätyö ja sen piirteet.....	47
3.3 Sosiaaliset suhteet ja tasa-arvo	50
3.4 Muutosta työn laadussa? Epävarmuus, haittatekijät, kuormitus ja palkan oikeudenmukaisuus.....	52
3.5 Terveystila ja oireet	55
3.6 Yhteenveto ja johtopäätökset.....	57
4 Yrittäjien tilanne ja yritysten tekemät toimet	60
4.1 Yrittäjien tilanne korona-aikana.....	62
4.1.1 Yrittäjien jaksaminen	62
4.1.2 Yrittäjien taloudellinen tilanne	63
4.1.3 Tuen saaminen ja halu työskennellä yrittäjänä	64
4.2 Yrityksissä tehdyt sopeutumistoimet	65
4.2.1 Yrityksissä tehdyt supistamistoimet.....	66
4.2.2 Yrityksissä tehdyt proaktiiviset toimet	67
4.2.3 Toimialat ja nais- ja miesyrittäjien toiminta koronakriisissä	70
4.3 Kriisistä selviytymiseen uskotaan	71
4.4 Yhteenveto ja johtopäätökset.....	72

5	Hoivan jakaminen ja vanhempien hyvinvointi	75
5.1	Hoivan jakaminen	78
5.1.1	Perhevapaiden käytön muutokset	78
5.1.2	Muutokset lastenhoidon ja kotitöiden jakamisessa	87
5.2	Vanhempien hyvinvointi ja jaksaminen kahden ja yhden vanhemman perheissä	90
5.2.1	Vanhempien jaksaminen vauvaperheissä	90
5.2.2	Työn ja perheen yhteensovittaminen	93
5.3	Yhteenveto ja johtopäätökset	98
6	Lähisuhdeväkivalta ja sukupuolistunut väkivalta	102
6.1	Koettu parisuhde- ja lähisuhdeväkivalta	104
6.1.1	Kokemukset parisuhdeväkivallasta	104
6.1.2	Lähisuhdeväkivallan toistuvuus ja seuraukset	106
6.1.3	Muutokset kaltoinkohtelussa	108
6.2	Poliisin tietoon tullut lähisuhdeväkivalta ja sukupuolistunut väkivalta	110
6.2.1	Tietoon tullut puolisoien välinen väkivalta	112
6.2.2	Tietoon tullut lapsiin kohdistuva väkivalta	113
6.3	Palveluihin hakeutuminen ja avun saaminen	114
6.3.1	Auttavat puhelimet, chatit ja turvakodit – tukipalvelujen asiakkaat	114
6.3.2	Sosiaali-, oikeus- ja terveyspalvelut	120
6.4	Yhteenveto ja johtopäätökset	122
7	Terveys, hyvinvointi ja palvelut	124
7.1	Terveys ja hyvinvointi	126
7.1.1	Terveys ja yksinäisyys	126
7.1.2	Mielenterveys	130
7.1.3	Maahan muuttaneiden hyvinvointi	130
7.1.4	Nuorten ja opiskelijoiden arki ja hyvinvointi	131
7.2	Sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttö ja riittävyys	136
7.2.1	Terveyspalvelut	136
7.2.2	Sosiaalipalvelut	140
7.3	Yhteenveto ja johtopäätökset	141
8	Koronakriisiin vastaava päätöksenteko ja talouspolitiikka	144
8.1	Tasa-arvonäkökulmat päätöksenteossa	146
8.2	Tasa-arvotoimet ja hoivainvestoinnit osana koronaan vastaavaa talouspolitiikkaa	148
8.2.1	Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen kohdennetut toimet	150
8.2.2	Investoinnit hoivaan	151
8.3	Yritysten koronatuken kohdistuminen toimialan sukupuolijakauman mukaan	153
8.3.1	Business Finlandin, Valtiokonttorin ja ELY-keskusten koronatuot yrityksille	154
8.3.2	Kuntien myöntämät yksinyrittäjien tuet	156
8.3.3	Yritysten koronatuot sukupuolinäkökulmasta	157

8.4	Tilapäisten koronaetuuksien sukupuolenmukaiset tulonjakovaikutukset.....	158
8.4.1	Tilapäisten koronaetuuksien kohdistuminen kotitaloustyyteittäin.....	159
8.4.2	Tilapäisten koronaetuuksien vaikutus köyhyyteen	163
8.4.3	Tilapäisten koronaetuuksien vaikutus miesten ja naisten tuloihin.....	164
8.5	Yhteenveto ja johtopäätökset.....	166
9	Johtopäätökset: koronakriisi ja sukupuolten tasa-arvo Suomessa	168
9.1	Kriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvon tilaan	169
9.2	Syitä tasa-arvovaikutusten suuntiin ja politiikkatoimien arviointia.....	173
9.3	Toimenpidesuositukset jälleenrakennukseen ja tuleviin kriiseihin	176
	Liitteet	179
	Lähteet.....	208

ESIPUHE

Tämä raportti on valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnalla rahoitetun Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa-hankkeen (2020–2022) loppuraportti. Hanke on osa pääministeri Sanna Marinin hallituksen tasa-arvo-ohjelmaa, jonka toimenpiteistä yksi on tehdä ”laaja-alainen selvitys koronakriisin terveydellisistä, taloudellisista ja sosiaalisista vaikutuksista sukupuoliin lyhyellä ja pitkällä aikavälillä”. Hankkeeseen osallistuivat Merita Mesiäislehto, Jonna Ikonen, Sakari Karvonen, Laura Kestilä, Minna Kivipelto, Timo Koskela, Johanna Närvi, Johanna Lammi-Taskula, Suvi Parikka sekä Outi Sirniö Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta, Anna Elomäki, Paula Koskinen Sandberg, Satu Ojala ja Raisa Jurva Tampereen yliopistosta, Anneli Miettinen, Tapio Räsänen, Hanna Rättö, Miia Saarikallio-Torp, Ella Sihvonen ja Miska Simanainen Kelasta, ja Henna Attila, Kimmo Haapakangas, Miina Keski-Petäjä, Johanna Lahtela, Laura Lipasti, Marjut Pietiläinen, Anna Pärnänen ja Hanna Sutela Tilastokeskuksesta. Hankkeen korkeakouluharjoittelijana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella toimi Elina Kärkkäinen.

Vaikka kasvokkaiset tapaamiset ovat pandemiasta johtuen jääneet hankkeessa vähäisiksi, on työskentely tutkimushankkeessa ollut todella antoisaa. Hanke on tarjonnut ainutlaatuisen mahdollisuuden neljän instituution eri tieteenalojen tutkijoille tutkia ja pohtia yhdessä koronakriisiin ja sukupuolten tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä ja tuottaa aiheesta tutkittua tietoa käyttäen monipuolisesti erilaisia tutkimusaineistoja. Tuloksena on erittäin kattava raportti, joka on tarkoitettu erityisesti päätöksentekijöille, asiantuntijoille, tutkijoille ja yleisemmin kaikille sukupuolten tasa-arvosta kiinnostuneille henkilöille.

Raportin taustalla olevan tutkimushankkeen ohjausryhmän muodostivat tasa-arvoneuvos Riitta Martikainen (STM), joka toimi ohjausryhmän puheenjohtajana, erityisasiantuntija Annamari Asikainen (STM), neuvotteleva virkamies Antti Hautaniemi (STM), erityisasiantuntija Piia Mattila (STM), ylilääkäri Paula Tiittala (STM), johtava erityisasiantuntija Olli Kärkkäinen (VM), opetusneuvos Katri Tervaspalo (OKM), erityisasiantuntija Marianne Keyriläinen (TEM), erityisasiantuntija Maija Lyly-Yrjänäinen (TEM) ja neuvotteleva virkamies Johanna Slaney (TEM). Haluan esittää koko hankeryhmän puolesta lämpimät kiitokset ohjausryhmälle hyödyllisistä kommentteista sekä mielenkiintoisista keskusteluista hankkeen aikana.

Merita Mesiäislehto
Hankkeen konsortion johtaja

KIRJOITTAJAT

Attila, Henna, tutkija, Tilastokeskus

Elomäki, Anna, yliopistotutkija, Tampereen yliopisto

Haapakangas, Kimmo, yliaktuaari, Tilastokeskus

Ikonen, Jonna, tilastotutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Jurva, Raisa, tutkimusavustaja, Tampereen yliopisto

Karvonen, Sakari, tutkimusprofessori, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Keski-Petäjä, Miina, yliaktuaari, Tilastokeskus

Kestilä, Laura, tutkimuspäällikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kivipelto, Minna, tutkimuspäällikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Koskela, Timo, erikoissuunnittelija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Koskinen Sandberg, Paula, tutkijatohtori, Tampereen yliopisto

Kärkkäinen, Elina, korkeakouluharjoittelija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Lahtela, Johanna, yliaktuaari, Tilastokeskus

Lammi-Taskula, Johanna, tutkimuspäällikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Lipasti, Laura, yliaktuaari, Tilastokeskus

Mesiäislehto, Merita, erikoistutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Miettinen, Anneli, erikoistutkija, Kela

Närvi, Johanna, erikoistutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Ojala, Satu, tenure track -tutkija, Tampereen yliopisto

Parikka, Suvi, kehittämisspäälikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Pietiläinen, Marjut, erikoistutkija, Tilastokeskus

Pärnänen, Anna, kehittämisspäälikkö, Tilastokeskus

Räsänen, Tapio, tutkija, Kela

Rättö, Hanna, erikoistutkija, Kela

Saarikallio-Torp, Miia, erikoistutkija, Kela

Sihvonen, Ella, erikoistutkija, Kela

Simanainen, Miska, tutkija, Kela

Sirniö, Outi, erikoistutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Sutela, Hanna, erikoistutkija, Tilastokeskus

1 Johdanto

Tämä Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa -hankkeen raportti tarjoaa kokonaisarvion kriisin vaikutuksista sukupuolten tasa-arvon tilaan Suomessa. Raportissa tarkastellaan kriisin vaikutuksia tasa-arvon eri osa-alueille, kuten työllisyyteen ja toimeentuloon, työoloihin, hoivan jakamiseen, väkivaltaan sekä terveyteen ja hyvinvointiin. Lisäksi siinä analysoidaan kriisiin vastaavaa päätöksentekoa ja talouspolitiikkaa tasa-arvonäkökulmasta.

Koronapandemia vaikutti moninaisin tavoin ihmisten terveyteen, hyvinvointiin, taloudelliseen turvaan, työllisyyteen ja työoloihin sekä ajankäyttöön. Kuten useissa tutkimuksissa on käynyt ilmi, pandemia ja siitä johtuvat rajoitustoimet eivät ole kohdelleet kaikkia ihmisiä ja väestöryhmiä samalla tavalla. Pandemian alussa huoli oli erityisesti iäkkäiden, toimintarajoitteisten ja taloudellisesti heikossa asemassa olevien ihmisten sekä perheiden hyvinvoinnista. Kriisin pitkittyessä esiin ovat nousseet erityisesti nuorten ahdistuneisuus ja mielenterveysongelmien lisääntyminen sekä yrittäjien ja epätyypillisissä työsuhteissa olevien ihmisten toimeentulo.

Koronakriisiä on kutsuttu myös sukupuolten tasa-arvon kriisiksi, koska sillä on pelätty olevan pitkäkestoisia seurauksia niin taloudelliseen tasa-arvoon, naisten työmarkkina-asemaan, hoivan jakamiseen kuin sukupuolistuneeseen väkivaltaan. Monet pandemian ja siihen liittyvien rajoitustoimien vaikutukset ovat vahvasti sukupuolittuneet. Kansainvälisissä tutkimuksissa keskeisiksi kysymyksiksi koronakriisissä sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta on nostettu muun muassa työllisyys ja työolot, hoivan ja työn yhteensovittaminen sekä lähisuhdeväkivalta. Aiemmista talouskriiseistä poiketen työllisyys laski kriisin alussa pääasiassa naisvaltaisilla toimialoilla kuten matkailu- ja ravitsemisalalla (esim. Alon ym. 2021; Pwc 2022). Toisaalta kriisi myös kuormitti naisvaltaisia aloja kuten terveys- ja sosiaalialaa ja vaikeutti näillä aloilla työskentelevien jaksamista. Monissa maissa päiväkodit olivat kuukausia suljettuna ja koulut etäopetuksessa. Tämä vaikeutti vanhempien arkea ja korosti jo ennestään epätasaista hoivavastuiden jakautumista sukupuolten välillä, sillä äidit huolehtivat kotona olevista lapsista useammin kuin isät. (esim. Blum & Dobrotić 2021; Hjálmsdóttir & Bjarnadóttir 2020; Vicari ym. 2022.) Useiden tutkimusten mukaan lähisuhdeväkivalta ja perheväkivalta ovat pahentuneet koronakriisin aikana ja avun hakeminen on vaikeutunut (esim. Campbell 2020; Hietämäki ym. 2022; Piquero ym. 2021). Pandemia on tuonut entistä kirkkaammin esiin rakenteellisen epätasa-arvon eri ulottuvuuksia sekä sukupuolten tasa-arvon ongelmakohtia, kuten työmarkkinoiden segregaaation ja hoivan

epätasaisen jakautumisen. Tästä huolimatta sukupuolinäkökulma on ollut heikosti mukana kriisiin liittyvien politiikkatoimien suunnittelussa ja toimeenpanossa.

Koronakriisin vaikutukset ovat vaihdelleet eri maissa, ja myös kriisiin vastaamisessa on ollut eroja eri maiden välillä. Vaikutukset sukupuolten tasa-arvon kannalta vaihtelevat yleensä sen mukaan, 1) minkälainen tasa-arvon tilanne oli ennen kriisiä, 2) minkälainen hyvinvointivaltion rakenne on ja 3) minkälaisilla politiikkatoimilla kriisiin vastattiin.

Suomea luonnehditaan yleensä pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi, jossa laajat ja kattavat etuudet ja palvelut turvaavat ihmisten hyvinvointia läpi elämänkaaren, ja jossa on korkea luottamus instituutioihin ja toisiin ihmisiin. Kriisissä juuri pohjoismaisen hyvinvointivaltion ominaispiirteitä, kuten valtion vahvaa roolia työmarkkinoiden ja palveluiden toiminnan takaamisessa ja suhteellisen korkeita etuuksia työnsä menettäneille, on pidetty keskeisinä syinä sille, miksi maat ovat selvinneet verrattain hyvin kriisistä (Greve ym. 2021; Piscopo 2020). Suomea pidetään muiden Pohjoismaiden tavoin myös sukupuolten tasa-arvon edelläkävijänä. Kahden ansaitsijan malli tukee molempien vanhempien osallistumista työmarkkinoille ja hoivaan (Pfau-Effinger 2005). Lisäksi äitien työllisyys on samalla tasolla kuin naisten, joilla ei ole lapsia (Tilastokeskus 2018). Toisaalta rakenteelliset tasa-arvo-ongelmat, kuten työmarkkinoiden segregatio, naisiin kohdistuva väkivalta ja hoivavastuun epätasainen jakautuminen voivat heijastua koronakriisin vaikutuksiin (Mesiäislehto ym. 2022).

1.1 Taustat ja tavoitteet

Hanke on osa pääministeri Sanna Marinin hallituksen tasa-arvo-ohjelmaa. Yksi ohjelman toimenpiteistä on tehdä ”laaja-alainen selvitys koronakriisin terveydellisistä, taloudellisista ja sosiaalisista vaikutuksista sukupuoliin lyhyellä ja pitkällä aikavälillä” (STM 2020, toimenpide 7.8.).

Hankkeen tutkimuksellisenä päätavoitteena oli tuottaa tutkittua tietoa koronakriisin terveydellisistä, taloudellisista ja sosiaalisista vaikutuksista eri mies- ja naisryhmiin ja sukupuolten tasa-arvoon yhteiskunnassa sekä kartoittaa pandemian hoitoon liittyvien toimien sukupuolivaikutuksia. Tavoitteena oli myös, että pandemian ja sen jälkihoidon aikaiset poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset linjaukset tehdään entistä kattavampaan ja laadukkaampaan sukupuolivaikutuksia koskevaan analyysiin pohjautuen.

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan (VN-TEAS) rahoittamasta hankkeesta vastasi Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, ja hanketta johti Merita Mesiäislehto. Hanke toteutettiin yhteistyössä Kelan, Tampereen yliopiston ja Tilastokeskuksen kanssa. Monitieteinen hanke toi yhteen sosiaalipolitiikan, sukupuolentutkimuksen, sosiologian, työelämä tutkimuksen, taloustieteen, väestötieteen ja terveystieteen asiantuntijoita.

Hanke jakautui neljään osahankkeeseen, joista ensimmäinen tarkasteli koronakriisin välittömiä ja välillisiä vaikutuksia terveyteen ja hyvinvointiin eri väestöryhmien (ml. maahan muuttaneet, koululaiset ja opiskelijat) keskuudessa. Toinen osahanke tuotti tietoa kriisin vaikutuksista naisten ja miesten asemaan työmarkkinoilla ja heidän työoloihinsa. Kolmas osahanke tutki vuonna 2020 tehtyjen, koronakriisin hoitoon liittyvien talouspoliittisten päätösten tasa-arvo- ja sukupuolivaikutuksia. Neljäs osahanke keskittyi hoivan jakautumiseen ja vanhempien jaksamiseen perheissä sekä lähisuhde- ja perheväkivaltaan.

Tutkimuskysymykset

- Miten koronakriisi on vaikuttanut miesten ja naisten terveyteen ja hyvinvointiin välittömästi (sairastuneet, kuolleisuus) ja välillisesti (koronan aiheuttama hoito- ja palveluvaje sukupuolittain)?
- Miten koronakriisi on vaikuttanut ja millaisia vaikutuksia sillä voi arvioida jatkossa olevan naisten ja miesten asemaan työmarkkinoilla?
- Onko koronakriisillä sukupuolittuneita vaikutuksia etätööhön, työhyvinvointiin ja työssä jaksamiseen?
- Millaisin keinoin yritykset ovat vastanneet nopeasti muuttuneeseen tilanteeseen?
- Onko koronakriisillä lyhyt- tai pitkäaikaisia vaikutuksia hoivan jakautumiseen ja vanhempien jaksamiseen perheissä? Minkälaisia vaikutuksia yksihuoltajaperheisiin on havaittavissa?
- Minkälaisia vaikutuksia koronakriisillä on naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja perheväkivaltaan sekä palveluihin hakeutumiseen?
- Mitä tiedetään koronakriisin vaikutuksista koululaisten ja opiskelijoiden koulunkäyntiin, oppimisen edellytyksiin, hyvinvointiin ja terveyteen eri sukupuolilla?
- Millaisia sukupuolenmukaisia tulonjakovaikutuksia koronakriisin hoitoon liittyvillä, vuonna 2020 tehdyillä etuusmuutoksilla on?
- Minkälaisia laajempia tasa-arvoaikutuksia tehdyillä talouspoliittisilla päätöksillä on ja miten sukupuolivaikutukset on huomioitu päätöksenteossa?
- Miten vuonna 2020 yrityksille ja yksinyrittäjille suunnatut tuet ovat kohdistuneet nais- ja miesvaltaisille aloille?

1.2 Lähestymistapa, aineistot ja menetelmät

Hanke lähestyi sukupuolten tasa-arvoa intersektionaalisesti. Ihmisten asemaan ja toimintamahdollisuuksiin yhteiskunnassa vaikuttavat sukupuolen ohella muutkin erot ja hierarkiat, kuten yhteiskuntaluokka, tulotaso, ikä, etnisyys ja seksuaalinen suuntautuminen. Intersektionaalisuudessa on kyse näiden yhteiskunnallisten jakolinjojen keskinäissuhteista ja keskinäisvaikutuksesta (Crenshaw 2017; Karkulehto ym. 2012). Tässä hankkeessa intersektionaalinen lähestymistapa näkyy siten, että koronakriisin sukupuolenmukaisia vaikutuksia tarkastellaan suhteessa muihin taustatekijöihin ja eriarvoisuuksiin, kuten koulutukseen, ikään, perhetyyppiin ja syntyperään. Koronakriisin vaikutuksia tutkiessa tämä on keskeistä, sillä kriisin tiedetään kohdelleen eri väestöryhmiä hyvin eri tavoin. Esimerkiksi työn menettäminen tai lomautus, sosiaalisten suhteiden väheneminen tai etätyö ja -koulu voivat vaikuttaa hyvin eri tavalla eri ikä- tai koulutusryhmissä tai Suomessa syntyneiden ja maahan muuttaneiden keskuudessa. Sukupuoli jäsentää kaikkia näitä vaikutuksia, esimerkiksi nuorten naisten tilanne voi erota nuorten miesten kokemuksista ja etätyötä tekevien naisten tilanne etätyötä tekevien miesten tilanteesta.

Tutkijat ovat itse valinneet, mitä yhteiskunnallisia eroja sukupuolen lisäksi on kunkin tutkimuskysymyksen suhteen tarkasteltu. Mahdollisuudet intersektionaaliseen analyysiin ovat riippuneet tutkimuskysymyksistä ja aineistoista. Hankkeessa käytettyjen aineistojen ja tilastojen rajoituksista johtuen sukupuolen moneus ei näy raportissa.

Sukupuolten tasa-arvo on kiistelty ja moniulotteinen käsite, joka voidaan ymmärtää muun muassa samanlaisena kohteluna tai lopputulemien tasa-arvona (Ylöstalo 2012). Myös julkaistut tasa-arvotavoitteet vaikuttavat siihen, miten tasa-arvo eri kansallisissa konteksteissa ymmärretään. Hankkeessa tasa-arvoa lähestyttiin suhteessa tutkimuskysymyksiin liittyviin ulottuvuuksiin. Hankkeessa on pyritty tunnistamaan sukupuoleen liittyvä rakenteellinen eriarvoisuus ja tasa-arvo-ongelmat (esim. ammatti- ja toimialojen segregatio, hoivavastuun kasautuminen) suhteessa hankkeessa käsiteltyihin teemoihin, sekä eriarvoisuuden rooli kriisin vaikutusten kasautumisessa ja laajemmissa vaikutuksissa tasa-arvon tilaan.

Hankkeessa hyödynnettiin monipuolisesti sekä laadullisia että määrällisiä aineistoja. Näin saatiin kattava kuva koronakriisin vaikutuksista tasa-arvon tilaan Suomessa. Suurin osa aineistoista on olemassa olevia tai muissa tutkimushankkeissa kerättyjä aineistoja. Tämän hankkeen puitteissa kerättyjä aineistoja ovat Tilastokeskuksen Koronakriisin vaikutukset työelämään -aineisto luvussa 3 sekä luvun 8 talouspoliittista päätöksentekoa koskeva aineisto. Aineistojen analyysien lisäksi hankkeessa hyödynnettiin olemassa olevaan tutkimustietoa. Eri luvuissa hyödynnetyt aineistot ja menetelmät on kuvattu liitteessä 1.

Taulukko 1. Tutkimuskysymykset ja aineistot

Tutkimuskysymys	Aineisto
1.1 Miten koronakriisi on vaikuttanut miesten ja naisten terveyteen ja hyvinvointiin välittömästi (sairastuneet, kuolleisuus) ja välillisesti (koronan aiheuttaman hoito- ja palveluvaje sukupuolittain)?	THL:n seurantatilastot koronaviruksesta; Kelan rekisteriaineistot lääkkeiden erityiskorvaus oikeuksista ja Kelan korvaamasta suun terveydenhuollosta; Finsote; MigCOVID; Tilastokeskuksen tulo- ja väestörekisteritiedot; julkiset tilastot, tutkimusraportit ja selvitykset
2.1 Miten koronakriisi on vaikuttanut ja millaisia vaikutuksia sillä voi arvioida jatkossa olevan naisten ja miesten asemaan työmarkkinoilla?	Työvoimatutkimus; Koronakriisin vaikutukset työelämään -verkkotiedonkeruu ja laadulliset haastattelut, Työolotutkimus 2018 -verkkoaineisto
2.2 Onko koronakriisillä sukupuolittuneita vaikutuksia etätööhön, työhyvinvointiin ja työssä jaksamiseen?	
2.3 Millaisin keinoin yritykset ovat vastanneet nopeasti muuttuneeseen tilanteeseen?	
3.1 Millaisia sukupuolenmukaisia tulonjakovaikutuksia koronakriisin hoitoon liittyvillä, vuonna 2020 tehdyillä etuusmuutoksilla on?	3.1 Tilastokeskuksen mikrosimuloinnin rekisteriaineisto;
3.2 Minkälaisia laajempia tasa-arvovaikutuksia tehdyillä talouspoliittisilla päätöksillä on ja miten sukupuolivaikutukset on huomioitu päätöksenteossa?	3.2 Vuoden 2020 lisätalousarviot, vuoden 2021 budjetti ja niihin liittyvät lakiesitykset;
3.3 Miten vuonna 2020 yrityksille ja yksinyrittäjille suunnatut tuet ovat kohdistuneet nais- ja miesvaltaisille aloille?	3.3. Tiedot ELY-keskusten, Business Finlandin ja Uudenmaan kuntien myöntämistä yritystuista
4.1 Onko koronakriisillä lyhyt- tai pitkäaikaisia vaikutuksia hoivan jakautumiseen ja vanhempien jaksamiseen perheissä? Minkälaisia vaikutuksia yksihuoltajaperheisiin on havaittavissa?	4.1 THL:n Varhaiskasvatus ja koronapandemia – kysely; FinLapset - lasten, nuorten ja perheiden terveys ja hyvinvointi -kysely / vauvaperheiden tiedonkeruu; Kelan rekisteritiedot vanhempainpäivärahoista ja kotihoidon tuesta; Kelan keräämä vanhempien kirjoitusaineisto
4.2 Minkälaisia vaikutuksia koronakriisillä on naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja perheväkivaltaan sekä palveluihin hakeutumiseen?	4.2 Tilastokeskuksen rikos- ja pakkokeinotilasto, poliisin tietoon tullut rikollisuus (mm. tietoja lähisuhdeväkivallasta); poliisihallituksen tiedot poliisin kotihälytyksistä; Tilastokeskuksen Gender-Based Violence -tutkimus (Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa 2021 -tutkimus)
4.3 Mitä tiedetään koronakriisin vaikutuksista koululaisten ja opiskelijoiden koulunkäyntiin, oppimisen edellytyksiin, hyvinvointiin ja terveyteen eri sukupuolilla?	4.3 THL:n Kouluterveyskysely; Korkeakouluopiskelijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimus KOTT

1.3 Raportin rakenne

Tämä on toimitettu raportti, jonka jokaisella luvulla on eri kirjoittajat. Koska hankkeen tavoite oli julkaista tietoa sitä mukaa kun sitä valmistuu, osa tuloksista on jo julkaistu hanketta toteuttavien instituutioiden omissa julkaisuissa ja blogeissa. Hankkeeseen liittyvät julkaisut on listattu liitteessä 2.

Luvussa 2 tarkastellaan koronakriisin vaikutuksia naisten ja miesten työllisyyteen, työttömyyteen ja nuorten työmarkkina-asemaan. Luku 3 käsittelee koronakriisin vaikutuksia työoloihin, sosiaalisiin suhteisiin ja työn laatuun sekä terveydentilaan ja oireisiin töissä. Luvussa 4 kartoitetaan yrittäjien tilannetta koronakriisin aikana sekä yrityksissä tehtyjä sopeutustoimia. Luku 5 keskittyy hoivan jakamiseen ja vanhempien hyvinvointiin ja luvussa 6 tarkastellaan kriisin vaikutuksia lähisuhdeväkivaltaan ja sukupuolistuneeseen väkivaltaan. Luku 7 erittelee terveydessä ja hyvinvoinnissa tapahtuneita muutoksia eri väestöryhmien keskuudessa. Luvussa 8 analysoidaan koronakriisiin liittyvää päätöksentekoa ja talouspolitiikkaa sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta, mukaan lukien tasa-arvonäkökulmien ja -tavoitteiden roolia kriisiin vastaamisessa, ja yrityksiä ja yksilöitä tukevien toimien sukupuolivaikutuksia.

2 Työmarkkinat

Hanna Sutela & Outi Sirniö

- Koronakriisi on vaikuttanut eri toimialoihin eri tavoin. Toimialojen erilaisista rakenteista johtuen työllisyyden muutokset ovat näkyneet naisilla ja miehillä hyvin eri tavoin
- Naisten työllisyys kärsi ensimmäisenä koronavuonna enemmän kuin miesten, mutta naisten työllisyys myös toipui kriisistä nopeammin kuin miesten; vuoden 2022 alussa naisten työllisyysaste jopa ohitti miesten työllisyysasteen
- Työllisyyden lasku vuonna 2020 kohdistui naisilla ja miehillä eri ryhmiin: naisilla nuoriin, miehillä myös keski-ikäisiin; naisilla vain osa-aikatyöhön, miehillä myös kokoaikatyöhön; miehillä vain palkansaajiin, naisilla myös yrittäjiin; naispalkansaajilla pääasiassa määräaikaisiin, miehillä myös vakinaisiin työsuhteisiin
- Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet ja ylemmät toimihenkilöt säästyivät koronakriisin kielteisiltä työllisyysvaikutuksilta, ja yli 55-vuotiaiden miesten sekä ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste jopa kasvoi vuonna 2020
- Opiskelevat nuoret naiset ovat olleet koronakriisin aikana merkittävä työmarkkinapuskuri, joka jousti työllisyydestä työvoiman ulkopuolelle
- Vuoden 2021 työllisyyskasvu kanavoitui määräaikaiseen ja osa-aikatyöhön molemmilla sukupuolilla, miehillä myös yrittäjyyteen
- Hyvästä työllisyyskehityksestä huolimatta niin nuorten kuin 45–54-vuotiaiden naisten sekä 25–54-vuotiaiden miesten työllisyys ei toipunut entiselleen vielä vuonna 2021
- Aiempaa harvempi perheellistymisikäinen nainen oli työvoiman ulkopuolella vuonna 2021

Suomen työmarkkinoita voi pitää monessa suhteessa tasa-arvoisina. Ero naisten ja miesten työllisyysasteessa on EU-maiden pienempiä – taustalla tosin on se, että vaikka naisten työllisyysaste on selvästi yli EU-keskiarvon, miesten työllisyysaste on vain EU-keskitasoa. Alle 25-vuotiaiden, 45–54-vuotiaiden ja 55–64-vuotiaiden ikäryhmissä naisten työllisyysaste on Suomessa suurempi kuin miesten, mikä on varsin poikkeuksellista EU-maissa. Suomessa osa-aikatyön tekeminen on naisilla – yleistymisestäään huolimatta – ollut edelleen suhteellisen vähäistä useimpiin EU-maihin ja etenkin Pohjoismaihin verrattuna. Naisten työllisyysaste kokoaikatyötä vastaavaksi muutettuna (*full-time equivalent*) onkin ollut EU-maiden toiseksi korkein Liettuan jälkeen.

Suomen työmarkkinoiden keskeiseksi tasa-arvo-ongelmaksi on nähty työmarkkinoiden voimakas jakautuminen sukupuolen mukaan olipa kyse sitten ammateista, toimialasta tai työnantajasektorista. Suomelle tyypillisiä tasa-arvon ongelmakohtia ovat myös sitkeä palkkaero sekä määräaikaisten työsuhteiden voimakas keskittyminen naisille – molemmat piirteet erottuvat selvästi EU-keskiarvoista – samoin kuin perhevapaiden pohjoismaisittain epätasainen jakautuminen vanhempien kesken. Kaikilla näillä ilmiöillä voi nähdä yhteyden paitsi toisiinsa, myös työmarkkinoiden sukupuolen mukaiseen segregatioon.

Koronapandemian alkuvaiheessa lomautukset ja työttömyys kohdistuivat useissa maissa naisvaltaisille yksityisille palvelualueille, kuten ravintola- ja majoituspalveluihin, sekä kampaamoihin ja muihin naisvaltaisiin yrityksiin. On jopa arvioitu, että koronapandemian vuoksi sukupuolten tasa-arvon saavuttamiselle työelämässä viivästyy OECD-maissa laskennallisesti ainakin kahdella vuodella, kun naisten jo saavutetuissa työllisyysasteissa, työttömyysasteissa ja ylipäänsä työvoimaan kuulumisessa otettiin taka-pakkia vuonna 2020 (Pwc 2022). Tässä suhteessa koronakriisi on poikennut aiemmista talouskriiseistä, joiden alussa työllisyys tyypillisesti laskee suhdanneherkillä miesenemmistöisillä toimialoilla ja vaikutus naisten työllisyyteen näkyy vasta myöhemmin. Kansainvälisessä kirjallisuudessa koronakriisin aiheuttamaa sukupuolivaikutuksiltaan poikkeuksellista taloustaantumaa onkin kutsuttu sanalla ”shecession” tavanomaisen ”recession” -sanan sijasta. Jopa niissä maissa, joissa miesten työllisyys kärsi vuonna 2020 enemmän kuin naisten työllisyys, sukupuolten välinen ero työllisyyden laskussa oli vuonna 2020 selvästi pienempi kuin vuoden 2008 finanssikriisiä seuranneessa ”suuressa taantumassa” (Alon ym. 2021).

Tässä luvussa seurataan naisten ja miesten työllisyyden, työttömyyden, työvoiman ulkopuolelle kuulumisen sekä työn teon erilaisten muotojen määrällistä ja suhteellista muutosta koronakriisin aikana. Lisäksi tarkastellaan palkkasummakuvaajissa tapahtunutta muutosta. Aineistoina käytetään Tilastokeskuksen työvoimatutkimusta sekä tulorekisteriä. Työvoimatutkimuksen tiedonkeruussa vuonna 2021 tapahtuneiden muutosten vuoksi työvoimatutkimuksen aikasarjoja on korjattu taaksepäin vuoteen 2009 saakka. Toisin sanoen ennen vuotta 2021 julkaistut, aiempia vuosia kuvaavat työvoimatutkimuksen luvut eivät ole välttämättä täysin samoja nyt julkaistavien kanssa (Liite 1, Luvun 2 aineistot).

2.1 Työllisyys

2.1.1 Muutos työllisyysasteessa sekä työllisten määrissä ja tehdyissä työtunneissa toimialoittain

Koronakriisin alussa naisten työllisyys kärsi enemmän kuin miesten, mutta naisilla myös työllisyyden toipuminen kävi nopeammin: naisten työllisyyden kasvuvauhti ohitti miesten työllisyyskasvun vuonna 2021 ja sama kehitys jatkui vuoden 2022 alussa.

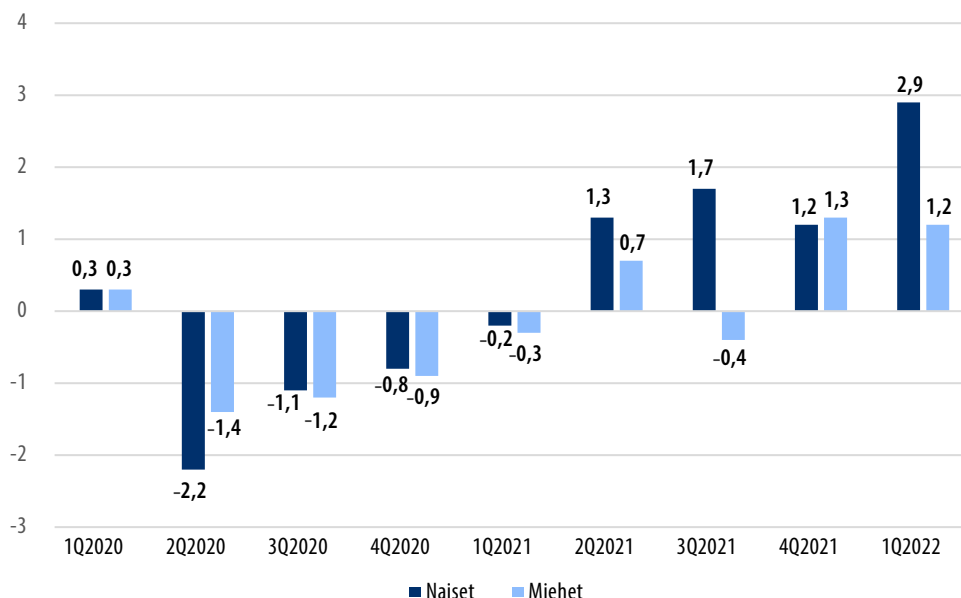
Vuotta 2019 voi pitää vertailukohtana, kun arvioidaan koronapandemian vaikutuksia työmarkkinoilla. Pandemiaa edeltävinä vuosina työllisyysaste (15–64-vuotiaat) nousi Suomessa johdonmukaisesti, joskin miehillä hieman ripeämpää tahtia kuin naisilla. Tämä puolestaan levensi sukupuolten välistä työllisyysasteiden eroa 2010-luvun puolivälin alle prosenttiyksiköstä 1,8 prosenttiyksikköön vuonna 2019. Työllisten 15–74-vuotiaiden naisten määrä oli 1 207 000 ja miesten 1 300 000 henkilöä vuonna 2019 (Liite 3, taulukko 2.1).

Poikkeustilaan siirtymisellä maaliskuussa 2020 oli välittömiä työmarkkinavaikutuksia. Sukupuolittuneet seuraukset poikkesivat 1990-luvun alun laman ja vuoden 2008 finanssikriisiä seuranneen taantuman vaikutuksista, jotka olivat kohdistuneet ensimmäiseksi ja suuremmissa määrin miesenemmistöisiin aloihin (Sutela 2020a). Toimialat ovat Suomessa jakautuneet vahvasti muun muassa sukupuoli- ja ikärakenteen sekä kokoaika- ja osa-aikatyön yleisyyden mukaan. Niinpä talous- ja muiden kriisien sukupuolittuneet työllisyysvaikutukset heijastavatkin suoraan sitä, miten kulloinenkin kriisi näkyy eri toimialoilla.

Keväällä 2020 vaikutukset tuntuivat ensimmäisenä naisennemistöisillä palvelualoilla, erityisesti majoitus- ja ravitsemistoiminnassa. Tämä johti naisten työllisyysasteen suoranaiseen ja äkilliseen romahtamiseen vuoden toisena neljänneksenä (kuvio 1). Myös miesten työllisyysaste laski, mutta ei yhtä paljon. Vuoden 2020 toisella neljänneksellä työllisten 15–74-vuotiaiden naisten määrä oli peräti 46 000 henkilöä pienempi kuin vuoden 2019 vastaavana ajankohtana; miehillä laskua oli 29 000 henkilöä. Työtunnit vähenivät naisilla 37 000 tunnilla eli -8,1 prosentilla ja miehillä 35 000 tunnilla eli -6,0 prosentilla edellisvuoden toiseen neljännekseen verrattuna.

Ensimmäisen shokin jälkeen tilanne alkoi tasaantua: vaikka myös vuoden 2020 kolmannen ja neljännen neljänneksen työllisyysasteet ja työllisten määrät jäivät pienemmiksi kuin edellisvuonna, lasku ei ollut enää aivan yhtä suuri kuin toisella neljänneksellä. Myös sukupuolten välinen ero tasoittui.

Kuvio 1. Muutos työllisyysasteessa sukupuolen mukaan vuosineljänneksittäin vuoden 2019 vastaavaan ajankohtaan verrattuna, %-yksikköä

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Majoitus- ja ravitsemistoiminnassa tehtyjen työtuntien määrä väheni vuonna 2020 suhteessa eniten, lähes neljänneksellä, ja työllisten määrä lähes viidenneksellä. Työtunnit vähenivät noin 10 prosenttia myös toimialoilla taiteet, viihde ja virkistys, muu palvelutoiminta, kuljetus- ja varastointi sekä vähittäiskauppa. Nämä eniten kärsineet alat olivat naisenemmistöisiä (naisten osuus yli 60 %) lukuun ottamatta miesenemmistöistä kuljetuksen ja varastoinnin toimialaa sekä taiteet, viihde ja virkistys -toimialaa, jossa naisten osuus jää hieman alle 60 prosentin. Kuljetus- ja varastointialaa lukuun ottamatta kyseisillä aloilla käytetään paljon osa-aikatyötä ja työllisten ikärakenne on nuorehko (Liite 3, kuvio 2.2).

Samaan aikaan tehtyjen työtuntien ja työllisten määrä lisääntyi vuodesta 2019 useamman prosentin verran tietyillä miesenemmistöisillä (sähkö-, kaasu-, lämpö- jne. huolto, informaatio ja viestintä) ja tasa-aloilla (rahoitus- ja vakuutustoiminta sekä kiinteistöala, ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta, julkinen hallinto). Niillä osa-aikatyö ei ole kovin yleistä ja nuorten osuus työllisistä on pieni.

Kaiken kaikkiaan vuonna 2020 naisten työllisyysaste (15–64-v.) laski 1,0 prosenttiyksikköä ja miesten 0,8 prosenttiyksikköä edellisvuodesta: naisilla 70,7 prosentista 69,7 prosenttiin ja miehillä 72,5 prosentista 71,7 prosenttiin. Työllisiä 15–74-vuotiaita naisia oli vuonna 2020 yhteensä 24 000 vähemmän ja miehiä 14 000 vähemmän kuin vuonna 2019. Naisilla tehtyjen työtuntien lasku oli kuitenkin suhteellisesti pienempi (-47 000 tuntia eli -2,6 %) vuodesta 2019 kuin miehillä (-68 000 tuntia eli -3,0 %). Tehtyjen työtuntien määrä oli vuonna 2020 naisilla 1 766 000 ja miehillä 2 236 000 tuntia.

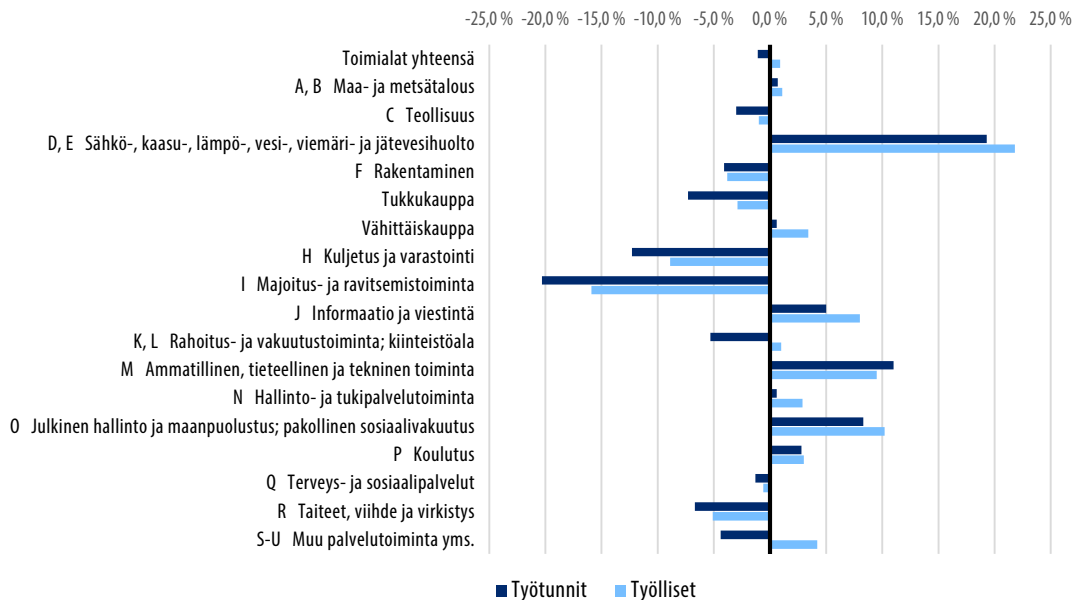
Naisenemmistöisillä palvelualoilla, joihin koronakriisin poikkeustoimet alussa rajuimmin iskivät, käytetään paljon osa-aikatyötä. Niin ikään kovan iskun saaneella miesenemmistöisellä kuljetus- ja varastointialalla toiminta taas painottuu kokoaikatyöhön. Työpaikkojen väheneminen vuonna 2020 näkyikin erityisesti osa-aikatyötä tekevien työllisten naisten (-26 000), mutta myös kokoaikatyötä tekevien työllisten miesten (-15 000) määrien romahkamisena. Sen sijaan kokoaikatyötä tekevien naisten ja osa-aikatyötä tekevien miesten määrät pikemminkin hieman kasvoivat. Näin ollen osa-aikatyötä tekevien osuus työllisistä laski naisilla 23,0 prosentista 21,3 prosenttiin, mutta miehillä se pikemminkin nousi 12,2 prosentista 12,3 prosenttiin. (Liite 3, taulukko 2.3.)

Työllisyys alkoi elpyä vuoden 2020 loppupuoliskolla ja kehitys jatkui vuonna 2021 useimilla toimialoilla niin, että työllisten määrä palasi vuoden 2019 tasolle tai jopa sen yli. Koronakriisistä pahasti kärsineillä aloilla, kuten majoitus- ja ravitsemisala, kuljetus ja varastointi sekä taiteet, viihde ja virkistys, niin työllisten kuin tehtyjen työtuntien määrät olivat kuitenkin edelleen alle vuoden 2019 tason vuonna 2021. Kuljetuksen ja varastoinnin toimialan työllisyys oli itse asiassa heikentynyt entisestään vuonna 2021, ja myös ensimmäisestä koronavuodesta vähin vaurioin selvinneillä, niin ikään miesenemmistöisillä teollisuuden ja rakentamisen toimialoilla työllisten määrä laski vuonna 2021 vuodesta 2020.

Kaiken kaikkiaan työllisten määrä ja työllisyysaste kohosivat vuonna 2021 vauhdilla. Erityisesti naisten työllisyys kasvoi: vuodesta 2020 vuoteen 2021 jopa kaksi prosenttiyksikköä, miehillä vastaavasti 1,1 prosenttiyksikköä. Tehtyjen työtuntien määrä tosin kasvoi miehillä (50 000 tuntia eli 2,2 %) enemmän kuin naisilla (22 000 tuntia eli 1,2 %).

Työllisyyden kasvu kanavoitui osa-aikatyöhön: osa-aikatyö lisääntyi molemmilla sukupuolilla vuonna 2021 samalla kun kokoaikatyötä tekevien määrä väheni. Kun lukuja verrataan koronaa edeltävään aikaan vuoteen 2019, vuonna 2021 osa-aikatyössä oli 18 000 naista ja 16 000 miestä enemmän, kun taas kokoaikatyötä tekevien määrä oli naisilla 12 000 ja miehillä 6 000 pienempi. Osa-aikatyötä tekevien osuudet nousivatkin vuonna 2021 ennätysellisen suuriksi: naisilla 24,3 prosenttiin ja miehillä 13,2 prosenttiin.

Kuvio 2. Suhteellinen muutos työllisten määrässä ja tehdyssä työtunneissa toimialoittain vuonna 2021 verrattuna vuoteen 2019, %

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Vuonna 2021 naisten työllisyysaste (15–64-vuotiaat) oli prosenttiyksikön, mutta miesten työllisyysaste 0,3 prosenttiyksikköä suurempi vuoteen 2019 verrattuna. Sukupuolten välinen työllisyysasteiden ero oli kaventunut 1,1 prosenttiyksikköön. Työllisten määrän kasvusta huolimatta työllisten tekemien työtuntien määrä oli edelleen vähäisempi kuin vuonna 2019. Naisten tekemien työtuntien määrä oli pienentynyt suhteellisesti enemmän (-26 000 tuntia eli -1,4 %) kuin miesten (-18 000 eli -0,8 %).

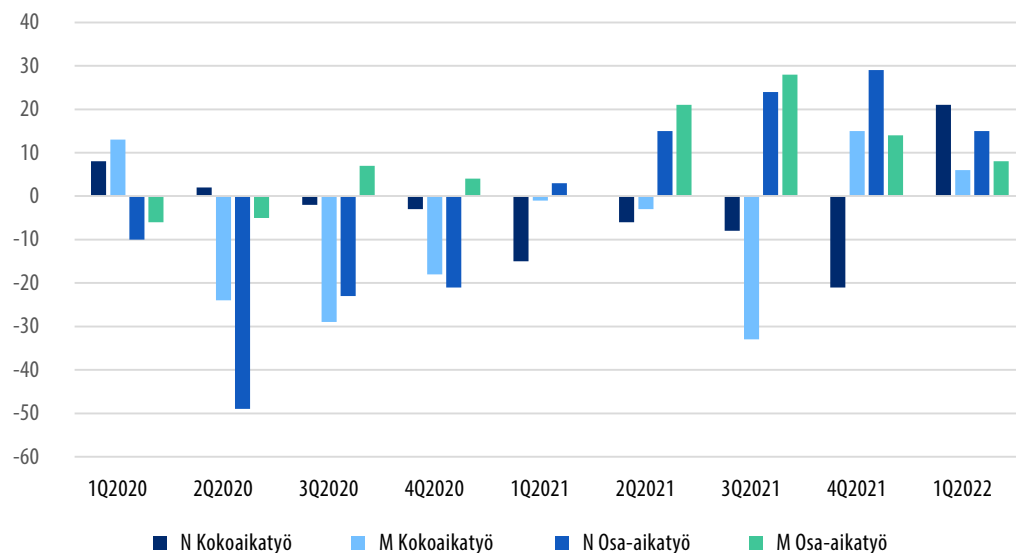
Osa-aikatyö oli yleistynyt vuonna 2021 vuoteen 2019 verrattuna erityisesti 35–44-vuotiailla naisilla (17,0 % vs. 18,4 %), 45–54-vuotiailla miehillä (8,3 % vs. 10,0 %) samoin kuin 25–34-vuotiailla miehillä (16,5 % vs. 17,5 %). Sen sijaan alle 25-vuotiailla miehillä sekä yli 55-vuotiailla naisilla ja miehillä – toisin sanoen ikäryhmissä, joissa osa-aikatyö on yleisintä – osa-aikatyötä tekevien osuus oli pikemminkin laskenut.

Vuoden 2022 ensimmäisellä neljänneksellä naisten työllisyyden voimakas kasvu jatkui, miehillä kehitys oli maltillisempaa. Tuloksena oli historiallinen tilanne, kun naisten työllisyysaste (72,7 %) ohitti miesten työllisyysasteen (71,9 %) 0,8 prosenttiyksiköllä. Työllisiä 15–74-vuotiaita naisia oli 48 000 ja miehiä 27 000 enemmän kuin vuoden 2019 vastaavana ajankohtana.

Vuoden 2022 alussa myös tehtyjen työtuntien määrä oli naisilla jonkin verran suurempi kuin vuoden 2019 ensimmäisellä neljänneksellä, mutta miehillä työtuntien määrä jäi edelleen aiempaa pienemmäksi. Työllisyyden kasvu näkyikin ensimmäistä kertaa koronakriisin alun jälkeen myös kokoaikatyön lisääntymisenä naisilla. Kokoaikatyötä tekevien naisten määrä oli kasvanut jopa enemmän (21 000) kuin osa-aikatyötä tekevien naisten määrä (15 000) verrattuna vuoden 2019 ensimmäiseen neljännekseen. Miehillä kokoaikatyötä tekevien määrä ei lisääntynyt aivan yhtä paljon (6 000) kuin osa-aikatyötä tekevien määrä (8 000). (Kuvio 3.)

Koronakriisin pitkäkestoiset vaikutukset näkyivät kuitenkin vielä vuoden 2022 ensimmäisellä neljänneksellä majoitus- ja ravitsemisalalla, kuljetuksessa ja varastoinnissa sekä taiteet, viihde ja virkistys -toimialalla, joilla työllisyys ei ollut edelleenkään toipunut vuoden 2019 alun lukemiin. Myös rakennusalaalla työllisten määrä oli painunut koronakriisiä edeltävää tasoa alemmas.

Kuvio 3. Muutos kokoai- ja osa-aikatyötä tekevien työllisten määrässä vuosineljänneksittäin 2020–2022 verrattuna vuoden 2019 vastaavaan ajankohtaan, 1000 henkilöä

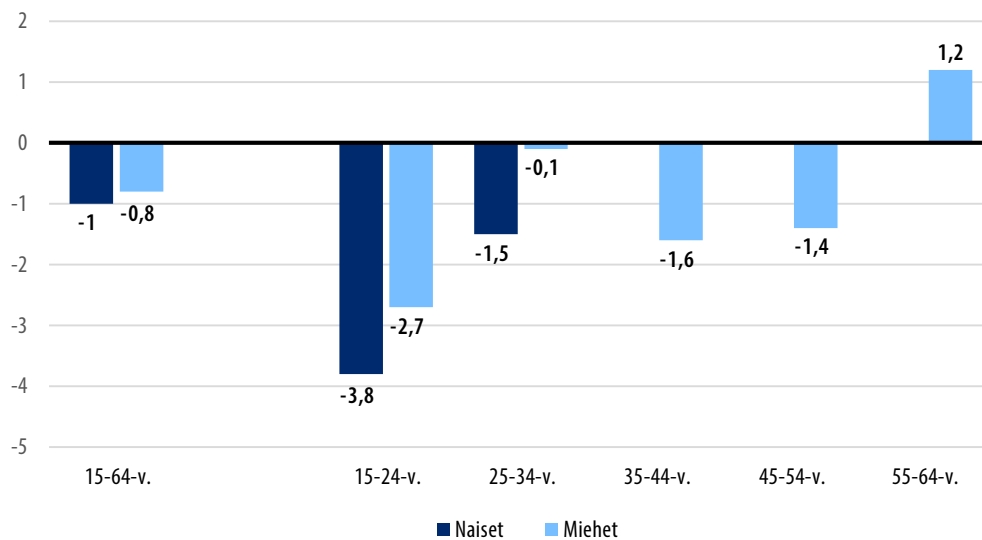
Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

2.1.2 Työllisyys iän, ammattiaseman, koulutuksen ja syntyperän mukaan

Työllisyysvaikutukset ilmenivät naisilla ja miehillä koronakriisissä hyvin eri tavoin muun muassa iän, ammattiaseman, koulutuksen ja syntyperän mukaan. Koronakriisissä eniten kärsineiden toimialojen ikärakenne on pääosin nuoriin painottuvaa, ja ikäryhmittäin tarkasteltuna kriisin vaikutukset osuivatkin vuonna 2020 kipeimmin alle 25-vuotiaisiin. Sukupuolten väliset erot ovat kuitenkin selvät.

Naisten työllisyysaste laski ensimmäisenä koronavuonna vain alle 35-vuotiailla, mutta miehillä nuorten lisäksi myös niin sanotuissa *prime age* -ikäryhmissä 35–44-vuotiaat ja 45–54-vuotiaat. Ikääntyneiden työllisyysasteen tuntuva kasvu on leimannut 2000-lukua, ja ikäryhmässä 55–64-vuotiaat miesten työllisyysaste nousikin myös vuonna 2020. Näin yli 55-vuotiaiden miesten työllisyysaste nousi kiinni välimatkaa yli 55-vuotiaiden naisten työllisyysasteeseen (Kuvio 4) (Liite 3, taulukko 2.4).

Kuvio 4. Muutos työllisyysasteessa iän ja sukupuolen mukaan 2019–2020, %-yksikköä

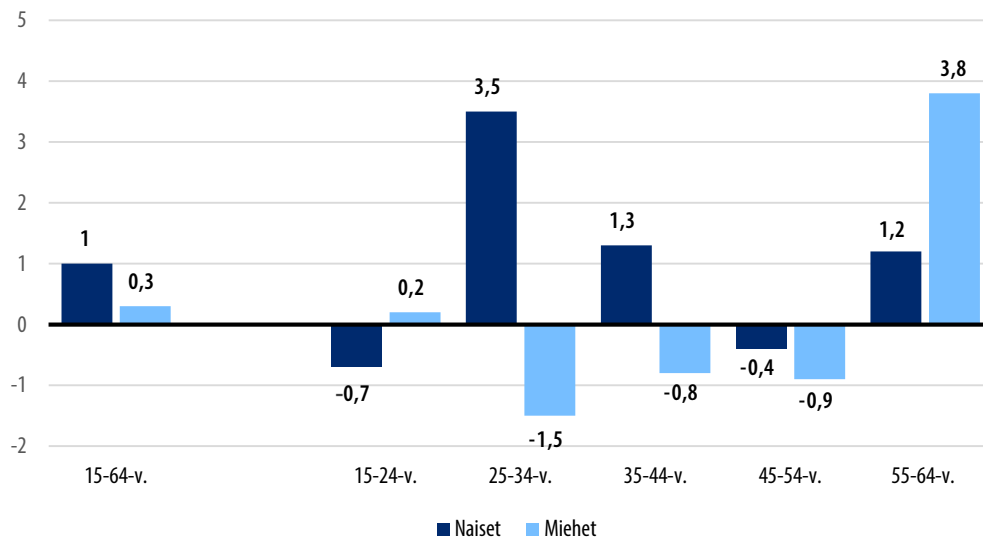
Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Vuoden 2021 työllisyyden toipuminen näkyi molemmilla sukupuolilla kaikissa ikäryhmissä lukuun ottamatta 25–34-vuotiaita miehiä, joilla työllisyysaste edelleen laski -1,4 prosenttiyksikköä vuodesta 2020 sekä 45–54-vuotiaita naisia, joilla laskua oli -0,4 prosenttiyksikköä. Yli 55-vuotiaiden miesten työllisyysaste kasvoi edellisvuottakin tuntuvammin (2,6 %-yksikköä). Naisilla työllisyysaste nousi erityisesti 25–34-vuotiailla (5,0 %-yksikköä) (kuvio 5.).

Myönteisestä yleiskehityksestä huolimatta työllisyys ei palautunut vuonna 2021 kaikissa ikäryhmissä entiselleen. Alle 25-vuotiailla sekä 45–54-vuotiailla naisilla työllisyysaste oli alhaisempi vuonna 2021 kuin vuonna 2019. Miesten vuotta 2019 korkeammasta työllisyydestä on kiittäminen lähinnä yli 55-vuotiaiden tilannetta, sillä kaikissa miesten 10-vuotiskäryhmissä 25–54 ikävuoden välillä työllisyysaste jäi alle vuoden 2019 lukujen (Kuvio 5). Miesten työllisyysaste oli vuonna 2021 edelleen korkeampi kuin naisten työllisyysaste 25–34- ja 35–44-vuotiailla, mutta sukupuolten välinen ero oli kaventunut huomattavasti vuoteen 2019 verrattuna: 10,0 prosenttiyksiköstä 5,0 prosenttiyksikköön 25–34-vuotiailla ja 7,0 prosenttiyksiköstä 4,9 prosenttiyksikköön 35–44-vuotiailla. Muissa ikäryhmissä naisten työllisyysasteet olivat edelleen korkeammat kuin miesten.

Naisten ja miesten työllisyyden erilaiset kehityskulut näkyvät siinäkin, että miehillä työllisyyden lasku koski vain palkansaajia, mutta naisilla väheni palkansaajatyön lisäksi myös yrittäjätö (- 5 000). Naispalkansaajien määrä väheni vuodesta 2019 (1 100 000) vuoteen 2020 noin 19 000 henkilöllä ja miespalkansaajien määrä (1 085 000 v. 2019) noin 16 000 henkilöllä. Naisilla suhteellinen vähennys palkansaajissa oli -1,7 ja miehillä -1,5 prosenttiyksikköä.

Kuvio 5. Muutos työllisyysasteessa iän ja sukupuolen mukaan 2019–2021, %-yksikköä

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Tilanne kuitenkin korjaantui vuoden 2021 aikana, kun palkansaajanaisten määrä kasvoi 27 000 henkilöllä ja miesten 15 000 henkilöllä. Kun vuoden 2021 tilannetta vertaa koronapandemiaa edeltävään aikaan, naispalkansaajia oli 8 000 enemmän ja miehiä jotakuinkin saman verran kuin vuonna 2019.

Miehillä yrittäjyys lisääntyi koronakriisin aikana. Vuonna 2021 miesyrittäjien määrä nousi 232 000 henkilöön eli noin 8 000 suuremmaksi kuin vuonna 2019. Myös naisyrittäjien määrä alkoi elpyä ensimmäisestä koronavuodesta niin, että heitä oli vuonna 2021 enää parisen tuhatta vähemmän (yhteensä 112 000) kuin ennen koronakriisiä vuonna 2019. Yrittäjien osuus työllisistä laski naisilla 9,4 prosentista 9,1 prosenttiin ja nousi miehillä 16,9 prosentista 17,5 vuosien 2019 ja 2021 välillä. Yrittäjäperheenjäsenten määrässä ei tapahtunut vuonna 2020 juurikaan muutosta, mutta vuonna 2021 määrä kasvoi muutamalla tuhannella naisella 8 000 henkilöön ja muutamalla tuhannella miehellä 10 000 henkilöön.

Koronapandemiaa edeltävinä työllisyyskasvun vuosina 15–64-vuotiaiden työllisyys oli noussut ennen kaikkea toisen asteen ja korkea-asteen koulutuksen suorittaneilla, ei niinkään korkeintaan perusasteen varassa olevilla. Kriisin ensimmäisenä vuonna 2020 työllisyys kärsi korkeintaan perusasteen käyneiden naisten ja miesten lisäksi myös toisen asteen koulutuksen suorittaneilla naisilla ja miehillä. Eniten laski korkeintaan perusasteen suorittaneiden naisten jo ennestäänkin matala työllisyysaste. Korkea-asteen suorittaneiden naisten työllisyysaste sen sijaan pysyi ennallaan, miehillä jopa hieman kasvoi vuonna 2020 (Liite 3, taulukko 2.5).

Koulutusasteiden mukaisen erot työllisyyskehityksessä kertautuvat palkansaajien sosioekonomisessa rakenteessa. Koronakriisi verotti ensimmäisenä vuonna raskaasti työntekijäasemassa olevien palkansaajien töitä (naiset -20 000, miehet -20 000). Molemmilla sukupuolilla väheni erityisesti jakelu- ja palvelutyöntekijöiden työ. Myös alempien toimihenkilöiden, erityisesti itsenäistä tai monipuolista toimisto- tai myyntityötä tekevien, määrä pieneni (naiset -17 000, miehet -11 000).

Ylempien toimihenkilöiden määrä sen sijaan kasvoi vuonna 2020 sekä naisilla (18 000) että miehillä (16 000). Erityisesti lisääntyi valmistelu-, esittely-, tutkimus- ja suunnittelutehtävissä toimivien ja naisilla ryhmään ”muut ylempät toimihenkilöt” kuuluvien määrä. Jototehtävissä toimivien ylempien toimihenkilöiden määrä tosin väheni muutamalla tuhannella sekä naisilla että miehillä.

Vaikka työllisyyden elpyminen vuonna 2021 näkyi kaikissa koulutusryhmissä, se ei täysin paikannut vuoden 2020 vaikutuksia: vuoteen 2019 verrattuna työllisyysasteet olivat edelleen hieman matalammat toisen asteen koulutuksen suorittaneiden miesten (-0,5 %-yksikköä) ja naisten (-0,8 %-yksikköä) sekä vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa olevien miesten (-1 %-yksikköä) parissa. Sen sijaan korkea-asteen koulutuksen suorittaneilla naisilla

työllisyysaste oli 1,3 prosenttiyksikköä ja miehillä 0,8 prosenttiyksikköä suurempi kuin 2019. Myös vailla perusasteen jälkeistä koulutusta olevien naisten työllisyysaste oli 0,4 prosenttiyksikköä yli vuoden 2019 lukeman.

Palkansaajien sosioekonomisen rakenteen näkökulmasta tarkasteltuna alempien toimihenkilöiden määrä palautui vuonna 2021 koronakriisiä edeltävälle tasolle tai jopa hieman yli molemmilla sukupuolilla. Alaluokassa itsenäinen tai monipuolinen toimisto- ja myyntityö menetetyt työpaikat eivät olleet kuitenkaan palautuneet; näiden ryhmien koko oli vuonna 2021 sekä naisilla että miehillä edelleen noin 7 000 – 8 000 pienempi kuin vuonna 2019.

Työntekijöiden määrä jäi vuonna 2021 selvästi vuotta 2019 pienemmäksi (naiset -14 000, miehet -13 000). Naisilla erityisesti palvelu- ja jakelutyöntekijöiden määrä oli vähäisempi, miehillä suurin lasku näkyi teollisuustyöntekijöiden osalta (-11 000).

Ylempien toimihenkilöiden määrä oli vuonna 2021 sen sijaan suurempi (naiset 17 000, miehet 9 000) kuin vuonna 2019. Erityisesti valmistelu-, esittely-, tutkimus- ja suunnittelu-tehtävissä toimivia naisia oli enemmän (6 000) kuin vuonna 2019.

Ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste on ollut Suomessa merkittävän heikko suhteessa niin suomalaistaustaisiin naisiin kuin ulkomaalaistaustaisiin miehiin – ja esimerkiksi Ruotsiin. Ennen koronakriisiä vuosina 2016–2019 ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste (15–64-vuotiaat) ehti kuitenkin nousta lähes 10 prosenttiyksikköä 47,2 prosentista 56,1 prosenttiin. Näin syntyperän välinen ero naisten työllisyysasteissa kapeni 14,1 prosenttiyksikköön reilusta 20 prosenttiyksiköstä, mitä se oli vuonna 2016. Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten miesten työllisyys kehittyi vastaavana aikana melko saman tahtisesti työllisyysasteiden eron pysyessä noin 5–6 prosenttiyksikössä. Mielenkiintoista on, että huolimatta kaikissa muissa ryhmissä näkyvästä työllisyyden heikkenemisestä vuonna 2020, ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste jatkoi nousua 57,3 prosenttiin vuonna 2020. Kehitys tosin pysähtyi ainakin tilapäisesti vuonna 2021 (57,1 %). Ulkomaalaistaustaisten¹ miesten työllisyys sen sijaan koheni selvästi vuodesta 2020 vuoteen 2021.

¹ Taustan määrittely perustuu Tilastokeskuksen syntyperäluokitukseen. Ulkomaalaistaustaisiksi määritellään ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Ulkomaalaistaustaisia ovat myös ulkomailla syntyneet henkilöt, joiden kummastakaan vanhemmasta ei ole tietoa Väestötietojärjestelmässä.

2.1.3 Palkansaajien erilaiset työsuhteet

Määräaikaisten työsuhteiden kasvu paikallistuu usein talouskasvun aikaan. Määräaikaiset palkansaajat ovat työmarkkinoilla työvoimapuskuri, joka joustaa tarpeen tullen. Tämä on näkynyt myös koronapandemian aikana: määräaikaisten työsuhteiden osuus 15–74-vuotiailla palkansaajilla laski vuodesta 2019 vuoteen 2020 niin naisilla (18,6 % v. 2019 vs. 17,5 % v. 2020) kuin miehillä (13,1 % vs. 12,5 %). Osuus pieneni erityisesti alle 25-vuotiailla, mihin varmasti vaikutti kesätöiden niukkuus. Vuonna 2021 määräaikaiset työsuhteet kuitenkin jälleen yleistyivät jopa yli vuoden 2019 tason (naiset 19,3 %, miehet 14,0 %) (Liite 3, taulukko 2.6).

Itse asiassa naispalkansaajien määrän lasku vuonna 2020 koskikin etupäässä määräaikaista työtä, kun määräaikaisia työsuhteita ei jatkettu, uusia ei solmittu eikä kesätöitäkään ollut entiseen malliin tarjolla. Määräaikaisessa työsuhteessa olevien naisten määrä väheni 15 000 henkilöllä vuodesta 2019 vuoteen 2020, mutta jatkuvassa työsuhteessa olevien määrä vain muutamalla tuhannella. Miehillä työsuhteiden väheneminen jakautui tasaisesti: määräaikaisten miespalkansaajien määrä pieneni 9 000 henkilöllä ja jatkuvassa työsuhteessa olevien määrä 7 000 henkilöllä.

Vastaavasti työllisyyden kasvu vuonna 2021 ilmeni naisilla valtaosin ja miehillä pelkästään määräaikaisten työsuhteiden kautta. Määräaikaisten naispalkansaajien määrä kasvoi vuodesta 2020 vuoteen 2021 noin 25 000 henkilöllä ja jatkuvassa työsuhteessa olevien määrä parilla tuhannella. Määräaikaisten miespalkansaajien joukko lisääntyi 18 000 henkilöllä samalla kun jatkuvassa työsuhteessa olevien palkansaajamiesten määrä väheni 3 000 henkilöllä.

Verrattaessa vuotta 2021 koronaa edeltävään aikaan eli vuoteen 2019, nähdäänkin, että määräaikaisessa työsuhteessa työskenteleviä miehiä oli 9 000 henkilöä aiempaa enemmän ja jatkuvassa työsuhteessa olevia vastaavasti 10 000 vähemmän. Myös naisilla määräaikaisessa työsuhteessa olevien palkansaajien määrässä oli kasvua 9 000 henkilöä, mutta jatkuvassa työsuhteessa olevien määrä oli vähentynyt vain hieman.

Kokoaikatyö jatkuvassa työsuhteessa väheni niin nais- kuin miespalkansaajilla koronakriisin aikana. Ensimmäisenä vuonna jatkuvaa kokoaikatyötä tekevien palkansaajien osuudet tosin nousivat 15–74-vuotiailla naisilla 65,4 prosentista 67,9 prosenttiin ja miehillä 80,3 prosentista 80,6 prosenttiin. Vuonna 2021 uusien osa- ja määräaikaisten työsuhteiden solmimisen myötä jatkuvaa kokoaikatyötä tekevien palkansaajien osuus kuitenkin laski naisilla 64,4 prosenttiin ja miehillä 79,1 prosenttiin. Lukumäärällisesti jatkuvaa kokoaikatyötä tekeviä palkansaajajanaisia oli 5 000 ja miehiä 13 000 henkilöä vähemmän vuonna 2021 kuin vuonna 2019.

Jatkuvaa kokoaikatyötä korvasi vuonna 2021 erityisesti määräaikainen osa-aikatyö, jonka osuus naisten työsuhteista kasvoi vuoteen 2019 verrattuna 6,3 prosentista 7,5 prosenttiin ja miehillä vastaavasti 3,7 prosentista 4,3 prosenttiin. Naisilla määräaikaista osa-aikatyötä tekevien palkansaajien määrä oli 13 000 ja miesten 7 000 henkilöä isompi vuonna 2021 kuin vuonna 2019. Myös jatkuva osa-aikatyö lisääntyi palkansaajilla verrattuna vuoteen 2019 (naiset 4 000, miehet 4 000).

Määräaikaisen osa-aikatyön osuus palkansaajien työsuhteista kasvoi vuonna 2021 vuoteen 2019 verrattuna kaikissa naisten ja lähes kaikissa miesten ikäryhmissä. Määrällisesti suurin kasvu (5 000) kohdistuu 35–44-vuotiaisiin naisiin, joilla tällaisissa työsuhteissa olevien osuus kasvoi 3,7 prosentista 5,5 prosenttiin.

Kehityksen myötä aiempaa harvempi määräaikaista osa-aikatyötä tekevä palkansaaja oli iältään alle 25-vuotias vuonna 2021: nuorten osuus ryhmästä laski naisilla 37,6 prosentista 32,7 prosenttiin ja miehillä 40,0 prosentista 36,9 prosenttiin. Miehistä aiempaa selvästi useampi ja naisista hieman useampi määräaikaista osa-aikatyötä tekevä oli toisaalta yli 55-vuotias. Naisilla kasvoi kuitenkin selvästi myös juuri 35–44-vuotiskäryhmän osuus kaikista määräaikaista osa-aikatyötä tekevistä palkansaajista.

Kehitys näyttää jatkuneen vuoden 2022 alussa. Vuoden 2022 ensimmäisellä neljänneksellä ylipäänsä määräaikaisten, ylipäänsä osa-aikaisten sekä määräaikaista osa-aikatyötä tekevien palkansaajien määrät ja osuudet kaikista palkansaajista olivat suuremmat kuin vastaavina ajankohtana vuosina 2019, 2020 tai 2021. Osuudet olivat nousseet erityisesti miehillä verrattuna vuoteen 2019. Vaikka kyseinen kehitys hieman pienensi sukupuolten välistä eroa määräaikaisten työsuhteiden yleisyydessä, tuo ero on Suomessa EU-vertailussa edelleen poikkeuksellisen suuri.

Vuokratyötä tekevien palkansaajien määrä laski miehillä (-5 000) vuonna 2020 ja samalla heidän osuutensa palkansaajista 2,3 prosentista 1,9 prosenttiin. Naisilla koronakriisin ensimmäinen vuosi ei juurikaan vaikuttanut vuokratyötä tekevien määrään eikä osuuteen. Työllisyyden kasvaessa vuonna 2021 vuokratyössä olevien naisten määrä kuitenkin lisääntyi ollen 6 000 henkilöä suurempi kuin 2019. Vuokratyötä tekevien osuus naispalkansaajista nousi näin 2,0 prosentista 2,5 prosenttiin. Miehillä vuokratyöntekijöiden määrä oli vuonna 2021 edelleen hieman pienempi (-3 000) kuin 2019 ja heidän osuutensa miespalkansaajista 2,1 prosenttia.

Nollatuntisopimuksilla työskentelevien määrä ja osuus palkansaajista oli jotakuinkin sama vuonna 2021 kuin vuonna 2018, jolloin asiaa mitattiin edellisen kerran työvoimatutkimuksessa. Monet alat, joilla nollatuntisopimuksia käytetään keskimääräistä enemmän, erityisesti majoitus- ja ravitsemistoiminta, eivät olleet vielä vuonna 2021 toipuneet työllisyyden laskusta, millä voi olla vaikutusta nollatuntisopimusten määrään vuonna 2021. Myös nollatuntisopimusten sääntelyssä on tapahtunut tällä välin muutoksia (Pärnänen 2022d).

2.1.4 Palkkasummien muutokset

Palkansaajien osalta voidaan seurata myös palkkasummien kehitystä ja kuvata toimeentulossa tapahtuneita suhteellisia muutoksia. Yrittäjät jäävät tästä tarkastelusta pääosin ulkopuolelle, koska tarkastelun pohjana olevassa tulorekisteri ei sisällä yrittäjätuloa.

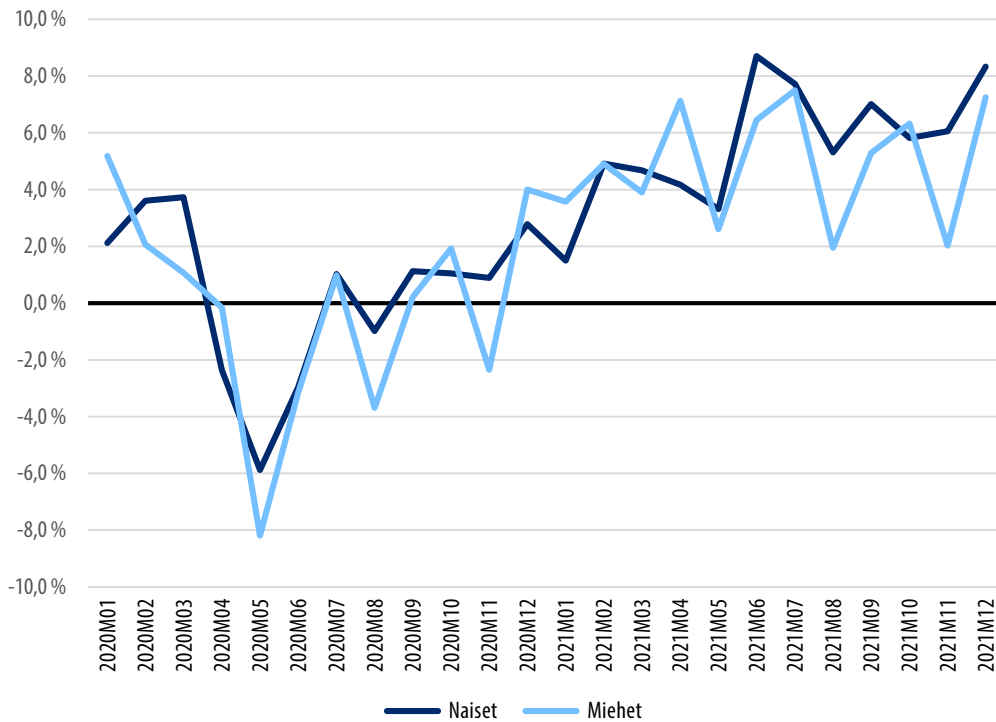
Palkkasumma mittaa yhteenlaskettuja palkkoja ja palkkioita tietyltä ajanjaksolta. Kuukausittaisten palkkasummien vertaaminen edellisvuoden saman ajanjakson palkkasummaan mittaa ryhmän yhteenlaskettujen palkkojen ja palkkioiden muutosta, joka johtuu työllisyyden, työtuntien ja palkkatason muutoksista. Tämän luvun palkkasumma-vaajissa vertailu esitetään suhteellisena, mikä kuvaa kunkin ryhmän kuukausittaisen palkkasumman muutosta suhteessa koronakriisiä edeltäneen vuoden 2019 kuukausittaisiin palkkasummiin.

Suomalaisten palkoissa on todettu tapahtuneen merkittäviä muutoksia koronakriisin myötä. Koko väestön palkkasumat jäivät kriisin ensimmäisinä kuukausina edellisvuotta matalammalle tasolle. Ansioiden lasku ei kohdistunut tasaisesti, vaan siinä oli toimiala-, alue- ja ikäryhmäkohtaisia eroja (Tilannehuone GSE 2021).

Koronakriisiä edeltävänä vuonna 2019 palkkasumat nousivat vuosineljänneksestä riippuen 2,8–4,3 prosenttia vuodentakaiseen verrattuna (Suomen virallinen tilasto 2020). Myönteinen kehitys pysähtyi seuraavana vuonna 2020 koronakriisin myötä. Vuonna 2019 naisten keskimääräinen kuukausittainen palkkasumma oli 2061 euroa ja miesten 2556 euroa. Koronakriisin ensimmäisenä vuonna 2020 naisten palkkasumma kasvoi edelleen, tosin vain 0,3 prosenttia, ja miesten palkkasumma vastaavasti pieneni 0,3 prosenttia. Tulos on näennäisessä ristiriidassa sen kanssa, että naisten työllisyys laski vuonna 2020 enemmän kuin miesten. Asia selittyy kuitenkin sillä, että naisten ja miesten työllisyysmuutokset kohdistuivat hyvin eri ryhmiin mm. iän, työn osa-aikaisuuden ja palkkatason osalta (Sutela 2021). Vuonna 2021 palkkasumma jälleen kasvoi vuoteen 2019 verrattuna molemmilla sukupuolilla, mutta naisilla enemmän (5,7 %) kuin miehillä (4,5 %).

Palkkasummien muutokset vuonna 2020 olivat suurempia, kun niitä tarkastellaan kuukausitasolla. Palkkasumat laskivat erityisesti vuoden 2020 maalisi–elokuussa (Kuvio 6), mikä on linjassa erityisesti toisen vuosineljänneksen aikana tapahtuneen työllisyyden voimakkaan laskun kanssa. Naisten maalisi–elokuun yhteenlaskettu palkkasumma vuonna 2020 oli 0,7 prosenttia matalampi kuin samaan aikaan edellisenä vuotena. Miesten vastaavan palkkasumman lasku oli 2,2 prosenttia. Seuraavana vuonna 2021 kuukausittaiset palkkasumat olivat korkeammat kuin vuonna 2019.

Kuvio 6. Vuosien 2020 ja 2021 kuukausittaisten palkkatulojen muutos verrattuna vuoteen 2019 sukupuolen mukaan, %. 18–64-vuotiaat

Koronakriisin vaikutus palkkasummiin näkyy vahvimmin toukokuussa 2020. Vuoden 2020 alussa lähes kaikissa väestöryhmissä palkkatulot olivat korkeammat vuoteen 2019 verrattuna, erityisesti naisilla. Kun koronarajoitukset astuivat voimaan maaliskuusta–huhtikuussa 2020, palkkatulot pienenevät viimeistään seuraavan kuun aikana vuodentakaista matalammalle tasolle koko väestössä.

Toukokuiset palkkatulot pienenevät työikäisessä väestössä keskimäärin 7 prosenttia. Pudotus oli miehillä suurempi kuin naisilla (8,3 % vs. 5,4 %). Koronakriisi heikensi erityisesti nuorimpien palkansaajien työllisyyttä, ja palkkatulojen suhteellinen pudotus edellisvuoteen verrattuna oli suurinta 18–30-vuotiailla, noin 12 prosenttia sekä miehillä että naisilla (Liite 3, kuvio 2.7). Muissa ikäryhmissä toukokuiset suhteelliset palkanmenetykset olivat suurempia miehillä kuin naisilla. Loppuvuonna 2020 ja alkuvuodesta 2021 palkkatulot palautuivat parhaiten koronakriisiä edeltävälle tasolle yli 30-vuotiailla naisilla ja yli 50-vuotiailla miehillä. Koronakriisin myötä tulleet palkanmenetykset olivat siis pitkäaikaisimpia nuorten aikuisten joukossa.

Palkkasummat vähenivät toukokuussa 2020 erityisesti ulkomaalaistaustasilla sukupuolesta riippumatta, noin 11 prosenttia edellisvuoteen verrattuna (liite 3, kuvio 2.8). Absoluuttisesti mitattuna pudotus oli kuitenkin suurempi suomalaistaustaisilla, koska heidän palkkatasonsa on ulkomaalaistaustaisia korkeampi. Taustanmukaiset erot tasoittuivat loppuvuodesta 2020 niin, että naisten loppuvuoden palkkakehitys oli positiivisempi kuin miesten taustasta riippumatta. Kun tarkastellaan maaliskuu–joulukuuta 2020 kokonaisuudessaan ja verrataan sitä samaan ajanjaksoon vuotta aiemmin, sekä suomalais- että ulkomaalaistaustaisten miesten palkkasummat pienenevät 1,2 prosenttia. Vastaava pudotus ulkomaalaistaustaisilla naisilla oli 0,6 prosenttia, kun taas suomalaistaustaisten naisten palkkasumma nousi kyseisenä ajanjaksona 0,1 prosenttia vuodentakaiseen verrattuna. Vaikka kaikkien palkkasummat laskivat toukokuussa, ulkomaalaistaustaisten naisten parantunut työllisyys nosti heidän loppuvuoden ansionsa paremmalle kehityskululle ulkomaalaistaustaisiin miehiin verrattuna. Alkuvuonna 2021 palkkasummat nousivat kaikissa ryhmissä koronakriisiä edeltävälle tasolle.

Koulutustasoiset erot kuukausittaisten palkkasummien suhteellisessa muutoksessa vuosina 2020 ja 2021 verrattuna vuoteen 2019 olivat jyrkemmät miehillä kuin naisilla (liite 3, kuvio 2.9). Molemmilla sukupuolilla korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden palkanmenetykset olivat pienimmät, mikä oli oletettavissa ryhmän positiivisen työllisyyskehityksen valossa. Palkkasummien pienentyminen ajoittui kevääseen ja alkukesään (toukokuussa 5,7% miehillä ja 3,3% naisilla pienempi palkkasumma edellisvuoteen verrattuna). Kun tarkastellaan maaliskuu–joulukuuta 2020 yhteenlaskettuna, korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden palkkasumma laski miehillä 0,9 prosenttia ja nousi naisilla 0,5 prosenttia edellisvuoden samaan ajanjaksoon verrattuna. Ensimmäisenä koronavuonna korkea-asteen suorittaneiden naisten palkkasummat pääsivät siis lopulta hieman edellisvuotta korkeammalle tasolle, kun miesten palkat jäivät hieman sitä matalammiksi. Vaikka korkea-asteelle koulutettujen miesten työllisyys kasvoi vuonna 2020, eivät heidän työtuntinsa ja palkkansa riittäneet nostamaan palkkasummien kehitystä positiivisemmaksi. Koska korkea-asteelle koulutettujen naisten työllisyys ei kasvanut 2020, johtuu palkkasumman nousu todennäköisimmin lisääntyneistä työtunneista ja kasvaneista palkoista ja palkkioista. Ylityöt olivatkin lisääntyneet koronapandemian ensimmäisen vuoden aikana useammin naisilla kuin miehillä: esimerkiksi opettajista ja terveydenhoidon asiantuntijoista vajaa kolmannes kertoi tehneensä pandemian aikana aiempaa enemmän ylitöitä (Sutela & Pärnänen 2021).

Toisen asteen tutkinnon suorittaneiden naisten palkkasummat alenivat vuonna 2020 edellisvuoteen verrattuna vähemmän kuin perusasteen tutkinnon suorittaneilla naisilla. Miehillä vastaavaa eroa koulutusryhmien välillä ei ollut, vaan toisen asteen ja perusasteen tutkinnon suorittaneiden palkkasummien muutokset eivät vuonna 2020 eronneet suuresti toisistaan. Vaikka työllisyys laski molemmissa koulutusryhmissä sekä miehillä ja naisilla, lasku oli suhteellisesti ja absoluuttisesti suurin korkeintaan perusasteen suorittaneilla naisilla, joihin myös palkanmenetykset osuivat voimakkaammin. Korkeintaan

peruskoulututkinnon suorittaneiden naisten toukokuun palkkasumma oli 15,7 prosenttia ja toisen asteen tutkinnon suorittaneiden naisten 9,8 prosenttia pienempi edellisvuoteen verrattuna. Toisen asteen tutkinnon suorittaneiden naisten palkkasummat nousivat loppuvuodesta 2020 edellisvuoden tasolle, mutta perusasteen tutkinnon suorittaneilla summat jäivät selvästi edellisvuotta matalammiksi. Vuonna 2021 molempien koulutusryhmien palkkasummat nousivat koronakriisiä edeltävälle tasolle.

Korkeintaan peruskoulututkinnon suorittaneiden miesten palkkasummat putosivat toukuussa 2020 vuodentakaisesta 13,1 prosenttia ja toisen asteen tutkinnon suorittaneiden 11,3 prosenttia. Kun tarkastellaan maaliskouluuta 2020 ja verrataan samaan ajanjaksoon edellisenä vuonna, yhteenlasketut palkkasummat olivat toisen asteen tutkinnon suorittaneilla miehillä 2,3 ja naisilla 2,1 prosenttia edellisvuotta pienemmät ja peruskoulututkinnon suorittaneilla miehillä 3,3 ja naisilla 5,4 prosenttia pienemmät. Ensimmäisen koronavuoden suhteellinen palkkakehitys oli siis peruskoulututkinnon suorittaneilla miehillä vastaavan koulutustason suorittaneita naisia parempaa. Naisten suhteellinen palkkakehitys kuitenkin parantui vuonna 2021, kun taas peruskoulututkinnon suorittaneiden miesten palkkasummat pysyivät myös vuonna 2021 pitkälti vuotta 2019 matalammalla tasolla. Tämä on linjassa työllisyysessä tapahtuneiden muutosten kanssa: korkeintaan perusasteen koulutuksen suorittaneiden naisten työllisyys nousi vuonna 2021 vuoden 2019 lukua korkeammaksi, mutta miesten työllisyysaste oli edelleen alle vuoden 2019 tason.

2.2 Työttömyys, lomautukset ja työvoimaan kuuluminen

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa työttömäksi luokitellaan ILO:n kansainvälisen määritelmän mukaisesti henkilö, joka on ollut tutkimusviikolla vailla työtä, on etsinyt aktiivisesti työtä edeltävien neljän viikon aikana ja voisi ottaa vastaan töitä kahden viikon sisällä. Lomautetut henkilöt näkyvät tilastoissa joko työllisinä, työttöminä tai työvoiman ulkopuolella olevina riippuen siitä, miten kauan lomautus on kestänyt ja miten he täyttävät työttömän kriteerit (ks. Liite 1, luvun 2 aineistot).

Vielä vuoden 2020 ensimmäisellä neljänneksellä työttömien miesten määrä ja työttömyysaste hieman laskivat edellisvuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna. Tätä olikin edeltänyt työttömyysasteen ja lomautusten määrän laskeva trendi jo useamman vuoden ajan (liite 3, taulukko 2.10). Maaliskuussa 2020 alkaneilla rajoitustoimilla oli kuitenkin niin välitön vaikutus, että se näkyi jo ensimmäisen neljänneksellä naisten työttömyyden kasvuna. Myös vuoden 2020 toisella neljänneksellä työttömien määrä ja työttömyysaste kasvoivat

naisilla selvästi enemmän kuin miehillä. Kolmannella neljänneksellä sukupuolten välinen ero alkoi tasaantua, kun myös miesten työttömyys yleistyi. Vuoden 2020 neljännellä neljänneksellä työttömien miesten määrä oli noussut edellisvuoden vastaavasta ajankohdasta jo enemmän kuin työttömien naisten määrä. Vuosikeskiarvoja verrattaessa nähdään, että vuonna 2020 naisten työttömyysaste kasvoi kuitenkin enemmän (1,2 %-yksikköä) kuin miesten (0,8 %-yksikköä). Naisten työttömyysaste nousi edellisvuoden 6,2 prosentista 7,4 prosenttiin ja miesten 7,3 prosentista 8,1 prosenttiin.

Koheneva työmarkkinatilanne näkyy vuoden 2021 toisesta neljänneksestä eteenpäin työttömyysasteen ja työttömien lukumäärän vähittäisenä laskuna vuoden 2020 vastaaviin neljänneksiin verrattuna. Siitä huolimatta työttömiä naisia ja miehiä oli vuoden 2021 kaikkina neljänneksinä edelleen enemmän kuin ennen koronapandemian alkua vuonna 2019 vastaavina ajankohtina.

Vuosikeskiarvona mitattuna sekä naisten että miesten työttömyysaste oli 0,9 prosenttiyksikköä korkeampi vuonna 2021 (naiset 7,1 %, miehet 8,2 %) kuin ennen koronapandemiaa. Koska naisten työttömyysaste oli lähtökohtaisesti pienempi kuin miesten, naisille tämä tarkoittaa hieman suurempaa suhteellista lisäystä vuodesta 2019. Kaiken kaikkiaan miesten työttömyysaste pysyi koronapandemian kahtena ensimmäisenä vuonna kuitenkin edelleen suurempana kuin naisten.

Vuoden 2022 ensimmäisenä neljänneksenä työttömyysaste oli laskenut edellisvuoden vastaavasta ajankohdasta molemmilla sukupuolilla (naiset 6,6 % ja miehet 7,5 %). Miehillä työttömyysaste oli nyt jopa alempi kuin ennen koronapandemiaa vuoden 2019 ensimmäisenä neljänneksenä (8,0 %), mutta naisilla edelleen hieman tuon lukeman yli (6,1 %).

Vuosien 2019 ja 2020 välillä työttömien osuus työvoimaan kuuluvista ulkomaalaistaustaisista 15–64-vuotiaista naisista nousi 13,9 prosentista 14,4 prosenttiin ja edelleen 16,7 prosenttiin vuonna 2021. Suomalaistaustaisilla naisilla vastaava nousu vuosien 2019 ja 2020 välillä oli 5,7 prosentista 6,8 prosenttiin, minkä jälkeen työttömyysaste kuitenkin laski 6,2 prosenttiin vuonna 2021. Myös ulkomaalaistaustaisten miesten työttömyysaste kasvoi aluksi 11,3 prosentista 14,7 prosenttiin vuonna 2020, mutta laski seuraavana vuonna 12,6 prosenttiin. Suomalaistaustaisten miesten työttömyysaste sen sijaan jatkoi kasvuaan ensin 7,1 prosentista 7,7 prosenttiin ja vuonna 2021 edelleen 8,0 prosenttiin.

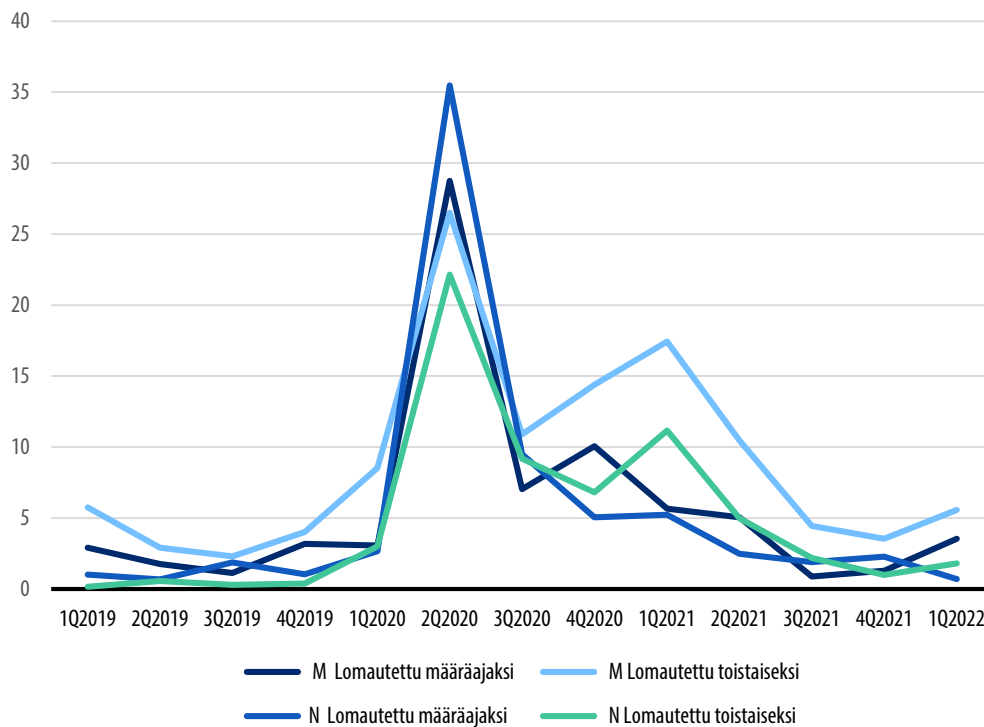
Naisten työttömyysjaksot ovat olleet ajanjaksolla 2009–2019 useammin lyhyitä, alle kolmen kuukauden mittaisia kuin miesten työttömyysjaksot. Vuonna 2019 kaikista työttömäksi luokituvista naisista 17,6 prosenttia (14 000) ja työttömistä miehistä 20,5 prosenttia (21 000) oli ollut työttömänä vähintään vuoden. Naisista 50,5 prosentilla ja miehistä 47,9 prosentilla työttömyys oli kestänyt alle kolme kuukautta.

Koronakriisiä edeltävinä vuosina työttömyysjaksot olivat lyhentyneet ja pitkäaikaistyöttömyys vähentynyt. Koska koronakriisi synnytti paljon uutta työttömyyttä, pitkäaikaistyöttömien osuus kaikista työttömistä laski selvästi vuonna 2020: naisilla 17,3 prosentista 14,6 prosenttiin ja miehillä 20,5 prosentista 16,8 prosenttiin edellisvuodesta.

Vuoden 2021 talouskasvussa uusia työttömyysjaksoja alkoi vähemmän kuin ensimmäisenä koronavuonna, mutta osa vuonna 2020 alkaneesta työttömyydestä pitkittyi. Näin ollen vuonna 2021 sekä pitkäaikaistyöttömien määrä että osuus kaikista työttömistä kasvoivat tuntuvasti edellisvuoteen verrattuna. Työvoimatutkimuksen mukaan yli vuoden työttömänä olleita naisia oli nyt 19 000 eli 20,7 prosenttia kaikista työttömäksi tilastoituvista ja miehiä 29 000 eli 24,3 prosenttia työttömistä.

Lomautusten määrä kasvoi räjähdysmäisesti vuonna 2020. Koronakriisin alussa vuoden 2020 toisella neljänneksellä lomautettujen naisten määrä (58 000) ohitti työvoimatutkimuksen luvuissa miesten vastaavan lukumäärän (56 000) (kuvio 7). Sukupuolten välisen eron pienuus lomautuksissa on merkittävä verrattuna aiempaan, sillä koko 2010-luvun lomautettujen miesten määrä on ollut 3–4 kertaa suurempi kuin naisten.

Kuvio 7. Lomautettuna olevien määrä sukupuolen ja lomautuksen tyyпин mukaan vuosineljänneksittäin, 1Q2019–1Q2022, 1 000 henkilöä

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Vielä kevään 2020 jälkeenkin lomautettujen määrät jäivät huomattavan korkeiksi. Naisilla ne kuitenkin laskivat nopeammin kuin miehillä, joiden joukossa oli vuodenvaihteessa ja vuoden 2021 ensimmäisellä puoliskolla edelleen selvästi enemmän lomautettuja kuin naisilla. Sukupuolten välinen ero lomautuksien määrissä alkoi tasaantua vuoden 2021 toisella puoliskolla lomautusten vähentymisen myötä.

Vaikka työllisten määrä ja työllisyysaste olivat vuonna 2021 isommat kuin vuonna 2019, myös työttömiä oli siis enemmän. Paradoksaalista kyllä, tämä selittynee juuri parantuneella työmarkkinatilanteella – aiempaa useampi työtä vailla oleva oli uskonut työllistymismahdollisuuksiinsa vuonna 2021 ja hakenut aktiivisesti työtä täyttäen näin ILO:n työttömän määritelmän kriteerit.

Työvoimaosuus eli työllisten ja työttömien osuus työikäisestä väestöstä pysyi 15–64-vuotiailla naisilla 75,4 prosentissa koronakriisin ensimmäisenä vuonna eikä se miehilläkään laskenut kuin -0,2 prosenttiyksikköä 78,2 prosenttiin. Ikäryhmittäin tarkasteltuna työvoimaan kuuluvuus kuitenkin laski erityisesti alle 25-vuotiailla naisilla (-2,5 %-yksikköä) ja miehillä (-1,9 %-yksikköä). Laskua oli noin prosenttiyksikön verran myös 35–54-vuotiailla miehillä. Sen sijaan 55–64-vuotiaista naisista (1 %-yksikkö) ja miehistä (1,5 %-yksikköä) edellisvuotta useampi kuului työvoimaan vuonna 2020 (Liite 3, taulukko 2.11).

Vuonna 2021 työvoimaosuudet nousivat sekä naisilla että miehillä ennätyslukemiin, kun sekä työllisyys että työttömyys kasvoivat: 15–64-vuotiailla naisilla 77,2 prosenttiin ja miehillä 79,5 prosenttiin. Kasvua oli molemmilla sukupuolilla lähes kaikissa ikäryhmissä. Vuoteen 2019 verrattuna työvoimaosuus kasvoi tuntuvimmin 55–64-vuotiailla miehillä sekä 25–34-vuotiailla naisilla. Ainoastaan alle 25-vuotiaiden miesten työvoimaosuus oli vuotta 2019 pienempi.

Syntyperän mukaan katsottuna näkyy, että ulkomaalaistaustaisten 15–64-vuotiaiden naisten ja miesten työvoimaosuus on kasvanut läpi tähänastisen koronakriisin. Naisilla osuus nousi ensin 65,1 prosentista 67,0 prosenttiin ja siitä edelleen 68,5 prosenttiin. Miehillä kasvua oli 77,1 prosentista ensin 77,6:een ja siitä 81,8 prosenttiin vuonna 2021. Suomalais-taustaisilla naisilla ja miehillä työvoimaosuudet hieman laskivat koronakriisin ensimmäisenä vuonna, mutta ponnahtivat sitten kriisiä edeltäviä lukuja isommiksi. Naisten työvoimaosuus niiasi 76,5 prosentista 76,3 prosenttiin, mutta nousi siitä 78,2 prosenttiin. Miesten työvoimaosuus ensin laski 78,5 prosentista 78,3 prosenttiin, mutta nousi 79,3 prosenttiin vuonna 2021.

Työvoiman ulkopuolella olevia voi tarkastella itse ilmoitetun pääasiallisen toiminnan mukaan. Vuodesta 2019 vuoteen 2021 väheni erityisesti omaa kotitaloutta hoitavien – käytännössä usein perhevapaalla olevien – naisten määrä (-33 000), etenkin ikäryhmissä 25–34 ja 35–44-vuotiaat. Kotihoidontukea käyttävien osuus 1-vuotiaiden ja 2-vuotiaiden

lasten äideistä olikin vuonna 2021 aiempia vuosia selvästi matalammalla tasolla (ks. luku 5). Lisäksi vuoden 2019 syntyvyys oli ollut ennätysellisen alhainen, joten kotihoidontu-keen oikeutettuja naisia ylipäänsä oli vuonna 2021 aiempaa vähemmän. Samaan aikaan kun ikäryhmien työvoiman ulkopuolella olo vähentyi, lisääntyi erityisesti 35–44-vuotiailla määräaikainen ja osa-aikainen palkansaajatyö.

Lisäksi aiempaa harvempi on jäänyt koronakriisin aikana työvoiman ulkopuolelle vanhuus- tai työkyvyttömyyseläkkeen vuoksi. Tässä ryhmässä 15–64-vuotiaiden naisten määrä väheni 16 000 henkilöllä ja miesten 21 000 henkilöllä vuodesta 2019 vuoteen 2021; valtaosa vähennyksestä kohdistui ikäryhmään 55–64-vuotiaat. Opiskelun pääasialliseksi toiminnakseen ilmoittavien työvoiman ulkopuolella olevien naisten määrä sen sijaan kasvoi 10 000 henkilöllä ja miesten parilla tuhannella.

2.3 Nuorten työmarkkina-asema

Nuorista 15–24-vuotiaista suuri osa on koulutuksessa, minkä vuoksi nuorten työvoimaosuus on muita ikäryhmiä matalampi. Osuus on liikkunut noin 50 prosentin tuntumassa koko 2010-luvun: naisilla pikemminkin hieman yli ja miehillä hieman alle 50 prosentin. Koronakriisiä edeltävinä vuosina niin nuorten työllisyysaste kuin työvoimaan kuulumus olivat kasvussa (Liite 3, taulukko 2.4).

Nuorten työllisyys poikkeaa vanhemmista ikäryhmistä siinä, että nuorten työsuhteet ovat erityisen usein määräaikaisia (naiset 43,5 % ja miehet 38,9 % v. 2019) ja/tai osa-aikaisia (naiset 54,1 % ja miehet 31,2 % v.2019). Lisäksi nuorten työllisyys keskittyy vahvasti tiettyille toimialoille. Nuoret naiset työllistyvät yleisimmin vähittäiskaupan, majoitus- ja ravitsemistoiminnan sekä terveys- ja sosiaalipalvelujen (erityisesti sosiaalipalvelut) toimialoille. Muita suhteellisen yleisiä toimialoja ovat taiteet, viihde ja virkistys, muu palvelutoiminta sekä teollisuus. Nuoret miehet taas työllistyvät yleisimmin teollisuuden, rakentamisen, vähittäiskaupan, kuljetuksen ja varastoinnin sekä hallinto- ja tukipalvelutoimintojen toimialoille.

Nuorten työllisyydelle tyypillistä on Suomessa myös se, että kyse on opiskelijoiden työssäkäynnistä selvästi useammin kuin valtaosassa muita EU-maita. Koronakriisiä edeltävien 10 vuoden aikana opiskelijoiden työssäkäynti yleistyi Suomessa entisestään. Nuorista 15–24-vuotiaista työllisistä noin puolet (naiset 61,8 % ja miehet 51,2 % v. 2019) opiskelee samalla tutkintoon johtavassa tai kurssimuotoisessa koulutuksessa. Juuri opiskelijoiden työssäkäynnin yleisyydestä johtuen nuorten työllisyysaste on ollut Suomessa 2010-luvulla noin 10 prosenttiyksikköä korkeampi kuin EU27-keskiarvo. Eroa valtaosaan EU-maista näkyy siinäkin, että Suomessa nuorten naisten työllisyysaste on korkeampi kuin miesten – muualla yleensä juuri toisin päin.

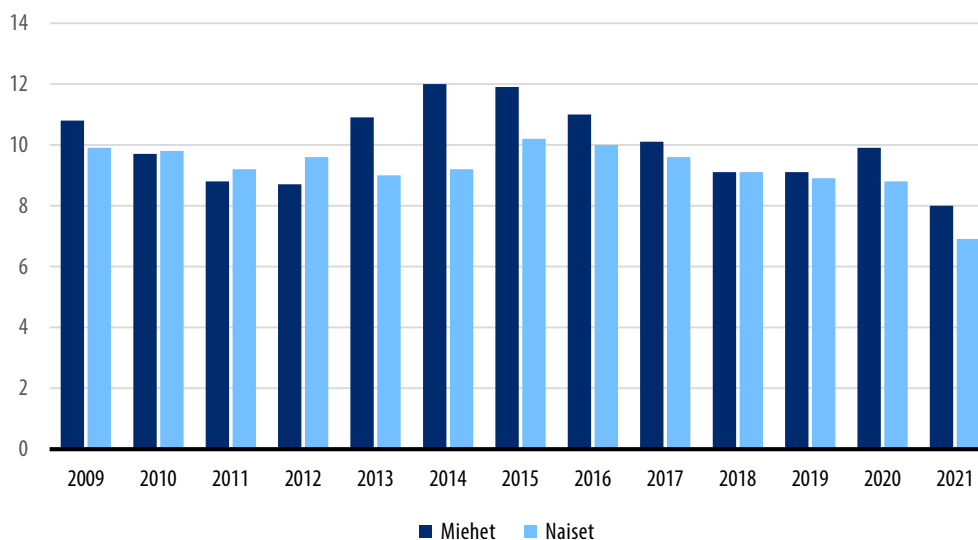
Nuorten työllisyys kärsi koronakriisin ensimmäisenä vuonna muita ikäryhmiä enemmän. Työllisten naisten määrä väheni 12 000 henkilöllä ja miesten määrä 10 000 henkilöllä. Nuorten naisten osalta kyse oli lähes pelkästään työssäkävien tutkinto- ja kurssiopiskelijoiden määrän pienenemisestä (- 11 000). Vaikka nuorten miesten työllisyyden laskusta niin ikään yli puolet (- 6 000) koski opiskelevia miehiä, miehillä myös ei-opiskelevien työllisten määrä väheni (- 4 000) ikäluokassa. Tutkintoon johtavassa tai kurssimuotoisessa koulutuksessa opiskelevien työllisyysaste pieneni koronakriisin ensimmäisenä vuonna naisilla 37,4 prosentista 32,4 prosenttiin ja miehillä 32,6 prosentista 29,7 prosenttiin.

Nuorten, erityisesti nuorten naisten, työllisyyden laskusta vuonna 2020 valtaosa kohdentui siis opiskelijoiden työllisyyden heikkenemiseen. Opiskelun ohella tai kesäisin tehtävä työ on monelle nuorelle merkittävä tulonlähde, ja työllisyystilanteen raju heikkeneminen näkyikin opiskelijoiden lisääntyneinä toimeentulovaikeuksina ja velkaantumisena korona-aikana (ks. luku 7, myös Nieminen 2022). Lisäksi opiskeluaikainen työ kerryttää työkokemusta ja usein myös verkostoja, joiden merkitystä opintojen jälkeiselle työllistymiselle ei voi aliarvioida. Voi kuitenkin myös ajatella, että toimeentulon niukkenemisesta huolimatta töiden puute on ainakin periaatteessa mahdollistanut opintoihin panostamisen ja tällä tavoin tulevaisuuteen investoimisen, jolloin aika ilman töitä ei ole mennyt ”hukkaan”.

Itse asiassa opiskelun suosio näyttää kasvaneen ensimmäisenä koronavuonna muutenkin, riippumatta siitä, yhdistyikö siihen työssäkäynti tai ei. Työvoimatutkimuksen tietojen perusteella tutkintoon johtavassa tai kurssimuotoisessa koulutuksessa opiskelevien osuus 15–24-vuotiaiden ikäluokasta nousi naisilla 73,6 prosentista 74,4 prosenttiin ja miehillä 64,5 prosentista 65,1 prosenttiin vuosien 2019 ja 2020 välillä.

Samaan aikaan myös nuorisotyöttömyys kasvoi naisilla 19,8 prosenttiin ja miehillä 22,8 prosenttiin, mikä tarkoittaa sitä, että noin joka kymmenes nuori oli työtön vuonna 2020. Työttömyysaste – eli työttömien osuus työvoimasta – ei ole esimerkiksi nuorten syrjäytymisriskin seurantaan paras indikaattori siksi, että ainoastaan puolet nuorista kuuluu työvoimaan sekä siksi, että nuorten työttömyysasteessa on merkittävää kausivaihtelua, koska keväisin kesätöitä etsivät opiskelijat luokittevat työttömiksi.

Nuorten syrjäytymisriskin seuraamiseen työttömyysastetta parempana mittarina on pidetty NEET-astetta (*not in employment, education or training*) eli sitä osuutta nuorista, jotka eivät ole työllisiä tai koulutuksessa eivätkä myöskään asepalvelusta suorittamassa. Ikäluokan 15–24-vuotiaat NEET-aste on ollut 2010-luvulla Suomessa jonkin verran alhaisempi kuin EU-keskiarvo, joskin Ruotsiin ja Norjaan verrattuna luku on korkea. Suomessa nuorten naisten NEET-aste on pienempi kuin miesten, kun EU-maiden keskiarvot ovat juuri päinvastoin. Koronakriisiä edeltävinä vuosina NEET-asteet laskivat Suomessa (kuvio 8).

Kuvio 8. NEET-aste (15–24-vuotiaat) sukupuolen mukaan, %

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Vaikka nuorten työllisyyden lasku näkyi vuonna 2020 ennen kaikkea ei-työllisten opiskelijoiden määrän lisääntymisenä, miehillä myös 15–24-vuotiaiden NEET-nuorten määrä kasvoi parilla tuhannella ja osuus ikäluokasta nousi 9,1 prosentista 9,9 prosenttiin. Naisilla sen sijaan sekä NEET-nuorten määrä että osuus ikäluokasta (8,9 % v.2019 vs. 8,8 % v. 2020) pikemminkin hieman pienenevät.

Vuoden 2021 elpyvä työmarkkinatilanne näkyy myös nuoria kuvaavissa luvuissa. Opiskelijoiden työllisyysaste nousi vuonna 2021 naisilla lähes entiselleen eli 37,3 prosenttiin (5 000 henkilöä enemmän kuin 2019) ja miehillä jopa koronakriisiä edeltänyttä lukua suuremmaksi 33,5 prosenttiin (4 000 enemmän). Miehillä nuorisotyöttömyys laski 17,8 prosenttiin eli alle vuoden 2019 lukeman, mutta 15–24-vuotiailla naisilla työttömyys jäi edelleen kriisiä edeltävää aikaa hieman korkeammaksi 16,4 prosenttiin.

Opiskelijoiden määrä kasvoi ikäryhmässä vuonna 2021 edelleen: naisilla lisäystä oli 13 000 ja miehillä 7 000 henkilöä verrattuna vuoteen 2019. Opiskelevien osuus ikäryhmästä nousi näin naisilla 78 prosenttiin ja miehillä 68 prosenttiin. Miesten NEET-asteen kasvu ensimmäisenä koronavuonna näyttikin jäävän tilapäiseksi ilmiöksi. Kun sekä työllisten että opiskelevien nuorten määrät lisääntyivät vuonna 2021 selvästi, NEET-osuus jäi 15–24-vuotiailla miehillä 8 prosenttiin ja naisilla 6,9 prosenttiin.

2.4 Yhteenveto ja johtopäätökset

Koronapandemian kahden ensimmäisen vuoden vaikutukset kokonaistyöllisyyteen jäivät Suomessa lopulta suhteellisen vähäisiksi, jos niitä verrataan lähihistorian kahteen edelliseen merkittävään työllisyyskriisiin eli 1990-luvun alun lamavuosiin ja vuoden 2008 finanssikriisiä seuranneeseen taantumaa (Sutela 2020a). Työllisyyden sukupuolittainen kehitys poikkesi kuitenkin tällä kertaa edellisistä työllisyyskriiseistä. Päinvastoin kuin aiemmin, naisten työllisyysaste laski ensimmäisenä ja rajummin kuin miesten, mutta toisaalta se lähti toipumaan tehokkaammin kuin miesten työllisyysaste.

Koronakriisi on vaikuttanut eri toimialoihin eri tavoin. Toimialojen erilaisista rakenteista johtuen työllisyyden muutokset ovat näkyneet naisilla ja miehillä hyvin eri tavoin muun muassa työn osa- tai kokoaikaisuuden, ammattiaseman ja iän mukaan. Naisilla väheni vuoden 2020 aikana vain osa-aikatyö, miehillä sen lisäksi myös kokoaikatyö. Naisilla työllisyys laski vain alle 35-vuotiailla, miehillä myös keskimmaisissa ikäryhmissä. Miesten työllisyys väheni vain palkansaajilla, naisilla väheni myös yrittäjien määrä. Naisten työllisyyden lasku osui lähinnä määräaikaisiin työsuhteisiin, miehillä myös vakinaisiin työsuhteisiin. Karkeistaen voi sanoa, että yhtä kokoaikatyöstä työttömäksi jäänyttä miestä kohti noin 1,7 osa-aikatyötä tekevää nuorta naista jäi vaille työtä.

Kaikki tämä vaikuttaa edelleen siihen näennäiseen ristiriitaan, että vaikka vuonna 2020 naisten työllisyys laski enemmän kuin miesten, palkkasumman ja tehtyjen työtuntien osalta tilanne oli päinvastainen: naisten palkkasumma kasvoi, kun se miehillä pieneni, eivätkä naisten tekemät työtunnit vähentyneet yhtä paljon kuin miesten. Selitys ristiriitaan löytyykin siitä, että yhden matalapalkkaisen, osa-aikatyötä määräaikaisessa työsuhteessa tekevän nuoren naisen vähennys työllisistä laskee tehtyjen työtuntien määrää ja palkkasummaa vähemmän kuin yhden keskipalkkaisen, vakinaisessa työsuhteessa koko-aikatyötä tekevän keski-ikäisen miehen puuttuminen. Lisäksi on huomattava, että naisten koko-aikatyö asiantuntija-ammateissa lisääntyi jonkin verran vuonna 2020 – toisin sanoen parempipalkkainen työ osittain ”korvasi” matalapalkkaista työntekijätason osa-aikatyötä, mikä kasvatti naisten palkkasummaa. Myös ylityöt lisääntyivät erityisesti naisennemmississä ammattiryhmissä opettajat ja terveydenhuollon asiantuntijat. Naisten työllisyyden vähenemisestä osa oli myös yrittäjätystä eivätkä menetetyt ansiot tältä osin näy palkkasummassa, joka ei kata yrittäjätuloa vaan ainoastaan palkat ja palkkiot. (Ks. myös Sutela 2021).

Edelleen voi karkeistaen todeta, että työn loppuminen on naisten osalta pääasiassa tarkoittanut nuorten, usein opiskelevien naisten pienten ansiotulojen pienenemistä tai loppumista kokonaan. Opiskelijoina he eivät ole olleet oikeutettuja työttömyysturvaan, ja niilläkin, joilla ehdot ovat täyttyneet, lyhyestä tai pätäkittäisestä työurasta johtuen korvaustaso on voinut jäädä alhaiseksi. Miesten osalta kyse on ollut useammin siitä, että keski-ikäiset,

jo pitkähkön työuran tehneet ja kenties perheelliset miehet jäivät ansiosidonnaisen työtömyysturvan varaan lomautetuiksi. Kummassakaan tapauksessa tilanne ei varmaankaan ole ollut helppo, mutta se on ollut laadultaan hyvin erilainen.

Vuoden 2021 aikainen ja yhä vuoden 2022 ensimmäisellä neljänneksellä näkyvä työllisyyskasvu on ollut ennätysellisen vahvaa – erityisesti naisilla. Työllisyyskasvu kuitenkin kana-voitui vuonna 2021 osa-aikaiseen ja määräaikaiseen työhön, miesten osalta jossain määrin myös yrittäjyyteen. Vaikka määräaikaiset ja osa-aikaiset työsuhteet ovat yleistyneet molemmilla sukupuolilla, ne ovat edelleen yleisempiä naispalkansaajille kuin miehille. Sukupuolten välinen ero määräaikaisen osa-aikatyön ja ylipäänsä osa-aikatyön osalta on kasvanut vuodesta 2019. Määräaikaisen kokoaikatyön osalta sukupuolten välinen ero on hieman kaventunut.

Jää nähtäväksi, missä määrin näiden niin sanottujen epätyypillisten työsuhteiden lisääntymisessä on kyse vain työmarkkinoiden toipumiseen liittyvästä ylimenovaiheesta vai jäävätkö osa- ja määräaikaisten osuudet pysyvästi aiempaa korkeammalle tasolle, kuten 1990-luvun jälkeisen nousukauden seurauksena tapahtui. Tässä suhteessa vuoden 2022 ensimmäisen neljänneksen luvut antavat syytä toiveikkuuteen: ensimmäistä kertaa koronakriisin aikana myös kokoaikaiset sekä vakinaiset työsuhteet lisääntyivät verrattuna vuoden 2019 vastaavaan ajankohtaan. Kokoaikatyön osalta ilmiö koski vain naisia, mutta vakinaisten työsuhteiden osalta oli pientä lisäystä myös miehillä.

Kansainvälisten tutkimusten mukaan mahdollisuus etätöihin on ollut keskeinen tekijä siinä, missä määrin koronakriisi on vaikuttanut naisten työllisyyteen. Jos mahdollisuutta etätöskentelyyn ei ole ollut, moni nainen on joutunut lastenhoitoon liittyvistä syistä luopumaan työssäkäynnistä kokonaan koronasulkujen aikana. (Alon ym. 2021). Suomessa naisten työllisyyttä – suhteessa moniin muihin maihin – on suojannut siis myös ammattirakenne ja etätöille otolliset olosuhteet. Ja jos koronakriisi Suomessa verottikin palvelualojen matalan koulutustason töitä, se näyttää myös luoneen ainakin tilapäisiä työpaikkoja paremmin koulutetuille ylemmille toimihenkilönaisille esimerkiksi hallinto- ja viestintätehtäviin liittyen.

Koronakriisin alussa pelättiin sen vaikutuksia erityisesti naisten työllisyyteen. Tällä hetkellä näyttää siltä, että nuo välittömät vaikutukset jäivät pelättyä vähäisemmiksi ja – ainakin naisten osalta – nopeammin ohimeneviksi. Tulevaisuudessa nähdään, miten koronakriisin aiheuttamat mahdolliset muutokset kulutuskäyttäytymisessä vaikuttavat pitkällä aikavälillä; kun esimerkiksi etätöjä jää pysyvästi yleiseksi ilmiöksi ja työpaikkaruokailu vähennee, on sillä varmasti vaikutuksia ravitsemisalaan – miesten osalta vastaavasti kuljetusalaan työmatkaliikenteen vähentyessä. Jää myös nähtäväksi, missä määrin etenkin naisilla lisääntyneet työt asiantuntija-ammateissa ovat olleet vain koronakriisin välittömään hoitamiseen liittyviä määräaikaisia tehtäviä ja missä määrin niiden kautta luodaan pysyvämpää työtä.

Koronakriisin poikkeusoloissa työtä ja palveluja siirrettiin enenevästi digitaalisiksi ja osa näistä muutoksista jää pysyviksi. Vaikka kehityksen suunta ei ole ollut yllättävä, koronakriisi vauhditti tahtia merkittävästi. Kaikella tällä on vaikutuksia muun muassa siihen, millaiselle osaamiselle työelämässä on kysyntää myös jatkossa. Korkea-asteen koulutettujen ja ylempien toimihenkilöiden työ säästy suurelta osin koronakriisin kielteisiltä työllisyysvaikutuksilta – kävi pikemminkin päinvastoin. Vuonna 2021 työllisten rakenteessa painotettiin aiempaa enemmän ylempien toimihenkilöiden ja korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden osuus siinä missä vain perusasteen suorittaneiden ja työntekijöiden osuus oli vastaavasti pienentynyt.

Sen sijaan, että naisten työllisyydellä olisi loppujen lopuksi ollut vaikeuksia toipua koronakriisistä lyhyellä aikavälillä, se itse asiassa alkoi kasvaa vuonna 2021 ripeämmin kuin miesten työllisyys. Vuoden 2022 alussa sukupuolten välinen ero työllisyysasteissa keikahti, kun naisten työllisyysaste ohitti miesten työllisyysasteen historiallisella 0,8 prosenttiyksikön erolla. Sukupuolten välisen eron kaventuminen koskee 25–34- ja 35–44-vuotiaiden ikäryhmiä, sillä muissa 10-vuotisikäryhmissähän naisten työllisyysaste oli korkeampi kuin miesten jo ennen koronakriisiä. Eron kaventumiseen ei vaikuta vain perheellistymiskäisten naisten työllisyysasteiden ja työvoimaan kuulumisen kasvu, vaan myös ikäryhmän miesten työllisyyden heikkeneminen. Toisin sanoen naisten ja miesten työllisyysasteiden lähentymisessä ei ole kyse pelkästään positiivisesta kehityksestä. Vähintäänkin tässä vaiheessa olisi jo syytä kiinnittää huomiota myös siihen epäsuhtaan – ja sen syihin – että miesten työllisyysaste on Suomessa vain juuri ja juuri EU-keskitasoa, vaikka naisten työllisyysasteessa olemme EU:n kärkijoukossa.

3 Työolot

Hanna Sutela, Anna Pärnänen, Satu Ojala, Marjut Pietiläinen & Johanna Lahtela

- Naispalkansaajien kokemukset koronapandemian vaikutuksista omaan työhön ovat kielteisempiä kuin miesten
- Kielteisimmän pandemian vaikutukset työoloihin on koettu kunta-alalla sote- ja opetusalan tehtävissä
- Koronapandemian aikana noin puolet palkansaajista on tehnyt etätöitä, naiset ja miehet yhtä usein
- Naisten ja miesten näkemykset sukupuolten tasa-arvon toteutumisesta työpaikalla ovat eriytyneet koronakriisin aikana
- Koronakriisi näyttää syventäneen erilaisissa työmarkkina-asemissa olevien palkansaajaryhmien välisiä jakoja: työn laadun muutos oli vähäisempää kokoaikaisilla, vakituisilla palkansaajilla kuin osa-aikaisissa ja määräaikaisissa työsuhteissa olleilla
- Yleisesti ottaen koronakriisin aikaiset muutokset työoloissa ovat kuitenkin olleet yllättävän pieniä; jatkuvuus näyttää vahvasti leimaavan suomalaisen työelämän laadun kehitystä

Suomalaiset työolot ja työelämän laatu ovat Euroopan kärkeä. Sukupuolten väliset erot koetuissa työoloissa ovat kuitenkin suuremmat kuin EU-maissa keskimäärin (esim. Sutela 2020b, 2020c). Ilmeisin selitys sukupuolten välisiin kokemuseroihin työoloista liittyy suomalaisten työmarkkinoiden voimakkaaseen ammatilliseen jakautumiseen sukupuolen mukaan eli naisten ja miesten työtehtävien sekä työskentely-ympäristöjen eroavaisuuksiin. Työolojen profiloinnin mukaan suomalaiset miespalkansaajat työskentelevät useammin työoloiltaan ”hyvissä” tai ainakin ”kohtuullisissa” töissä kuin naiset, joista taas miehiä suuremmalla osalla työolot ovat kuormittavia tai kiireen pilaamia (Immonen & Sutela 2020a).

Koronakriisi vaikutti palkansaajien työoloihin monella tapaa. Etätöihin siirtyminen tapahtui Suomessa yllättävänkin sujuvasti (Kovalainen ym. 2021) ja sitä tehtiin meillä koronapandemian alussa EU-maista eniten (Eurofound 2020a). Työolobarometrien mukaan etätöiden yleisyydessä ei ollut korona-aikana sukupuolieroja, mutta naiset olivat sen sujumiseen tyytyväisempiä kuin miehet (Keyriläinen 2021; Lyly-Yrjänäinen 2022). Itse asiassa juuri suomalaisnaiset näyttäisivät olleen eurooppalaisista kaikkein tyytyväisimpiä kotona

työskentelynsä koronapandemian aikana (77 % vs. EU27-keskiarvo 56 %) ja heillä on myös ollut muiden maiden naisia yleisemmin kotona riittävät välineet etätöön tekoon (Eurofound 2020b). Työterveyslaitoksen (2022) Miten Suomi voi? -tutkimuksen mukaan etätö on kuitenkin pitkittyessään vaikuttanut työhyvinvointia vähentävästi, joskaan tuloksia ei ole käsitelty sukupuolen mukaan.

Kaikille palkansaajille etätö ei ole ollut mahdollista, ja koronakriisi on haastanut erityisesti lähityötä. Sosiaali- ja terveysalalla pandemia-aika on kuormittanut varsinkin nuoria, työntekijäasemassa toimivia ja tiettyjä naisenemmistöisiä ammattiryhmiä: röntgenhoitajia, sairaanhoitajia, laboratoriohoitajia ja laborantteja sekä lähi- ja perushoitajia (Selander ym. 2021). Työolobarometrin mukaan naiset ja kuntasektorin palkansaajat ovat kokeneet työmääränsä lisääntyneen, ja naiset ovat kokeneet työuupumusta ja haitallista stressiä miehiä enemmän; etenkin keskimmaiset ikäryhmät pitivät syksyllä 2021 työtään henkisesti rasakana (Keyriläinen 2021, Lyly-Yrjänäinen 2022). Työterveyslaitoksen (2022) mukaan työvaihtoaikheet lisääntyivät korona-aikana jossain määrin naisilla, lähityötä tekevillä ja julkisen sektorin palkansaajilla.

Kansainväliset selvitykset ovat painottaneet, kuinka palkattoman hoivan ja työn yhdistämisen vaikeudet sekä kuormituksen ja tartuntariskien lisääntyminen naisenemmistöisissä kriittisissä ammateissa on vaikuttanut kielteisesti erityisesti naisten työoloihin (mm. EIGE 2021, Eurofound 2020c, Pwc 2022). Suomalaisnaiset näyttävät kuitenkin kokeneen keskimäärin vähemmän kielteisiä seurauksia koronakriisistä, olipa kyse sitten ansiotuloista tai työn ja elämän tasapainosta, ja he ovat selvästi harvemmin joutuneet muuttamaan urasuunnitelmiaan tai vähentämään työntekoaan työmarkkinoihin tai hoivavastuihin liittyvistä syistä kuin naiset Euroopassa keskimäärin (Eurobarometri 2022).

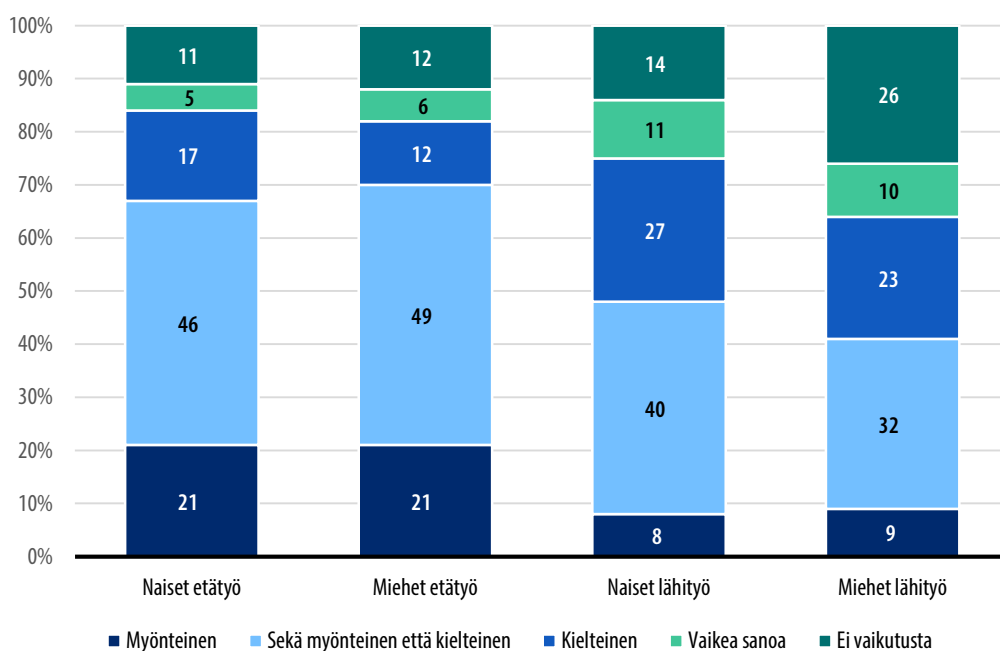
Tässä luvussa tarkastellaan muun muassa koronakriisin myötä lisääntyneen etätöön sukupuolittuneita seurauksia sekä eritellään, miten kriisi on vaikuttanut työhyvinvointiin ja työssäjaksamiseen eri palkansaajaryhmissä. Tiedot perustuvat keväällä 2021 tehtyyn ”Koronakriisin vaikutukset työelämään” -verkkotiedonkeruuseen sekä sitä seuranneisiin laadullisiin haastatteluihin, joiden tuloksia verrataan soveltuvin osin vuoden 2018 työolotutkimuksen verkkotiedonkeruuseen (Liite 1, luvun 3 aineistot). Tässä esitetyt tulokset ovat pääosin tiivistelmä vuoden 2021 lopulla julkaistusta raportista ”Koronakriisin vaikutus palkansaajien työoloihin” (Sutela & Pärnänen 2021). Tuloksia lukiessa on syytä muistaa, että palkansaajien kokemukset ovat voineet vaihdella eri vaiheissa koronapandemiaa ja tässä luvussa esitetyt tulokset kuvaavat tilannetta pääosin keväällä 2021, kun pandemiaa oli kestänyt vuoden ajan.

3.1 Koronakriisin vaikutus työoloihin yleisesti

Kun koronapandemiaa oli jatkunut vuoden verran, naiset kokivat sen vaikuttaneen heidän työhönsä yleisemmin ja enemmän kuin miehet. Valtaosa palkansaajista oli havainnut ainakin jotain vaikutuksia: keväällä 2021 ainoastaan 13 prosenttia naispalkansaajista ja 19 prosenttia miehistä oli mielestään niiltä välttynyt. Julkisella sektorilla koronakriisin vaikutuksilta oli välttynyt hyvin harva (7 %), yksityissektorilla viidennes (20 %). Naisista joka viides ja miehistä 12 prosenttia koki koronakriisin vaikuttaneen omaan työhönsä ”paljon”, minkä lisäksi 28 prosenttia naisista ja 21 prosenttia miehistä koki vaikutuksia olleen ”melko paljon”.

Palkansaajien yleisin (naiset 42 %, miehet 40 %) näkemys oli, että koronakriisillä oli ollut samaan aikaan sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia. Vaikutukset lähinnä myönteisinä nähneiden osuus oli jotakuinkin sama naisilla (13 %) ja miehillä (14 %). Naisille oli kuitenkin kertynyt voittopuolisesti kielteisiä kokemuksia useammin (23 %) kuin miehille (18 %). Lähityötä tekevät olivat kokeneet vaikutukset muita yleisemmin lähinnä kielteisiksi; lähityötä tehneissä miehissä taas oli eniten heitä, jotka eivät kokeneet koronakriisin vaikuttaneen omaan työhönsä juuri millään tavoin (kuvio 9). Kuntasektorilla lähinnä myönteisiä vaikutuksia kokeneiden osuus jäi yhdeksään prosenttiin, kun lähes kolmannes (31 %) oli kokenut pelkästään kielteisiä seurauksia.

Kuvio 9. Koronakriisin vaikutus omassa työssä etä-/lähityön ja sukupuolen mukaan, osuus palkansaajista %

Lähde: TilastokeskusKoronakriisin vaikutus työelämään 2021.

Kielteisimmät vaikutukset kasautuivat terveydenhuollon erityisasiantuntijoiden ja asiantuntijoiden lisäksi seuraaviin ammattiryhmiin: opettajat ja opetusalan erityisasiantuntijat, hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijät, lainopilliset avustajat sekä sosiaali- ja kulttuurialan asiantuntijat. Osuudet olivat korkeita myös palvelutyöntekijöillä, vartiointi- ja suojelutyöntekijöillä sekä myyjillä. Kielteiset kokemukset liittyivät keskimääräistä useammin muun muassa asiakastyön suureen osuuteen työajasta, työtehtävien vaihtumiseen pandemian aikana, tartuntavaaran kokemiseen sekä työn ja työpaikan taloustilanteen epävarmuuteen.

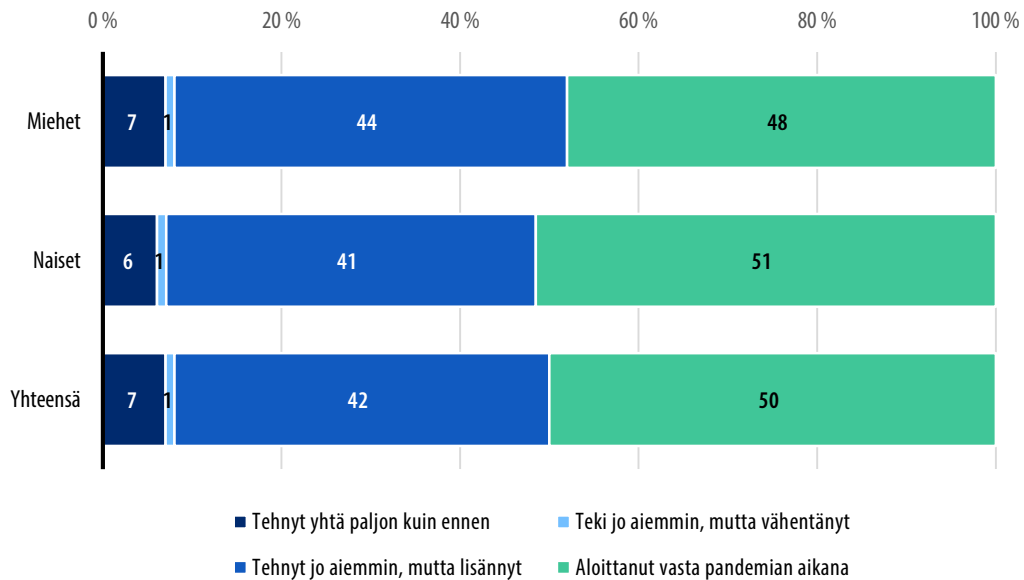
Myönteisimmät kokemukset koronapandemian tuomista muutoksista näkyvät erityisesti erityisasiantuntijoiden työssä – lukuun ottamatta opetusalan ja terveydenhuoltoalan erityisasiantuntijoita – ja lisäksi toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijöillä, informaatio- ja tietoliikenneteknologian asiantuntijoilla sekä, ehkä hieman yllättäenkin, myyjillä (joista tosin suuri osa oli kokenut myös lähinnä kielteisiä vaikutuksia, kuten edellä todettiin). Myönteisyys yhdistyi etätyön lisäksi keskimääräistä useammin työpaikan parantuneeseen taloudelliseen tilanteeseen sekä uusien palvelujen ja tuotteiden kehittämiseen työpaikalla osana koronakriisiin liittyviä sopeutumistoimia (ks. myös luku 4). Miehet (22 %) kokivat naisia (16 %) useammin työpaikkansa taloudellisen tilanteen parantuneen koronapandemian ensimmäisen vuoden aikana, naiset puolestaan useammin sen heikentyneen (21 % vs. miehet 16 %).

3.2 Etätyö ja sen piirteet

Koronakriisin suurimpia muutoksia työelämässä on ollut etätyön voimakas lisääntyminen. Digiloikka oli Suomessa hyvässä vauhdissa jo koronakriisiä edeltävinä vuosina ja poikkeusolot kiihdyttivät sitä entisestään – naiset ja miehet tuntuvat ehtineen kyytiin yhtä hyvin.

Enimmillään noin puolet suomalaisista palkansaajista teki etätyötä koronakriisin aikana: keväällä 2021 etätyössä olevien osuus oli 41 prosenttia (naiset 40 %, miehet 43 %), minkä lisäksi 8 prosenttia oli tehnyt etätyötä jossain vaiheessa pandemian ensimmäisenä vuotena. Mullistuksen suuruudesta kertoo se, että puolet etätyötä keväällä 2021 tehneistä palkansaajista oli aloittanut etätyön vasta koronakriisin aikana; naisilla osuus oli hieman suurempi kuin miehillä (kuvio 10).

Kuvio 10. Etätöyön määrä koronakriisin aikana verrattuna aiempaan, etätöyssä keväällä 2021 olleet palkansaajat, %

Lähde: Koronakriisin vaikutukset työelämään 2021, Tilastokeskus.

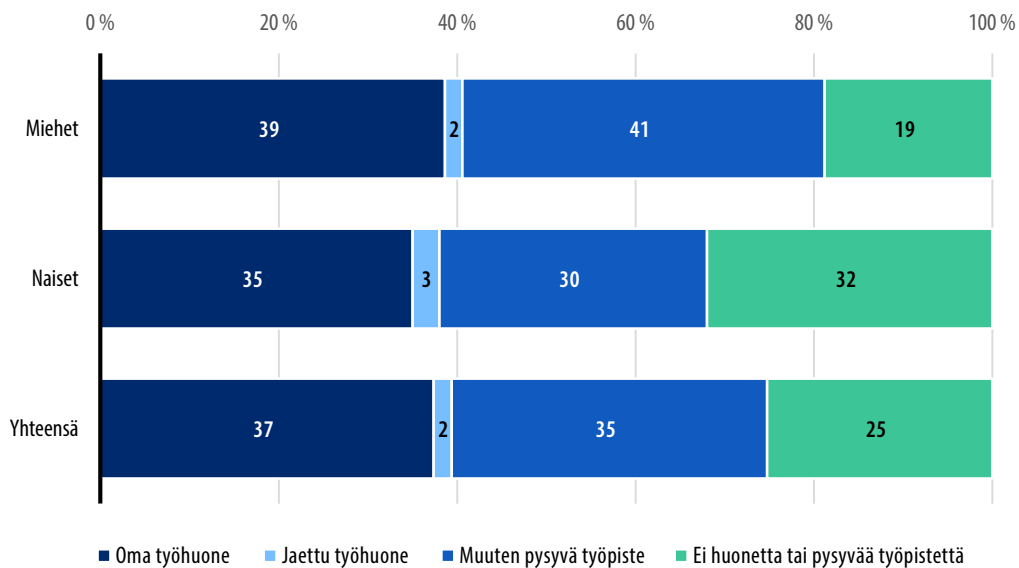
Miehet tekivät keväällä 2021 etätöitä kokoaikaisesti jonkin verran yleisemmin (63 %) kuin naiset (56 %). Neljännes (25 %) etätöitä tekevistä naisista oli etätöyssä korkeintaan neljäsosan työajastaan, kun miehillä vastaava osuus oli 16 prosenttia.

Etätöitä tekevät naiset olivat etätöyön sujumiseen koronapandemian aikana erittäin tyytyväisiä yleisemmin (39%) kuin miehet (31 %). Molemmista sukupuolista noin 90 prosenttia oli siihen vähintään melko tyytyväinen. Laadullisten haastatteluiden perusteella työnantajan ja esihenkilöiden suhtautumisella on ollut oma merkityksensä siinä, millaiseksi kokemus työskentelyn onnistumisesta kotioloissa on erityisesti lapsiperheissä muodostunut.

Miehet olivat kuitenkin erittäin tyytyväisiä työväliseiniinsä (31 %) sekä työskentelytiloihinsa (22 %) useammin kuin naiset (25 % ja 19 %). Tätä selittää se, että keväällä 2021 miehillä oli käytössään etätyöskentelyä varten oma työhuone tai pysyvä työpiste useammin kuin naisilla (kuvio 11). Noin joka kolmas nainen ja vajaa viidennes miehistä joutui työskentelemään tiloissa, joilla on myös muuta käyttöä, kuten ruokapöydän ääressä. Sukupuolierot korostuivat entisestään lapsiperheissä, joissa molemmat vanhemmat tekivät etätöitä. Sukupuolten välinen ero hieman pienenee, mutta ei häviä, tarkasteltaessa etätyötiloja suhteessa tehdyn etätöiden määrään: mitä suurempi osuus työajasta kului etätöissä, sitä useammin käytössä oli vähintäänkin pysyvä työpiste.

Noin 90 prosenttia etätöitä keväällä 2021 tehneistä nais- ja miespalkansaajista halusi jatkaa etätöitä myös pandemian jälkeen. Toiveena oli useimmiten hybridityö, jossa yhdistyisivät niin etätöiden kuin lähityön hyvät puolet. Naiset toivoivat hieman useammin (44 %) kuin miehet (39 %) voivansa tehdä etätöitä suurimman osan työajastaan.

Kuvio 11. Tilat etätöiden tekemiseen sukupuolen mukaan, osuus etätöitä keväällä 2021 tehneistä palkansaajista, %

Lähde: Koronakriisin vaikutukset työelämään 2021, Tilastokeskus.

Etätyötä olivat tehneet koronakriisin ensimmäisen vuoden aikana ainakin jossain vaiheessa lähes kaikki ne, joille etätyö oli työtehtävien puolesta ylipäänsä mahdollista. Kevään 2021 palkansaajista noin 46 prosentille (naiset 47 %, miehet 44 %) etätyö ei ollut mahdollista edes poikkeusoloissa. Työntekijäammateissa osuus nousi 90 prosenttiin, alemmilla toimihenkilöillä se oli 43 prosenttia, mutta ylemmillä toimihenkilöillä vain seitsemän prosenttia. Haastatellut lähityön tekijät eivät kuitenkaan pääsääntöisesti tuntuneet kokevan tilannettaan tässä suhteessa epäoikeudenmukaiseksi. Etätyömahdollisuus liitettiin suoraan työtehtäviin; haastateltavat korostivat, että kyseessä oli oma ammatinvalinta eivätkä he edes haluaisi tehdä etätyötä.

3.3 Sosiaaliset suhteet ja tasa-arvo

Korona-ajan etätyön kielteisenä puolena on pidetty usein sosiaalisten suhteiden puutetta, yksinäisyyttä ja eristäytymistä, mikä näyttää olleen naisille ja miehille yhteinen kokemus. Kevään 2021 verkkotiedonkeruussa etätöitä tehneistä nais- ja miespalkansaajista noin puolet kaipasi työyhteisön sosiaalisia suhteita paljon tai melko paljon.

Kaikkiaan työpaikan sosiaalisia suhteita kuvaavat mittarit näyttivät yllättävän vähän, joskin lähinnä myönteistä, muutosta verrattuna syksyyn 2018. Etenkin etätyötä tekevät miehet arvioivat työtovereiltaan ja esimieheltään saadun tuen aiempaa paremmiksi, kun taas lähityötä tekevillä naisilla oli joiltain osin heikkenemistä. Lähityötä tekevistä naisista tosin aiempaa useampi piti työpaikkansa ilmapiiriä avoimena ja ongelmista keskustelua riittäväksi. Erityisesti etätyötä tekevät naiset ja miehet arvioivat esihenkilön toimintaa aiempaa myönteisemmin.

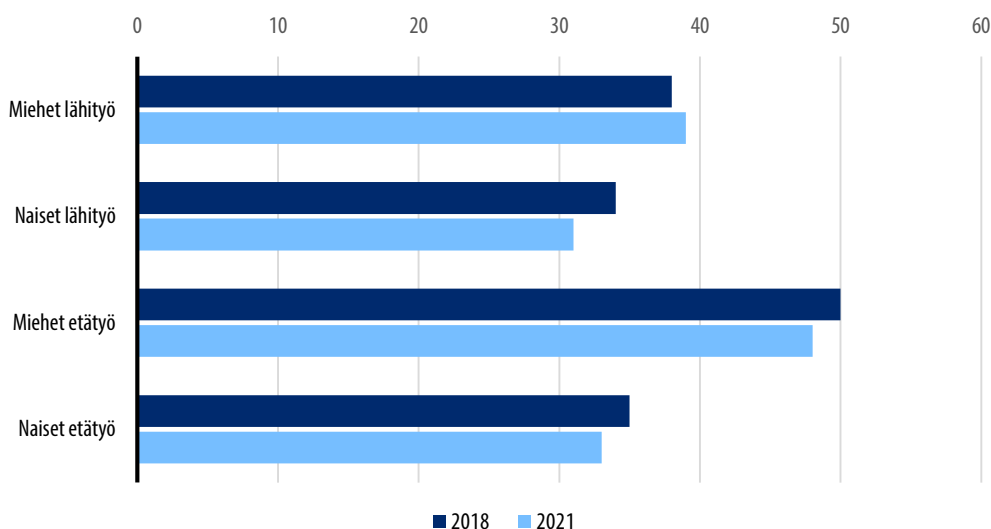
Laadullisissa haastatteluissa työyhteisön sosiaalisia suhteita käsiteltiin moniulotteisemmin. Etenkin naisenemmistöisillä aloilla lähityötä tekevien puheessa korostui työyhteisön tiivistynyt yhteishenki. Etätyössä olevat naiset ja miehet taas toivat esille työyhteisön menetyksen: virtuaalikalvohetket eivät korvanneet yhteisiä lounaita tai spontaaneja kohtaamisia, yhteisöllisyys ja tiedonkulku kärsivät, ja ”helpot asiat ovat muuttuneet vaikeiksi”. Koronakriisin aikana tapahtunut lokeroituminen ja pinnan alla kytevät jännitteet pohdituttivat työpaikalle paluun näkökulmasta.

Naisten ja miesten käsitykset sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisesta työpaikalla olivat erkautuneet entisestäänkin toisistaan. Miehet kokivat hieman aiempaa useammin (2021: 43 % vs. 2018: 41 %) ja naiset harvemmin (2021: 32 % vs. 2018: 35 %) tasa-arvon toteutuneen työpaikalla erittäin hyvin. Naisia koskeva tulos on merkille pantava jo senkin vuoksi, että työolotutkimusten aikasarjassa 1997–2018 ei ole aiemmin tapahtunut vastaavaa takapakkia, vaan käsitykset tasa-arvon toteutumisesta ovat parantuneet tutkimuskerta kerralta niin naisilla kuin miehilläkin (Sutela ym. 2019). Vuonna 2021 sukupuolten välinen ero näkemyksissä oli suurempi etätyössä (v. 2021: naiset 33 % vs. miehet 48 %) kuin lähityössä (31 % vs. 39 %) (Kuvio 12).

Etätyöläisten aiempaa selvästi myönteisemmät näkemykset tasa-arvoisesta kohtelusta etätyössä herättävät kysymään, tasa-arvoistaako etätyö työntekijöiden kohtelua, vai jääkö epätasa-arvoinen kohtelu piiloon etätyön arjessa niin, ettei sitä vain huomaa? Mielenkiintoista on myös naisten vastausten ristiriita siinä, että vaikka entistä useampi koki esihenkilön toiminnan olevan tasa-arvoista, aiempaa harvempi koki sukupuolten tasa-arvon toteutuneen työpaikalla hyvin. Naisten kokemat tasa-arvo-ongelmat kenties kytkeytyvät pikemminkin työpaikan rakenteisiin ja esimerkiksi työtehtävien ja palkkauksen eroihin. Koronakriisi on tuonut ne aiempaa korostuneemmin esiin – huolimatta siitä, että esihenkilöt ovat omassa toiminnassaan ja ruohonjuuritasolla pyrkineet kohtelemaan naisia ja miehiä tasapuolisesti.

Miehet ja etätyötä tekevät olivat myös myönteisempiä kuin naiset ja lähityötä tekevät näkemyksissään siitä, kohtelee esihenkilö miehiä ja naisia tasa-arvoisesti. Täysin samaa mieltä väitteen kanssa olevien osuudet olivat kasvaneet erityisen paljon molemmilla sukupuolilla etätyössä (naiset 47 % v. 2018 vs. 61 % v. 2021 ja miehet 60 % vs. 71 %) ja kasvua näkyi myös lähityötä tekevillä miehillä (47 % vs. 54 %). Lähityötä tekevillä naisilla ei kuitenkaan muutosta juuri ollut (48 % vs. 49 %).

Kuvio 12. Sukupuolten tasa-arvo on toteutunut työpaikalla erittäin hyvin etä-/lähityön ja sukupuolen mukaan, %

Lähde: Koronakriisin vaikutukset työelämään 2021, Tilastokeskus.

3.4 Muutosta työn laadussa? Epävarmuus, haittatekijät, kuormitus ja palkan oikeudenmukaisuus

Kevään 2021 työllisistä palkansaajista lähes joka viides (naiset 20 %, miehet 18 %) oli ollut koronakriisin aikana vähintään kerran työttömänä tai lomautettuna. Noin joka kymmenennen tehtävät olivat vaihtuneet pandemian aikana joko tilapäisesti tai toistaiseksi – naisilla syy oli useammin koronakriisiin liittyvä kuin miehillä.

Työn epävarmuus oli keväällä 2021 tavalla tai toisella läsnä varsinkin lähityössä naisenemistöisillä aloilla. Lähityössä lomautuksen uhkaa kokevien osuus oli keväällä 2021 isompi kuin vuonna 2018, erityisesti naisilla (17 % v. 2021 vs. 12 % v. 2018; miehet 20 % ja 18 %). Lisäksi työn epävarmuutta kokevista lähityötä tekevistä miehistä ja naisista aiempaa selvästi useampi piti epävarmaa tilannettaan henkisesti raskaana. Haastatteluissa nousi esiin, miten koronatilanteen ja rajoitusten jatkuvat muutokset rasittivat useimmiten palveluilla ja asiakastyössä toimivia palkansaajia. Etätyössä työmarkkinauhat olivat sen sijaan vähentyneet vuodesta 2018 heijastellen kevään 2021 parempaa työmarkkinatilannetta. On tosin muistettava, että osa koronakriisin myötä työtä vaille jääneistä oli vielä keväällä 2021 työelämän ulkopuolella.

Pelko sairauksien tartumisesta työssä oli yleistynyt selvästi vuodesta 2018 lähityötä tekevillä naisilla ja miehillä. Naisten lähtötaso oli tässä suhteessa korkeammalla kuin miesten, ja miehillä tartuntariskin kokemus olikin kasvanut enemmän. Joka kolmas lähityötä tekevä nainen ja vajaa viidennes miehistä koki tartuntariskin selvänä vaaratekijänä keväällä 2021; yhteensä lähes 90 prosenttia naisista ja vajaa 70 prosenttia miehistä ajatteli sitä vähintäänkin silloin tällöin. Asiakastyötä tekevät haastateltavat pelkäsivät lisäksi tai ennen kaikkea tartuttavansa asiakkaitaan. Lähityössä myös rasitusvammata vaaratekijäksi työssään kokevien osuus oli kasvanut sekä naisilla että miehillä; naisista useampi koki ne selvänä vaaratekijänä (25 % v. 2021) kuin miehistä (17 %). Hengitysmaskien käytön kerrottiin tehneen työstä fyysisesti raskaampaa.

Etätyössä kotikonttorien puutteet ja sukupuolten erot etätyöpisteiden toimivuudessa (ks. luku 3.2) heijastuvat työympäristön haittatekijöiden yleistymiseen erityisen paljon naisilla. Vaikeat ja epämukavat työasennot (naiset 31 %, miehet 19 %), heikko tai häikäisevä valaistus (naiset 14 %, miehet 11 %) sekä toistuvat yksipuoliset työliikkeet (naiset 22 % vs. miehet 12 %) vaivasivat useammin etätyötä tekeviä naisia kuin miehiä. Toisaalta työympäristönsä rauhattomaksi kokevien osuus oli laskenut noin kolmanneksesta noin viidennekseen molemmilla sukupuolilla etätyössä.

Laadullisissa haastatteluissa korostui työmäärän ja kuormituksen vaihtelu pandemian eri vaiheissa, joskin vaikutukset olivat myös vaihdelleet huomattavasti alasta ja työtehtävistä riippuen. Etätyötä tekevillä naisilla haittaavan kiireen kokemus ei ollut hellittänyt keväällä 2021 vuoden 2018 lukemista, vaikka muissa ryhmissä näkyi laskua. Ylipäänsä etätyötä tekeville naisille vaikutti kasautuneen aiempaa enemmän erilaisia työpaineita, kun taas – syystä tai toisesta – etätyötä tekevillä miehillä tilanne oli monessa suhteessa helpottanut. Lähityötä tehneiden miesten työtahti näytti pikemminkin kiihtyneen, kun taas lähityössä olleilla naisilla kiire oli keskimäärin hellittänyt – joillakin lähityötä tekevästä työmäärästä oli yksinkertaisesti vähentynyt asiakkaiden kaikkoamisen tai toimintojen tilapäisen lakkauttamisen myötä.

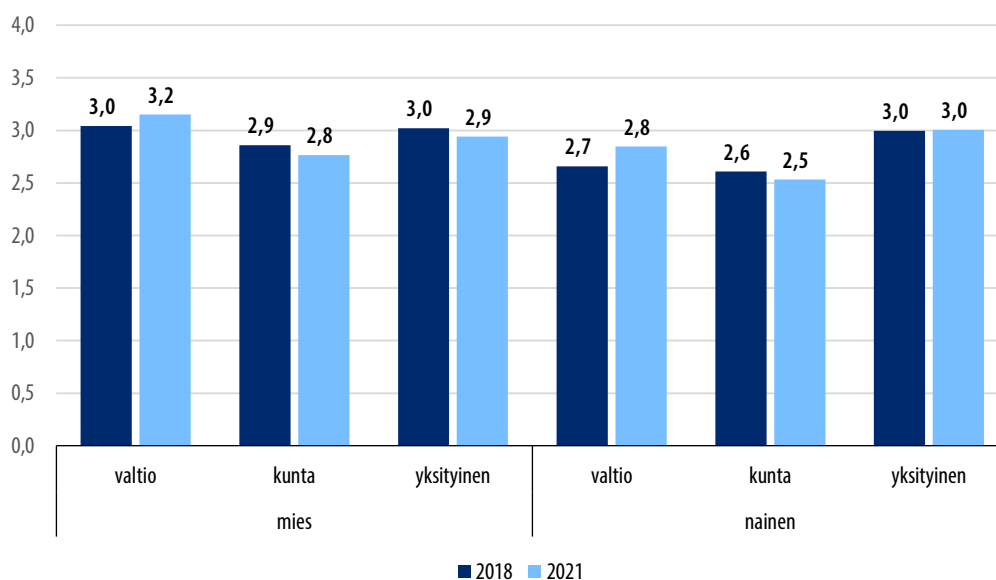
Nämä toisistaan eriytyvät työn kuormitukseen liittyvät havainnot selittyvät ammatti- ja toimialaeroilla, jotka puolestaan heijastuvat naisten ja miesten erilaisiin kehityskulkuihin. Esimerkiksi kokemus vaikeuksista jaksaa työssä oli yleistynyt lähityötä tekevillä naisilla kohonut keväällä 2021 korkeimmaksi, 40 prosentin tuntumaan, opettajilla, terveydenhuollon asiantuntijoilla sekä terveydenhuollon ja hoivatyön työntekijöillä, myyjillä ja siivoojilla – kaikki naisenemmistöisiä ammatteja. Ylipäänsä erilaiset kiireen ilmenemismuodot olivat keväällä 2021 edelleen yleisempiä naisten kuin miesten työssä lukuun ottamatta molemmille sukupuolille yhtä tuttua tarvetta venyttää työpäiviä.

Monimuuttuja-analyysi, jossa tarkasteltiin työn laadun muutosta moniulotteisesti vuosien välillä, paljastaa työn laadun toimiala- ja työnantajasektorimuutoksen sukupuolittuneisuuden vuosien 2018 ja 2021 välillä. Kun vakioitiin keskeisiä palkansaajien työmarkkina-asemaan liittyviä tekijöitä, sukupuolen, toimialojen ja sektoreiden välisille yhdysvaikutustermeille jäi tilastollista merkitsevyyttä joillakin työn laadun ulottuvuuksilla. Esimerkiksi haittaava kiire ja työn fyysiset haittatekijät olivat lisääntyneet kuntatyöntekijämiehillä. Saattaa olla, että kunnilla työssä olleiden miesten työtä on korona-aikana organisoitu voimakkaammin uudelleen, mikä olisi heijastunut heidän työoloihinsa. Lisääntynyt kiire ja haitat eivät tosin edelleenkaan ylittäneet naiskuntatyöntekijöiden vastaavia arvoja; tilanne oli vain hieman ”tasa-arvoistunut” tältä osin. (Ojala & Pyöriä 2023)

Mitä tulee kokemukseen palkan oikeudenmukaisuudesta työmäärään nähden, kuntatyöntekijät pitivät ansioitaan hieman epäoikeudenmukaisempina kuin valtion tai yksityisen sektorin työntekijät myös eri taustatekijöiden vakioinnin jälkeen. Kuntatyöntekijöiden arviot myös heikentyivät hieman vuosien 2018 ja 2021 välillä (kuviot 13). Muutoksen mitta- luokka ei ole suuri, mutta sen suunta on tässä merkille pantavaa. Myös erilaisia koronasta aiheutuneita muutoksia työn organisoinnissa eniten toteuttaneilla toimialoilla työskennelleiden kokemukset ansioiden oikeudenmukaisuudesta olivat muita palkansaajia heikotmat. Esimerkiksi hoiva-alan ammattilaiset ovatkin saattaneet kokea, etteivät he olleet saaneet riittävää konkreettista hyvitystä koronan aiheuttamista työhön kohdistuneista muutoksista. Samaan aikaan kuntatyöntekijöillä kokemus kehittymismahdollisuuksista työssä

oli hieman vahvistunut vuosien 2018 ja 2021 välillä, toisin kuin valtion ja yksityisen sektorin työntekijöillä. Lisäksi kuntatyöntekijänaisilla arviot autonomiasta työn tekemisen tavoissa olivat hieman parantuneet. Kunnissa työtä jouduttiin ehkä organisoimaan uudeen moninaisemmin tavoin kuin vaikkapa valtion työntekijöillä, mikä on voinut tarjota myönteisiä kehittymisen mahdollisuuksia. (Ojala & Pyöriä 2023)

Kuvio 13. Palkan oikeudenmukaisuuden kokemus työnantajasektorin ja sukupuolen mukaan vuosina 2018 ja 2021 (1=hyvin epäoikeudenmukainen ... 4= hyvin oikeudenmukainen)

Lähde: Koronakriisin vaikutukset työelämään (Ojala & Pyöriä 2023).

Työpaikan tai ammattialan vaihtohaluissa erottui parin prosenttiyksikön kasvu vuodesta 2018. Naiset olivat jonkin verran kiinnostuneempia vaihtamaan sekä työpaikkaa että ammattialaa kuin miehet. Eniten kasvua vaihtohaluissa oli alemmilla toimihenkilönaisilla. Ammattiryhmittäin työpaikan- tai alanvaihtohalut olivat yleistyneet erityisesti opettajilla, terveydenhoidon asiantuntijoilla sekä kuljetustyöntekijöiden ammattiryhmässä (Sutela & Pärnänen 2021).

Verrattaessa palkkatyön laatua vuosina 2018 ja 2021 havaittiin pientä mutta systemaattista eriytymistä yhtäältä eri toimialoilla ja erilaisissa sosioekonomisissa asemassa työkennelleiden palkansaajien välillä. Toisaalta eriytymistä oli aiheutunut vuosien välillä sen mukaan, oliko palkansaajan työsuhdetyyppi osa- tai määräaikainen vai oliko kyse koko-aikaisista, toistaiseksi voimassa olevista työsuhhteista. Silloin kun muutosta havaittiin työsuhdetyyppien osalta, nämä koronan aiheuttamat palkkatyön laadun muutokset eivät

liittyneet sukupuoleen vaan osa-aikainen tai määräaikainen työsuhdetyyppi kytkeytyivät sukupuolesta riippumatta osittain heikentyneeseen työn laadun muutokseen. Vahvoissa työmarkkina-asemissa olleilla kokoaikaisilla, vakituisilla palkansaajilla työn laadun muutos oli ollut vähäisempää, kun taas jo ennen koronaa määrä- tai osa-aikaisissa työsuhhteissa olleiden työhön on kohdistunut esimerkiksi uhkaa työn jatkumisesta. Määräaikaisissa työsuhhteissa olleilla palkansaajilla myös arviot työyhteisön sosiaalisten suhteiden toimivuudesta olivat hieman heikentyneet, kun taas vakituisissa työsuhhteissa olleilla ei ollut muu-
tosta, eri taustatekijät vakioiden. Havainnot eivät ole yllättäviä, mutta ne kertovat suomalaisten työolojen polarisoitumisesta. Vahvimmissa työmarkkina-asemissa olevat kärsivät työmarkkinoiden myllerryksistä vähiten ja heikoimmissa asemissa olevat eniten – näin eriarvoisuus kertaantuu taloussuhdanteiden vaihteluissa. (Ojala & Pyöriä 2023)

Samaan aikaan sellaiset muutokset, jotka vuosien välillä kytkeytyivät työnantajasektoreihin ja toimialoihin, tyypillisemmin eriytyivät sukupuolen mukaan, kuten tarkastelumme palkan oikeudenmukaisuudesta sektoreittain osoitti (vrt. kuvio 13). Kaikkiaan havaitut muutokset työn laadussa palkansaajilla vuosien 2018 ja 2021 olivat kuitenkin mittaluokaltaan kohtuullisia. (Ojala & Pyöriä 2023)

3.5 Terveystila ja oireet

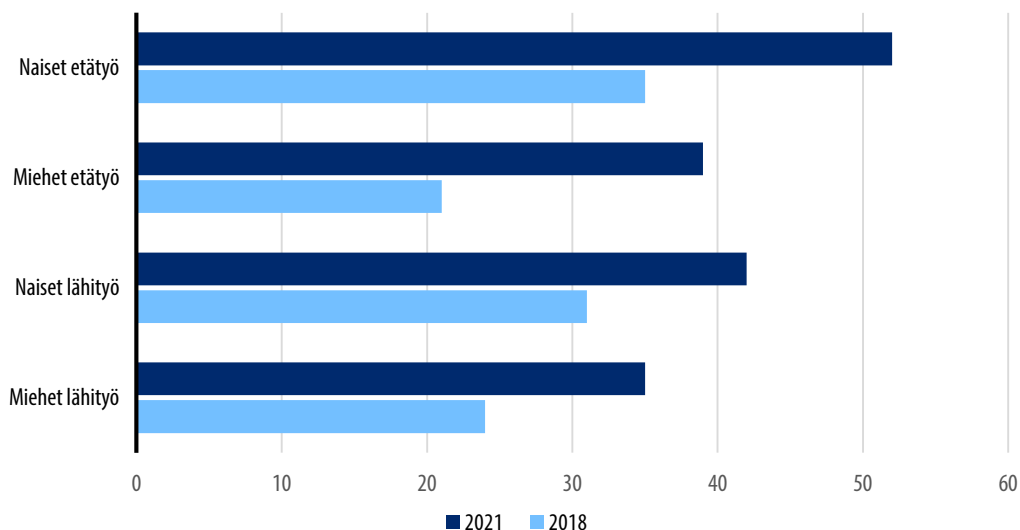
Koettu työhyvinvointi näyttää kärsineen koronavuoden ensimmäisenä vuonna yhtä lailla naisilla kuin miehilläkin, niin etä- kuin lähityössä. Keväällä 2021 miehet arvioivat työhyvinvointinsa asteikolla nollasta kymmeneen edelleen hieman paremmaksi (7,4) kuin naiset (7,2), mutta lukemat olivat laskeneet molemmilla sukupuolilla 0,4 pisteen verran vuodesta 2018. Matalimmat pisteet hyvinvoinnilleen antoivat lähityötä tekevät naiset, joilla laskua oli 7,6 pisteestä 7,1 pisteeseen. Korkeimmat pisteet puolestaan olivat edelleen etätyötä tekevillä miehillä, vaikka heilläkin näkyi laskua 7,9 pisteestä 7,5 pisteeseen.

Muutokset työhyvinvoinnissa olivat eri ryhmillä paikoin erisuuntaisia. Erityisesti etätyötä tekevät naiset, mutta myös naiset lähityössä ja miehet etätyössä, arvioivat nukkuvansa aiempaa useammin riittävästi työviikon aikana. Toisaalta myös univaikeuksista ja öisistä heräilyistä viikoittain kärsivien osuus oli kasvanut, erityisesti naisilla sekä lähityötä tekevillä miehillä. Samalla tapaa aiempaa useampi etätyötä tehneistä naisista ja miehistä koki terveydentilansa hyväksi, mutta aiempaa useampi lähityössä olleista naisista ja miehistä arvioi terveytensä korkeintaan kohtalaiseksi. Myönteistä on, että sairastelu väheni ensimmäisenä koronavuonna, samoin kuin sairaana työskentely. Tämä näkyi kaikissa ryhmissä.

Kaikkiaan erilaiset psyykkiset oireet kuten ärtymyksen ja tarmottomuuden tunteet, keskittymisvaikeudet sekä henkinen väsymys työpäivän alkaessa (kuvio 14) – jotka olivat merkittävästi lisääntyneet naispalkansaajilla jo aiemmin 2010-luvulla – yleistyivät molemmilla sukupuolilla niin etä- kuin lähityössä. Sekä henkinen että fyysinen palautuminen työstä olivat myös heikentyneet syksyyn 2018 verrattuna. Henkinen palautuminen oli vaikeutunut erityisesti naisilla lähityössä, kun taas fyysinen palautuminen oli aiempaa huonompaa erityisesti miehillä lähityössä.

Korona-aikana työhyvinvointiin eivät ole vaikuttaneet vain työssä kohdatut muutokset vaan myös vapaa-aikaa koskeva sosiaalisten kontaktien ja harrastusten väheneminen ja tämän heijastusvaikutukset työstä palautumiseen. Koronapandemia näyttää haastaneen palkansaajien työhyvinvointia monin eri tavoin työskentelyolosuhteista ja työtehtävistä riippuen. ”Uudessa normaalissa” työyhteisöillä on todennäköisesti työnsarkaa työhyvinvointia tukevien käytäntöjen kehittämisessä. Haastatteluista ja verkkotiedonkeruun avovastauksista välittyi, että varsinkin naisenemmistöisten alojen lähityössä työhyvinvoinnista huolehtiminen on saattanut jäädä korona-aikana taka-alalle kiireellisempiä tulipaloja sammuttaessa. Etätyössä esihenkilöiden mahdollisuudet havaita henkilöstönsä kokemia työhyvinvointivajeita ja puuttumisen tarpeita taas ovat olleet aiempaa rajallisemmat.

Kuvio 14. Tuntee itsensä vähintään kerran viikossa haluttomaksi ja henkisesti väsyneeksi töihin lähteesään tai etätöitä aloittaessaan etä-/lähityön ja sukupuolen mukaan, osuus palkansaajista %

Lähde: Koronakriisin vaikutukset työelämään 2021, Tilastokeskus.

3.6 Yhteenveto ja johtopäätökset

Naisten ja miesten kokemukset työoloista ovat joiltakin osin eriytyneet koronakriisin aikana. Yksinkertaisten voi todeta, että koronakriisistä on ollut enemmän kielteisiä seurauksia naispalkansaajille kuin miespalkansaajille. Syyt eri ryhmien välisiin eroihin palautuvat monelta osin työmarkkinoiden sukupuolenmukaiseen jakautumiseen ammatillisesti sekä naisten ja miesten erilaisiin osuuksiin julkisen sektorin ja yksityisen sektorin tehtävissä.

Koronapandemia näyttää kurittaneen yleisesti ottaen eniten alempia toimihenkilöitä ja kuntasektorin palkansaajia, erityisesti terveydenhuollon ja opetusalan ammattitehtäviä – kuten ylipäänsä muissakin sellaisissa tehtävissä työskenteleviä, joiden työstä suuri osa kuuluu muiden ihmisten (asiakkaiden, potilaiden, oppilaiden jne.) tarpeiden huomiointiin ja niihin vastaamiseen. Palvelutyössä, erityisesti majoitus- ja ravitsemisalalla, työn jatkumista koskevasta epävarmuudesta tuli korona-aikana osa arkea. Ammatillisen segregatian mukaisesti valtaosa näissä tehtävissä toimivista on naisia ja työ tapahtuu pääosin lähityönä.

Lisäksi terveydenhuollon asiantuntijoilla (mm. sairaanhoitajat) jo aiemminkin yleinen palkan epäoikeudenmukaisuuden kokemus oli korona-aikana yleistynyt entisestään. Heillä myös haittaava kiire töissä oli yleisempää kuin muissa ammattiryhmissä, ja halu vaihtaa työpaikkaa tai jopa ammattialaa oli jonkin verran kasvanut. Työpaikan- ja alan-vaihtohalut olivat kasvaneet myös opettajilla – samoin kuin eräissä miesenemmistöisissä, koronakriisistä pahasti kärsineissä ammattiryhmässä eli kuljetustyöntekijöillä.

Naisten ja miesten välillä ei ole käytännössä eroa siinä, moniko koki koronasta aiheutuneen lähinnä myönteisiä vaikutuksia työssään. Myönteiset seuraukset näyttävät yleisimmiltä ylemmillä toimihenkilöillä lukuun ottamatta terveydenhuollon ja opetusalan erityisasiantuntijoita. Myönteisimmät arviot antoivat valtiosektorin palkansaajat sekä ylipäänsä etätöitä tehneet.

Lähityötä tekevien naisten ja miesten väliset keskeiset erot ovat siinä, että miehistä huomattavasti useampi tuntuu säästyneen koronakriisin vaikutuksilta työssään ja naisista taas suuremmalla osalla on koronakriisin vaikutuksista työssään pelkästään kielteistä sanottavaa. Etätöissä koronakriisi on muuttanut työntekoa molemmilla sukupuolilla, mutta myös tässä tapauksessa naiset ovat kokeneet useammin lähinnä kielteisiä seurauksia kuin miehet. Erityisesti etätöitä tekevien miesten osalta monet tässä tiedonkeruussa käytetyt mittarit näyttävät tilanteen paranemista syksyyn 2018 verrattuna muun muassa sosiaalisen tuen, haittaavan kiireen kokemisen tai työpäivien venymisen suhteen. Etätöitä tekevillä naisilla esimerkiksi haittaavan kiireen kokemus työssä ei sen sijaan ollut vähentynyt. Psykkinen kuormittuneisuus oli tosin kasvanut myös etä-töitä tekevillä miehillä, mutta naisilla se oli edelleen selvästi yleisempää.

Kaiken kaikkiaan korona-aikana voimakkaasti laajentunutta etätyötä koskevat havainnot olivat kuitenkin joko neutraaleja tai varovaisen myönteisiä, kun niitä tarkasteltiin taustamuuttajat vakioiden. Esimerkiksi haittaavan kiireen osalta havaittiin, että vaikka ylemmillä toimihenkilöillä kiire oli yleisesti ottaen lisääntynyt, etätyö oli kuitenkin vähentänyt sitä vuosien 2018 ja 2021 välillä. Näin ollen etätyö ikään kuin puskuroi haittaavan kiireen muutoin aiheuttamaa työn laadun heikentymistä palkansaajilla. Työn laadun näkökulmasta korona-ajan etätyö näyttää Suomessa kaikkiaan myönteisempänä ilmiönä kuin useimmissa muissa Euroopan maissa. (Ojala & Pyöriä 2023.)

Naiset ovat perinteisesti suhtautuneet miehiä kriittisemmin tasa-arvon toteutumiseen työpaikalla ja korona-aikana ero kasvoi entisestään. Työolotutkimuksessa näkemyksiä tasa-arvon toteutumisesta on kysytty vuodesta 1997 alkaen ja sekä naisten että miesten näkemykset ovat olleet tutkimuskerta kerralta myönteisempiä. Nyt tapahtui ensimmäistä kertaa niin, että aiempaa (v. 2018) pienempi osuus naisista koki tasa-arvon toteutuneen työpaikalla erittäin hyvin.

Etätyötä tekevät miehet katsoivat tasa-arvon toteutuneen työpaikallaan paremmin kuin lähityötä tekevät miehet, mutta naisten välillä ei ollut juurikaan eroa lähi- tai etätyötä tekevien kesken. Ero naisten ja miesten näkemyksissä olikin selvästi suurempi etätyötä tekeville kuin lähityössä olevilla palkansaajilla. Etätyötä tekeville myös näkemykset siitä, kohteliko esihenkilö naisia ja miehiä tasa-arvoisesti, erosivat enemmän naisten ja miesten kesken kuin lähityössä olleilla vastaajilla. Kaiken kaikkiaan kuitenkin aiempaa useampi palkansaaja piti esihenkilön toimintaa tasa-arvoisena keväällä 2021 – kasvu oli erityisen selvä etätyötä tekeville.

Etätyötä tekevien naisten ja miesten toisistaan selvästi eroavat käsitykset tasa-arvoisesta kohtelusta ja sukupuolten tasa-arvon toteutumisesta työssä saavat pohtimaan, miten esihenkilön silmien alta digiverhon taakse kätkeytyvä työ vaikuttaa mahdollisten uusien epätasa-arvoisuuksien syntyyn – vai vaikuttaako se? Voiko kehitys olla pikemminkin päinvastainen? Myös naisten yhtäältä heikenneet käsitykset tasa-arvon toteutumisesta työpaikalla ja toisaalta parantunut käsitys esihenkilön tasa-arvoisesta kohtelusta herättävät kysymyksiä. Ristiriita voi viitata siihen, että tasa-arvo-ongelmia nähdään pikemminkin työpaikan rakenteissa ja käytänteissä, palkkauksessakin – mikä on ehkä koronakriisin myötä tullut entistä näkyvämmiksi – kuin suoranaisesti siinä, miten esihenkilö suhtautuu eri sukupuolta oleviin alaisiinsa.

Työn laadun muutosta moniulotteisesti tarkastelevan monimuuttuja-analyysin perusteella palkkatyön laadun kehitystä luonnehtii Suomessa kuitenkin jatkuvuus. Dramaattisia koronan aiheuttamia murroksia ei analyysissa löydetty. Murroksia on pikemmin paikannettavissa työllisyydessä, työttömyydessä, lomautetuilla sekä toimialaa tai työtä vaihtaneilla, kuten luvussa 2 on kuvattu. Toisaalta työoloihin kohdistuneet muutokset ovat voineet olla ajoittaisia ja jäädä tilapäisiksi. Työnsä säilyttäneillä työn laatu on erilaisista organisaatioiden koronatoimista huolimatta säilynyt pääosin ennallaan.

Analyysissa havaittiin silti hienoista eriytymistä vuodesta 2018 vuoteen 2021 eri toimialoilla, eri työnantajasektoreilla ja erilaisissa sosioekonomisissa asemassa työskennelleiden palkansaajien välillä. Tältä osin muutokset kytkeytyivät ammatilliseen segregatioon eli syviin jakoihin nais- ja miesenemmistöisten toimialojen välillä. Toisaalta eriytymistä oli aiheutunut vuosien välillä työsuhdetyyppien mukaan. Vahvoissa työmarkkina-asemissa jo ennen koronaa olleilla kokoaikaisilla, vakituisilla palkansaajilla muutos oli ollut vähäisempää, kun taas jo ennen koronaa osa- ja määräaikaisissa työsuhteissa olleiden työn laatu oli joiltain osin heikennyt. Havainnot kertovat suomalaisten työmarkkinoiden jakautumisesta. Vahvimmissa työmarkkina-asemissa olevat kärsivät vähiten ja heikoimmissa asemissa olevat eniten – näin eriarvoisuus kertaantuu työmarkkinoiden myllerryksissä. Vuoden 2021 aineisto ei tietenkään edusta henkilöitä, jotka ovat mahdollisesti jääneet koronan vuoksi työttömiksi.

Naisten ja miesten kokemuserot työoloista koronakriisin aikana eivät yllätä, sillä palkansaajien ryhmittely työoloprofiileihin vuoden 2018 työolotutkimuksen pohjalta paljasti työolojen jakautumista sukupuolen mukaan jo ennen koronapandemiaa (Immonen & Sutela 2020a, Immonen & Sutela 2020b). Miehet työskentelevät naisia useammin olosuhteissa, joissa työn laadun keskeiset mittarit näyttivät toteutuvan hyvin. Tulosten taustalla vaikuttaa jälleen työmarkkinoiden sukupuolenmukainen jakautuminen. Toisaalta työoloprofiileja koskevat tulokset (emt.) viittasivat selvästi myös siihen, että hyvien tai vähintäänkin kelpo työolosuhteiden toteutuminen olisi mahdollista kaikenlaisissa ammateissa ja tehtävissä, niin naisille kuin miehille.

4 Yrittäjien tilanne ja yritysten tekemät toimet

Anna Pärnänen & Marjut Pietiläinen

- Koronakriisi lisäsi selvästi yrittäjien jaksamisvaikeuksia, erityisesti työnantajayrittäjien jaksamista.
- Niin ikään koronakriisi lisäsi yrittäjien taloudellisia huolia. Työnantajayrittäjät sekä niiden toimialojen yrittäjät, joihin korona-ajan rajoitukset kohdistuivat, kokivat eniten taloudellista epävarmuutta.
- Yrityksissä oli pyritty etsimään selviytymiskeinoja joustavista supistustavoista kuten osa-aikaisesta lomautuksesta tai työtuntien vähentämisestä. Irtisanomisia ja työntekijöiden vähentämistä muuta kautta oli tehty vähemmässä määrin.
- Proaktiivisina toimina yritykset olivat mm. kehittäneet uusia tuotteita ja palveluita, luoneet paljon uusia sähköisiä ja etäpalveluita ja laajentaneet toimintaa uusille alueille. Oli myös otettu selvä aikalisä ja panostettu suunnittelu- ja valmistelutyöhön, kouluttauduttu ja hankittu uusia taitoja.
- Naisyrittäjät olivat miehiä useammin tehneet sekä supistamistoimia että proaktiivisia toimia. Niin ikään naisyrittäjät kokivat miesyrittäjiä useammin sekä taloudellisen tilanteensa epävakaaksi että jaksamisongelmia.
- Naisyrittäjät olivat hakeneet miesyrittäjiä useammin sekä yritystukea että työttömyys- tai muuta etuutta.
- Valtaosa yrittäjistä arveli yrityksensä pääsevän vaikeuksien yli. Vain 6 % yrittäjistä ei uskonut selviävänsä koronapandemian aiheuttamasta toiminnan vajeesta.
- Yrittäjät ja yritykset osoittautuivat varsin resiliensseiksi kriisin iskiessä.

Aiemmista kriiseistä poiketen, koronakriisin yhteydessä on kiinnitetty erityistä huomiota yrittäjien tilanteeseen. Kriisin hoitoon liittyneet rajoitukset ovat estäneet tiettyjen elinkeinojen normaalin harjoittamisen, niinpä on pidetty myös oikeana osoittaa taloudellista tukea rajoitusten piiriin joutuneille yrityksille. Yrittäjät, yrittäjien selviytyminen ja eri tukien järjestäminen ovat olleet tässä kriisissä paljon esille julkisessa keskustelussa.

Vuonna 2021 yrittäjiä oli Suomessa 344 000, mikä tarkoittaa, että noin 13 prosenttia 15–74-vuotiaista työllisistä oli yrittäjiä. Yrittäjäperheenjäseniä oli tämän lisäksi noin 17 000. Yrittäjistä valtaosa oli miehiä (232 000 eli 67 %). Yrittäjistä työnantajayrittäjinä toimi 98 000 ja yksinyrittäjinä 245 000. Miehet toimivat naisia useammin nimenomaan työnantajayrittäjinä. Yksinyrittäjistä miehiä oli 63 prosenttia, kun osuus kipusi työnantajayrittäjissä peräti 79 prosenttiin.

Palkansaajien kohdalla nostetaan usein esiin työmarkkinoiden segregaatio naisten ja miesten aloihin ja ammatteihin (Teräsaho & Närvi 2019). Segregaatio on nähtävissä myös yrittäjätöissä. Pääsääntöisesti miehet rakentavat, kuljettavat ja tuottavat teollisuustuotteita (esim. pienet metallipajat). Naiset palvelevat (kampaajat, kosmetologit, siivoojat) ja hoivaavat.

Yhteistä yrittäjänaisille ja -miehille on toimiminen maatalousyrittäjinä, korkeakoulutusta vaativissa asiantuntija-ammateissa (lainoppineet, viestintä, konsultointi, lääkärin työ) ja kauppiaina. Vaikka nais- ja miesyrittäjät toimivatkin myös samoissa ammateissa, segregaatio naisten ja miesten ammatteihin on varsin syvä. Vuoden 2017 tutkimuksen mukaan noin 40 prosenttia miehistä toimi rakentamisen, kuljetuksen, teollisuuden tai maatalouden parissa ja vastaavasti noin 40 prosenttia naisyrittäjistä toimi palveluammateissa (Sutela & Pärnänen 2018). Tämä segregaatio on hyvä pitää mielessä tuloksia tarkasteltaessa.

Tässä luvussa tarkastellaan yrittäjien jaksamista, taloudellista tilannetta, uskoa kriisistä selviytymiseen sekä halua toimia yrittäjänä. Lisäksi paneudutaan yrittäjien ja palkansaajien vastausten kautta yritysten tekemiin sopeutumistoiimiin korona-aikana.

Aineistona käytetään Koronan vaikutukset työelämään -tutkimuksen tuloksia. Verkkokyselyssä kysyttiin vastaajilta muun muassa heidän jaksamisestaan, omaa arviotaan taloudellisesta tilanteesta keväällä 2021 sekä neuvotteluasemastaan hinnoittelun suhteen (kyselyn muista tuloksista ks. Pärnänen 2022a, 2022b, 2022c, Sutela & Pärnänen 2021). Yrittäjäaineisto on verrattain pieni (n=289) ja kuvaa tilannetta vuoden 2021 keväällä. Korona-aikana tilanteet ovat vaihdelleet niin rajoitusten kuin ihmisten mielialojen suhteen. Esimerkiksi palkansaajien osalta ensimmäinen koronakevät 2020 tiukkoine rajoituksineen tuntui monelle jopa loman kaltaiselta, kun kovin aikataulutettu arki väistyi kotona oleilun tieltä. Myös työllisyystilanne niin palkansaajilla kuin yrittäjillä on vaihdellut korona-aika heikosta parempaan. Näin ollen on syytä pitää mielessä, että kyselyajankohdalla on voinut olla vaikutusta vastauksiin, ja jonain toisena pandemian ajankohtana tuntemukset ja siten vastaukset olisivat voineet olla toisenlaiset.

Koronan vaikutukset työelämään -kyselyn tuloksia verrataan tietyn varauksin Yrittäjät Suomessa 2017 -tutkimuksen tuloksiin (ks. Sutela & Pärnänen 2018). Näin saadaan näkemystä siitä millä tavoin korona-aika on vaikuttanut yrittäjien tilanteeseen. Kuvaa siitä miten korona-aika on näkynyt yrittäjien arjessa, täydennettiin kevään 2021 aikana tehdyillä laadullisilla haastatteluilla. Myös näihin haastatteluihin viitataan tässä luvussa.

4.1 Yrittäjien tilanne korona-aikana

4.1.1 Yrittäjien jaksaminen

Pandemia-aika on koetellut yrittäjien jaksamista rajoitusten hankaloittaessa yritystoiminnan ylläpitoa. Korona-aika nosti esille moniakin eri tuntemuksia. Ensinnäkin ensimmäisen koronakevään 2020 sulkutila toi monelle yrittäjälle pakollisen, mutta tarpeellisen hengähdystauon. Kun monen oli pakon edessä laitettava yritystoiminta jäihin, tulikin hetki viettää aikaa perheen kanssa ja harrastaa. Lisäksi koronarajoitukset toivat joillekin yllättävää töiden kevenemistä.

Meillä ei ruokatoimintoja paljon oo, että tuota, ihmiset ottaa take awayta ja siitä ei tuu niitä jälkisiivouksia ja tiskauksia, astiankantamisia. Sitten meillä on lyhyemmät aukioloajat edelleenkin ja me ollaan kello 18 asti auki. Ennen oltiin kello 20:een, niin sekin keventää sitä työtaakkaa, kun iltavuorokin loppuu jo kello 18, niin jää vielä jokaiselle meille iltaan aikaa olla perheen kanssa tai olla harrastuksissa, että jopa, jopa, koen tämän nykyisen vuoden olevan, olleen keveämpi. (Työnantajayrittäjä, nainen, 50–60v., huoltoasema-kahvila)

Kun korona-aika pitkittyi, tämän alun hetkellinen hengähdystauko muuttui epävarmuuden kokemukseksi. Koska koronatilanne aaltoili paremmasta vaikeampaan ja sitä mukaan myös viranomaismääräykset muuttuivat, leimasi korona-aikaa ennakoimattomuus ja epävarmuus tulevasta. Epävarmuus synnytti myös huolta taloudellisesta selviytymisestä. Nämä tilanteiden muutokset tulevat hyvin esiin laadullisista haastatteluissa (Pärnänen 2022a, 2022c).

Kaiken kaikkiaan korona-aika on lisännyt yrittäjien jaksamisvaikeuksia selvästi. Peräti 40 prosenttia kaikista keväällä 2021 kyselyyn vastanneista yrittäjistä piti väitettä *Minulla on vaikeuksia jaksaa työssäni* omalta kohdaltaan joko täysin (6 %) tai jokseenkin (34 %) paikansa pitävänä. Tämä on iso osuus yrittäjistä. Erityisen paljon jaksamisen vaikeutta kokivat työnantajayrittäjät. Heistä puolet oli väitteen kanssa samaa mieltä. Naisyrittäjät kokivat hieman miesyrittäjiä useammin huolta omasta jaksamisestaan (41 % vs. 38 %).

Tulosta voidaan tietysti varauksin verrata vuoden 2017 Yrittäjät Suomessa -kyselyn tuloksiin². Tuolloin yrittäjistä koki vaikeuksia jaksaa työssä 18 prosenttia mikä on huomattavan paljon vähemmän kuin edellä mainittu kevään 2021 tulos (vuonna 2017 miehet 18 %, naiset 18 %). Korona-aika on myös lisännyt nimenomaan työnantajayrittäjien jaksamisvaikeuksia, siinä missä aiemmin jaksamisen kanssa kipuivat erityisesti maatalousyrittäjät.

² Kyselytutkimusten tiedonkeruutapa oli erilainen. Vuonna 2017 tiedot kerättiin puhelimitse ja vuonna 2021 verkkokyselyn avulla. Tämän kaltaisissa kokemusta mittaavissa kysymyksissä on huomattu olevan moodiefektiä tarkoittaen sitä, että verkossa vastaajat antavat kielteisempiä arvioita tilanteestaan kuin puhelimitse (Sutela ym. 2019, 367–370). Tämä on syytä pitää mielessä seuraavia muutoksia tarkasteltaessa.

Työnantajayrittäjien jaksamisvaikeudet heijastuvat myös työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksiin. Heistä miltei kuusi kymmenestä koki laiminlyövänsä kotiasioita ansiotyön vuoksi. Nais- ja miesyrittäjät kokivat työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeutta samassa määrin. Tässä suhteessa tilanne on tasoittunut, sillä aiemmin nimenomaan miesyrittäjät kokivat laiminlyövänsä kotiasioita naisyrittäjiä useammin. Nämä miesyrittäjien jo aiemmin esille tuomat tuntemukset selittyvät osin sillä, että juuri miehet toimivat työnantajayrittäjinä ja tuossa asemassa perhe näyttää jäävän usein työn jalkoihin. Naisien laiminlyönnin tunteen kasvu selittyy sillä, että yksinyrittäjänaiset kokevat näin selvästi enemmän kuin vuonna 2017.

Vastapainona työn kuormittavuudelle myös työn imu on vahvaa erityisesti työnantajayrittäjillä. Muutoinkin työn imu ja innostus työstä on yrittäjillä selvästi palkansaajia yleisempää (Sutela & Pärnänen 2018, Pärnänen & Sutela 2014). Tämä asetelma ei muuttunut korona-aikana yrittäjien kokemista vaikeuksista huolimatta.

4.1.2 Yrittäjien taloudellinen tilanne

Korona-aika on lisännyt yrittäjien taloudellisia huolia. Noin kuusi kymmenestä yrittäjästä piti taloudellista tilannettaan joko täysin vakaana ja turvattuna (20 %) tai jokseenkin vakaana ja turvattuna (42 %) keväällä 2021. Tuloksia voi tietyin varauksin verrata Yrittäjät Suomessa 2017 -kyselyn tuloksiin.

Vuonna 2017 yrittäjistä 28 prosenttia koki taloudellisen tilanteensa täysin ja 45 prosenttia jokseenkin vakaaksi ja turvatuksi, mikä on selvästi enemmän kuin keväällä 2021. Erityisesti olivat kasvaneet naisyrittäjien taloushuolet; he kokivat taloustilanteensa epävarmaksi miehiä useammin ja heillä tilanne oli myös heikentynyt miehiä enemmän. Siinä missä naisyrittäjistä 41 prosenttia koki taloudellisen tilanteensa joko hieman tai hyvin epävarmaksi, oli vastaava osuus miesyrittäjillä 35 prosenttia. Vuonna 2017 naisista 29 prosenttia ja miehistä 21 prosenttia oli kokenut näin.

Suurin muutos nähdään kuitenkin työnantajayrittäjien tilanteessa. Siinä missä vuonna 2017 taloudellisen tilanteensa hieman tai hyvin epävarmaksi kokevien osuus jäi 17 prosenttiin, oli osuus kivunnut 41 prosenttiin keväällä 2021. Työnantajayrittäjillä korostuu miesyrittäjien (64 %) kokemus taloudellisen tilanteen epävarmuudesta naisyrittäjiin verrattuna (53 %). Taloudellinen epävarmuus nousee esille erityisen voimakkaasti kuljetuksen ja varastoinnin, majoitus- ja ravitsemistoiminnan sekä muun palvelun toimialoilla. Toisin sanoen juuri niillä toimialoilla, joihin koronaviruksen iskenyt kovimmin, kun rajoitusten vuoksi ihmiset eivät enää totuttuun tapaan syöneet ravintoloissa, matkustaneet ja ajaneet taksilla. Taloudelliset huolet nousivat esiin myös laadullisissa haastatteluissa.

H: Miten tota toi sun yritystilanne tällä hetkellä? V: No, nippa nappa. Katotaan kuinka käy. [--] Sanotaan näin, että kyllä laskuvelkaa on kasaantunu. H: Aivan. Koetko kuinka kuormittavana sen nyt itse? V: Erittäin, erittäin kuormittava ja huolestuttava. (Yksinyrittäjä, mies, 50–60 v., maahantuontialan yritys)

Rahavirta on pienentynyt yli puol... katteet on pienentynyt, niin mihin sitä rahaa käytät. Ja tuota, se on kyllä huono se, et ei voi oikeestaan investoida uutta, ei uskalla uutta mitään yrittää ruveta, et kuhan vaan näillä entisillä selviää, niin se on vähän huono, et aina pitäisi jotain uutta yrittää ja kehittää ja niiku yritystä kehittää, niin nyt ei voi, nyt ei voi. Kun ei olla mikään miljoonayritys [--] tai kansainvälinen yritys, et ois kauheen isot puskurit, et pienyrittäjällä yleensä ei oo niitä isoja puskureita, ku se ois hirveen hyvä, tässä ajassahan sitä just pitäis kehittää ja investoida, mutta tuota, se on pienyrittäjällä ja keskiuurella yrittäjällä, kun ei oo niitä puskureita. (Työnantajayrittäjä, nainen, 50–60v., huoltoasema-kahvila)

4.1.3 Tuen saaminen ja halu työskennellä yrittäjänä

Koronapandemian aikana yrittäjille on ollut poikkeuksellisesti tarjolla työttömyysturvaa ilman että yritystoimintaa on pitänyt täysin lopettaa. Niin ikään yrityksille on ollut tarjolla myös korona-aikaan räätälöityjä yritystukia, joiden avulla on pyritty varmistamaan yritysten selviäminen kriisin aiheuttamasta myynnin notkahduksesta. (ks. myös luku 8.3, Pärnänen 2022a).

Enemmistö yrittäjistä (62 %) oli selvinnyt pandemian ensimmäisestä vuodesta ilman, että he olisivat joutuneet turvautumaan työttömyys- tai muuhun tukeen. Noin neljännes oli tukea tarvinnut ja sitä myös saanut ja noin joka kymmenes olisi tarvinnut, mutta ei syystä tai toisesta ollut tukea hakenut. Vain muutama prosentti oli hakenut, mutta saanut kielteisen päätöksen.

Yksinyrittäjät olivat tarvinneet muita yrittäjiä useammin sosiaalietuuksia pärjätäkseen, ja he ovat tukea onneksi myös saaneet. Naisyrittäjät olivat tarvinneet sosiaalietuuksia miesyrittäjiä enemmän. Tuen hakeminen nousi esille myös haastatteluissa.

No huonostihan se toimeentulon kanssa on, että palkkoja ei oo tänäkään vuonna voitu nostaa, tuota. Onneks yrittäjät saa nyt myös, tuota, sitä työttömyyskorvausta ainakin nyt syyskuun loppuun. (Työnantajayrittäjä, nainen, 50–60v., huoltoasema-kahvila)

Kyselyn mukaan kolmannes yrittäjistä oli saanut yritystukea, osa riittävästi (14 %) ja osa riittämättömästi (19 %). Miltei puolet (47 %) yrittäjistä kuitenkin koki, etteivät he olleet tarvinneet tarjolla olleita tukia. Yksinyrittäjillä tilanne oli näin työnantajayrittäjiä useammin (50 % vs. 40 %). Naisyrittäjät olivat tarvinneet koronatukia miesyrittäjiä useammin, ja he olivat miehiä useammin kokeneet tuen olleen riittävää. Haastatteluissa korostui toimimisyrittäjille suunnatun tuen tärkeys, ja myös hakuprosessi sai osin kiitosta.

Yrittäjien taloudellisen tilanteen heikkeneminen ja epävarmuus tulevaisuudesta näyttää heijastuvan halukkuuteen hankkia toimeentuloa nimenomaan yrittäjänä. Sekä työnantaja- että yksinyrittäjillä halu palkansaajatyöhön on kasvanut vuoteen 2017 verrattuna. Siinä missä aiemmin työnantajayrittäjistä 8 prosenttia olisi mieluummin halunnut työskennellä palkansaajana, oli osuus noussut nyt 14 prosenttiin. Vastaavasti yksinyrittäjistä 14 prosenttia olisi vuonna 2017 halunnut mieluummin työskennellä palkansaajana ja nyt reilu viidenes (22 %)³.

Halu palkansaajatyöhön on kasvanut molemmilla sukupuolilla. Naisilla osuus oli 26 prosenttia 16 prosentin sijaan ja miehillä vastaavat osuudet olivat 14 prosenttia ja 9 prosenttia. Naisyrittäjistä niin työnantaja- kuin yksinyrittäjät olivat halukkaita vaihtamaan palkansaajatyöhön. Sen sijaan miestyönantajayrittäjillä halu ammattiaseman muutokseen oli pientä.

4.2 Yrityksissä tehdyt sopeutumistoimet

Korona-aikana tehtyjä sopeutumistoimia on ollut karkeasti ottaen kahdenlaisia. Ensinnäkin yrittäjät ja yritykset ovat joutuneet vähentämään työvoimaa kokoikaisten ja osa-aikaisten lomautusten sekä irtisanomisten kautta. Yksinyrittäjät ovat töiden vähennyttyä hakeutuneet työttömiksi työnhakijoiksi saadakseen sulkuaikojen aikana työttömyyskorvausta. Näitä voi kutsua **supistamistoimiksi**.

Toiseksi työpaikoilla on **kehitetty toimintaa proaktiivisesti** keksien uusia toimintatapoja sekä uusia palveluita ja tuotteita kuten muutettu toiminnan painopistettä, kehitetty tuotteita tai palveluita, organisoitu työtä uudelleen tai tehty jotain muuta korona-ajan muutosten ajamina. Nämä supistamis- ja proaktiiviset toimet eivät ole olleet toisiaan poissulkevia, vaan usein yrityksissä on tehty molempia. Yrityksissä on voitu esimerkiksi sekä vähentää työntekijöitä että kehittää uusia palveluita samanaikaisesti.

³ Vastauksista poistettu ei osaa sanoa -vastaukset puhelinhaastattelu- ja verkkoaineistojen vertailtavuuden parantamiseksi.

4.2.1 Yrityksissä tehdyt supistamistoimet

Kaikkein tyypillisin supistamiskeino on ollut työtuntien väheneminen ja lomautukset, katsottiinpa sitten yksityrittäjiä, työnantajia tai palkansaajia. Reilu viidennes (21 %) yksityrittäjistä kertoi sopeutumisen tarkoittaneen heille yksinkertaisesti vähempää työmäärää ja 14 prosenttia yksityrittäjistä oli ilmoittautunut työttömiksi työnhakijoiksi. (Kuvio 15.)

Työt loppu niinku saman tien ku seinään. Saman tien. Eli oon joutunu sopeuttamaan, karsimaan kaikennäköistä... Iski ihan täysillä. (Yksinyrittäjä, mies, 50–60 v., maahan-tuontialan yritys)

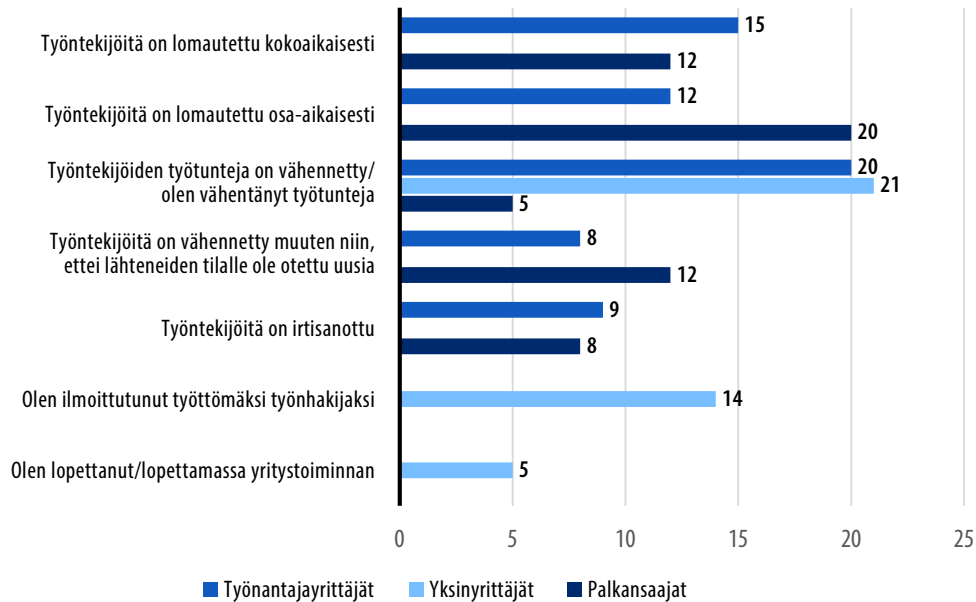
Työnantajayrittäjien vastaukset olivat jossain määrin samantapaisia kuin yksityrittäjien. Ensinnäkin isohkolle osalle työnantajayrittäjistä kriisiaika on tarkoittanut työtuntien vähentämistä yrityksessä (20 %). Niin ikään lomautukset koko- tai osa-aikaisesti ovat nekin tulleet vastaan verrattain monelle (15 % ja 12 %). Myös palkansaajat raportoivat työntekijöiden osa-aikaisista lomautuksista tyypillisimpänä supistamiskeinona (20 %), myös koko-aikaisia lomautuksia oli käytetty verrattain usein (12 %).

Kato meillä ei oo 30 vuoden yrittäjyyden aikana kertaakaan [ollut tarvetta] päiväkiskään lomauttaa, eikä irtisanoa ketään. Että viime keväänä oli maaliskuussa ensimmäisen kerran, minäkin yrittäjänä jouduin kirjottamaan kahdelle ihmiselle lomautuspapereit, niin ei ollu kivaa. (Työnantajayrittäjä, nainen, 50–60 v., ravintola-ala)

Irtisanomisiin tai muilla keinoin toteutettuihin työntekijöiden vähentämisiin oli jouduttu työtuntien leikkaamista tai lomautuksia harvemmin. Noin joka kymmenes työnantajayrittäjä oli joutunut irtisanomaan tai vähentämään työntekijöitä muulla keinoin. Vastaavasti vain kahdeksan prosenttia palkansaajista raportoi irtisanomisista työpaikalla.

Tulokset kertovat siitä, että yrityksissä on pyritty välttämään irtisanomisia ja etsitty selviytymiskeinoja joustavammista supistustavoista. Samalla se kertoo yritysten uskosta siihen, että kyse oli väliaikaisesta sopeutumisesta äkkiä muuttuneeseen terveystilanteeseen eikä pidempiaikaisesta kulutustapojen muutoksesta. Toki korona-ajan muutokset voivat myöhemmin osoittautua pysyväluonteisiksi, mutta tuolloin koronakriisin ollessa akuutissa vaiheessa, muutoksia pidettiin väliaikaisina.

Kuvio 15. Supistamistoimet koronavaikeuksien aikana yksinyrittäjien, työnantajayrittäjien ja palkansaajien mukaan, %

Lähde: Koronavaikeuksien vaikutukset työelämään 2021, Tilastokeskus.

Sopeutumistoimien rinnalla on syytä kiinnittää huomiota siihenkin, että peräti 44 prosenttia yksinyrittäjistä ja 33 prosenttia työnantajayrittäjistä kertoi, ettei toiminnassa ollut tapahtunut ensimmäisen koronavaikeuden aikana mitään muutosta entiseen verrattuna. Vastaava osuus palkansaajista on selvästi paljon pienempi (18 %). Vaikka korona-aika vaikutti laajasti koko yhteiskuntaa, varsin isolle osalle yrittäjistä toiminta jatkui entisenlailla.

4.2.2 Yrityksissä tehdyt proaktiiviset toimet

Siinä missä korona on monille tarkoittanut töiden vähentymistä, on se yhtä lailla tarkoittanut useille yrittäjille toiminnan kehittämistä. Oli kyse yksinyrittäjistä, työnantajayrittäjistä tai palkansaajista, kaikki kertovat laajasti yritysten proaktiivisista toimista korona-aikana.

Kaikkein yleisin sopeutumiskeino palkansaajien työssä on ollut **etätööhön siirtyminen** (48 %). Etätööhön siirtyminen on ollut monelle pakko viranomaisten suositusten vuoksi ja alkukankeuksien jälkeen moni toivookin aiempaa laajemmasta etätömahdollisuudesta uutta normia (Sutela & Pärnänen 2021). Siten korona-aika voi varsin pysyvästi muuttaa suomalaisten työntekeksen tapaa. Jos näin käy, tällä tulee olemaan heijastusvaikutuksia niin liikenteeseen, asumiseen kuin ravintolatoimintaan (ks. myös luku 2).

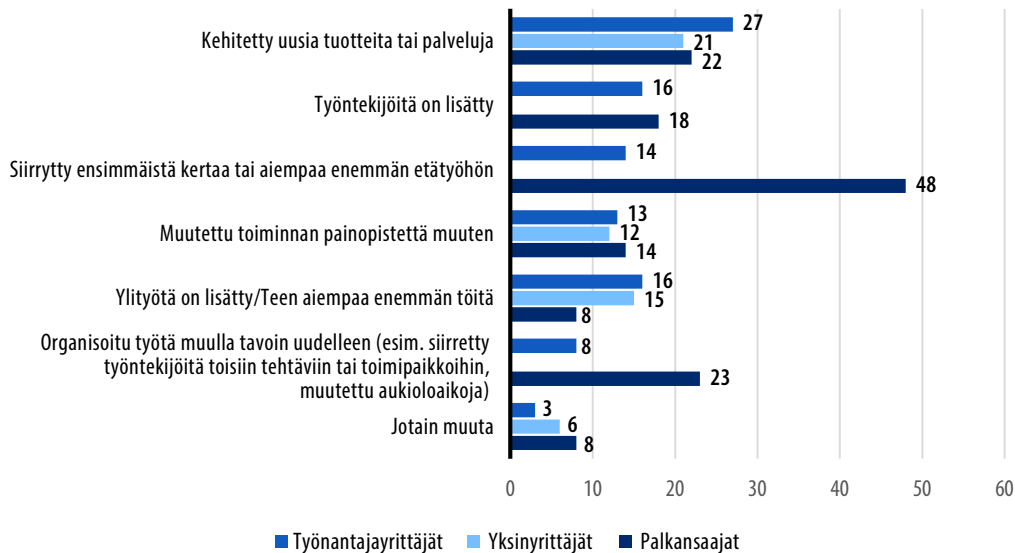
Kun katsotaan muita proaktiivisia sopeutumistoimia, tyypillisintä oli **uusien tuotteiden tai palveluiden kehittäminen**. Noin viidennes (21 %) yksityrittäjistä ja palkansaajista (22 %) ja peräti 27 prosenttia työnantajayrittäjistä kertoi, että yrityksissä oli kehitetty uusia tuotteita ja palveluita korona-aikana. (Kuvio 16.) Varsin yleistä oli myös **toiminnan painopisteen muuttaminen** esimerkiksi sen suhteen, missä määrin mitään tuotteita tai palveluita tuotetaan. (12 % yksityrittäjistä, 14 % palkansaajista ja 14 % työnantajista). Yrittäjistä ja yrityksistä on siis löytynyt kykyä uudistua ja löytää ratkaisuja siihen, miten selvitä haastavassa äkkiä eteen tulleessa tilanteessa.

Millaisia proaktiiviset sopeutumistoimet sitten ovat olleet? Tätä asiaa selvitettiin kyselyn avovastauksissa. Ensimmäinen selkeä sopeutumistoimi liittyy **etänä työskentelyyn ja palvelutarjontaan verkon välityksellä**. Koronakriisi heijastui asiakastyöhön siten, että asiakkaita oli pääosin pyritty tapaamaan vain etänä. Monilla työpaikoilla palveluita oli muutettu sähköisiksi, oli kehitetty etävastaanottopalveluita ja muita etäpalveluita kuten esimerkiksi tehty etänuorisotyötä, järjestetty etäpäivätoimintaa ikääntyneille, tarjottu kotipalveluiden kuvapuhelinpalvelua ja organisoitu etäopetusta. Etänä järjestetyt asiakasneuvottelut nousivat myös usein esille.

Lisäksi oli kehitetty **sähköisiä palveluita** aina sähköisen allekirjoituksen käyttöönotosta digitaalisten oppimislustojen ja online-asiakaskoulutusten kehittämiseen. Käytännön toimina oli myös aloitettu tuottamaan digitaalisia koulutusaineistoja ja siirretty suurempien ryhmien koulutuksista pienryhmä- tai yksilökoulutukseen. Koronakriisi on selvästi siirtänyt myös sisältöä verkkoon. Oli esitysten ja musiikin striimausta, podcastien tekemistä, webinaareja seminaarien sijaan, asunonäyttäjän verkon välityksellä ja ryhmäkeskustelualustoja, jotka ovat mahdollistaneet tapaamiset isommalle joukolle etänä. Asiantuntijapalveluita oli tarjottu verkon välityksellä, oli kyse sitten terapiasta, terveydenhuollon asiantuntija-avusta tai konsultoinnista esimerkiksi viestintään, johdon tukemiseen, kirjanpitoon, laintulkintaan tai asunnon myyntiin liittyen.

Työpaikoilla on tehty myös muunlaista **tuotekehitystä**. Yhtäältä korona on luonut uusia palvelu- ja tuotetarpeita. Painopistettä on siirretty juhlien catering-palvelusta lounasravintolan take-away-myyntiin, siirretty palvelua kotitalouksiin ravintoloiden sijaan ja esimerkiksi ohjelmistokehitystä viety siihen suuntaan, että asiakkaat voivat työskennellä etänä.

Kuvio 16. Proaktiiviset sopeutumistoimet korona-aikana yksinyrittäjien, työnantajayrittäjien ja palkansaajien mukaan, %

Lähde: Koronakriisin vaikutukset työelämään 2021, Tilastokeskus

Toiseksi yleisintä oli **toiminnan laajentaminen**. Tämä tarkoitti muun muassa sitä, että oli etsitty uusia asiakasryhmiä, laajennettu palveluiden myyntiä kuluttajien lisäksi myös toisille yrityksille, otettu vastaan sellaisia töitä, joita ennen koronaa ei tehty, monipuolistettu asiakaspohjaa – mikä oli tarkoittanut myös tarjottavien palveluiden repertuaarin laajentamista –, suuntauduttu vientimarkkinoille tai otettu mukaan uusia tavarantoimittajia. Toiminnan laajentamiseen kuului olennaisena osana myös verkkokaupan avaaminen liiketilan rinnalle. Tuotteiden osalta monet yrittäjät olivat vastanneet koronan tuomiin uusiin tarpeisiin. Tämä on pitänyt sisällään niin diagnostisten testien kehittämistä, koronapotilaiden hoidon kehittämistä, kriisissä kaivattujen tuotteiden valmistamista (esim. käsi-desi, kasvomaskit, suojapleksit), pandemiaan liittyvän analytiikan ja tilastoinnin kehittämistä kuin järjestelmäkehittämistyötä sekä palvelu- ja tuotetarjonnan laajentamista uusiin tuotteisiin.

Toisaalta korona on lisännyt asiakastyöstä vapaata työaikaa, jolloin on voitu keskittyä uusien tuotteiden kehittämistyöhön. Koronan tuomaa suvantoaikaa oli käytetty myös **suunnittelu- ja valmistelutyöhön**. Yrityksissä oli tehty strategista kehittämistyötä kuten brändin uudistamista, palvelujen sisältöjen täsmentämistä, katkottu rönsyjä, keskitytty pitkän aikavälin strategian luomiseen, luotu uusia palvelukonsepteja, muutettu liiketoiminnan painopistettä ja keskitytty rahoituksen hankintaan. Yksi keino selvittää koronasta oli myös osaamisen kartuttaminen – siis kouluttautuminen ja uusien taitojen hankkiminen.

Kaiken kaikkiaan suomalaisissa organisaatioissa on selvästi oltu innovatiivisia, keksitty luovasti ratkaisukeinoja aivan uudessa tilanteessa ja joustettu monin tavoin. Ei olla niin sanotusti jääty tuleen makaamaan.

4.2.3 Toimialat ja nais- ja miesyrittäjien toiminta koronakriisissä

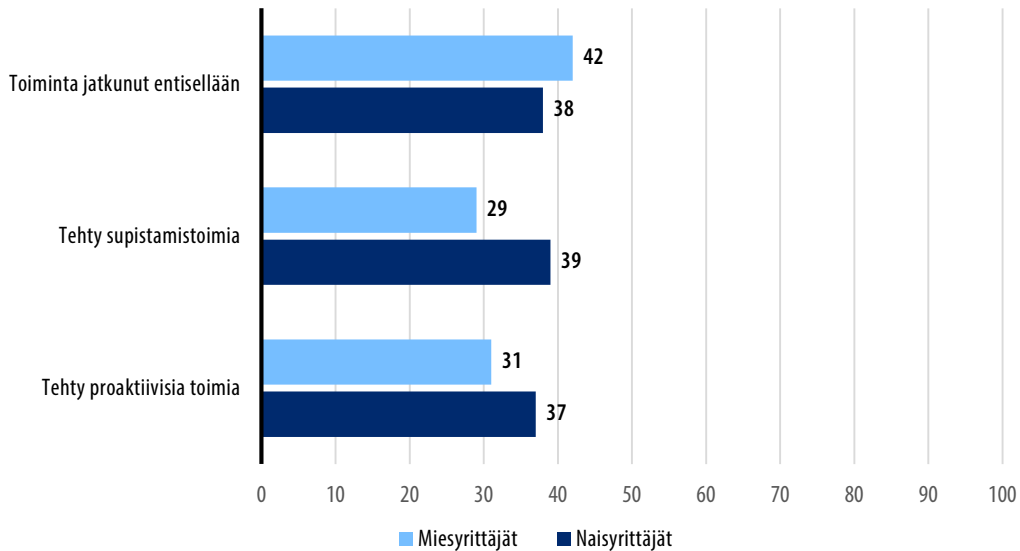
Jotta saadaan kattavampi kuva koronan vaikutuksista yrittäjiin, on yrittäjiä syytä vielä tarkastella yhtenä joukkona, yksin- ja työnantajayrittäjiä erottelematta. Tällä tavoin voidaan tarkentaa kuvaa siitä, millä toimialoilla on tehty proaktiivisia toimia kriisistä selviytymiseen ja millä ei, sekä miten nais- ja miesyrittäjät ovat kriisiin sopeutuneet. Seuraavassa tarkastelussa eri sopeutumistoimet on uudelleen luokiteltu kolmeen luokkaan – ei muutosta, proaktiiviset toimet ja supistamistoimet – summamuuttujien avulla. Etätyöhön siirtyminen on tästä tarkastelusta jätetty ulkopuolelle.

Proaktiiviset toimet (muutettu toiminnan painopistettä, kehitetty tuotteita tai palveluita, organisoitu työtä uudelleen tai tehty jotain muuta korona-ajan muutosten ajamina) korostuvat yrittäjillä seuraavilla toimialoilla: majoitus- ja ravitsemustoiminta, viestintä ja informaatio, teollisuus, taiteet, viihde ja virkistys sekä koulutus. Mukana on siis toimialoja, joihin rajoitustoimet ovat erityisesti kohdistuneet, mutta toisaalta myös aloja, joilla koronakriisi on voinut vaikuttaa välillisesti esimerkiksi kysynnän muutosten tai saatavuusongelmien kautta. Viestinnän toimialalla tarve koronakriisiviestinnälle on voinut olla yksi syy toiminnan muutoksiin.

Vastaavasti, jos katsotaan millä toimialoilla on tehty muita useammin supistamistoimia (lomautuksia, irtisanomisia tai vähennetty muutoin työntekijöiden määrää tai työtunteja, tehty aiempaa vähemmän töitä, haettu työttömyyskorvausta, lopetettu yritystoiminta), nousevat esiin majoitus- ja ravitsemustoiminta, kaupan ala, muu palvelutoiminta sekä kuljetus ja varastointi. Toimialoitaiseen tietoon tulee kuitenkin suhtautua varauksella pienen vastaajamäärän vuoksi.

Ne toimialat, joihin korona ei juuri ole vaikuttanut, vaan joilla toiminta näyttää jatkuneen entisellään, ovat maatalous, rakentaminen, rahoitus- ja vakuutustoiminta sekä kiinteistöala. Vaikka koronakriisi olisikin päällä, ruokaa on tuotettava, rakentaminen jatkuu ja rahoitusmarkkinoiden on pyörittävä.

Nais- ja miesyrittäjiä koronakriisi näyttää kohdelleen jossain määrin eri tavoin (kuvio 17). Miesyrittäjistä hieman suurempi osuus (42 %) kuin naisyrittäjistä (38 %) katsoi, että toiminta oli jatkunut entisellään koronasta huolimatta. Vastaavasti naisyrittäjät raportoivat miesyrittäjiä useammin, että yrityksessä oli toteutettu supistamistoimia (39 % vs. 29 %). Niin ikään naisyrittäjät olivat tehneet koronaan liittyviä proaktiivisia sopeutustoimia hieman miesyrittäjiä useammin (37 % vs. 31 %).

Kuvio 17. Yrittäjien toimintatapa koronavirukseen sopeutumiseksi sukupuolen mukaan, %

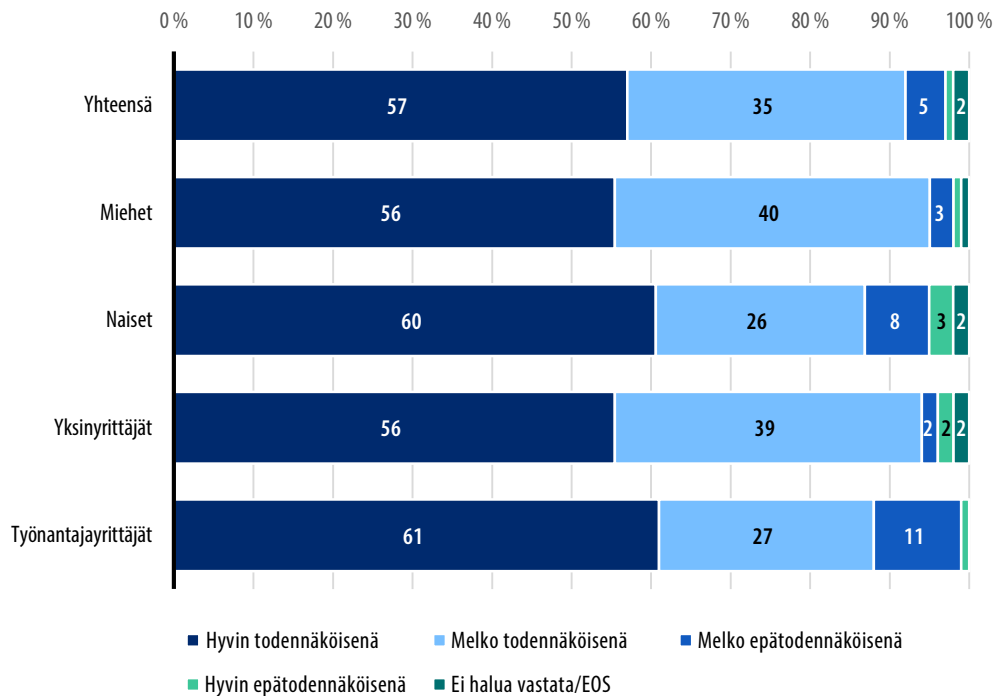
Lähde: Koronakriisin vaikutukset työelämään 2021, Tilastokeskus.

Supistamistoimet olivat tyypillisempiä työnantajayrittäjillä (38 %) kuin yksityisillä (30 %). Niin ikään myös proaktiiviset toimet oli otettu useammin käyttöön työnantaja- kuin yksityisyyden toimesta (39 % vs. 31 %).

4.3 Kriisistä selviytymiseen uskotaan

Vaikka edellä esitetyt tulokset kertovatkin pandemian kiristäneen merkittävästi monen yrittäjän toimintaedellytyksiä, valtaosa kyselyyn vastanneista uskoi keväällä 2021, että heidän yritystoimintansa selviää koronavirukseen tuomista haasteista hyvin todennäköisesti (57 %) tai melko todennäköisesti (35 %). Vain kuusi prosenttia piti hyvin tai melko epätodennäköisenä sitä, että heidän yritystoimintansa selviäisi pandemian aiheuttamista haasteista. (Kuvio 18.) Ryhmä, joka näyttää kokeneen eniten vaikeuksia selviämässä, olivat työnantajayrittäjänaiset, joista peräti neljännes katsoi, ettei yritystoiminta tule selviämään kriisistä. Tämä tieto on kuitenkin viitteellistä pienen vastaajamäärän vuoksi.

Kuvio 18. Kuinka todennäköisenä yrittäjä pitää yritystoiminnan selviämistä koronakriisistä sukupuolen ja yrittäjätyyppin mukaan, %

Lähde: Koronakriisin vaikutukset työelämään 2021, Tilastokeskus.

4.4 Yhteenveto ja johtopäätökset

Yhteenvetona yrittäjien ja yritysten tilanteesta ja sopeutumiskeinoista voidaan tiivistää seuraavaa. Koronakriisi lisäsi selvästi yrittäjien jaksamisvaikeuksia, erityisesti työnantajayrittäjien jaksamista. Niin ikään korona-aika lisäsi yrittäjien taloudellisia huolia; taloudellisen tilanteensa vakaaksi ja turvatuksi koki aiempaa harvempi yrittäjä. Jälleen työnantajayrittäjät erottautuivat ryhmänä, jolle huolia kertyi muita ryhmiä enemmän. Odotetusti niiden toimialojen yrittäjät, joihin rajoitukset eniten kohdentuivat, myös kokivat eniten taloudellista epävarmuutta.

Yrittäjät ja yritykset osoittautuivat kuitenkin varsin resiliensseiksi kriisin iskiessä. Yrityksissä oli tehty kahdenlaisia sopeutumistoimia. Yhtäältä oli supistettu toimintaa. Tämä näyttää tehdyn siten, että yrityksissä oli pyritty etsimään selviytymiskeinoja joustavista supistustavoista kuten osa-aikaisesta lomautuksesta tai työtuntien vähentämisestä. Irtisanomisia ja työntekijöiden vähentämistä muuta kautta oli tehty vähemmässä määrin.

Toisaalta yrittäjät ja yritykset olivat ottaneet käyttöön proaktiivisia toimia. Toisin sanoen yritykset olivat kehittäneet uusia tuotteita ja palveluita, muokanneet toiminnan painopistettä, luoneet paljon uusia sähköisiä ja etäpalveluita, panostaneet tuotekehitykseen ja laajentaneet toimintaa uusille alueille. Jos yrityksillä ei ole ollut mahdollisuutta ylläpitää normaalia toimintaa mukautumalla uuteen tilanteeseen, on otettu selvä aikalisä ja panostettu suunnittelu- ja valmistelutyöhön, kouluttauduttu ja hankittu uusia taitoja nyt kun korona vapautti aikaa tällaiseen toimintaan.

Korona-aikaa yrittäjien on ollut mahdollista saada sekä yritystukea että poikkeuksellisesti työttömyyskorvausta ilman, että yritystoimintaa on joutunut ajamaan kokonaan alas. Noin puolet kaikista yrittäjistä ei ollut tarvinnut yritystukea lainkaan. Kolmannes oli tukea hakenut ja sitä saanut. Jos ottaa huomioon ne, joiden mielestä heidän saamansa tuki ollut riittämätöntä sekä sen muutaman prosentin, jotka olivat hakemisesta huolimatta jääneet ilman tukea, voidaan sanoa, että noin neljänneksen kohdalla yrittäjille tarjottu tuki ei ollut vastannut tarpeisiin. Työttömyyskorvausta tai muuta etuutta oli tarvittu vielä harvemmin kuin yritystukea (62 % ei ollut tarvinnut). Noin neljännes oli saanut tukea ja vain muutama prosentti oli jäänyt sitä ilman, vaikka oli tukea hakenut. Näiden tulosten valossa voidaan sanoa, että yrittäjät ovat pitkälti pärjänneet ilman taloudellista tukea ja tukea tarvinneista valtaosa oli ainakin jonkin tasoista taloudellista helpotusta tukien kautta saanut.

Koronakriisi koetteli jossain määrin enemmän nais- kuin miesyrittäjiä. Naisyrittäjät olivat miehiä useammin tehneet sekä supistamistoimia että proaktiivisia toimia. Niin ikään naisyrittäjät kokivat miesyrittäjiä useammin sekä taloudellisen tilanteensa epävakaaaksi että jaksamisongelmia. Naisyrittäjät myös olivat hakeneet miesyrittäjiä useammin sekä yritystukea että työttömyys- tai muuta etuutta.

Haasteiden kanssa painivat sekä nais- että miestyönantajayrittäjät ja toisaalta naisyksinyrittäjät. Naistyönantajayrittäjistä löytyi kuitenkin eniten niitä, jotka eivät uskoneet yritystoimintansa selviävän koronakriisistä. Niiden osuus, jotka eivät uskoneet selviävänsä koronapandemian aiheuttamasta toiminnan vajeesta jäi kuitenkin kokonaisuudessaan pieneksi (6 %) ja kaiken kaikkiaan valtaosa yrittäjistä arveli yrityksensä pääsevän vaikeuksien yli. Tämä on kansantalouden resilienssin ja työllisyyden kannalta tärkeä tulos.

Toinen enemmän huolta herättävä tulos liittyy haluun toimia yrittäjänä. Koronakriisi on heikentänyt yrittäjien itsensä halua hankkia elantoaan nimenomaan yrittäjänä ja aiempaa useampi haluaisi mieluummin tehdä töitä palkansaajana (työnantajayrittäjistä 8 %, yksinyrittäjistä 22 %). Toive tehdä enemmän palkansaajatyötä oli yleistynyt niin nais- kuin miesyksinyrittäjillä kuin naistyönantajayrittäjillä. Sen sijaan miestyönantajayrittäjillä halu ammattiaseman muutokseen oli pientä. Toki edelleen valtaosa yrittäjistä halusi tehdä nimenomaan yrittäjätöitä.

Kun edellä esitetyn lisäksi huomioidaan vielä yrittäjien varsin vähäisiksi jääneet työllisyysmuutokset (Pärnänen 2022b), voidaan sanoa, että kaiken kaikkiaan yritysten innovatiivisuuden, joustavien työmarkkinajärjestelyjen ja tukien ansiosta yrittäjät ovat selvinneet verrattain hyvin korona-ajan kurimuksista. Suomalaisilla yrityksillä ja yrittäjillä on resilienssiä ja kykyä selvitä tiukasta paikasta yhteiseen hiileen puhaltamalla silloin kun kriisi koettelee toimintamahdollisuuksia.

5 Hoivan jakaminen ja vanhempien hyvinvointi

Johanna Närvi, Johanna Lammi-Taskula, Miia Saarikallio-Torp, Ella Sihvonen & Anneli Miettinen

- Koronakriisin vaikutukset lastenhoidon sukupuolittuneisiin käytäntöihin lapsiperheissä näyttävät jääneen väliaikaisiksi, joskin pidempiaikaisia ja välillisiä muutoksia on vielä vaikea arvioida.
- Pandemian alkuvaiheessa sekä äidit että isät käyttivät aiempaa yleisemmin ja pidempään kotihoidon tukea lapsen hoidon järjestämiseen, kun lasten suositeltiin jäävän pois varhaiskasvatuksesta.
- Lastenhoitoa jaettiin pandemian alkuvaiheen poikkeusolojen aikaan alle kouluikäisten lasten perheissä aiempaa harvemmin tasaisesti; työtilanteista riippuen toisissa perheissä lisääntyi äidin vastuu, toisissa isien.
- Vanhempien hyvinvointi ensimmäisenä koronavuonna oli vahvasti polarisoitunut, ja osalla oli yhtäaikaisesti sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia.
- Äidit kokivat isiä useammin yksinäisyyttä ja jaksamisen ongelmia vauvaperhevaiheessa sekä työn ja perheen yhteensovittamisen hankaluuksia.
- Etätyö hankaloitti etenkin äitien työn ja perheen yhteensovittamista pandemian alkuvaiheen poikkeusolojen aikana, mutta helpotti sitä myöhemmin kun lapset palasivat varhaiskasvatukseen ja lähikouluun.
- Yksinhuoltajilla yksinäisyyden kokemukset olivat yleisempiä kuin vanhemmilla kahden vanhemman perheissä, mutta toisaalta yksinhuoltajat eivät välttämättä kokeneet muita yleisemmin työn ja perheen yhteensovittamisen hankaluuksia korona-aikana suhteessa niin sanottuihin normaalioloihin.

Keväällä 2020 koronapandemiaa seuranneet kansalliset rajoitukset ja suositukset muuttivat äkisti monien lapsiperheiden elämää. Etätöihin siirtymisen ja toisaalta lomautusten tai työttömäksi jäämisen (ks. luvut 2 ja 3) ohella pienten lasten vanhempien tilanteissa näkyi etenkin aikavälillä 16.3.–14.5.2020 voimassa ollut hallituksen suositus varhaiskasvatuksessa olleiden lasten hoitamisesta kotona. Suositusta seuraten monet varhaiskasvatukseen osallistuneet lapset jäivät väliaikaisesti pois varhaiskasvatuksesta, jos lapsen hoitaminen kotona oli vanhemmille mahdollista. Lisäksi kouluikäiset lapset neljäsluokkalaisista alkaen siirtyivät etäopetukseen. Vaikka esiopetuksen, perusopetuksen vuosiluokkien 1.–3. sekä erityisen tuen ja perusopetukseen valmistavan opetuksen oppilailta oli oikeus lähiopetukseen, valtioneuvosto kuitenkin suositti vahvasti kaikkia oppilaita etäopiskeluun, mikäli se suinkin oli mahdollista. (Valtioneuvosto 2020c, Valtioneuvoston asetus 191/2020.) Samaan aikaan etenkin yli 60-vuotiaita suositeltiin välttämään kontakteja, mikä heijastui moniin lapsiperheisiin vähentyneenä hoitoapuna sukulaisilta, esimerkiksi isovanhemmilta (Sutela & Pärnänen 2021). Kevään 2020 jälkeen kansalliset suositukset varhaiskasvatukseen ja koulujen etäopetuksen osalta kuitenkin poistuivat, ja koronapandemiaan liittyvät rajoitustoimet tai toimintatavat ovat sen jälkeen olleet paikallisia ja sidoksissa alueiden, yksittäisten koulujen ja päiväkotien tai perheiden tilanteisiin.

Tarkastelemme tässä luvussa koronapandemian seurauksia lapsiperheiden vanhempien hyvinvoinnille ja sukupuolten tasa-arvolle sekä ensimmäisen koronakevään 2020 poikkeusolojen aikaan että korona-aikana laajemmin. Koronapandemian myötä tutkimukset eri maista osoittivat pandemian seurauksena muutoksia vanhempien työnjaossa ja etenkin äitien jaksamisessa (Vicari ym. 2022, Xue & McMunn 2021, Zamarro & Prados 2021). Joissakin maissa koronakriisi on näyttäytynyt etenkin naisten kriisinä, joka lisäsi entisestään sekä palkattoman hoiva- ja kotityön määrää että naisten vastuuta siitä (esim. Hjálmsdóttir & Bjarnadóttir 2020, Power 2020, Martucci 2021, Joiko 2021, Zoch ym. 2021, Yavorsky ym. 2021). Esimerkiksi joissakin Euroopan maissa koulut ja päiväkodit pysyivät kiinni pitkään (Blum & Dobrotić 2021) ja usein juuri äidit joutuivat kantamaan vastuun kotona olevista lapsista oman ansiotyönsä ohella tai kustannuksella. Suomessa poikkeusolot jäivät kuitenkin keväällä 2020 vain parin kuukauden mittaiseksi ajanjaksoksi, jonka aikana varhaiskasvatusta sekä pienimpien koululaisten lähiopetusta oli tarvittaessa tarjolla, ja vanhemmille lapsille koulut järjestivät opetuksen etäopetuksena. Silti Suomessakin lapsiperheiden vanhempien uupumus – väsyminen, tympääntyminen ja emotionaalinen etäännyminen lapsista – lisääntyi selvästi poikkeustilan aikana, kun vanhemmuuden vaatimukset ylittivät käytössä olevat voimavarat (Sorkkila & Aunola 2022).

Toisissa tutkimuksissa taas on näkynyt isien kasvanut osuus lastenhoidosta. Esimerkiksi työttömyysjaksojen tai etätöihin siirtymisen myötä isien lastensa kanssa viettämä aika lisääntyi ja erot sukupuolten välisessä työnjaossa saattoivat jonkin verran kaventua (Kreyenfeld & Zinn 2021, Shafer ym. 2020, Seiz 2020). Muutokset kohti vanhemmuuden tasa-arvoa ovat kuitenkin eri tutkimuksissa osoittautuneet väliaikaisiksi (esim. van

Tienoven ym. 2021), eikä isien lisääntynyt hoivatyö näytä riittäneen muuttamaan sukupuolten välistä työnjakoa eri sukupuolta olevien vanhempien kesken, kun myös äitien hoivatyön määrä monissa perheissä on lisääntynyt (Hank & Steinbach 2021, Hipp & Bünning 2020).

Lapsenhoito ja kotityöt jakautuvat Suomessa yhä epätasaisesti naisten ja miesten kesken. Isien perhevapaiden käyttö on vähitellen yleistynyt ja isät ovat myös lisänneet kotitöihin ja lastenhoitoon käyttämänsä aikaa. Silti äidit käyttävät vanhempainvapaista ja kotihoitontukijaksoista valtaosan ja kantavat suuremman osan erilaisista vanhemmuuden vastuista. Myös äitien palkattomaan ja ansiotyöhön käyttämä kokonaistyöaika oli vielä vuoden 2010 ajankäyttötutkimuksessa suurempi kuin isien. (mm. Miettinen & Saarikallio-Torp 2020, Eerola ym. 2022, Attila ym. 2018, Närvi & Salmi 2019, Pääkkönen & Hanifi 2011.)

Vanhempien yleisimpiä vanhemmuuteen tai perheeseen liittyviä huolenaiheita ovat taloudellinen tilanne ja parisuhde, ja äideillä huolta aiheuttaa usein myös kokemus vastuun kantamisesta yksin vanhempana (Halme & Perälä 2014). Etenkin alle kouluikäisten lasten perheissä huoli jaksamisesta vanhempana on ollut selvästi yleisempää äideillä kuin isillä (Salmi & Lammi-Taskula 2014). Vuonna 2017 toteutetun kyselyn (Klemetti ym. 2018) mukaan vauvaperheissä vanhempien jaksamista kuormittavat etenkin äideillä lisäksi yksinäisyys sekä synnytyksen jälkeinen masennus. Vakavia jaksamisen ongelmia, masennusta tai psyykkistä kuormitusta on ennen koronaepidemiaa ollut kuitenkin melko pienellä osalla vauvaperheiden vanhempia, äideillä isiä yleisemmin.

Tässä luvussa kuvaamme ensinnäkin hoivan jakamista vanhempien kesken eli äitien ja isien perhevapaiden käytön muutoksia sekä muutoksia lastenhoidon ja kotitöiden jakamisessa vanhempien kesken korona-aikana. Sen jälkeen kuvaamme koronapandemian vaikutuksia vanhempien kokemuksiin työn ja perheen yhteensovittamisesta sekä vanhempien hyvinvointiin ja jaksamiseen, esimerkiksi arjen kuormitukseen ja yksinäisyyden kokemuksiin. Erikseen tarkastellaan myös yhden vanhemman perheitä. Luvun analyysit perustuvat neljään eri aineistoon (ks. tarkemmin liite 1, luvun 5 aineistot): Kelan rekisteritietoihin vanhempainpäivärahojen ja kotihoitotuen käytöstä, THL:n vauvaperheille suunnattuun FinLapset 2020 -kyselyyn, Jyväskylän yliopiston ja THL:n viisivuotiaiden lasten vanhemmille suunnattuun Varhaiskasvatus ja koronapandemia -kyselyyn vuodenvaihteessa 2020–2021 sekä Kelassa keväällä 2020 kerättyyn vanhempien kirjoitusaineistoon.

5.1 Hoivan jakaminen

5.1.1 Perhevapaiden käytön muutokset

Perhevapaiden tasaisempi jakaminen äitien ja isien välillä vahvistaa sukupuolten tasa-arvoa sekä työelämässä että lasten hoivassa. Koronapandemia on voinut yhtäältä edistää tasa-arvoa sikäli, että koronapandemian aiheuttama sokki on voinut ohjata isiä osallistumaan lasten hoivaan aiempaa enemmän, kun esimerkiksi varhaiskasvatuspalveluiden käyttöä rajoitettiin ensimmäisenä koronakeväänä. Toisaalta isät ovat voineet reagoida lisääntyneeseen työmarkkinoiden epävarmuuteen vähentämällä perhevapaiden käyttöä. Moni perhe saattoi myös muuttaa suunnitelmiaan lapsen hoidon järjestämisestä pidentämällä lapsen hoitoa kotona kotihoidon tuen turvin.

Perhevapaiden käytössä koronapandemian aikana tapahtuneita muutoksia tarkastellaan Kelan rekisteritietoihin perustuen sekä isyysvapaan että kotihoidon tuen käytön osalta. Isyysvapaan käytössä tarkastellaan erikseen lapsen syntymän yhteydessä (äitiys- ja vanhempainvapaan aikana) ja vanhempainvapaan jälkeen käytettävissä olevan isyysvapaata. Tämän lisäksi selvitetään, miten koronapandemia on muuttanut sekä isien että äitien kotihoidon tuen käyttöä.⁴

Isyysvapaan käyttö

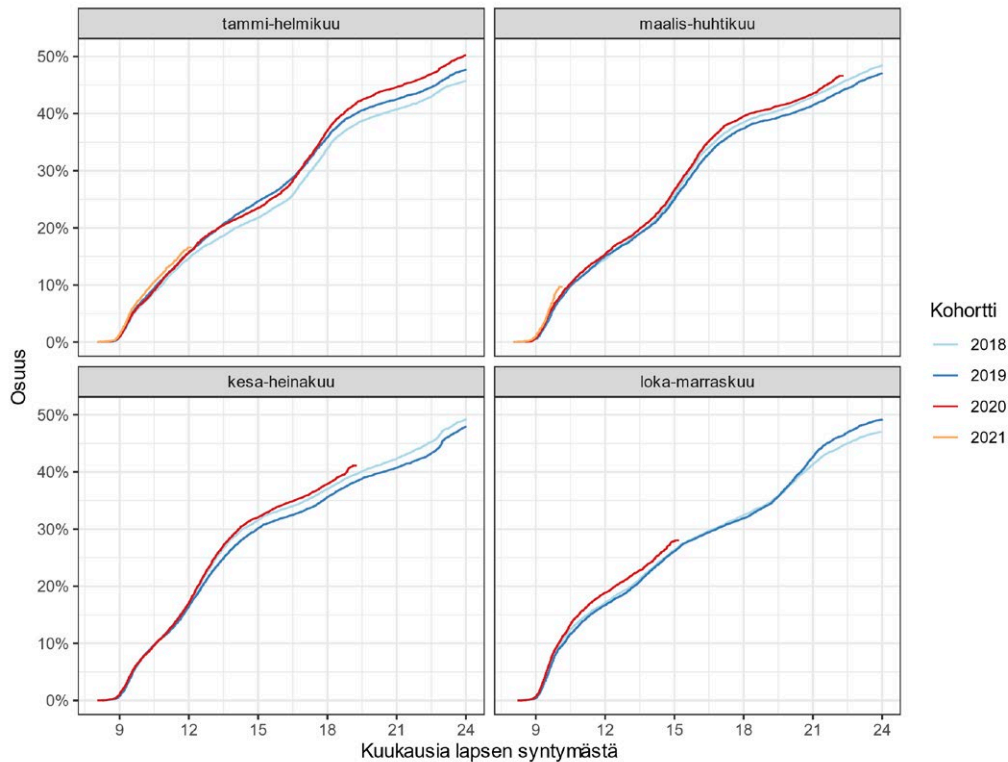
Jotta korona-ajan mahdolliset vaikutukset saadaan paremmin näkyviin, isyysvapaan käyttöä tarkasteltiin tiettynä vuodenaikana syntyneiden lasten kohdalla erikseen. Kelan rekisteritietoihin perustuvan tarkastelun perusteella koronapandemia ei muuttanut yhtä aikaa äidin kanssa, äitiys- ja vanhempainvapaakaudella, käytettävissä olevan isyysvapaan käyttöä (liite 3, kuvio 5.1). Lapsen syntymäajankohdasta riippumatta tämän isyysvapaan osan käyttö on pysytellyt vuosina 2018–2021 syntyneiden lasten osalta keskimäärin vajaan 70 prosentin tuntumassa. Valtaosa isistä (/lapsen toisista vanhemmista) käyttää tämän isyysvapaan osuuden pian lapsen syntymän jälkeen (esim. lapsen ollessa 1–2 kk osuus on n. 60 %). Vanhempainvapaakauden päättyessä, lapsen ollessa n. 10 kuukauden ikäinen, äidin kanssa yhtä aikaa pidettävää isyysvapaata käyttäneiden isien osuus on noussut noin 70 prosenttiin.

⁴ Koronapandemian alkuvaiheessa perheille oli tarjolla myös väliaikaista epidemiatukea, jota saattoi saada, jos vanhempi joutui jäämään kotiin palkattomalle vapaalle hoitamaan varhaiskasvatusikäistä tai 1.-3.-luokalla olevaa lasta. Lapsiperheiden osalta tuki oli voimassa vain 16.3.2020–13.5.2020 välisen ajan. Koska epidemiatuki oli tarjolla myös niille, jotka Suomeen tulon jälkeen oli määrätty karanteeniin ja jotka eivät saaneet tältä ajalta palkkaa, ei tuen saajista pystytty jälkikäteen erottamaan niitä, jotka olivat saaneet tukea pienten lasten hoidon järjestämiseksi niistä, jotka saivat sitä karanteeniin jäämisen vuoksi. Tämän vuoksi emme tässä tarkastele epidemiatuen käyttöä lapsiperheissä ja sen mahdollisia vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon lasten hoivan järjestämisessä.

Myös isän itsenäiseen hoivavastuuseen tähtäävän, vanhempainvapaakauden jälkeen käytettävissä olevan isyysvapaan (isäkiintiö) käyttöasteessa on tapahtunut tarkastelujaksolla vain pieniä muutoksia (kuvio 19). Vuonna 2019 syntyneiden lasten isien oikeus käyttää vanhempainvapaan jälkeistä isyysvapaata alkoi koronavuoden 2020 aikana. Kuvion 19 perusteella näyttää siltä, että isäkiintiön käyttö on vuonna 2019 syntyneiden lasten osalta jonkin verran korkeammalla tasolla verrattuna vuonna 2018 syntyneiden lasten isien isäkiintiön käyttöön. Esimerkiksi lapsen puoleentoista ikävuoteen mennessä kiintiövapaata käyttäneiden isien osuus on lapsen syntymäkohortista riippumatta noussut hieman vajaa 40 prosenttiin. Isäkiintiön käytön erot eri syntymäkohorttien välillä ovat hyvin pieniä ja selittyvät todennäköisesti isyysvapaan käytön yleisellä lievästi kasvavalla trendillä; vuoden 2013 perhevapaaudistuksen jälkeen isäkiintiön käyttö on kasvanut tasaisesti (Saarikallio-Torp & Miettinen, 2021; Miettinen & Saarikallio-Torp, 2020).

Tulos on osin yllättävä, sillä huolimatta korona-ajan aiheuttamasta epävarmuudesta työmarkkinoilla isien isyysvapaan käytössä ei ole havaittavissa juurikaan muutoksia; ei myönteisiä, mutta ei myöskään sukupuolten tasa-arvon kannalta tarkasteltuna kielteisiä muutoksia. Lomautusten ja työttömyyden lisääntyttä olisi isien vapaiden käyttö saattanut myös vähentyä. Toisaalta, isät ovat voineet osallistua lastenhoitoon myös ilman formaalista isyysvapaan hakemista. Korona-ajan vaikutukset äitien ja isien väliseen työnjakoon lastenhoivassa saattavatkin olla nähtävissä vasta pidemmällä aikavälillä (ks. esim. Alon ym. 2020).

Kuvio 19. Isyysvapaan vanhempainvapaakauden jälkeen käytettävissä olevan osuuden (isäkiintiö) kumulatiivinen käyttöaste lapsen syntymävuoden (2018–2021) ja -kuukauden (tammi-helmikuu, maaliskuuhuhtikuu, kesä-heinäkuu, loka-marraskuu) mukaan

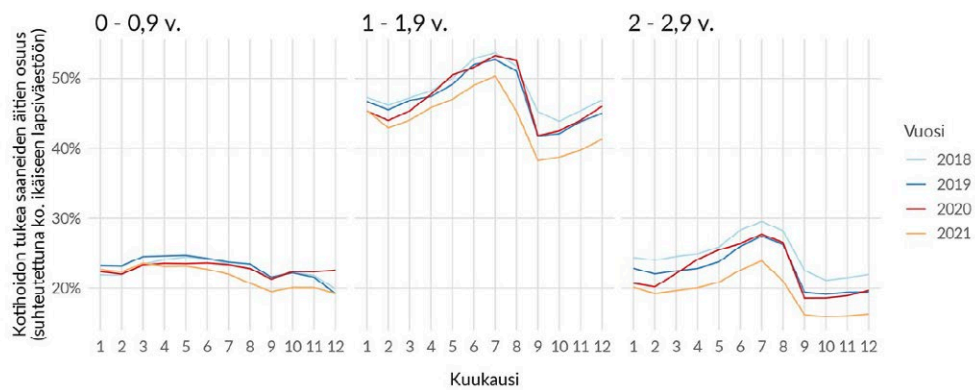

Lähde: Kelan rekisterit, laskelmat: Matti Rantanen, Miia Saarikallio-Torp, Anneli Miettinen.

Kotihoidon tuen käyttö

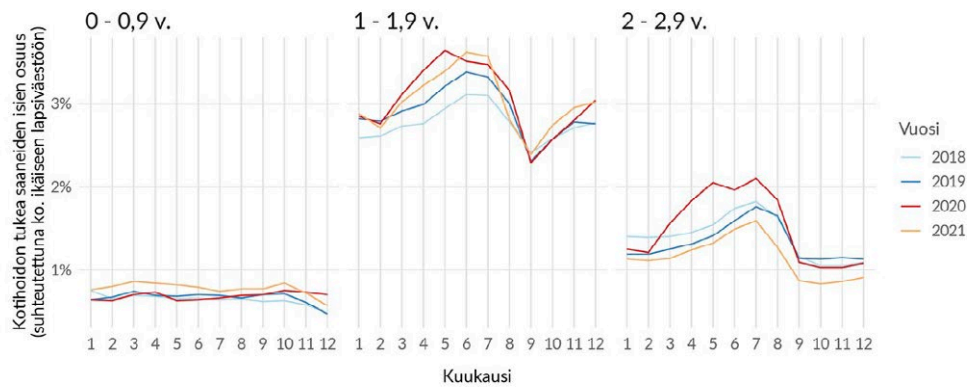
Kuvioissa 20–21 on esitetty lasten kotihoidon tuen käytössä tapahtuneita muutoksia pandemian aikana ja sitä edeltävinä vuosina erikseen naisille ja miehille lapsen iän mukaan (0–0,9-vuotiaat, 1–1,9-vuotiaat ja 2–2,9-vuotiaat). Äitien kotihoidon tuen käytössä on ollut havaittavissa tasaisesti laskeva trendi jo ennen koronapandemiaa (Miettinen ym. tulossa). Tämä laskeva trendi kotihoidon tuen käytön yleisyydessä on havaittavissa myös kuviossa 20; ennen koronapandemian alkua kotihoidon tuella lasta hoitavien äitien osuus oli lasussa. Erityisesti laskeva trendi näkyy 2-vuotiaiden lasten äitien kohdalla. Ensimmäinen koronavuosi 2020 pysäytti kuitenkin tämän kehityksen. Sekä 1-vuotiaiden että 2-vuotiaiden lasten äitien kotihoidon tuen käyttö kasvoi ensimmäisenä koronavuonna 2020 verrattuna saman ikäisten lasten äiteihin vuosina 2018-2019. Vastaavaa muutosta ei sen sijaan ole havaittavissa pienten, alle 1-vuotiaiden lasten kohdalla. Vuonna 2021 kotihoidon tuen käyttäjäosuudet palasivat aiemmalla laskevalla trendille. Sekä 1-vuotiaiden että 2-vuotiaiden lasten kohdalla äitien kotihoidon tuen käyttö väheni vuonna 2021 ja oli aiempia vuosia selvästi matalammalla tasolla.

Kuvio 20. Kotihoidon tukea käyttäneiden äitien osuus vuonna 2018–2021 lapsen iän mukaan (0–0,9-vuotiaat, 1–1,9-vuotiaat ja 2–2,9-vuotiaat) suhteutettuna kaikkiin äiteihin ko. lasten ikäryhmässä

Lähde: Saarikallio-Torp, Miettinen & Rantanen 2022.

Kuvio 21. Kotihoidon tukea käyttäneiden isien osuus vuonna 2018–2021 lapsen iän mukaan (0–0,9-vuotiaat, 1–1,9-vuotiaat ja 2–2,9-vuotiaat) suhteutettuna kaikkiin isiin ko. lasten ikäryhmässä

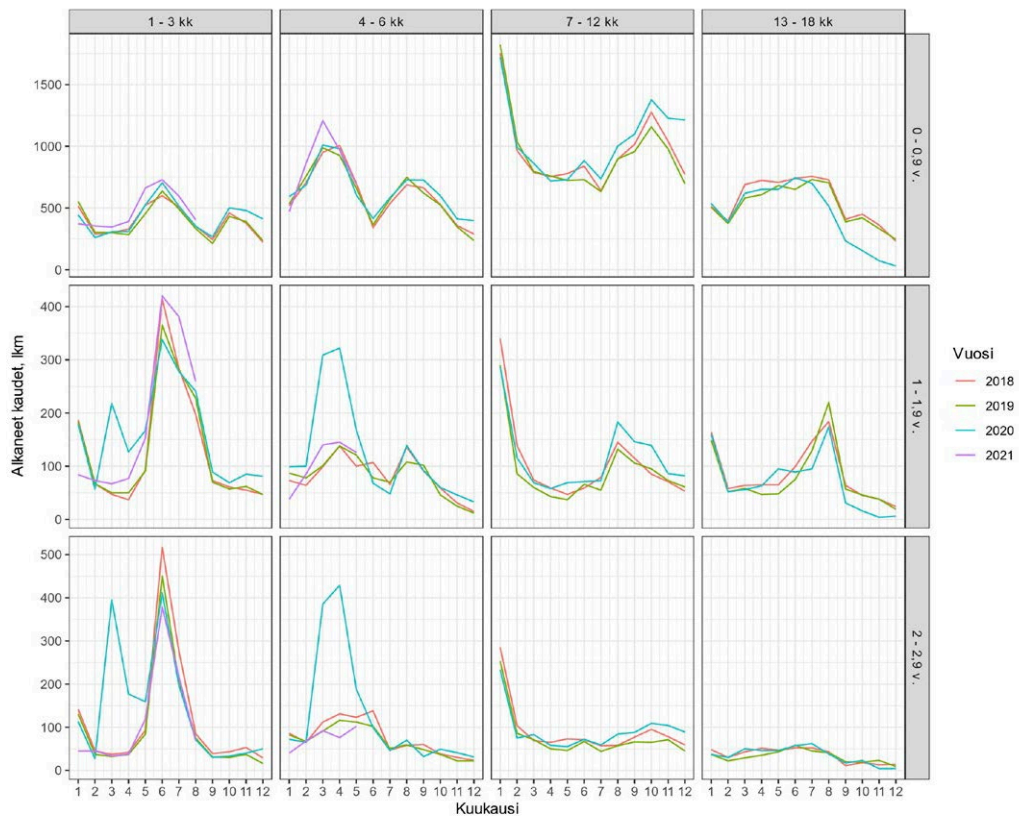
Lähde: Saarikallio-Torp, Miettinen & Rantanen 2022.

Kuviossa 21 on esitetty kotihoidon tukea käyttävien isien osuus lapsen iän mukaan kalenterikuukausittain vuosina 2018–2021. Kuvion mukaan vaikuttaisi siltä, että kotihoidon tukea käyttävien isien osuus kasvoi aikaisempiin vuosiin verrattuna jonkin verran koronapandemian rantauduttua Suomeen maaliskuussa 2020 sekä 1-vuotiaiden että 2-vuotiaiden lasten kohdalla. 1-vuotiaiden lasten isien osalta muutos säilyi myös toisena koronavuonna 2021. Isät käyttävät kotihoidon tukea kuitenkin selvästi harvemmin kuin äidit, mikä on hyvä huomioida kuviota tulkittaessa; lukumääräisesti muutokset käyttäjien määrässä ovat pieniä.

Kotihoidon tukea käyttäneiden äitien osuuksia tarkasteltiin myös äidin iän ja asuinalueen (Uusimaa vs. muu Suomi) mukaan (ks. liite 3, kuvat 5.2 ja 5.3) sekä erikseen yksinhuoltaja-äitien kohdalla (liite 3, kuvio 5.4). Alueittaisia eroja kotihoidon tuen käytössä ei juurikaan ollut havaittavissa, lukuunottamatta aivan ensimmäisiä koronakuukausia keväällä 2020. Eri ikäisten äitien osalta tuen käytössä sen sijaan on tapahtunut joitakin muutoksia. Aikaisempiin vuosiin verrattuna kotihoidon tuen käyttö väheni yli 30-vuotiaiden äitien kohdalla koronavuosina, etenkin vuonna 2021. Erityisesti yli 40-vuotiaiden äitien kohdalla, 2-vuotiaasta lapsesta kotihoidon tukea käyttäneiden äitien osuus väheni vuosina 2020–21 merkittävästi aiempiin vuosiin verrattuna. Sama väheneminen näkyy myös muissa lapsen ikäryhmissä, mutta ero aikaisempiin vuosiin ei ole yhtä suuri. Yksinhuoltajaäitien kotihoidon tuen käytössä on havaittavissa samankaltainen muutos vuonna 2020–21 kuin muilla äideillä. Kotihoidon tukea käyttävien yksinhuoltajaäitien osuus vaikuttaa vähentyneen toisena koronavuonna muihin tarkastelussa oleviin vuosiin verrattuna, kun taas vuonna 2020 muutosta ei ole havaittavissa. Myös yksinhuoltajien osalta kotihoidon tuen käyttäjäosuudessa on yleisesti havaittavissa laskeva trendi.

Seuraavaksi tarkastellaan kotihoidon tuen käytön kestoja. Kuviossa 22 on esitetty kotihoidon tukea käyttäneiden äitien lukumääriä vuosina 2018–21 alkaneiden kotihoidon tuen jaksojen keston (sarakkeissa) ja lapsen iän (riveillä) mukaan. Kuvion mukaan sekä 1-vuotiaiden että 2-vuotiaiden lasten osalta alle kolme kuukautta kotihoidon tukea käyttäneiden äitien lukumäärä lisääntyi koronapandemian alussa maaliskuussa 2020 aikaisempiin vuosiin verrattuna. Sama hyppäksenomainen käyttäjämäärien kasvu on nähtävissä keväällä 2020 myös 3–6 kuukautta kotihoidon tukea käyttäneiden äitien kohdalla. Koronapandemian aiheuttama kriisi vaikutti siis perheiden käyttäytymiseen niin, että lasta hoidettiin kotona kotihoidon tuen turvin pidempään kuin keskimäärin muutoin hoidetaan: osa niistä perheistä, jotka eivät ehkä olisi käyttäneet kotihoidon tukea lainkaan, jäi nyt kotihoidon tuelle ainakin joksikin aikaa, ja osa puolestaan jatkoi tuen käyttöä uudella kotihoidon tuen jaksolla. Vuonna 2020 muutos käyttäytymisessä ulottuu keväästä yli kesäkuukausien, mutta tasoittuu syksyyn tultaessa. Vastaavanlainen muutos kotihoidon tuen käytössä toistuu myös vuonna 2021 alkaneissa äitien kotihoidon tuen jaksoissa, mutta selvästi lievempänä. Keväällä 2020 oli voimassa vahva suositus lasten hoitamiseen kotona, mikä osaltaan on todennäköisesti vaikuttanut perheiden kotihoidon tuen käyttöön.

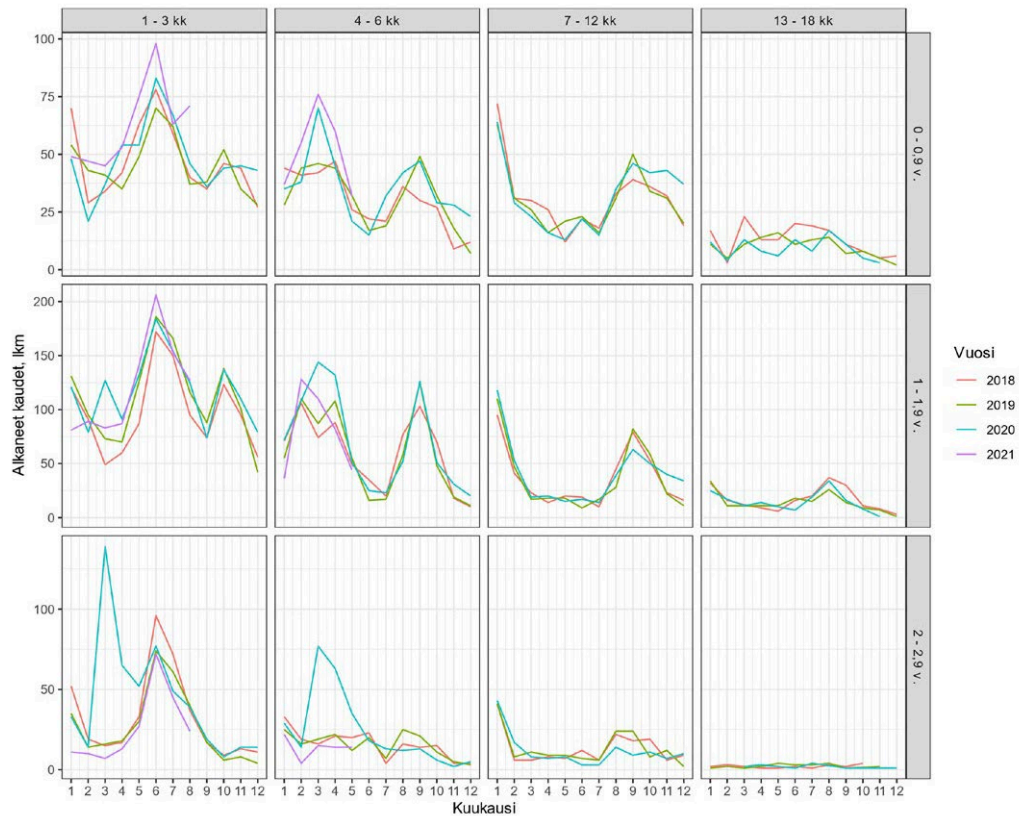
Kuvio 22. Äitien kotihoidon tuen käytön kesto (alkaneiden kausien lukumäärä) lapsen iän (0–0,9-vuotiaat, 1–1,9-vuotiaat ja 2–2,9-vuotiaat) ja kotihoidon tuen jakson pituuden (0–3 kk, 3–6 kk, 6–12 kk ja 1–1,5 v.) mukaan vuosina 2018–2021

Lähde: Saarikallio-Torp, Miettinen & Rantanen 2022.

Isien osalta (kuvio 23) kotihoidon tuen käytössä on havaittavissa vastaavanlainen kehitys kuin äideillä. Vuonna 2020 keväällä alkaneiden puoli vuotta ja sitä lyhyempien kotihoidon tuen jaksojen käyttö yleistyi, mutta tasaantui sittemmin.

Kuvio 23. Isien kotihoidon tuen käytön kesto (alkaneiden kausien lukumäärä) lapsen iän (0–0,9-vuotiaat, 1–1,9-vuotiaat ja 2–2,9-vuotiaat) ja kotihoidon tuen jakson pituuden (0–3 kk, 3–6 kk, 6–12 kk ja 1–1,5 v.) mukaan vuosina 2018–2021

Lähde: Saarikallio-Torp, Miettinen & Rantanen 2022.

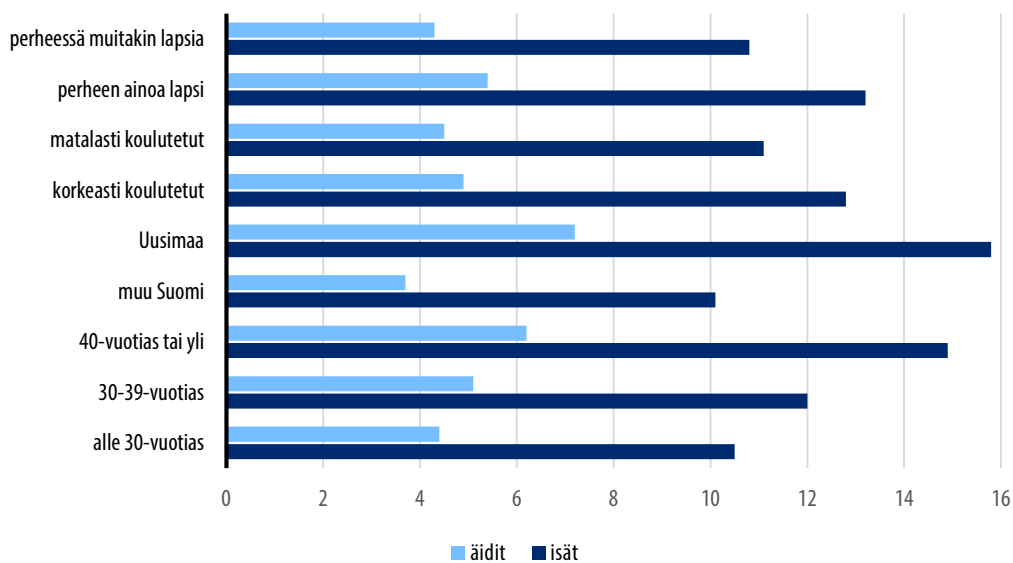
Perhevapaasuunnitelmien muutokset

Vauvaperheiden vanhemmille suunnatun THL:n FinLapset 2020- kyselyn tulokset kertovat, että koronaepidemia ei kovin suuresti muuttanut perhevapaisten toteutunutta tai suunniteltua käyttöä. Kyselyssä ei eritelty tarkemmin, oliko muuttuneissa suunnitelmissa kyse äitiys-, isyys-, vanhempain- vai hoitovapaasta.

Epidemia oli vaikuttanut enemmän isien kuin äitien perhevapaasuunnitelmiin, muutoksia suunnitelmiin oli tullut noin joka viidennellä isällä ja yhdellä seitsemästä äidistä. Uudellamaalla asuvilla samoin kuin korkeasti koulutetuilla perhevapaasuunnitelmiin oli tullut muutoksia jonkin verran muualla asuvia sekä vähemmän koulutettuja yleisemmin. Isien osalta suunnitelmat olivat muuttuneet hieman useammin ensimmäisen kuin seuraavien lasten kanssa, äideillä suunnitelmien muuttuminen ei ollut yhteydessä lapsilukuun.

Yleisin muutos perhevapaasuunnitelmissa liittyi vapaan siirtymiseen myöhempään ajankohtaan. Siirtäminen oli isillä yleisempää kuin äideillä. Uudellamaalla asuvista vauvojen isistä siirtymisestä raportoi lähes joka kuudes, yli 40-vuotiaat ja yhden lapsen isät hieman muita yleisemmin (kuvio 24). Vauvojen äideistä perhevapaataan siirsi vain muutama prosentti. Uudellamaalla asuvat hieman muita useammin.

Kuvio 24. Perhevapaa siirtyä tai on siirtynyt myöhemmäksi koronaepidemian takia (%)

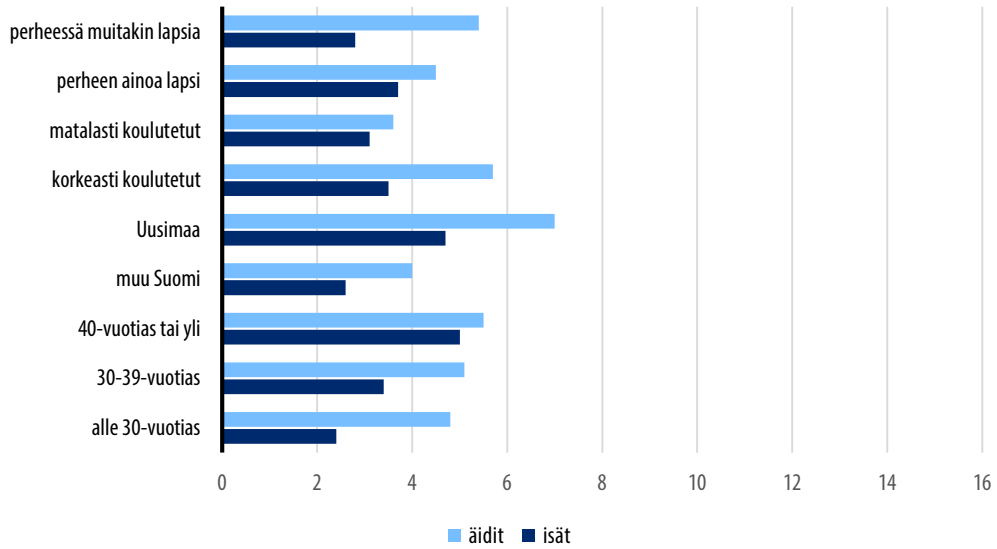
Lähde: FinLapset 2020 -kysely.

Perhevapaa oli pidentynyt tai pidentymässä koronaepidemian takia vauvojen äideillä selvästi useammin kuin isillä (kuvio 25) osuuden jäädessä kuitenkin alle kymmenesosaan. Uudellamaalla asuvat vanhemmat raportoivat muita useammin perhevapaan pidentymisestä; äideistä erityisesti korkeasti koulutetut sekä useamman lapsen äidit muita yleisemmin ja isistä 40 vuotta täyttäneet nuorempia hieman useammin.

Perhevapaa oli lyhentynyt tai lyhenemässä koronaepidemian takia muutamalla prosentilla vauvojen vanhemmista, yleisimmin Uudellamaalla asuvilla äideillä (4,5 %) ja yli 30-vuotiailla vanhemmilla hieman yleisemmin kuin tätä nuoremmilla ja yhden lapsen vanhemmilla hieman yleisemmin kuin kahden tai useamman lapsen vanhemmilla (kuvio 26).

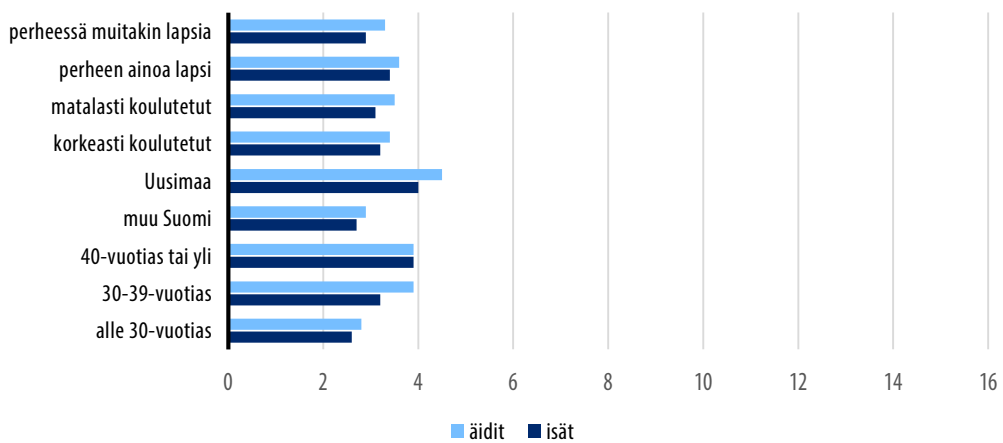
Perhevapaa peruuntui kokonaan koronaepidemian takia muita vauvaperheiden vanhempia useammin yli 40-vuotiailla isillä, heilläkin alle kymmenesosalla (kuvio 27). Uudellamaalla peruuntuminen oli muuta maata yleisempää, siellä asuvat äidit ja isät peruuttivat perhevapaansa yhtä usein.

Kuvio 25. Perhevapaa pitenee tai on pidentynyt koronaepidemian takia (%)

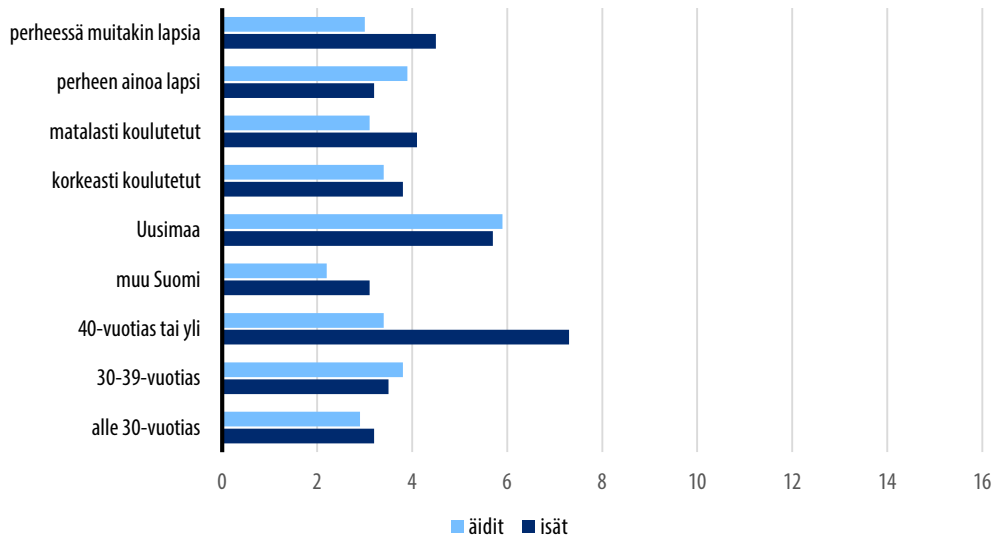

Lähde: FinLapset 2020 -kysely.

Kuvio 26. Perhevapaa lyhenee tai on lyhentynyt koronaepidemian takia (%)

Lähde: FinLapset 2020 -kysely.

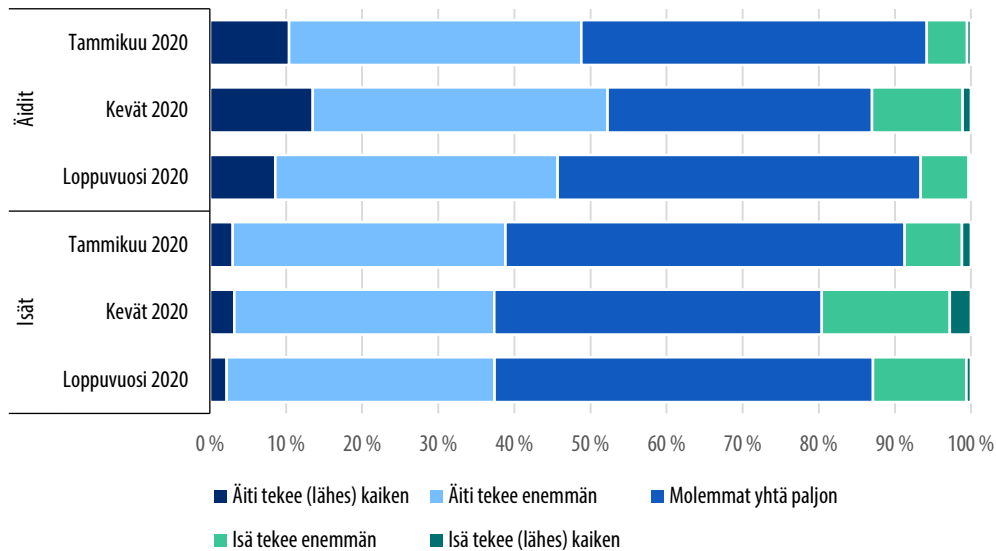
Kuvio 27. Perhevapaa peruuntuu tai on peruuntunut koronaepidemian takia (%)

Lähde: FinLapset 2020 -kysely.

Rekisteri- ja kyselyaineistot kertovat samankaltaista tarinaa koronaepidemian ja siihen liittyneiden rajoitusten vaikutuksista perhevapaiden käyttöön. Kaiken kaikkiaan vaikutukset olivat melko pieniä ja erisuuntaisia: perhevapaita sekä pidennettiin että lyhennettiin suunnitellusta. Äideillä kuitenkin perhevapaat pitenevät hieman isiä yleisemmin ja isillä puolestaan perhevapaa peruuntuu hieman useammin kuin äideillä, mikä tarkoitti sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta hienoista takapakkia ainakin tilapäisesti. Uudellamaalla muutoksia perhevapaisiin nähtiin hieman muuta maata enemmän, tätä voi selittää Uudenmaan vakavampi epidemiatilanne ja tiukemmat rajoitustoimet erityisesti vuonna 2020.

5.1.2 Muutokset lastenhoidon ja kotitöiden jakamisessa

THL:n ja Jyväskylän yliopiston viisivuotiaiden lasten vanhemmille suunnatun kyselyn mukaan muutokset vanhempien lastenhoidon ja kotitöiden jakamisessa kevään 2020 poikkeusolojen aikana olivat pieniä ja erisuuntaisia eri perheissä (Närvi & Lammi-Taskula 2021). Lastenhoidon jakaminen tasaisesti vanhempien kesken oli vanhempien mukaan harvinaisempaa poikkeusolojen aikaan kuin ennen koronapandemiaa tai loppuvuodesta 2020. Äitien vastausten mukaan yhtäältä äitien mutta toisaalta samalla myös isien lastenhoitovastuu yleistyi hieman kahden vanhemman perheissä keväällä 2020 (kuvio 28). Kotitöiden jakamisessa ei tapahtunut merkittäviä muutoksia (mt.). Isien vastaukset sen sijaan kertovat vain isien yleistyneestä vastuusta (kuvio 28).

Kuvio 28. Äitien ja isien kokemukset lastenhoidon jakamisesta ennen koronaepidemiaa sekä sen aikana

Lähde: Varhaiskasvatus ja koronapandemia -kysely.

Loppuvuodesta 2020 työnjako oli pienten lasten vanhempien vastausten perusteella jälleen entisen kaltainen: kotitöitä ja lastenhoitoa joko jaettiin melko tasaisesti vanhempien kesken tai äiti teki enemmän kuin isä. Äitien ja isien vastaukset erosivat yhä toisistaan siten, että äidit kertoivat isiä useammin ja isät taas äitejä useammin tekevänsä itse enemmän. (Mt.) Myös kevään 2021 työolotutkimuksen mukaan etenkin lapsiperheissä naisten ja miesten näkemykset kotitöiden jakaantumisesta olivat vielä vuoden 2018 vastaavaa tutkimustakin kauempana toisistaan; molemmat sukupuolet painottivat omaa osuuttaan kotitöistä (Sutela & Pärnänen 2021).

Muutokset viisivuotiaiden lasten vanhempien kotitöiden ja lastenhoidon jakamisessa näyttivät siis jäävän tilapäisiksi ja liittyivät paitsi varhaiskasvatuksessa olleiden lasten laajamittaiseen kotihoitoon siirtymiseen kevään 2020 ajaksi, myös vanhempien erilaisiin työtilanteisiin. Kotityö- ja lastenhoitovastuut kasautuivat poikkeuskevään 2020 aikana selvimmän sille vanhemmalle, joka ei ollut ansiotyössä tai opiskelijana, mutta lastenhoitoa jaettiin tasaisesti vanhempien kesken tai isä otti siitä puolisoaan enemmän vastuuta etenkin, jos isä oli etätyössä ja lapsen äiti ainakin osittain lähityössä (Närvi & Lammi-Taskula 2021).

Myös Kelassa kerätyn vanhempien kirjoitusaineiston (n=93) perusteella muutokset lastenhoidon ja kotitöiden jakamisessa olivat erisuuntaisia eri perheissä poikkeusolojen aikana keväällä 2020. Pääasiassa äitien kirjoituksista koostuvan aineiston perusteella sopeutuminen ja kokemukset poikkeusoloista olivat ylipäänsä vahvasti polarisoituneet: osa vanhemmista nautti perheen yhteisen ajan lisääntymisestä ja arjen rauhoittumisesta (33 %), osa vanhemmista koki niin myönteisiä muutoksia kuin kielteisiä muutoksia (16 %), kun taas osa vanhemmista (51 %) nosti esiin koronapandemian negatiivisia seurauksia, kuten huolen ja stressin lisääntymisen, perheen tukiverkoston heikentymisen ja huolen taloudellisesta toimeentulosta. (Sihvonen ym. tulossa.) Äidit, jotka kirjoittivat koronan tuomista myönteisistä asioista nostivat esiin myös kotitöiden jakamisen puolisoiden kesken. Osalla vanhemmista hoiva- ja kotityövastuuta oli jaettu jo ennen koronapandemiaa:

Koen, että koko perheen kotona olo on tehnyt hyvää ja enimmäkseen tuonut tyytyväisyyttä parisuhteeseen ja perhe-elämään. On tullut aiempaa paremmin esille se, että suhteemme on hyvin tasa-arvoinen ja molemmat tekevät oman osansa kotitöistä ja lasten hoidosta ja omaa vapaa-aikaa jaetaan tasapuolisesti molemmille. Uskon vahvasti, että tyytyväisyyden avain on juuri tasa-arvoisessa parisuhteessa. Lapsetkin ovat tykänneet, kun ovat saaneet molempien vanhempien huomiota tavallista enemmän. (Äiti, molemmat vanhemmat etätyössä, lapset 3,5 ja 2 vuotta pois päivähoidosta.)

Edellisessä esimerkissä arjen järjestyminen uudella tavalla poikkeusoloissa ei muuttanut hoiva- ja kotityövastuiden jakautumista, jotka äiti koki jakautuneen tasapuolisesti jo ennen koronapandemiaa. Osa vanhemmista kuitenkin koki, että koronapandemia muutti hoiva- ja kotityövastuita tasapuolisemmaksi, ainakin poikkeusolojen ajaksi (vrt Närvi & Lammi-Taskula 2021):

Perheen lisääntynyt yhteinen aika auttaa jaksamaan, sillä se tuo mukanaan hoivavastuun jakautumista. Se on tuonut varsinkin perheen äidin (joka tätä tekstiä kirjoittaa) elämään helpotusta kotiarjen ja lastenhoidon pyörittämisessä. (Äiti, avio/avoliitto molemmat vanhemmat etätyössä, lapset 2 ja 3 vuotta pois varhaiskasvatuksesta.)

Vanhempien työjoustot ja mahdollisuus tehdä poikkeusolojen aikana etätyötä raamitti mahdollisuutta jakaa hoiva- ja kotityövastuita puolisoiden kesken. Erityisen ristiriitaisia näyttäisi äitien kirjoitusten perustella olleen epäsymmetriset tilanteet, joissa toinen vanhempi oli lähityössä ja toinen etätyössä, opiskeli kotoa käsin tai oli kotona hoitamassa nuorinta/nuorimpia lapsia:

Perheen isä oli koko ajan vuorotöissä. Oli todella raskasta ja isompien lapsien olisi ollut hyvä olla tarhassa. Lopulta isä otti isyysvapaita äidin avuksi jossa sitten Kela laski rahan niin että isyysrahaa sai edellisen vuoden mukaan jolloin perheelle kertyi taloudellinen tappio. Tämä lisäsi stressiä jo muutenkin haastavassa arjessa. (Äiti, avio/avoliitto, hoiti 5kk ikäistä lasta kotona ja puoliso (aluksi) lähityössä, muut lapset 3 ja 4 vuotta pois varhaiskasvatuksesta)

Arjen pyörittäminen sekä lasten hoivasta ja etäkoulusta huolehtiminen kuormittivat poikkeusolojen aikana paitsi nuorinta/nuorimpia lapsia kotona hoitavia vanhempia myös etänä opiskelevia tai työtä tekeviä vanhempia, joiden puoliso oli lähityössä. Vaikka etätyö ja lähityö kasautuivat korona-aikana jossain määrin samoille pariskunnille, esimerkiksi työlötutkimuksen mukaan lähes kahdessa viidestä palkansaajan perheestä toinen puoliso teki etä- ja toinen lähityötä keväällä 2021 (Sutela & Pärnänen 2021). Seuraavaksi tarkastelme, millaisia vaikutuksia koronapandemialla oli työn ja perheen yhteensovittamiselle ja yleisemmin vanhempien hyvinvoinnille ja jaksamiselle.

5.2 Vanhempien hyvinvointi ja jaksaminen kahden ja yhden vanhemman perheissä

5.2.1 Vanhempien jaksaminen vauvaperheissä

FinLapset 2020 -kyselytutkimuksen mukaan vauvojen äideistä selvästi suurempi osa kuin isistä oli koronaepidemian takia huolissaan sekä lapsen odotukseen että synnytykseen liittyvistä asioista, nuoret ja esikoista odottavat muita enemmän. Yli neljäsosalla äideistä ja reilulla kymmenesosalla isistä oli ollut masennusoireilua vauvan odotusaikana. Vauvan syntymän jälkeen suurin osa niin äideistä kuin isistäkin oli tyytyväisiä elämäänsä, itseensä vanhempana ja koki perheensä arjen sujuvan hyvin. Kuitenkin äideistä kolmannes ja isistä viidennes kertoi tarvitsevansa lapsiperhepalvelujen ammattilaisilta tukea mielialaan. Omaan jaksamiseen tukea tarvitsi vieläkin suurempi osuus: äideistä puolet ja isistä joka neljäs. Kokemus epidemian vaikutuksista jaksamiseen polarisoitui erityisesti useamman kuin yhden lapsen äideillä: osalla jaksaminen väheni, osalla taas lisääntyi. Jaksamisen polarisaatio näkyi erityisesti heikommassa taloudellisessa tilanteessa olevilla äideillä. (Klemetti ym. 2021a, 2021b.)

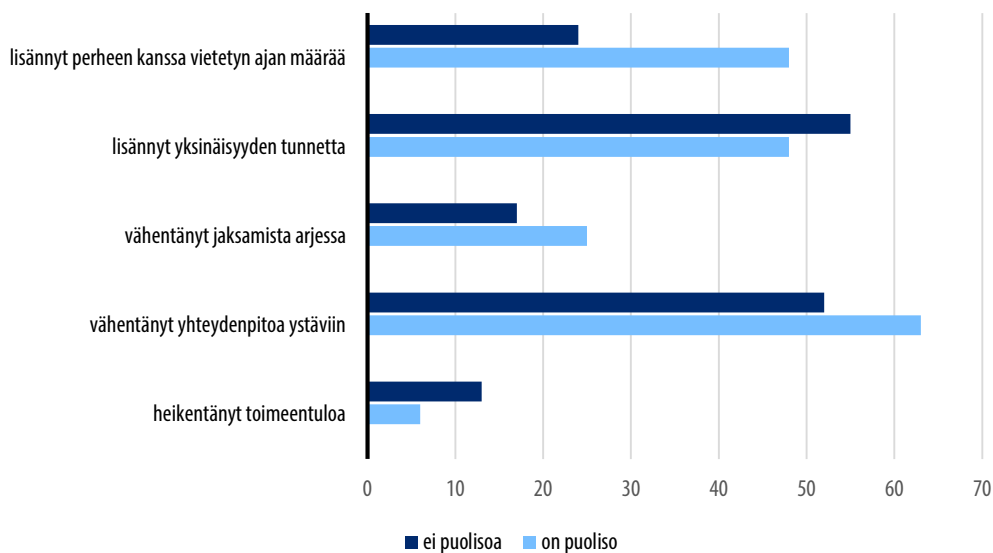
Yksinäisyyden tunne oli koronaepidemian ensimmäisenä vuonna lisääntynyt vauvaperheissä muuta väestöä enemmän erityisesti äideillä. Vauvojen äidit olivat pääsääntöisesti perhevapaalla, ja yksinäisyyttä kokivatkin ensimmäisenä koronavuonna muita yleisemmin juuri työmarkkinoiden ulkopuolella olevat (ks. luku 7). Kun aikuisväestön keskuudessa yksinäisyyden tunne lisääntyi kolmasosalla (Parikka ym. 2020) tai neljäsosalla (Lundqvist ym. 2020), osuus vauvaperheissä oli lähes puolet äideistä ja viidesosa isistä. Lisäksi vauvojen äitien yksinäisyyden kokemus oli koronavuonna 2020 yleisempää kuin kyselyn pilottitutkimuksessa vuonna 2017. Yksinäisyyden lisääntyminen oli yleistä varsinkin ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneilla vauvojen äideillä. (Klemetti ym. 2018; Klemetti ym. 2021b.)

Myös kirjoitusaineiston perusteella koronapandemia vaikutti vauvaperheiden ja erityisesti esikoisen saaneiden äitien arkeen. Esikoisen saaneet äidit kuvasivat vauva-arkea yksinäiseksi, jonka he liittivät perhepalveluiden ja -harrastusten katkeamiseen sekä tukiverkostojen kapenemiseen tai niiden puuttumiseen. (Hyvärinen ym. 2021.) Esimerkiksi eräs nuori äiti kirjoitti kaipaavansa mahdollisuuksia solmia uusia suhteita samassa elämäntilanteessa oleviin äiteihin. Vertaistapaamisia ei kuitenkaan järjestetty koronapandemian vuoksi, ja äiti koki jääneensä vauvan kanssa yksin. Kuten eräs toinen äiti asian ilmaisi:

“Ajatus uusista äitikavereista lapsen myötä mutkistui kertaheitolla - - En kuvitellut vauvavuotemme alkavan näin yksinäisesti (Äiti, avio/avoliitossa, hoiti vauvaa kotona).

FinLapset 2020 -kyselyyn vastanneiden vauvan yksinhuoltajaäitien kokemukset koronapandemian vaikutuksista poikkeavat jonkin verran niiden äitien kokemuksista, jotka asuivat puolison kanssa (Kuvio 29). Kyselyn vauvaperheiden vanhempien joukossa oli vajaa sata äitiä, jotka asuivat lapsen tai lasten kanssa ilman puolisoa.

Kuvio 29. Koronaepidemian vaikutuksia vauvaperheiden äitien kokemana, % (on puoliso N=4151-4451; ei puolisoa N=83-94)

Lähde: FinLapset 2020 -kysely.

Koronaepidemia oli lisännyt vauvojen äitien kokemaa yksinäisyyden tunnetta, ja yksinhuoltajaäideillä yksinäisyys oli lisääntynyt hieman muita äitejä yleisemmin. Tämä voi liittyä siihen, että puolison kanssa asuvista vauvojen äideistä lähes puolet kertoi, että perheen kanssa vietetty aika oli koronan myötä lisääntynyt, kun taas yksinhuoltajaäideistä näin raportoi vain neljäsosa. Vaikka puolet yksinhuoltajaäideistä oli vähentänyt yhteydenpitoa ystäviin koronan takia, osuus puolison kanssa asuvilla oli selvästi suurempi.

Toimeentulon heikentyminen koronan myötä ei ollut kovin yleistä vauvaperheissä, mutta yksinhuoltajaäideistä hieman muita suurempi osuus oli kokenut koronaepidemian heikentäneen omaa toimeentuloaan. Yksinhuoltajaäideistä vajaa viidennes koki oman jaksamisensa vähentyneen, mikä oli hieman pienempi osuus kuin puolison kanssa asuvilla vauvojen äideillä.

Myös vanhempien kirjoitusaineistossa oli muutamia vauvojen yksinhuoltajaäitejä. Näiden äitien kirjoituksissa korostui erityisesti tukiverkoston tärkeys. Koronapandemian hillitsemiseksi asetetut sosiaalisten kontaktien rajoitteet heikensivät tuen saamista, mikä kuormitti yksin vauvan kanssa asuvia äitejä. Eräs kirjoitushetkellä vielä raskaana oleva itsellinen äiti kiteytti asian seuraavasti:

Kun päätin saada lapsen yksin lapsuudenperheeni sanoi, että he voisivat auttaa. Nyt vanhempani eivät uskalla tulla lähelleni, koska ovat iäkkäitä ja kuuluvat riskiryhmään. Siskoni taas on asiakastyössä ja pelkää tartuttavansa viruksen minuun jos tulee lähelleni. Näen kavereita harvoin ja ulkoilmassa, heiltäkään en voisi saada apua kotiini - - Olen koskettanut ihmistä viimeksi maaliskuun alussa ja kosketan seuraavan kerran varmaan lastani kun hän syntyy. (Äiti, yksinhuoltaja, raskaana/hoiti vauvaa kotona)

Tukiverkoston heikentymisen ja yksinäisyyden lisääntymisen isäksi vauvojen yksinhuoltajaäidit kirjoittivat erilaisten perhepalveluiden merkityksestä ja koronarajoitusten vaikutuksista palveluiden saatavuuteen:

Vauvan syntymän jälkeen sairastuin synnytyksen jälkeiseen masennukseen ja arkeemme kuului ohjattua toimintaa ja tukitoimia. Korona sulki meidät kotiin. Olimme käyneet perhekerhossa 2–3krt viikossa, mikä auttoi yksinäisyyteen ja sai välipalaa. Olimme aloittaneet vuorovaikutuksen tueksi pikkulapsitiimissä, jossa meitä tapasi psykologi. Nämä tapaamiset siirtyivät etätapaamiseksi Zoomiin, mikä on ollut itselleni haasteellista, sillä se ei vastaa kasvokkain tapaamista. (Äiti, yksinhuoltaja, hoiti vauvaa kotona.)

5.2.2 Työn ja perheen yhteensovittaminen

Viisivuotiaiden lasten vanhemmille suunnatun kyselyn mukaan äidit kokivat kevään 2020 poikkeusaikana isiä yleisemmin ansiotyön ja lastenhoidon yhteensovittamisen hankaluuksia. Kuitenkin sekä äidit että isät kokivat yhteensovittamisen selvästi hankalammaksi kevään 2020 poikkeusaikana kuin ennen koronapandemiaa tai vuodenvaihteessa 2020–2021, jolloin pandemian jatkumisesta huolimatta valtaosa lapsista oli palannut varhaiskasvatukseen. Ennen pandemian alkua tai vuodenvaihteessa 2020 – 2021 äitien ja isien kokemukset eivät eronneet toisistaan. (Närvi & Lammi-Taskula 2021.)

Ansiotyön ja lastenhoidon yhteensovittaminen olikin keväällä 2020 hankalampaa niille, joiden viisivuotias lapsi oli poikkeusolojen aikaan poissa varhaiskasvatuksesta, ja he myös kertoivat työskennelleensä tuolloin useammin tavanomaisesta poikkeavina aikoina kuten iltaisin tai viikonloppuisin. Näin oli myös etätöitä tehneiden kohdalla, jotka olivat useammin korkeasti koulutettuja ja toimihenkilöasemassa. Yhteensovittamisen hankaluuksia kokivat kuitenkin äidit useammin kuin isät niin etätöitä tehneiden kuin työpaikalla työskennelleiden joukossa ja kaikissa henkilöstöryhmissä. (Närvi & Lammi-Taskula 2021.)

Äidit kuvasivat kirjoitusaineistossa erilaisia tapoja, miten vanhemmat yhdistivät etätöitä ja hoivaa poikkeusoloissa. Vanhemmat tekivät töitä esimerkiksi varhain aamuyöstä, myöhään illalla tai vuorotellen:

Olemme alkaneet tehdä töitä vuorossa. Toinen tekee muutaman tunnin töitä ja toinen on lasten kanssa sen aikaa. Työpäivän aikana teemme noin 1,5 tuntia samaan aikaan töitä, jolloin lapset katsovat tabletilta piirrettyjä. Teemme joka viikko oman aikataulun siitä kumpi työskentelee milloinkin ja kumpi hoitaa lapsia. Itse olen osittaisella hoitovapaalla, joten työaikani on 30 h/viikossa. Mieheni aloitti tilapäisesti vapun jälkeen tekemään 25h/vko työaikaa, jotta työn ja lastenhoidon yhteensovittaminen olisi helpompaa. (Äiti, molemmat vanhemmat etätöissä, lapset 3 ja 5 vuotta pois varhaiskasvatuksesta)

Tavanomaisesta poikkeavina aikoina työskentelyn, vuorossa työskentelyn ja työajan lyhentämisen lisäksi osa vanhemmista kertoi hyödyntäneensä erilaisia etuuksia perheen ja työn yhteensovittamiseksi, mutta esimerkiksi muutokset perhevapaiden käytössä olivat pieniä (ks. luku 5.1.1).

Työn ja lastenhoidon yhteensovittamisen hankaluuksien yleisyydestä huolimatta viisivuotiaiden lasten vanhemmat arvioivat kyselyssä ensimmäisen koronakevään poikkeusolojen ajalla olleen selvästi useammin myönteisiä kuin kielteisiä seurauksia vanhemmuudelle ja perhe-elämälle. Äidit kertoivat isiä tyypillisemmin niin myönteisistä kuin kielteisistäkin vaikutuksista. Erityisesti etätöissä olleet vanhemmat ja vanhemmat, joiden lapsi ei osallistunut koronapoikkeusaikana varhaiskasvatukseen, arvioivat korona-arjen vaikuttaneen

kielteisesti omaan vanhemmuuteen ja lasten kanssa käyttäytymiseen. Isien mukaan vaikutus oli kielteinen useammin myös silloin, kun isän työmäärä koronakeväänä pieneni, kun taas äidit kertoivat työmäärän pienennyttyä muita äitejä yleisemmin myönteisistä vaikutuksista. (Närvi & Lammi-Taskula 2021.)

Äitien kirjoitusten perusteella myönteiset kokemukset korona-arjesta poikkeusolojen aikana liittyvät juuri arjen rauhoittumiseen ja perheen kanssa vietetyn ajan lisääntymiseen. Perheen kanssa vietettiin aikaa ulkoillen ja retkeillen, pelejä pelaten ja ruokaa laitteen. Yhdessä tekemisen lisäksi myönteiset kokemukset liittyivät nimenomaan vanhempi(äiti)-lapsisuhteen paranemiseen:

Jos jotain olen huomannut korona-arjessamme niin on ollut todella ihana tunne että on ollut lapsille aivan eri tavalla aikaa kuin normaalissa arjessa. Nuo yhteiset aamuhetket ovat olleet ihan parasta. Olla ja jutella ja antaa aikaa toisilleen. Myönteisenä muutoksena voin mainita juurikin lähentymisen tunteen entisestään omien lasten kanssa. (Äiti, avio/avoliitossa, hoitaa lasta kotona, puoliso lähityössä, vanhempi lapsi 9 vuotta etäkoulussa.)

Edellisen esimerkin äiti hoiti poikkeusolojen aikana nuorinta lasta kotona. Kuten viisivuotiaiden lasten vanhempien kyselyssä, myös kirjoitusaineistossa etätyötä tekevien äitien mutta myös joidenkin suurperheiden äitien kokemukset korona-arjesta olivat usein negatiivisia paitsi arjen toimivuuteen myös yleisesti vanhemmuuteen liittyen:

Rauhallisista aamuista ja mukavista lounashetkistä huolimatta tilanne on äärimmäisen stressaava.- Koko perheellä on hermot kovilla, huutamista, vihaisuutta ja tuskaa. Kaikki voi pahoin. Olemme vahva, tavallinen perhe jonka voimavarat olivat ennen tätä kunnossa. Ei erityislapsia ei huolia. Nämä kaksi kuukautta ovat olleet yhtä helvetiä ja toivon ettei lapsille ole jäänyt traumaattisia kokemuksia tästä. (Äiti, molemmat vanhemmat etätyössä, lapsi 4 vuotta [pois varhaiskasvatuksesta], lapset 7 ja 17 vuotta etäkoulussa)

Erityisesti vammaisten ja erityislasten lasten vanhemmat raportoivat korona-ajan tuomasta kuormituksesta. Tukipalveluiden katkeaminen tai muuttuminen etävastaanotoksi sekä äkilliset muutokset arjessa kuluttivat vanhempien voimavaroja. Kuten eräs yksinhuoltajaäiti kirjoitti poikkeusolojen aikana:

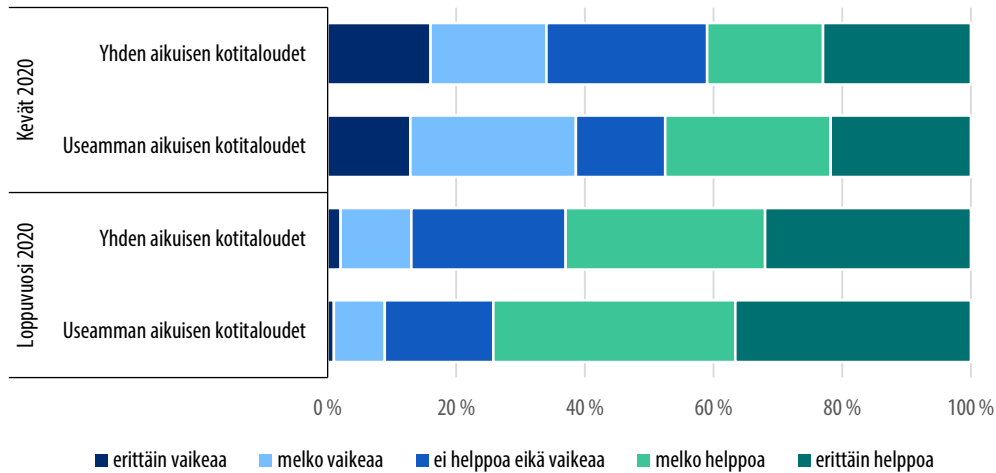
Meidän perheessä on ollut hankaluuksia monella saralla, olen pyytänyt apua ja saanut, oli vielä tosi hyvä fiilis vuoden vaihteessa. Aika tehokkaasti romuuntui meidän arjen korttitalo, kun kaikki tuki päättyi kerralla tai jäi kesken. (Äiti, yksinhuoltaja, etätyössä, lapset 11 ja 13 vuotta)

Myös kevään 2020 poikkeusolojen jälkeen koronapandemia tuntuu vaikuttaneen etenkin etätyötä tehneiden äitien tilanteeseen. Keväällä 2021 toteutetussa työolotutkimuksessa tyytyväisyys työn ja perheen yhteensovittamiseen oli tässä ryhmässä lisääntynyt vuodesta 2018. Toisaalta kotiasiat olivat häirinneet heitä eniten, mikä oli aiempaa useammin haastanut heidän keskittymistään työhön. Tästä huolimatta saldo tuntuisi olleen monilla myönteinen. Erityisesti alakouluikäisten lasten etätyötä tekevät äidit tuntuivat arvostaneen mahdollisuutta olla kotona iltapäivisin pienen koululaisen tullessa kotiin. Elämänrytmin rauhoittuminen näkyi myös lähityötä tehneillä palkansaajilla, joilla myös esimerkiksi koti-asioiden laiminlyönnin tunteet olivat vähentyneet. (Sutela & Pärnänen 2021.)

Viisivuotiaiden lasten vanhempien kyselyn ja kirjoituskutsun vastaajista tarkastellaan seuraavaksi vanhempia, jotka asuivat yksin lasten kanssa. Kyselyn vastaajista tämä joukko rajattiin niihin, jotka olivat joko lapsen ainoita vanhempia tai asuivat toisesta vanhemmasta erillään, joilla ei ollut uutta puolisoa ja joiden luona viisivuotias lapsi asui vähintään puolet ajasta. Näistä kyselyn vastaushetkellä yhden aikuisen kotitaloudessa asuvista vanhemmista äitejä oli 140 ja isiä 16. Koronakeväänä ilman puolisoa oli ollut äideistä 131 ja isistä 25. Etenkin isien joukko on niin pieni, ettei siitä ole mahdollista tehdä tilastollisia tarkasteluja. Myös kirjoituskutsuun vastaajat olivat pääasiassa äitejä. Äitien ja isien tuloksia ei siksi esitetä tässä erikseen, mutta yhden aikuisen kotitalouksia koskevien tulosten kohdalla on syytä muistaa, että vastaukset kertovat lähinnä äitien tilanteista. Toisaalta yksin lapsen kanssa asuvien äitien ja isien vertailu viittaa siihen, että erot äitien ja isien kokemusten välillä eivät tässä joukossa ole – ehkä käytännön tilanteesta johtuen – kovin suuria.

Viisivuotiaiden lasten vanhempien kyselyn tulokset osoittavat, että samoin kuin kahden aikuisen kotitalouksissa, ansiotyön ja lastenhoidon yhteensovittaminen oli yhden aikuisen kotitalouksissa vanhemmille ensimmäisen koronakevään poikkeusolojen aikaan selvästi hankalampaa kuin loppuvuodesta 2020 (kuvio 30). Vanhemmat yhden aikuisen kotitalouksissa myös kokivat ensimmäisenä poikkeuskeväänä yhteensovittamisen yleisemmin erittäin vaikeaksi ja harvemmin melko helpoksi kuin vanhemmat kahden aikuisen kotitalouksissa.

Kuvio 30. Viisivuotiaiden lasten vanhempien kokemukset ansiotyön ja lastenhoidon yhteensovittamisesta yhden ja useamman aikuisen perheissä

Lähde: Varhaiskasvatus ja koronapandemia -kysely.

Kirjoitusaineiston perusteella yksinhuoltajat kokivat erityisesti lähityön ja etäkoulun yhdistämisen haasteelliseksi:

Käyn työssä koulunkäynninohjaajana, huolehdin lähiopetuksessa olevien oppilaiden koulupäivistä ja soittelen etätukea muutamalle oppilaalle. Tauoilla laitan tsemppiviestejä kotiin. - - Omien lasten ruokailut koostuu lähinnä leivästä. Ruokaakin olisi kaapissa, mutta eivät he sitä tule lämmitäneeksi ilman läsnäolevaa aikuista. - - En jaksa enää käyttää iltaani komentamiseen, riitelyyn tai siivoamiseen. Joten kaaos jatkuu ja pahe-nee päivittäin - - Työpaikan pihalta snäpit lapsille: huomenta ja mukavaa koulupäivää! Työpäivä jatkuu viiteen asti, tänään on iltapäiväkerhovuoro. Huomennakin on viiteen, kun on ruuanjako etäoppilaille. Toivottavasti ne omat lapset pärjää.” (Äiti, yksinhuoltaja, lähityössä, lapset 10 ja 13 vuotta.)

Vaikka 1.–3.-luokka-astetta käyvät lapset saivat valtioneuvoston päivitetyn asetuksen mukaan mennä kouluun, monet lapset olivat koko poikkeusolojen ajan etäkoulussa. Kirjoitusaineiston perusteella näin oli myös sellaisissa tilanteissa, joissa yksinhuoltajavanhempi oli lähityössä:

Kun etäopetus alkoi jäi lapseni yksin kotiin, kun minä menin töihin. Vaikka lapseni on tunnollinen ja ahkera, ei koulutehtävien teko ollut mitenkään helppoa. Lapseni oli myös hyvin yksinäinen, kun ei voinut nähdä kavereita eikä hänellä ole sisaruksia. Lapseni olisi tarvinnut etäopetuksen aikana tukea koulun käyntiin, lähinnä aikuisen läsnäoloa. Ja tietenkin muuta sosiaalista kanssakäymistä. Olemme olleet hyvin yksinäisiä ja emme ole saaneet mitään apua mihinkään. (Äiti, yksinhuoltaja, lähityössä, lapsi 8 vuotta.)

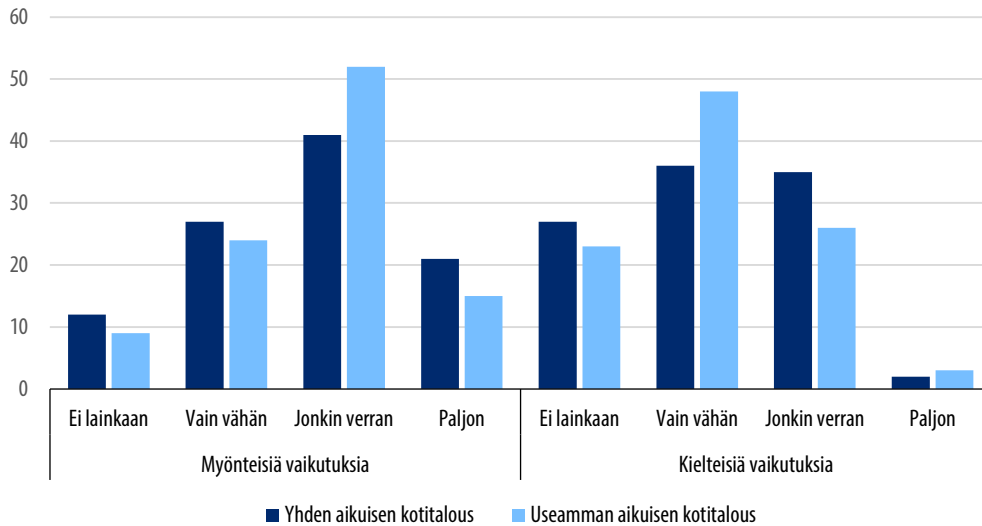
Toisaalta kyselyyn vastanneiden, yksin lapsen kanssa asuvien vanhempien joukossa oli puolison kanssa asuviin verrattuna vähemmän niitä, jotka kokivat yhteensovittamisen melko vaikeaksi ja enemmän niitä, joiden mielestä työn ja perheen yhteensovittaminen ei ollut helppoa eikä vaikeaa kevään poikkeusolojen aikaan (kuvio 30). Saattaa olla, että yksin lapsen tai lasten kanssa asuvat vanhemmat kokevat niin sanottuna normaaliaikanakin muita enemmän työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksia eikä koronapoikkeuskeivät siksi poikennut merkittävästi tavanomaisesta. Tähän viittaa myös se, että kyselyn tulosten mukaan loppuvuodesta 2020 suurempi osa yhden aikuisen kotitalouksien vanhemmista verrattuna kahden aikuisen kotitalouksiin koki yhteensovittamisen melko tai erittäin vaikeaksi, joskin ero jää tilastollisesti suuntaa antavaksi.

Tulkinta saa tukea myös kirjoitusaineistosta. Kuten eräs yksinhuoltajaäiti totesi: "Arkemme ei ole juurikaan vaikeutunut koronakriisin takia, sillä totaaliyksinhuoltajuusarkemme on normaalistikin 75% pelkkää tuskaa ja selviytymistaistelua ja nyt korona-aikana ehkä 80%." (Äiti, lähityössä, 1 alle kouluikäinen lapsi) Kirjoitusaineistosta selviää, että myös osa yksinhuoltajavanhemmista koki korona-ajan myönteisesti ja nautti arjen rauhoittumisesta ja perheen kanssa vietetyn ajan lisääntymisestä. Osa yksinhuoltajaäideistä oli kokenut korona-arjen poikkeusoloissa jopa helpommaksi kuin tavallisesti:

Koronan tuomien rajoitusten myötä kaikki ylimääräinen tippui arjesta pois, harrastustoiminta, ja vapaaehtoistyö sekä ihmisten tapaaminen loppui ja huomasi miten väsynyt olenkaan ollut siihen kaikkeen - - Kotona vietetty perheaika on lisääntynyt huomattavasti ja se on mahtavaa." (Äiti, etätyössä, 1 alakouluikäinen lapsi.)

Viisivuotiaiden lasten vanhempien kyselyssä yksin lasten kanssa asuvat vanhemmat kokivat yleisemmin koronapoikkeuskevällä 2020 olleen jonkin verran kielteisiä vaikutuksia omaan vanhemmuuteen ja lasten kanssa käyttäytymiseen kuin puolison kanssa asuvat vanhemmat, jotka puolestaan kertoivat yleisemmin kielteisiä vaikutuksia olleen vain vähän (kuvio 31). Myönteisissä vaikutuksissa erot yhden ja kahden aikuisen perheiden välillä eivät olleet tilastollisesti merkitseviä, joskin suuntaa antavasti näyttää siltä, että kahden aikuisen perheissä vanhempien kokemat myönteiset vaikutukset olivat hieman yleisempiä.

Kuvio 31. Viisivuotiaiden lasten vanhempien kokemukset koronapoikkeuskevään 2020 vaikutuksista vanhemmuuteen yhden ja useamman aikuisen perheissä

Lähde: Varhaiskasvatus ja koronapandemia -kysely.

5.3 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä luvussa kysyttiin ensinnäkin, onko koronakriisillä ollut lyhyt- tai pitkäaikaisia vaikutuksia hoivan jakautumiseen lapsiperheissä. Rekisteritietoihin perustuva tarkastelu vanhempainpäivärahojen ja kotihoidon tuen käytöstä osoitti, että isyysvapaan käytön yleisyydessä ei näkynyt muutoksia korona-aikana. Tämä on sikäli yllättävää, että sekä työmarkkinoihin liittyvien epävarmuustekijöiden lisääntyessä että kansainvälisen tutkimustiedon valossa olisi voinut olettaa, että isien vapaiden käyttö olisi vähentynyt.

Kotihoidon tuen käytössä koronapandemia sen sijaan aiheutti muutoksia. Aiemmin kotihoidon tuen yleisyydessä havaittu laskeva trendi pysähtyi. Lisäksi ensimmäinen koronavuosi 2020 näyttää aiheuttaneen perheissä sokkivaikutuksen, sillä sekä äitien että isien korkeintaan puolen vuoden pituiset kotihoidon tukijaksot olivat muita ajanjaksoja yleisempiä keväällä 2020 koronapandemian alkuvaiheessa.

Vauvojen vanhemmille suunnatussa kyselyssä melko pieni osa vanhemmista kertoi perhevapaiden käytön muutoksista pandemian takia ensimmäisenä koronavuonna. Isille oli ollut yleisempää siirtää vapaata myöhemmäksi kun taas äideille oli tyypillisempää, että vapaajakso piteni. Viisivuotiaiden lasten vanhempien kysely sekä vanhempien kirjoitusaineisto kertovat erisuuntaisista muutoksista eri perheissä lastenhoidon jakamisessa ensimmäisen koronakevään poikkeusolojen aikana. Kyselyn tulosten mukaan (ks. myös Närvi & Lammi-Taskula 2021) hoivavastuun jakaminen tasaisesti väheni hieman, ja toisissa perheissä lisääntyi isän osuus lastenhoidosta, toisissa äidin.

Muutokset kotihoidon tuen käytössä samoin kuin vanhempien itse arvioimassa hoivavastuiden jakamisessa jäivät kuitenkin rekisteritietojen ja viisivuotiaiden lasten vanhempien kyselyn perusteella väliaikaisiksi. Kotihoidon tukea saatettiin käyttää hetkellisenä keinona järjestää varhaiskasvatuksesta pois jääneen lapsen hoito koronapandemian alkuvaiheessa poikkeusolojen aikana. Tukea hyödynsivät aiempaa enemmän myös isät, vaikka silti kaiken kaikkiaan äidit isiä useammin. Myös lapsiperhearjen vastuita siirrettiin väliaikaisesti esimerkiksi sille vanhemmalle, joka oli kotona etätöissä tai työelämän ulkopuolella. Vaikuttaa siltä, että muutokset hoivan jakamisessa vanhempien kesken olivat lyhytaikainen käytännön reaktio poikkeuksellisiin olosuhteisiin, kun varhaiskasvatuksessa olevien lasten suositeltiin jäävän kotihoitoon. Kevään 2020 poikkeusolojen jälkeen perheissä palattiin kuitenkin takaisin aiempiin, pandemiaa edeltäviin työnjaon käytäntöihin.

Toiseksi tarkastelimme koronakriisin vaikutuksia vanhempien jaksamiseen perheissä. Niin vanhempien kirjoitusaineiston kuin kyselyaineistojenkin perusteella vanhempien kokemukset ensimmäisestä koronakeväästä tai -vuodesta olivat vahvasti polarisoituneet. Osa vanhemmista nautti perheen yhteisen ajan lisääntymisestä ja arjen rauhoittumisesta, osa taas koki huolta ja stressiä, työn ja lastenhoidon yhteensovittamisen vaikeuksia ja huolta taloudellisesta toimeentulosta. Osalle kokemukset olivat sekä myönteisiä että kielteisiä. Vauvojen ja etenkin esikoisten äideillä yksinäisyyden kokemukset yleistyivät, mikä liittyi muun muassa perhepalveluiden ja -harrastusten katkeamiseen sekä tukiverkostojen kapeenemiseen (ks. myös Hyvärinen ym. 2020, Klemetti ym. 2021b). Vaikka vauvan syntymän jälkeen suurin osa niin äideistä kuin isistäkin oli tyytyväisiä elämäänsä ja koki perheensä arjen sujuvan hyvin, kuitenkin äideistä suuremmalla osalla kuin isistä oli masennusoireilua vauvan odotusaikana ja äidit myös kertoivat selvästi isiä yleisemmin tarvitsevänsä ammatillisilta tukea mielialaan tai omaan jaksamiseen (Klemetti ym. 2021a, 2021b).

Lapsiperhearjen pyörittäminen ja lasten hoidosta huolehtiminen kuormittivat niin kirjoitusaineiston kuin kyselyn mukaan etenkin etätöissä olevia tai opiskelevia vanhempia. Viisivuotiaiden lasten äidit kokivat kyselyn tulosten mukaan kevään 2020 poikkeusaikana isiä selvästi yleisemmin ansiotyön ja lastenhoidon yhteensovittamisen hankaluuksia. Yhteensovittaminen oli hankalaa etenkin etätöissä olleille, joiden lapsi oli poissa varhaiskasvatuksesta, tällöinkin yleisemmin äideille. Tätä selittää juuri kotityö- ja lastenhoitovastuiden epätasainen jakautuminen äitien ja isien välillä. Yhteensovittamisen hankaluudet näyttivät kyselyn mukaan kuitenkin hälvenneen ja sukupuolierot tasoittuneen loppuvuoteen 2020 mennessä, kun valtaosa viisivuotiaista lapsista oli palannut varhaiskasvatukseen (ks. Närvi & Lammi-Taskula 2021). Koulujen ja päiväkotien toimiessa normaalisti etätö jopa helpotti etenkin äitien työn ja perheen yhteensovittamista (mt., Sutela & Pärnänen 2021).

Kolmanneksi luvussa kysyttiin, minkälaisia edellä kuvatut vaikutukset olivat yksinhuoltajaperheissä. FinLapset-kyselyn ja kirjoitusaineiston mukaan niin vauvojen kuin vanhempienkin lasten yksinhuoltajaäideillä etenkin yksinäisyyden tunne lisääntyi ja tukiverkostot vähenivät ensimmäisenä koronavuonna sosiaalisten kontaktien välttämisen vuoksi sekä esimerkiksi perhepalvelujen jäätyä tauolle. Kun puolison kanssa asuville vanhemmille korona-aika toi kielteisten seurausten ohella usein myös lisää perheen yhteistä aikaa, yksin lapsen tai lasten kanssa asuvilla vanhemmilla ei ollut puolisoa, jonka kanssa jakaa aiempaa tiiviimmin kotiin rajautuvaa lapsiperheen arkea. Toisaalta viisivuotiaiden lasten kyselyn ja kirjoitusaineiston tulokset kertoivat, että ansiotyön ja lastenhoidon yhteensovittaminen ensimmäisenä koronapoikkeuskeväänä ei ollut yksinhuoltajille yksiselitteisesti hankalampaa kuin vanhemmille kahden aikuisen perheissä. Yksin lapsen tai lasten kanssa asuville vanhemmille yhteensovittaminen ei välttämättä korona-aikana eronnut tavanomaisesta, sillä he kokivat muita useammin yhteensovittamisen hankaluuksia loppuvuodesta 2020 toisen korona-aallon aikaan. Koronakriisin vaikutukset saattoivat siis olla myös erilaisissa yhden vanhemman perheissä eri suuntaisia riippuen esimerkiksi vanhemman työtilanteesta ja lapsen asumisjärjestelystä.

Vanhemmuuden tasa-arvon kannalta koronakriisi ei tämän luvun tulosten perusteella Suomessa osoittautunut yhtä vahvasti ”naisten kriisiksi” kuin sellaisissa maissa, joissa esimerkiksi päiväkotien ja koulujen sulkutoimet kestivät pitkään ja joissa naisten kokopäiväinen ansiotyössä käynti ei ole yhtä yleistä. Kriisi tosin kuormitti etenkin alkuvaiheessa erityisesti äitejä ja toi siten näkyvämmiin esiin pidempiaikaisen epätasa-arvon naisten ja miesten hoivavastuiden jakautumisessa, mutta samalla myös isät lisäsivät osuuttaan lastenhoidosta. Toisaalta koronapandemia ei ainakaan toistaiseksi ole tuonut mukanaan myöskään suurta muutosta kohti äitien ja isien tasaisempaa työnjakoa palkattomassa hoivatyössä. Pikemminkin vaikuttaa siltä, että pienten lasten vanhemmat sopeuttivat käytännön työtilanteidensa mukaan väliaikaisesti toimintaansa poikkeuksellisiin olosuhteisiin etenkin silloin, kun varhaiskasvatuspalvelut eivät olleet normaaliin tapaan perheiden tukena.

Ensimmäisen koronakevään poikkeusolot, suositus varhaiskasvatikäisten lasten jäämisestä kotiin sekä etäkoulu toivat näkyviin etenkin varhaiskasvatuksen mutta ehkä hie-man yllättäen myös peruskoulun merkityksen vanhempien työssäkäynnin mahdollistajana niiden pedagogisen tehtävän ohella. Suomessa lopulta vain pari kuukautta kestäneiden poikkeusolojen ajanakin varhaiskasvatusta oli kuitenkin ainakin periaatteessa tarjolla, pienimmät koululaiset pääsivät lähikouluun ja isommillakin koululaisilla opetus jatkui etäopetukseen siirtymisestä huolimatta. Alle kolmevuotiaiden lasten vanhemmat saattoivat myös väliaikaisesti turvautua olemassa olevaan kotihoidon tukijärjestelmään lapsen hoidon järjestämiseksi. Muun muassa näistä syistä vanhempien suurimmat työn ja perheen yhteensovittamisen hankaluudet samoin kuin seuraukset sukupuolten tasa-arvolle lapsiperheissä jäivät melko lyhytaikaisiksi ilmiöiksi. On kuitenkin syytä muistaa, että tässä luvussa käytetyillä aineistoilla ei välttämättä tavoiteta hankalimmassa asemassa olleiden vanhempien kokemuksia.

Pidemmällä aikavälillä työpaikoille korona-ajan myötä vakiintuneet etätyömahdollisuudet voivat jopa helpottaa vanhempien työn ja perheen yhteensovittamista. Äitien ja isien tilanteen voi sanoa tässä suhteessa tasa-arvoistuneen, kun viimeistään korona-aikana nais- ja miespalkansaajien välinen ero etätyömahdollisuuksissa miesten hyväksi näyttäisi kuroutuneen lähes umpeen (Sutela & Pärnänen 2021). Koronakriisin vauhdittamalla etätyön yleistymisellä samoin kuin mahdollisilla pidemmän aikavälin muutoksilla vanhemmuutta ja sukupuolten tasa-arvoa koskevissa arvoissa voi myös olla pitkäaikaisia vaikutuksia, joita on toistaiseksi mahdotonta arvioida.

Myös koronakriisin seuraukset pienten lasten vanhempien jaksamiselle ja hyvinvoinnille voivat näkyä vasta pidemmällä aikavälillä, kun sosiaalisen etäisyyden ylläpitämiseen tähtäävät rajoitukset ovat poistuneet ja kun lapsiperheille kertynyttä palveluvajetta vähitellen puretaan (Klemetti ym. 2021 b). Ensimmäisenä koronakeväänä uupumusoireita oli yleisemmin erikoissairaanhoidon sekä sosiaalityön tai lastensuojelun asiakkailla ja erityisesti silloin, jos vanhempi koki saaneensa riittämättömästi palvelua (Lammi-Taskula ym. 2020). Esimerkiksi lasten ja nuorten korona-aikana lisääntyneet mielenterveyden ongelmat ja oireilu (ks. Kestilä ym. 2022) voivat vielä myöhemminkin heijastua myös vanhempien hyvinvointiin.

6 Lähisuhdeväkivalta ja sukupuolistunut väkivalta

Marjut Pietiläinen, Miina Keski-Petäjä, Henna Attila, Laura Lipasti & Kimmo Haapakangas

- Väkivallan yleisyydestä korona-aikana ei voi tehdä yksisuuntaisia päätelmiä: koko väestön tasolla korona ei tutkimusten mukaan ole lisännyt naiseen kohdistuvaa väkivaltaa tai lähisuhdeväkivaltaa merkittävästi, mutta osassa väestöryhmiä väkivallan kokemukset ovat lisääntyneet, muuttaneet muotoaan ja vakavoituneet.
- Rajoitusten myötä väkivalta on painottunut aiempaa vahvemmin koteihin ja yksityistiloihin ja mahdollisesti näin ollen sukupuolistunut tai vakavoitunut. Esimerkiksi lapsiin kohdistuvaa lähisuhdeväkivaltaa on saattanut korona-aikana jäädä piiloon tavallista enemmän.
- Tukipalveluihin hakeutuminen on lisääntynyt koronapandemian aikana, ja uudet korona-aikaiset etäpalvelut ovat tulleet tarpeeseen ja tavoittaneet uusia asiakasryhmiä. Toisaalta rajoitukset ja väkivallan tekijöiden taholta tapahtunut kontrolli ovat voineet estää palveluihin hakeutumista.
- Osalle ihmisiä koronakriisi on tarkoittanut syvenevää väkivallan kierrettä, mikä näkyy etenkin turvakotien asiakkaiden kokemuksissa. Turvakotiin hakeutumisen suurimpia esteitä tai sinne hakeutumista vaikeuttavia asioita olivat naisilla häpeä omasta tilanteesta, epävarmuus oman tilanteen vakavuudesta ja pelko väkivallan tai sen uhan lisääntymisestä.
- Monet väkivaltaa kokeneista – naiset useammin kuin miehet – kertovat jääneensä vaille riittävää apua terveys-, sosiaali- ja oikeuspalveluissa.
- Lähisuhdeväkivallan ilmenemisen ja laajuuden tarkasteleminen edellyttää monipuolisia tilastotietoja ja tutkimusta eri näkökulmista. Tarvitaan pitkän aikavälin säännöllistä tilastoseurantaa ja tutkimusta.

Lähisuhdeväkivallalla tarkoitetaan väkivaltaa, jossa tekijä ja uhri ovat tai ovat olleet keskenään läheisessä suhteessa. Se voi esimerkiksi kohdistua henkilön nykyiseen tai entiseen kumppaniin, lapseen, lähisukulaiseen tai muuhun läheiseen. (Bildjushkin ym. 2020.) Väkivallan vaikutuksille altistuu usein myös uhrin lähipiiri. Rikoslaki ei tunne lähisuhdeväkivallan käsitettä, mutta vuodesta 2011 lähtien lähisuhteessa tapahtuvat lievätkin pahoinpitelyt ovat olleet virallisen syytteen alaisia rikoksia. Lähisuhdeväkivalta on **sukupuolistunutta väkivaltaa**, mikä tarkoittaa sitä, että väkivalta eroaa muodoiltaan, yleisyydeltään tai seurauksiltaan sukupuolen mukaan. Sukupuolistunutta väkivaltaa on myös esimerkiksi seksuaaliväkivalta, sukupuolivähemmistöihin kohdistuva väkivalta ja osa yhteisöllisen väkivallan muodoista (THL 2022e). **Perheväkivallalla** tarkoitetaan yhden perheenjäsenen toiseen kohdistamaa väkivaltaa. **Parisuhdeväkivalta** puolestaan tarkoittaa läheisessä parisuhteessa tapahtuvaa väkivaltaa. **Seurusteluväkivalta** on nuorten parisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa.

Fyysinen väkivalta ilmenee henkilön ruumiillisen koskemattomuuden tahallisenä loukkauksena (Bildjuschkin ym. 2020). Se tarkoittaa esimerkiksi tönimistä, lyömistä, potkimista, tukistamista, pään hakkaamista, kuristamista, raapimista, repimistä, ravistelua, ampuma- tai teräsaseen käyttöä tai fyysisellä väkivallalla uhkailua. **Seksuaaliväkivaltaa** on esimerkiksi raiskaus, raiskauksen yritys, seksuaalisiin tekoihin pakottaminen tai toisen ihmisen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rajoittaminen. **Henkinen väkivalta** ilmenee henkilön psyykkisen hyvinvoinnin tahallisenä vahingoittamisena (Bildjuschkin ym. 2020). Sillä tarkoitetaan esimerkiksi alistamista, arvostelua, nimittelyä, halveksuntaa, kontrollointia, sosiaalisen kanssakäymisen rajoittamista, voimakasta mustaisukkaisuutta, eristämistä, tavaroiden hajoittamista, kotieläinten vahingoittamista tai jollakin näistä uhkailua. Itsemurhalla uhkaaminen on myös henkistä väkivaltaa. Väkivalta on aina **kaltoinkohtelua**. Kaltoinkohtelua on esimerkiksi myös lapsen, vanhuksen tai vammaisen henkilön jättämistä vaille hoitoa, apua tai huolenpitoa tilanteissa, joissa hän on niistä riipuvainen. (THL 2022e.)

Tässä luvussa tarkastelemme koronakriisin vaikutuksia naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja perheväkivaltaan sekä palveluihin hakeutumiseen. Ensisijaisina aineistoina käytämme Tilastokeskuksessa toteutettua EU-harmonisoitua Gender-Based Violence -tutkimusta (GBV) sekä Tilastokeskuksen rikos- ja pakkokeinotilastoa (tarkemmat aineistokuvaukset liitteessä 1). Näiden lisäksi hyödynnämme myös muiden tiedontuottajien tietoja ja tutkimuksia, kuten tietoja auttavista puhelimesta ja turvakodeista. GBV-tutkimus vastaa osaltaan Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvovan GREVION Suomelle antamaan suositukseen 9. Selvitämme ensin eri aineistojen avulla lähisuhdeväkivallan ja sukupuolistuneen väkivallan tilaa Suomessa. Sitten tarkastelemme sitä, miten koronakriisi on vaikuttanut väkivallan kokemiseen, väkivallasta ilmoittamiseen sekä palveluihin hakeutumiseen.

Vaikka Suomi on monessa mielessä turvallinen maa, ovat henkirikollisuus ja naisiin kohdistuva väkivalta tilastojen ja tutkimusten mukaan Suomessa laajempia ongelmia kuin muissa Pohjoismaissa tai Länsi-Euroopan maissa (esim. FRA 2015). Suomen naisiin kohdistuva väkivalta on myös kansainvälisesti tunnistettu ihmisoikeusongelma (Oikeusministeriö 2020). Sukupuolistuneelle väkivallalla on tyypillistä se, että miehet kohtaavat väkivaltaa julkisilla paikoilla ja naiset yksityisistä tiloissa, sekä se, että valtaosa sekä miesten että naisten kohtaamasta väkivallasta on miesten tekemää. (Tilastokeskus 2020; Näsi & Kolttola 2021)

Useiden kotimaisten ja kansainvälisten tutkimusten mukaan lähisuhdeväkivalta ja perheväkivalta ovat lisääntyneet tai pahentuneet koronakriisin aikana (esim. Hietämäki ym. 2022; Maji 2021; Hietämäki, ym. 2021c; Piquero ym. 2021; Usher ym. 2020; Campbell 2020; Hamadani ym. 2020, Hoseinnezhad 2021) ja avun hakeminen vaikeutunut (Hietämäki ym. 2021b; Campbell 2020; Hamadani ym. 2020; Birchall ym. 2021). Myös monet tarkastelemamme tilastot ja aineistot kertovat väkivallan lisääntyneen tai vakavoituneen, vaikkakin kehitys tilastoissa on monen suuntaista ja koronakriisin vaikutukset koetulle ja ilmoitetulle väkivallalle eivät ole yksiselitteisiä.

6.1 Koettu parisuhde- ja lähisuhdeväkivalta

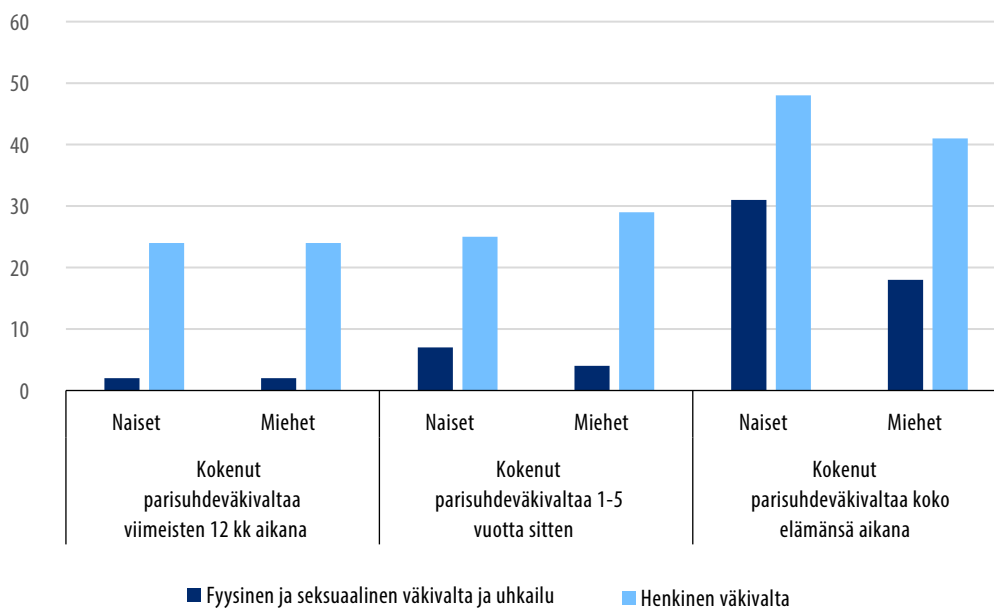
6.1.1 Kokemukset parisuhdeväkivallasta

Tarkastelemme ensin väkivaltakokemuksia Tilastokeskuksen (2022c) toteuttaman Gender-Based Violence (GBV) -tutkimuksen alustavien tulosten perusteella. Tutkimuksen ensisijaisen kohdejoukon muodostivat Suomessa asuvat 18–74-vuotiaat naiset ja lisäositteena ovat 18–74-vuotiaat miehet sekä 16–17-vuotiaat nuoret naiset. Vastaukset kerättiin lokaan kuun 2021 ja helmikuun 2022 välisenä aikana. (ks. liite 1, luvun 6 aineistot) Koska tutkimus ei toistaiseksi ole säännöllinen, ei aivan vastaavaa vertailutietoa koronakriisiä edeltävään aikaan ole. Peilaamme tuloksia myös muihin tutkimuksiin.

GBV-tutkimuksen mukaan viimeisten 12 kuukauden aikana sekä kaksi prosenttia naisista että kaksi prosenttia miehistä oli kokenut entisen tai nykyisen kumppanin tekemää fyysistä väkivaltaa, uhkailua siitä tai seksuaalista väkivaltaa. Kaikki viimeisen 12 kuukauden aikaiset kokemukset ovat myös korona-ajan kokemuksia, sillä tutkimuksen tekohetkellä pandemiaa oli kestänyt jo reilusti yli vuoden ajan.

Henkisen väkivallan kokemuksia edellisen 12 kuukauden aikana oli puolestaan noin neljäsosalla sekä naisista (24 %) ja miehistä (24 %). (Kuvio 32.) Yleisimpiä koetun henkisen väkivallan muotoja olivat vähättely, mustasukkaisuus, pelottelu, sosiaalisen piirin rajoittaminen ja kumppanin uhkailu itsensä vahingoittamisella. Edellisen viiden vuoden aikana puolestaan fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai uhkailun kokemuksia oli seitsemällä prosentilla naisista ja neljällä prosentilla miehistä. Henkistä väkivaltaa oli puolestaan kokenut 25 prosenttia naisista ja 29 prosenttia miehistä.

Kuvio 32. Nykyisen tai entisen kumppanin tekemää väkivaltaa kokeneet, %

Lähde: Tilastokeskus (2022c), Gender-Based Violence -tutkimus 2021, ennakkotieto.

Parisuhdeväkivallan kokemusten yleisyys paljastuu kun tarkastellaan koko elämän aikana koettua väkivaltaa. Tällöin myös sukupuolten väliset erot kasvavat. Naisista kolmannes (34 %) ja miehistä vajaa viidennes (18 %) oli joskus elämänsä aikaa kokenut fyysistä väkivaltaa, uhkailua siitä tai seksuaalista väkivaltaa entisessä tai nykyisessä parisuhteessaan. Henkistä väkivaltaa koko elämän aikana parisuhteissaan oli kokenut 49 prosenttia naisista ja 41 prosenttia miehistä.

Myös aikaisemmat tutkimukset ovat antaneen samansuuntaisia tuloksia naisiin kohdistuvat parisuhdeväkivallan yleisyydestä. Esimerkiksi Euroopan perusoikeuviraston mukaan 47 prosenttia 18–74-vuotiaista suomalaisnaisista oli kokenut fyysistä ja / tai seksuaalista väkivaltaa joko nykyisen tai entisen kumppaninsa taholta 15 vuotta täytettyään (FRA 2015; ks. myös Heiskanen & Piispa 1998; Heiskanen 2002; Piispa 2004; Piispa ym. 2006; Heiskanen & Ruuskanen 2010; Sirén ym. 2013). Toisaalta kansalliset rikosuhritutkimukset ovat osoittaneet naisten kokeneen myös edellisen vuoden aikana väkivaltaa selvästi miehiä useammin. Sukupuolten väliset erot olivat suurimpia nuoremmissa ikäluokissa. (Näsi & Kolttola 2021; Danielsson & Näsi 2020.)

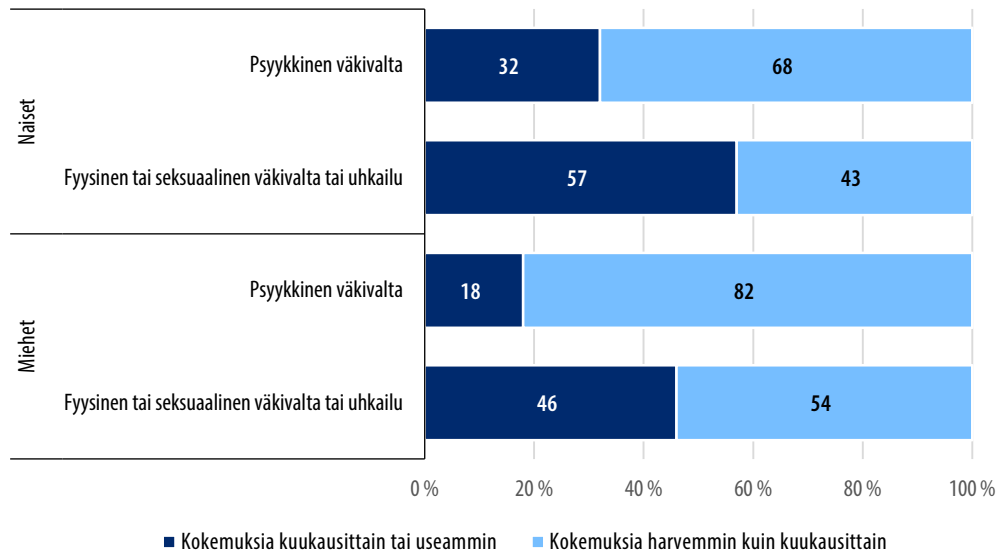
6.1.2 Lähisuhdeväkivallan toistuvuus ja seuraukset

Väkivallan kokemuksien yleisyyden lisäksi on tärkeää selvittää, kuinka vakavaa koettu väkivalta on ollut. Lähisuhdeväkivallan vakavuudesta kertovat väkivallan toisteisuus ja sen vakavat seuraukset sekä uhrille että uhrin läheisille. Kumppanin taholta koetut fyysisen väkivallan kokemukset usein kasautuvat, ja aineistomme mukaan etenkin naiset ovat joutuneet toistuvan, tiheän väkivallan uhreiksi. Myös väkivallan seuraukset ovat olleen naisille vakavampia kuin miehille.

Kaksi kolmesta parisuhdeväkivaltaa joskus kokeneesta naisesta (66 %) ja reilu puolet miehistä (52 %) kertoi, että väkivaltaa oli tapahtunut enemmän kuin kerran. Vuosia jatkuneesta väkivallasta raportoi puolet väkivaltaa kokeneista naisista (51 %) ja miehistä reilu kolmannes (34 %).

Fyysistä väkivaltaa kokeneista naisista 57 prosenttia kertoi parisuhdeväkivaltaa tapahtuvan kuukausittain tai useammin. Miesten vastaava osuus oli 46 prosenttia. väkivaltaa vähintään kuukausittain oli kokenut 32 prosenttia naisista ja miehistä 18 prosenttia. (Kuvio 33).

Kuvio 33. Elämän aikana kumppanin taholta koetun väkivallan useus, %, osuus lähisuhdeväkivaltaa kokeneista

Lähde: Tilastokeskus (2022c), Gender-Based Violence -tutkimus 2021, ennakkotieto.

Lähisuhdeväkivallalle on tyypillistä väkivaltakierteen ohella se, että väkivallan seuraukset ulottuvat tekohetkeä laajemmalle. Tarkasteltaessa viimeisen viiden vuoden aikana toistuvaa parisuhdeväkivaltaa kokeneita, havaitaan, että 61 prosenttia naisista ja 59 prosenttia miehistä oli kärsinyt väkivallan aiheuttamista fyysisistä vammoista. Lisäksi puolet naisista (50 %) oli toistuvan väkivallan vuoksi kärsinyt psyykkisistä seurauksista kuten masennuksesta, paniikkikohtauksista, univaikeuksista tai muista vastaavista. Miehistä puolestaan 23 prosenttia oli kärsinyt väkivallan psyykkisistä seurauksista.

Väkivallan seurauksia kantaa usein koko perhe. Kotitalouksissa, joissa vastaaja kärsi toistuvasta väkivallasta ja lapsia oli läsnä, 64 prosenttia vastaajista kertoi, että lapset olivat joutuneet todistamaan perheessä tehtyä väkivaltaa. Vastauksissa ei ollut suuria eroja sukupuolen mukaan, eli nais- ja miesvastaajien lapset olivat todistaneet väkivaltaa yhtä lailla. Lisäksi kyseisissä tapauksissa naisista 30 prosenttia ja miehistä 14 prosenttia raportoi myös lasten joutuneen kumppanin väkivallan uhriksi.

6.1.3 Muutokset kaltoinkohtelussa

Asiantuntija-arviossa Covid-19 epidemian vaikutuksista hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen parisuhdeväkivallan todettiin lisääntyneen ja koronaepidemian vaikeuttaneen avun saamista. Erityisesti kontrolloiva väkivalta sekä lasten ja nuorten väkivaltakokemukset olivat yleistyneet (Hietämäki ym. 2022).

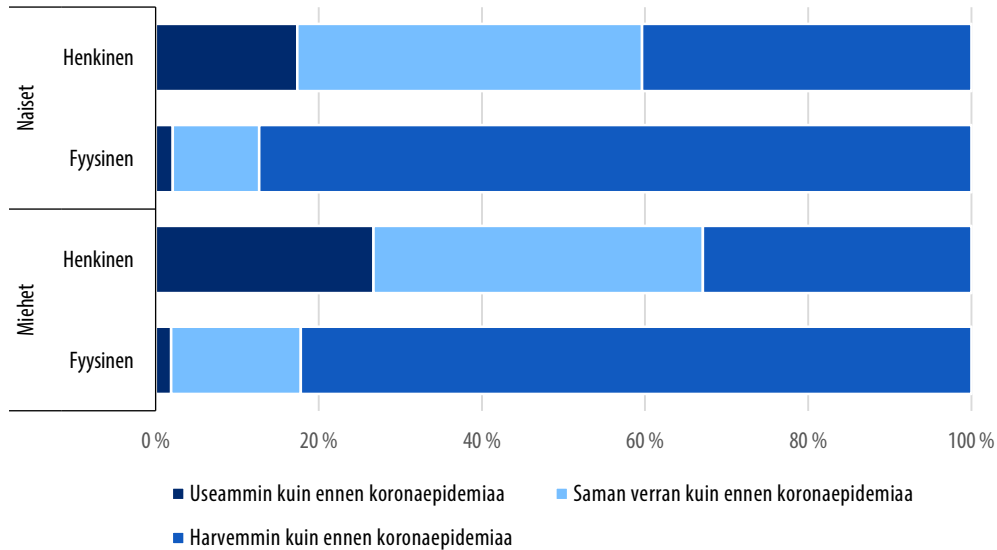
GBV-tutkimuksessa selvitettiin myös, oliko lähisuhteissa koettu väkivaltaa koronaepidemian aikana maaliskuusta 2020 alkaen. Vastajilta kysyttiin, olivatko he kokeneet itselleen läheisten henkilöiden tekemää henkistä tai fyysistä kaltoinkohtelua useammin, saman verran tai harvemmin kuin ennen koronaepidemiaa tai ollenkaan. Läheisellä henkilöllä tarkoitetaan esimerkiksi nykyistä tai entistä kumppania tai perheenjäsentä eli kyse ei ole pelkästään parisuhdeväkivallasta. Hieman yllättävää oli, että vastaajat raportoivat kaikkien läheisten taholta kohtaamiaan kaltoinkohtelun kokemuksia vähemmän kuin kokemuksia parisuhdeväkivallasta. Tätä ristiriitaa selittänee, ettei kaikkia kaltoinkohtelun tekoja tunnisteta välttämättä kaltoinkohteluksi. GBV-tutkimuksessa kaltoinkohtelusta on kysytty käytämällä termiä kaltoinkohtelu, kun taas väkivaltakokemuksista on kysytty kokemuksista yksittäisiin tekoihin liittyen.

Miehet (85 %) raportoivat naisia (70 %) useammin, etteivät he ole koskaan kokeneet fyysistä kaltoinkohtelua läheistensä taholta. Lähes joka kolmannella naisella (30 %) oli siis kokemuksia läheisen tekemästä fyysisestä kaltoinkohtelusta, miehistä selvästi harvemmin (15 %). Myös henkisen kaltoinkohtelun kokemuksia näyttää naisilla (18 %) olevan miehiä (11 %) yleisemmin. Naisista 82 prosenttia ja miehistä 89 prosenttia kertoi, ettei ole koskaan kokeneet henkistä kaltoinkohtelua läheistensä taholta.

Miten kaltoinkohtelun kokemukset ovat sitten muuttuneet korona-aikana niillä, joilla kaltoinkohtelun kokemuksia on ollut? Fyysisen kaltoinkohtelun kokemukset olivat koronaepidemian aikana monilla naisilla vähentyneet (Kuvio 34). Aiempaa harvemmin koetusta fyysisestä kaltoinkohtelusta raportoi 27 prosenttia naisista ja 13 prosenttia miehistä. Saman verran kokemuksia kuin aiemminkin oli kolmella prosentilla naisista ja kahdella prosentilla miehistä. Aiempaa useampia fyysisen kaltoinkohtelun kokemuksia lähisuhteissa oli pandemian aikana vain harvalla, prosentilla naisista ja tätäkin harvemmin miehellä.

Verrattuna fyysisen kaltoinkohtelun kokemuksiin, henkisen kaltoinkohtelun kokemusten lisääntymisestä korona-aikana kertoi selvästi useampi, 17 prosenttia naisista ja 27 prosenttia miehistä. Naisista 42 prosentilla ei ollut muutosta aiempaan, vaan henkisen kaltoinkohtelun kokemuksia oli saman verran kuin aiemminkin. Miehistä 40 prosenttia raportoi kokemuksia olleen saman verran kuin aiemmin. Osalla väkivallan kokemuksia oli ollut harvemmin kuin ennen korona-aikaa: 40 prosenttia naisista ja 33 prosenttia miehistä raportoi aiempaa harvemmin tapahtuneista henkisen kaltoinkohtelun kokemuksista.

Kuvio 34. Muutokset läheisen henkilön tekemän kaltoinkohtelun kokemuksissa koronaepidemian aikana, % kaltoinkohtelua kokeneista

Lähde: Tilastokeskus (2022c), Gender-Based Violence -tutkimus 2021, ennakkotieto.

Tulokset tukevat muissakin tutkimuksissa esitettyä tietoa siitä, ettei koronapandemia ole väestötasolla lisännyt väkivallan kokemuksia. Myös **kansallisen rikosuhritutkimuksen** mukaan väkivaltaa kokeneiden osuus pieneni koronavuonna 2020 (Näsi & Koltola 2021), mikä liittyy osin koronarajoituksiin. Miesten väkivaltakokemukset vähenivät naisten kokemuksia enemmän, mutta myös parisuhdeväkivallan ja seksuaalisen väkivallan määrissä ei ollut juurikaan muutoksia aiempiin vuosiin verrattuna. Suurin osa väkivaltaa kokeneista naisista (80 %) ja miehistä (90 %) koki, etteivät koronarajoitukset olleet muuttaneet koetun väkivallan määrää.

Toisaalta kansallinen rikosuhritutkimus osoittaa henkisen väkivallan lisääntyneen jonkin verran, etenkin tilanteissa joissa väkivaltaa oli jo ennestään: Parisuhdeväkivaltaa kokeneista 15–74-vuotiaista naisista 15 prosenttia kertoi parisuhdekumppanin verbaalisen haukkumisen ja uhkailun lisääntyneen koronatilan aikana, väkivaltaa kokeneista miehistä näin koki 6 prosenttia (Näsi & Koltola 2021.)

Myös **FinLapset** -tutkimuksen vuoden 2020 väliaika-aineiston mukaan parisuhdeväkivallan kokemuksista raportoivat muita yleisemmin sellaiset vanhemmat, jotka ilmoittivat puolisojen välisten ristiriitojen ja erimielisyyksien lisääntyneen koronapandemian aikana, ja toisaalta ne, jotka kertoivat läheisyyden tunteen ja arjen jaksamisen vähentyneen. Kaikkiaan vauvojen vanhemmista 12 prosenttia raportoi kokeneensa parisuhdeväkivaltaa edellisen 12 kuukauden aikana (Hietämäki ym. 2021a).

Kouluterveyskyselyn mukaan lasten kokemukset fyysisestä väkivallasta vanhempien tai muiden huolta pitävien aikuisten taholta olivat lisääntyneet lähes kaikissa ikäryhmissä korona-aikana edellisvuodesta. Fyysistä väkivaltaa oli 8. ja 9. luokkalaisista kokenut vanhempien tai muiden huolta pitävien aikuisten taholta 15 prosenttia tytöistä ja yhdeksän prosenttia pojista. Henkistä väkivaltaa vanhempien tai muiden huoltapitävien aikuisten taholta oli kokenut 42,5 prosenttia tytöistä ja 19 prosenttia pojista. Etenkin tyttöjen osalta henkisen väkivallan kokemukset olivat kaikissa ikäryhmissä kasvaneet. Myös tyttöjen kokema seksuaalinen häirintä on korona-aikana lisääntynyt. Vuonna 2021 peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaista häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua oli kokenut vuoden aikana tytöistä 48 prosenttia ja pojista 10,5 prosenttia. Ennen korona-aikaa vuonna 2019 kokemuksia oli kolmasosalla tytöistä ja 8 prosentilla pojista. (THL 2022f; THL 2022g.)

Tutkimuksen osoittavat suomalaisten myös havainneen tai tiedostaneen väkivallan kasvavan riskin koronapandemian aikana: **Eurobarometrin** mukaan lähes puolet suomalaisista naisista katsoo koronapandemian lisänneen naisiin kohdistuvaa fyysistä ja henkistä väkivaltaa (Euroopan Parlamentti 2022). Vaikka osuus onkin Euroopan keskimääräistä tasoa (77 %) pienempi, ilmiön vakavuuden huomioon ottaen myös suomalaisten näkemys vakavuuden lisääntymisestä on huolestuttava.

6.2 Poliisin tietoon tullut lähisuhdeväkivalta ja sukupuolistunut väkivalta

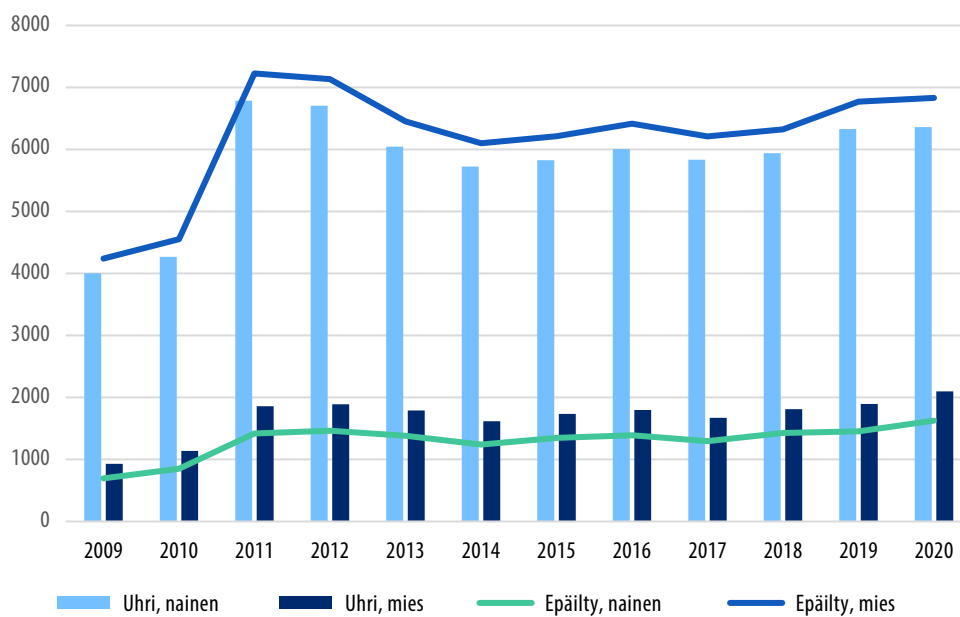
Vain osa väkivaltaa kokeneista kertoo kokemuksistaan eteenpäin ja vain pieni osa kertoo niistä viranomaisille. Toistuvaa parisuhdeväkivaltaa elämänsä aikana kokeneista naisista 10 prosenttia ja miehistä neljä prosenttia oli kertonut kokemuksistaan poliisille. Vastaavasti naisista 11 prosenttia oli kertonut poliisille edellisen 12 kk aikana eli koronapandemian aikana koetusta toistuvasta parisuhdeväkivallasta, miesvastaajista ei yksikään (Tilastokeskus 2021).

Seuraavassa tarkastellaan poliisin tietoon tullutta lähisuhdeväkivaltaa. Viimeisimmät tilastot tietoon tulleesta lähisuhdeväkivallasta ovat vuodelta 2020. Vuotta 2021 koskevat tiedot julkaistaan lokakuussa 2022. Koska poliisi ei kirjaa väkivallan tekijän ja uhrin suhdetta, Tilastokeskuksen lähisuhdeväkivallan tilastoaineisto on koostettu yhdistämällä poliisin rikosaineistoja Tilastokeskuksen rekisteripohjaisiin väestö- ja perhetietoihin. Tarkastelut kattavat ilmoitetun lähisuhdeväkivallan siltä osin, kun lähisuhde on löydettävissä rekisteriaineistoista (ks. liite 1, luvun 6 aineistot).

Poliisin tietoon tuleva perhe- ja lähisuhdeväkivalta on luonteeltaan jyrkän sukupuolistunutta: uhreista valtaosa on naisia ja epäillyt pääasiassa miehiä. Vuonna 2020 poliisin tietoon tulleen lähisuhdeväkivallan aikuisista uhreista 75 prosenttia oli naisia. Tekijöistä 81 prosenttia oli miehiä. Kaiken kaikkiaan uhreista 78 prosenttia oli aikuisia ja 21 prosenttia lapsia (lopuista ei tietoa). (Tilastokeskus 2021.)

Määrällisesti lähisuhdeväkivalta on pysynyt vuosivaihtelusta huolimatta pitkälti samalla tasolla vuodesta 2013 lähtien.⁵ Näin oli myös ensimmäisenä koronavuonna 2020. Naisten kokemaa tietoon tullut lähisuhdeväkivalta kasvoi vuonna 2020 edellisvuodesta vähän, vain 0,5 prosenttia. Kasvua vuodesta 2018 oli kuitenkin seitsemän prosenttia. (Kuvio 35.)

Kuvio 35. Perhe- ja lähisuhdeväkivallan yli 18-vuotiaat uhrin 2009–2020, lkm

Lähde: Tilastokeskus (2021), rikos- ja pakkokeinotilasto.

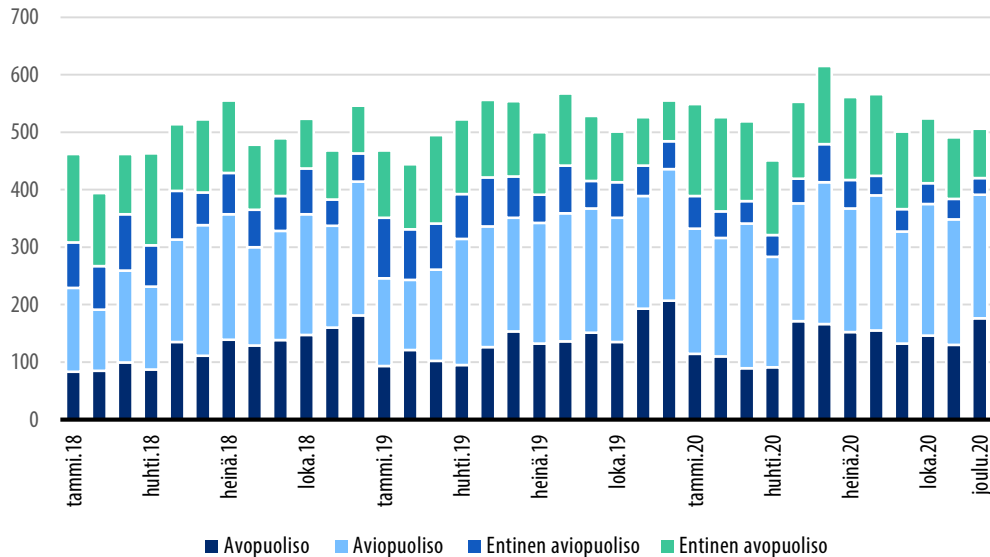
⁵ 2010-luvun vaihteessa väkivaltarikoksia kirjattiin aiempia vuosia enemmän, kun lähisuhdeväkivaltatapauksien lievät pahoitpitelyt siirtyivät vuoden 2011 alusta virallisen syytteen alaisiksi.

Koronapandemia tai sen aikaiset liikkumisrajoitukset eivät kaiken kaikkiaan näy aiheuttaneen suurta tietoon tulleen lähisuhdeväkivallan kasvua, vaikka tarkasteltaisiin samassa asutokunnassa tapahtuneita epäiltyjä lähisuhdeväkivaltarikoksia. Myös poliisin kotihälytystehtävien määrä ei näytä nousseen merkittävästi koronan myötä. Kotihälytystehtäviä oli vuonna 2021 kaikkiaan 77 953. Näistä 29 prosenttia liittyi perheväkivaltaan. Perheväkivaltaan liittyvien kotihälytysten osuus kaikista kotihälytystehtävistä on ollut laskussa vuoden 2018 jälkeen ja pienentynyt edelleen koronavuosina 2020 ja 2021. (Poliisin tulostietojärjestelmä PolStat.)

6.2.1 Tietoon tullut puolisojen välinen väkivalta

Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuonna 2020 viranomaisten tietoon tulleissa pari- ja lähisuhdeväkivaltarikoksissa oli 10 800 uhria, mikä oli 1,2 prosenttia edellisvuotta vähemmän. Aikuisiin kohdistuneesta perhe- ja lähisuhdeväkivallasta puolet oli avio- tai aviopuolisoiden välistä.

Koronavuonna kehitys oli kuitenkin monen suuntaista. Vaikka kokonaisuudessaan väkivaltaa raportoitiin hieman edellisvuotta vähemmän, koronavuonna 2020 tietoon tullut puolisojen välinen väkivalta kasvoi kuudella prosentilla edellisvuodesta. Lisäksi aineistosta näkyy, että koronarajoitukset peilautuvat ilmoituksiin nykyisten ja entisten avio- ja aviopuolisojen välisestä väkivallasta. Etätyösuositus tuli voimaan maaliskuussa 2020, minkä jälkeen iso osa ihmisistä vietti kotona aiempaa enemmän aikaa puolisojen kesken. Ilmoitukset aviopuolisoiden tekemästä väkivallasta lisääntyivät jonkin verran huhtikuun 2020 jälkeen, ja määrä oli huipussaan kesäkuussa 2020 ollen silloin hieman edellisvuoden tasoa suurempi (Kuvio 36). Loppuvuonna ilmoitukset laskivat edellisvuoden tasolle ja hieman allekin.

Kuvio 36. Nykyisten ja entisten avio- ja avoparien välinen väkivalta kuukausittain 2018—2020, lkm

Lähde: Tilastokeskus (2021), rikos- ja pakkokeinotilasto.

6.2.2 Tietoon tullut lapsiin kohdistuva väkivalta

Tilastokeskuksen aineistot näyttävät, että poliisin tietoon tulleet vanhempien lapsiin kohdistamat väkivaltarikokset vähenivät vuonna 2020 edellisvuodesta selvästi. Vanhempien 5–9-vuotiaisiin lapsiin kohdistamista teoista tehdyt ilmoitukset vähenivät noin viidenneksellä. Alle 5-vuotiaisiin kohdistuneista teoista ilmoitettiin puolestaan prosenttia vähemmän ja 10–14-vuotiaisiin kohdistuneista 14 prosenttia vähemmän. 15–17-vuotiaisiin kohdistuneista teoista tehdyt ilmoitukset vähenivät neljä prosenttia. (Tilastokeskus 2021.)

Vanhempien lapsiinsa kohdistamien rikosten ilmoitusmäärissä on aina huomattavaa kuukausittaista vaihtelua. Tavallisesti ilmoitusten väheneminen kesäkuukausina viittaisi siihen, että osa ilmoituksista tehdään koulujen tai päiväkotien aloitteesta. Tilastokeskuksen käytössä olevaan poliisin rekisteriaineistoon ei kuitenkaan ole kirjattu ilmoituksen tekijää.

Koulut siirtyivät koronarajoitusten seurauksena etäopetukseen viimeistään 18.3.2020. Vuoden 2020 huhtikuussa kirjattiin vain 114 ilmoitusta vanhempien alaikäisiin lapsiinsa kohdistamista rikoksista. Aikaisempien vuosien huhtikuussa ilmoituksia on ollut enemmän: huhtikuussa 2018 ilmoituksia oli 220 ja huhtikuussa 2019 niitä oli 198. Kaikkiaan vuoden 2020 huhti-kesäkuussa tehtiin 160 ilmoitusta ja heinä-syyskuussa 100 ilmoitusta vähemmän kuin edellisvuoden vastaavina ajanjaksoina. Myös tammi-maaliskuussa ja loka-joulukuussa tehtiin kumpanakin noin 50 ilmoitusta vähemmän kuin vastaavina kuukausina edellisvuonna.

Huolestuttavaa on, että kouluterveyskyselyn mukaan lapset ovat kokeneet korona-aikana väkivaltaa enemmän vanhempien ja muiden huoltajien taholta (Hietämäki ym. 2022), mutta poliisille kirjatuissa ilmoituksissa tämä ei näy, päinvastoin.

6.3 Palveluihin hakeutuminen ja avun saaminen

Kuten jo aiemmin todettiin, väkivaltaa kokeneet eivät kuitenkaan aina kerro kokemuksistaan kenellekään ja varsinkaan viranomaisille. Taustalla voi olla nöyryyksen ja häpeän kokemusta (Heiskanen & Piispa, 1998; Johnson 1996). GBV-tutkimuksen mukaan viimeisen 12 kuukauden aikana, eli koronapandemian ollessa käynnissä, toistuvaa parisuhdeväkivaltaa kokeneista 39 prosenttia kertoi väkivallasta läheiselleen, terveydenhoitoon, tukipalveluihin tai poliisille. Naiset (50 %) olivat kertoneet kokemuksistaan useammin eteenpäin kuin miehet (21 %). Yleisintä oli kertoa kokemuksista läheiselle (46 % naisista ja 18 % miehistä). Terveydenhoitoon toistuvasta parisuhdeväkivallasta oli kertonut 20 prosenttia naisista ja neljä prosenttia miehistä. Naiset (11 %) kertoivat myös useammin väkivallasta tukipalveluihin kuin miehet (3 %). Harvinaisin kertomisen muoto oli poliisille raportointi. Koska miehillä toistuvia parisuhdeväkivaltakokemuksia oli määrällisesti vähemmän kuin naisilla, yleistyksen väestötasolle ovat myös epävarmempia.

6.3.1 Auttavat puhelimet, chatit ja turvakodit – tukipalvelujen asiakkaat

Koronakriisi on ollut haasteellista aikaa avun hakemiselle ja saamiselle turvakodista kuten muistakin palveluista (Hietämäki ym. 2021b). Palveluihin hakeutuminen ja niiden tarve näyttävät korona-aikana lisääntyneen, vaikka kysyntä onkin vaihdellut koronatilanteen ja rajoitusten mukaan. Väkivaltaa kokeneille tarkoitettujen palvelujen käyttöä koskevat tutkimukset kertovat kuitenkin selkeästi väkivaltakokemusten kuormittavuudesta ja avun tarpeesta.

Avun hakemiseen vaikuttaa oleellisesti myös se, tietääkö palveluja tarvitseva palvelujen olemassaolosta. Naiset olivat kuulleet eri tukipalveluista miehiä yleisemmin. Nollalinjan palveluista oli kuullut puolet vastaajista ja hieman useampi nainen (53 %) kuin mies (46 %). Ensi- ja turvakotien palvelut olivat naisilla hyvin tiedossa, niistä oli kuullut 73 prosenttia naisista ja kolmannes (63 %) miehistä. Naisista noin puolet (51 %) oli kuullut Naisien Linjan palveluista, miehistä selvästi harvempi (27 %). Miessakkien tukipalveluista oli kuullut naiset hieman miehiä useammin (naiset 38 %, miehet 30 %). Sen sijaan Nettiturvakodista oli kuullut selvästi harvempi: naisista 15 %, miehistä 11 %. Maksuttomasta oikeusavusta uhrille oli kuullut noin kolmannes eikä tässä ollut juurikaan eroa sukupuolten välillä.

Auttavien puhelimien merkitys Suomessa ja ulkomailla korostui poikkeuksellisessa koronaepidemiatilanteessa vuonna 2020 (Hietämäki & Paukkunen 2021d; PuhEet; Hietämäki ym. 2020a). Suomessa on kuitenkin moniin muihin maihin verrattuna löydetty verraten hyvin tukipalvelujen piiriin (Kaittila ym. 2021). Monissa puhelin- ja chat-palveluissa ja tukipalveluissa asiakasmäärät kasvoivat ensimmäisenä koronavuonna 2020 selvästi (liite 3, taulukko 6.1). Tuolloin puheluiden vastausprosentit jopa laskivat suuren palvelutarpeen myötä. Tosin auttavien puhelinten ja chat-palvelujen käyttäjämäärissä tapahtuikin notkahdus koronaepidemian alussa, rajoitusten tultua voimaan keväällä 2020 (Hietämäki ym. 2022). Toisaalta auttavaan puhelimeen on voinut olla vaikeampi soittaa, jos väkivallan tekijä on ollut läsnä (Hietämäki ym. 2022). Vuonna 2021 puhelujen määrät olivat edelleen korona-aikaa suurempia, vaikka osassa palveluista määrät olivatkin hieman edellistä vuotta pienempiä. Apua tarvitsevien näkökulmasta on ollut merkityksellistä, että uusia etäpalveluja on tullut niin uhrien kuin väkivallan tekijöidenkin saataville. Kynnys hakeutua avun piiriin on näin madaltunut ja palvelut ovat tavoittaneet myös uusia asiakasryhmiä.

Huolimatta **Nollalinjaan** soitettujen puhelujen määrän notkahduksesta keväällä 2020 oli puhelujen määrän kasvu kesästä lähtien merkittävä. Nollalinjaan soitettujen puhelujen määrä kasvoi ennätysellisiin lukemiin (19 349) vuonna 2020 ja vastausprosentti (67 %) laski. Valmiuslain voimassaolon aikana kasvoi ensi kertaa väkivaltaa kokeneiden soittajien määrä, ja puheluissa raportoitiin fyysisestä väkivallasta aiempaa enemmän (THL, Nollalinja 2022; Hietämäki ym. 2021a). Toisena koronavuonna 2021 puheluiden määrä kääntyi ensimmäistä kertaa laskuun (17 427) ja kuukausittaisten puhelujen määrä tasaantui, mutta oli edelleen suurempi kuin koronaa edeltävänä vuonna 2019. Puheluista 68 prosenttiin vastattiin. Soittaneista 88 prosenttia oli väkivallan uhreja ja joka kymmenes uhrin läheisiä ja loput väkivallan tekijöitä, viranomaisia tai muita. Yhden soittajan puheluista 82 prosenttia oli naisten soittamia. Soittajista 66 prosenttia ei ollut hakenut apua aiemmin muualta. Nollalinjan huhtikuusta 2021 käytössä olleen chat-palvelun kautta oli käyty yhteensä 695 väkivaltaan liittyvää keskustelua (THL, Nollalinja 2022). Väkivallan tekijöinä korostuivat pandemian aikana puoliset ja seurustelukumppanit. Valmiuslain jälkeen puhelinmuotoinen avun hakeminen lisääntyi selvästi, mikä kertonee sekä lisääntyneestä väkivallan esiintyvyydestä että muiden tukimuotojen puutteesta. (Hietämäki ym. 2021a.) Vuoden 2022 alusta Nollalinjaan tulleiden puheluiden määrä kääntyi laskuun, mikä osaltaan selittynee palvelun markkinointiin tulleella tauolla (Hietämäki ym. 2022).

Myös **Naisten Linjaan** soitettujen puhelujen määrä nousi ensimmäisenä koronavuonna 2020 edellisvuodesta, mutta laski toisena koronavuonna 2021 selvästi. Hieman useamman kuin joka kolmannen soittajan puheluun vastattiin, ja vastattujen puhelujen osuus kasvoi aiempiin vuosiin verrattuna. Vastatuista puheluista 58 prosenttia liittyi väkivaltaan. Chat-yhteydenottoja oli vuonna 2021 hieman vähemmän (115) kuin edellisenä vuonna (145). Palvelujen kysynnästä kertoo myös se, että Naisten Linjan nettikirjepalvelu suljettiin joulukuussa 2021 kasvaneen kysynnän takia toistaiseksi (Naisten Linja Suomessa ry 2022).

Monika-Naisten auttavaan puhelimeen tuli yhteensä 2 921 puhelua vuonna 2020 ja niistä 93 prosenttiin vastattiin. Vuonna 2021 puheluita tuli hieman vähemmän (2 568), mutta hieman useampaan puheluun vastattiin (94 %). Monika-Naisten väkivallan uhreille tarkoitettuun chat-palvelun asiakasmäärä puolestaan kasvoi vuoden 2020 yhteensä 39 asiakkaasta 144 asiakkaaseen vuonna 2021. (Monika-Naiset liitto ry 2022.)

Rikosuhripäivystyksen vuoden 2021 kaikista yhteydenotoista 15 prosentissa oli syynä seksuaalirikokset, 23 prosentissa lähisuhdeväkivalta ja kahdessa prosentissa henkirikokset (ilman Vastaamon erillisseurantaa). Vaikka asiakasmäärä lähisuhdeväkivallan osalta onkin kasvanut, on suhteellinen osuus kuitenkin pysynyt tasaisena. Pandemian alkaessa vuoden 2020 keväällä asiakasmäärät tasaantuivat, mutta alkoivat kasvaa jälleen kesän aikana. Rikosuhripäivystyksen puhelinpalvelussa asiakasmäärä kasvoi 5 500 asiakkaasta vuonna 2020 yhteensä 6 600 asiakkaaseen vuonna 2021. Suurin osa puhelinpalvelun asiakkaista oli naisia (74 % niistä, joista sukupuolitieto on). Myös RIKUchatin asiakasmäärä kasvoi korona-aikana kahdeksan prosenttia ja naisten osuus oli 84 prosenttia (niistä, joille oli sukupuolitieto). Vastaamo-tietomurto toi asiakkaita rikosuhripäivystykseen yhä edelleen, vaikkakin vähemmän kuin vuonna 2020 (asiakkaita puhelimesta 170 ja chatissa 62). (Rikosuhripäivystys 2022a.)

Ensi- ja turvakotien liiton **Apua väkivaltaan -chatin** asiakasmäärä kasvoi selvästi ensimmäisenä koronavuonna. Kun aloitettuja keskustelua oli vuonna 2019 yhteensä 362, oli määrä vuonna 2020 jo 1 794. Vuonna 2021 aloitettuja keskusteluita oli vähemmän (1 322) kuin edellisenä vuonna, mutta kuitenkin selvästi enemmän kuin ennen koronaepidemiaa. Neljä viidestä jonottajasta pääsi chat-keskusteluun – muille ei ehditty aukioloaikojen puitteissa vastata tai he poistuivat jonosta ennen kuin heille ehdittiin vastata. Noin joka viides keskustelija ilmoitti palautelomakkeella sukupuolitietonsa. Naisten osuus sukupuolensa ilmoittaneista keskustelijoista oli 77 prosenttia vuonna 2021, miesten 16 prosenttia ja muiden seitsemän prosenttia.

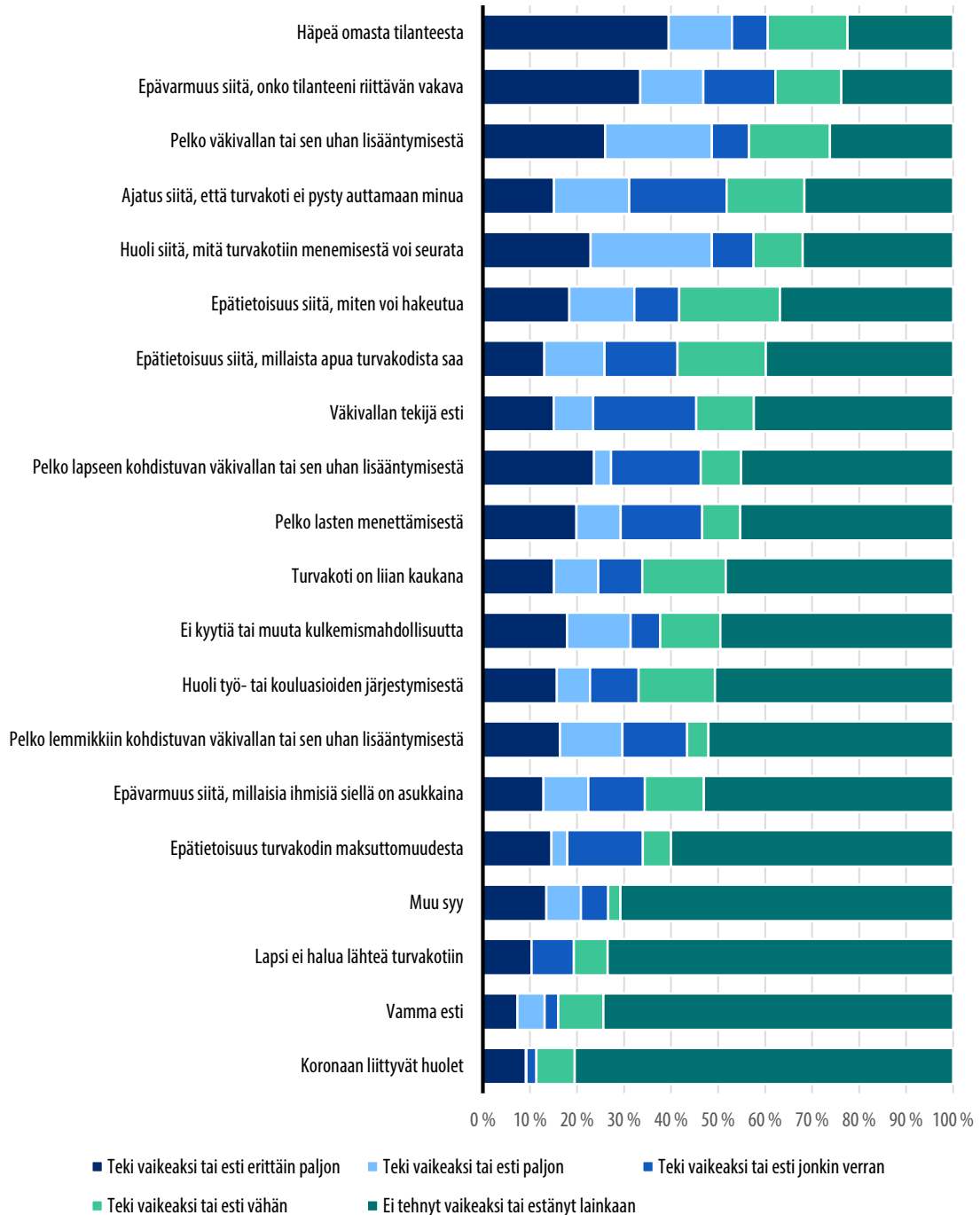
Miessakit ry:n miehille suunnatun väkivaltatyön **Lyömättömän Linjan** ja **Väkivaltaa Kokeneet Miehet** -toimintojen asiakasmäärät kasvoivat ensimmäisenä koronavuonna 2020. Toisena koronavuonna 2021 määrät hieman laskivat, mutta olivat kuitenkin koronaa edeltäviä vuosia suuremmat. Lyömättömän Linjan asiakasmäärä kasvoi 232 asiakkaasta vuonna 2019 yhteensä 320 asiakkaaseen vuonna 2020, mutta laski 280 asiakkaaseen vuonna 2021. Väkivaltaa Kokeneet Miehet -toiminnon asiakasmäärä kasvoi vuoden 2019 yhteensä 81 asiakkaasta 131 asiakkaaseen vuonna 2020 ja vuonna 2021 asiakasmäärä oli 125. (Miessakit ry 2022.)

Valtion rahoittamien yhteensä 29 **turvakodin** asiakasmäärä pieneni vuonna 2020 kaksi prosenttia edellisvuodesta, mikä selittyy osin koronakriisillä ja siihen liittyvillä rajoitustoimilla ja on lähinnä seurausta alaikäisten asiakkaiden määrän laskusta. Asiakkaista aikuisia oli hieman yli puolet (56 %) ja naisia valtaosa (92 %). Vuoden 2021 ennakkotietojen mukaan turvakotien asukasmäärä ja asumisvuorokaudet vähenivät edellisvuodesta. Asiakasmäärä pieneni vuoden 2020 yhteensä 5 244 asiakkaasta 4 942 asiakkaaseen vuonna 2021. (THL 2021) Osin asiakasmäärien väheneminen liittyy siihen, että sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttö väheni ja sen myötä myös niiden kautta tapahtunut turvakoteihin ohjaaminen (Hietämäki ym. 2022; Rissanen ym. 2020; THL 2020). Vaikka turvakotien asiakasmäärä ei olekaan kasvanut, kokevat turvakotien asiakkaat – joista suurin osa on naisia – väkivallan lisääntyneen koronapandemian aikana (Nenonen ym. 2022). Hieman yli puolet (53 %) vastaajista oli raportoinut fyysisiä seurauksia korona-aikana maaliskuusta 2020 alkaen. Turvakotiin oli yleensä hakeuduttu puolison väkivaltaisuuden takia: useimmiten väkivallan tekijänä oli nykyinen puoliso (64 %) tai entinen (17 %) avo- tai aviopuoliso. Tilanteet korona-aikana olivat vastaajien mukaan johtaneet muun muassa puhumattomuuteen ja siihen, että puhelimen käyttöä oli rajoitettu ja päätetty olla välittämättä koronaohjeistuksia. (Nenonen ym. 2022.)

Turvakotien asiakkaat olivat kokeneet tilanteiden kuormittavuuden lisääntyneen koronapandemian myötä. Oletettavasti väkivaltaa kokeneiden palvelun tarve ei kuitenkaan ole vähentynyt, vaan palveluun on jätetty menemättä tai sinne ei ole päästy (Hietämäki ym. 2022). Avun hakemista ja vastaanottamista ovat vaikeuttaneet korona-aikana eristäytymisen myötä mahdollisiksi tulleet pakottavan kontrollin ja vallankäytön tavat (Husso ym. 2021). Asiakastyössä ovat näkyneet aiempaa enemmän myös digitaalisen ja taloudellisen väkivallan muodot. Ammattilaisten keskuudessa huolenaiheita ovat erityisesti lasten määrän väheneminen turvakodeissa, lasten katoaminen väkivaltatyön piiristä sekä haavoittuvien ryhmien, kuten ulkomaalaistaustaisten pääseminen palvelujen piiriin (Husso ym. 2021). Koronaepidemia on korostanut myös vammaisten henkilöiden kokemia esteitä avun hakemisessa ja saamisessa, johon vaikuttavat niin vamma, ympärillä olevat ihmiset kuin olosuhteetkin (Luoma ym. 2022). Usein tekijä on vammaiselle tuttu tai läheinen.

Valtaosa (97 %) GBV-tutkimuksen vastaajista ei ollut viimeisten viiden vuoden aikana mennyt turvakotiin eikä kokenut sille olleen tarvetta. Sukupuolten välillä ei tässä ollut juuri eroa (naiset 96 %, miehet 98 %). Naisista kolme prosenttia ja prosentti miehistä ilmoitti, ettei ole mennyt turvakotiin, mutta sille olisi mahdollisesti ollut tarve. Turvakotiin raportoi menneensä prosentti naisista ja miehistä. Niiltä vastaajilta, joka olivat viimeisten viiden vuoden aikana oman ilmoituksensa mukaan joko käyttäneet turvakotipalvelua tai olisivat mahdollisesti tarvinneet sitä, kysyttiin siitä, missä määrin kysytyt asiat olivat estäneet tai vaikeuttaneet heidän turvakotiin menemistään. Vaikka kokemukset koskevat viimeistä viittä vuotta, pätevät ne myös korona-aikaan. Koronaan liittyvät huolet oli myös yhtenä vaihtoehtona kysymyksessä. Vastaajat saattoivat valita useita vaihtoehtoja.

Kuvio 37. Mitkä asiat ovat estäneet sinua menemästä turvakotiin tai tehneet sinne hakeutumisen sinulle vaikeaksi? (% turvakotia tarvinneista tai käyttäneistä naisista)

Lähde: Tilastokeskus (2022), Gender-Based Violence -tutkimus 2021, ennakkotieto.

Aiemman tutkimuksen (Heiskanen & Piispa, 1998) mukaan tärkein syy siihen, miksei parisuhdeväkivaltaan haeta apua on tapauksen tuntuminen vähäiseltä. Yhä edelleen epävarmuus oman tilanteen riittävästä vakavuudesta näyttää olevan este avun hakemiselle. Naiset kokivat yleisimmiksi esteiksi turvakotiin menemiselle tai sinne hakeutumiselle häpeän omasta tilanteesta, epävarmuuden oman tilanteen riittävästä vakavuudesta ja pelon väkivallan tai sen uhan lisääntymisestä (Kuvio 37). Myös ajatus siitä, ettei turvakoti pysty auttamaan ja huoli siitä, mitä turvakotiin menemisestä voi seurata, koettiin yleisesti esteiksi. Suurina esteinä koettiin myös pelko lapseen kohdistuvan väkivallan tai sen uhan lisääntymisestä ja lasten menettämisestä. Myös epätietoisuus turvakotiin hakeutumisesta ja siitä, millaista apua sieltä saa, näyttävät olevan turvakotiin hakeutumisen esteenä.

Turvakotipalveluihin hakeutuessa koronaan liittyvät huolet, kuten huoli koronan tarttumisesta, eivät olleet samassa määrin esteenä tai tehneet turvakotiin hakeutumista vaikeaksi. On kuitenkin hyvä muistaa, että kysymys koski viittä edellisvuotta, eivätkä koronahuolet olleet ajankohtaisia koko tuota aikaa. Toisaalta sillä pienellä joukolla naisia, jotka kokivat koronahuolten vaikuttaneen, vaikutusta oli erittäin paljon tai se oli estänyt turvakotiin menemisen kokonaan. Tästä kertovat myös turvakotien asiakkaiden kokemukset: Koronatartunnan saamisen pelko, ja turvakotiin saapumiseen liittyvät vaikeudet poikkeuksellisissa oloissa lasten kanssa ovat vaikeuttaneet hakeutumista turvakotiin, kuten myös väkivallan tekijöiden kontrolloiva käytös väkivallan uhreja kohtaan (Hietämäki ym. 2022). Lisäksi on syytä huomata, että palveluihin hakeutumiseen voi vaikuttaa esimerkiksi kuuluminen johonkin vähemmistöryhmään, kuten maahanmuuttajiin, joiden osuus GBV-kyseilyn vastaajajoukossa jäi hyvin pieneksi. Näin ei päästä myöskään tarkastelemaan vähemmistöihin kuuluvien ihmisten turvakotiin menemisen esteitä tarkalla tasolla.

Vaikka miesten lukumäärä kyseiseen kysymykseen vastanneissa olikin hyvin pieni, on myös heidän kohtaamansa esteet turvakotiin hakeutumisessa syytä tuoda esiin. Miehet kokivat yleisimmäksi esteeksi epävarmuuden oman tilanteen riittävästä vakavuudesta. Myös huoli turvakotiin menemisen seurauksista, epätietoisuus turvakotiin hakeutumisen tavasta sekä häpeä omasta tilanteesta olivat yleisimmiksi koettuja esteitä. Vastauksissa nousivat esiin myös epätietoisuus turvakodista saatavasta avusta ja toisaalta huoli työ- tai kouluasioiden järjestymisestä. Turvakotiin hakeutumisen oli tehnyt vaikeaksi tai sitä oli estänyt erittäin paljon myös ajatus siitä, ettei turvakoti pysty auttamaan tai turvakoti on liian kaukana sekä epävarmuus siitä, millaisia ihmisiä siellä on. Miehet kokivat koronahuolet hieman naisia useammin esteiksi tai vaikeuttaviksi tekijöiksi turvakotiin hakeutumiselle.

6.3.2 Sosiaali-, oikeus- ja terveystalvelut

Aiemman tutkimuksen mukaan kasvokkaisen asiakastyön väheneminen eri palveluissa on vaikeuttanut avun hakemista ja toisaalta myös sen tarpeen tunnistamista (Hietämäki ym. 2021b). Turvakotien asiakkaat ovat tuoneet esille, että terveystalveluita, poliisia ja oikeustalveluita koskeva avun tarve jää piiloon (Hietämäki ym. 2022; Nenonen ym. 2021). Sosiaali- ja terveystalvelujen käyttöä on turvakotien asiakkaille tehdyn kyselyn mukaan myös estänyt väkivallan tekijä (Nenonen ym. 2022). Turvakotien asiakkaat kokivat saaneensa riittävästi apua turvakodista. Sen sijaan eniten riittämättömän avunsaannin kokemuksia turvakotien asiakkailta oli terveystalveluista, puhelin- ja nettitalveluista, sosiaalitalveluista sekä muista tahoista. (Nenonen ym. 2022.) Heikentynyt tuen saanti perustalveluissa, pitkät jonot ja talvelujen karsiminen ovat osaltaan johtaneet siihen, ettei väkivallan uhreja ole ohjattu erityistalveluihin, kuten turvakoteihin, yhtä paljon kuin aiemmin (Hietämäki ym. 2022; Hietämäki ym. 2021b; Mielismäki 2021).

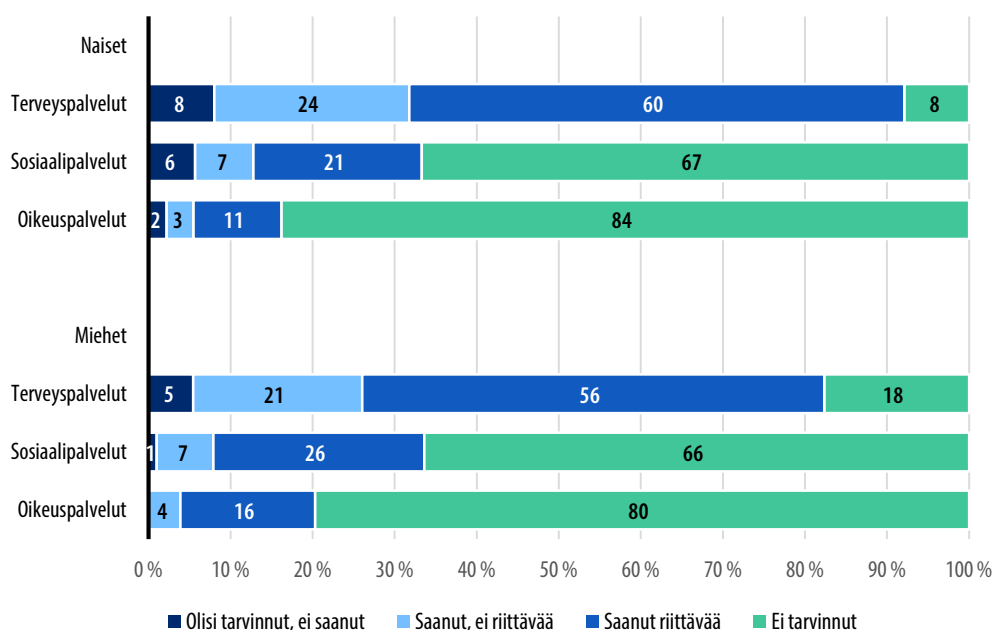
Väkivaltaa kokeneiden avun saamisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että tarvittavat sosiaali-, oikeus- ja terveystalvelut ovat heidän käytössään laajamittaisesti. Tämän vuoksi GBV-tutkimuksessa selvitettiin myös talvelujen käyttöä ja riittävyttä. Vastaaajilta kysyttiin heidän sosiaali-, oikeus- ja terveystalvelujen käytöstään koronaepidemian aikana verrattuna aiempaan ja talvelujen riittävyden kokemuksestaan viimeisten 12 kuukauden aikana (Kuvio 38). Väkivaltaa kokeneet eivät kuitenkaan aina hae apua välittömästi, vaan väkivallan alkamisesta on voinut kulua pitkäkin aika (Kaittila ym. 2021). Toisaalta väkivallan seuraukset voivat olla pitkäkestoisia. Talveluissa väkivallasta aiheutuva kuormitus voi siis näkyä pitkälläkin viiveellä (Kaittila ym. 2021; THL 2020). Tämän takia tarkastelemme seuraavassa talveluihin hakeutumista niiden osalta, joilla on kokemuksia parisuhdeväkivallasta viiden edellisen vuoden ajalta. On kuitenkin huomioitava, ettei talvelujen käyttö välttämättä liity väkivaltakokemuksiin, vaan käynnit terveystalveluissa voivat liittyä esimerkiksi koronarokotuksiin tai koronavirusinfektioon. Toisaalta korona-aikana on ohjeistettu välttämään ylimääräisiä kontakteja – erityisesti hengitystieoireisena – ja arvioimaan kiireettömän hoidon tarvetta (ks. luku 7). Tämä on voinut osaltaan rajoittaa väkivaltaa kokeneiden hakeutumista talveluihin.

Parisuhdeväkivaltaa viiden vuoden aikana kokeneista naisista lähes joka neljäs (24 %) oli käyttänyt **terveystalveluja** koronaepidemian aikana vuosina 2020–2021 aiempaa useammin, miehistä hieman harvempi (17 %). Talveluja saman verran kuin aiemmin oli käyttänyt hieman useampi mies (69 %) kuin nainen (61 %). Suunnilleen yhtä moni nainen (15 %) ja mies (14 %) oli käyttänyt terveystalveluja aiempaa harvemmin. Kuten naiset ylipäättään, myös väkivaltaa kokeneet naiset raportoivat miehiä useammin riittämättömistä terveystalveluista (vrt. luku 7). Riittävää apua terveystalveluista koki saaneensa 60 prosenttia naisista ja 56 prosenttia miehistä. Sen sijaan riittämätöntä apua koki saaneensa 24 prosenttia naisista ja 21 prosenttia miehistä. Naisista kahdeksan prosenttia oli jäänyt vaille tarvitsemaansa apua, miehistä viisi prosenttia. Miehet (18 %) ilmoittivat naisia (8 %) useammin, etteivät tarvitse apua terveystalveluista.

Sosiaalipalveluja oli aiempaa useammin käyttänyt 10 prosenttia parisuhdeväkivaltaa viiden vuoden aikana kokeneista naisista ja viisi prosenttia miehistä. Naisista 67 prosenttia oli käyttänyt sosiaalipalveluja saman verran kuin aiemmin, miehistä hieman useampi (70 %). Sosiaalipalveluja oli aiempaa harvemmin käyttänyt 22 prosenttia naisista ja joka neljäs (25 %) mies. Naisista 67 prosenttia ja 66 prosenttia miehistä ei ollut tarvinnut sosiaalipalveluja edellisten 12 kuukauden aikana. Miehet (26 %) ilmoittivat hieman naisia (21 %) useammin saaneensa riittävää apua. Riittämätöntä palvelua oli saanut seitsemän prosenttia naisista ja miehistä. Parisuhdeväkivaltaa kokeneet naiset (6 %) jäivät miehiä (1 %) useammin kokonaan vaille sosiaalipalvelujen apua.

Parisuhdeväkivaltaa viiden vuoden aikana kokeneista naisista ja miehistä neljä prosenttia oli käyttänyt koronaepidemian aikana **oikeuspalveluja** useammin kuin ennen koronaepidemiaa. Naisista 75 prosenttia ja miehistä 73 prosenttia oli käyttänyt oikeuspalveluja saman verran kuin ennen koronaepidemiaa. Aiempaa vähemmän oikeuspalveluja oli käyttänyt hieman useampi kuin joka viides nainen (21 %) ja lähes joka neljäs mies (23 %). Naisista 84 prosenttia ja miehistä 80 prosenttia ilmoitti, ettei avulle ollut tarvetta. Miehet (16 %) kokivat hieman naisia (11 %) useammin saaneensa riittävää apua. Riittämätöntä apua oli saanut kolme prosenttia naisista ja neljä prosenttia miehistä. Vaille tarvitsemaansa apua oli jäänyt kaksi prosenttia parisuhdeväkivaltaa kokeneista naisista. Miehet eivät kokeneet jääneensä vaille apua oikeuspalveluista.

Kuvio 38. Sosiaali-, oikeus- ja terveyspalvelujen riittävyys edellisten 12 kuukauden aikana, % parisuhdeväkivaltaa 5 vuoden aikana kokeneista

Lähde: Tilastokeskus (2022), Gender-Based Violence -tutkimus 2021, ennakkotieto.

Väkivaltaa kokeneiden palvelujen käyttöä tarkastellaan laajemmin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen johtamassa Lähisuhdeväkivallasta aiheutuvat kustannukset Suomessa -hankkeessa (VN TEAS), jonka tuloksia julkaistaan myöhemmin vuonna 2022.

6.4 Yhteenveto ja johtopäätökset

Monet tutkimamme aineistot kertovat sukupuolistuneen väkivallan ja lähisuhdeväkivallan, etenkin parisuhdeväkivallan yleisyydestä Suomessa. Väkivallan yleisyydestä korona-aikana ei kuitenkaan voi tehdä yksisuuntaisia päätelmiä. Yhtäältä näyttää siltä, että koko väestön tasolla korona ei ole lisännyt naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai lähisuhdeväkivaltaa merkittävästi: GBV-tutkimuksen mukaan näyttää siltä, että väkivallan kokemukset ovat yleistyneet korona-aikana vain osalla vastaajista, eikä poliisin tietoonkaan ole tullut suuresti enempiä lähisuhdeväkivaltaa verrattuna aiempaan. Osa tutkimuksista ja selvityksistä taas osoittaa, että joissakin väestöryhmissä väkivallan kokemukset ovat lisääntyneet, muuttaneet muotoaan ja vakavoituneet.

Rajoitusten myötä väkivalta on painottunut aiempaa vahvemmin koteihin ja yksityistiloihin ja kenties näin ollen sukupuolistunut tai vakavoitunut. Voikin perustellusti kysyä, ovatko jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa olleet, esimerkiksi lapset, jääneet korona-aikana yksin? Tukipalveluihin hakeutuminen on lisääntynyt koronaepidemian aikana. Vaikka kokonaisuudessaan palvelujen kysyntä on korona-aikana kasvanut, kysynnässä on ollut vaihtelua koronatilanteen ja rajoitusten mukaan. Toisaalta rajoitukset ja väkivallan tekijöiden taholta tapahtunut kontrolli ovat voineet estää palveluihin hakeutumista. Huomionarvoista on, että monet väkivaltaa kokeneista – naiset useammin kuin miehet – kertovat jääneensä vaille riittävää apua terveys-, sosiaali- ja oikeuspalveluissa.

Vähemmistö väkivaltaa kokeneista hakee apua sosiaali- ja terveyspalveluista, tukipalveluista tai poliisilta, naiset useammin kuin miehet. Apua tarvitsevien näkökulmasta on ollut merkityksellistä, että korona-aikana uusia etäpalveluja on tullut niin uhrien kuin väkivallan tekijöidenkin saataville. Tämä on madaltanut kynnystä hakeutua avun piiriin ja palvelut ovat tavoittaneet myös uusia asiakasryhmiä. Naiset ovat kuulleet tukipalveluista miehiä useammin. Vaikka tukipalveluja tunnetaankin melko hyvin, ei kaikkia kuitenkaan tunneta vielä riittävästi ja parantamisen varaa on edelleen. Turvakotiin hakeutumisen suurimpia esteitä tai sinne hakeutumista vaikeuttavia asioita olivat naisilla häpeä omasta tilanteesta, epävarmuus oman tilanteen vakavuudesta ja pelko väkivallan tai sen uhan lisääntymisestä.

Korona-ajan lähisuhdeväkivaltaa tarkasteltaessa on tutkittava paitsi väkivallan yleisyyttä, myös paneuduttava tarkemmin väkivallan koettuihin muotoihin, väkivallan kasautumiseen ja avun saamisen mahdollisuuksiin. Vaikka perinteisillä mittareilla tarkasteltuna väkivallan yleisyydessä ei ole nähtävissä suurta nousua, on perusteltua todeta, että osalle ihmisiä koronakriisi on tarkoittanut syvenevää väkivallan kierrettä. Tämä näkyy erityisesti turvakotien asiakkaiden kokemuksissa. Kriisin ja rajoitusten aikana on todennäköisesti entistä vaikeampaa irtaantua väkivaltaisesta parisuhteesta tai läheissuhteesta. Tällaisista toistuvan vakavan väkivallan suhteista kärsivät erityisesti naiset.

Suositukses

Lähisuhdeväkivallan ilmenemisen ja laajuuden tarkasteleminen edellyttää monipuolisia tilastotietoja ja tutkimusta eri näkökulmista. Koska osa koronakriisin vaikutuksista tulee näkyville vasta pitkällä aikavälillä, tarvitaan pitkän aikavälin säännöllistä tilastoseurantaa ja tutkimusta sekä tilastoinnin jatkuvuutta. Tilastojen lisäksi tarvitaan myös laadullista tutkimusta selvittämään väestötasoisten tulosten taakse kätkeytyviä yksilötason kokemuksia, sillä yksittäisten ihmisten tasolla kokemukset ovat usein hyvinkin erilaisia kuin miltä tilanne väestötutkimuksen tai rekisteriaineiston näkökulmasta näyttää. Poliisin tietoon tulee vain murto-osa tapahtuneista väkivallan teoista ja palvelujen käyttöön vaikuttavat muun muassa käytettävissä olevat resurssit ja se, paljonko palveluja on tarjolla ja saavutettavissa ja ovatko ne ihmisille tuttuja.

Tukipalveluiden tunnettuuden lisäämiseen on syytä panostaa edelleen, sillä eri palvelujen tunnettuudessa on eroja. Tarvitaan saavutettavaa tietoa eri tukipalveluista, tietoa siitä mitä palveluita on tarjolla, kenelle ne on suunnattu ja millaista palvelua niistä saa. Oleellista on myös saavutettava tieto siitä, miten kriisitilanteessa tulee toimia.

Kriisitilanteissa monet ns. normaalioloissa toimivat rakenteet väkivallan tunnistamisessa voivat jäädä puuttumaan, kuten koulut ja päiväkodit sulkutilan aikana. Osalle lapsista nämä arjen rakenteet ovat ainoita paikkoja, joissa on heille turvalliset aikuiset läsnä ja niiden puuttuminen kriisitilanteessa voi aiheuttaa vakaviakin seurauksia.

Jatkossa olisi edelleen hyvä panostaa koetun väkivallan tunnistamiseen niin eri alojen asiantuntijoiden keskuudessa kuin laajemmin yhteiskunnassa. Palveluissa olisi tärkeää turvata sujuva avun saaminen ja jatkoapu myös kriisitilanteissa. Näin tulisi toimia erityisesti haavoittuvien ryhmien osalta. Saumatonta yhteistyötä ammattilaisten kesken terveydenhuollosta poliisiin tulisi edistää.

7 Terveys, hyvinvointi ja palvelut

Minna Kivipelto, Jonna Ikonen, Sakari Karvonen, Laura Kestilä, Timo Koskela, Elina Kärkkäinen, Suvi Parikka & Hanna Rättö

- Suomessa koronavirukseen sairastuneista 48 prosenttia on ollut miehiä ja 52 prosenttia naisia, mutta miehet tarvitsivat naisia useammin sairaalahoitoa koronavirustartunnasta johtuen.
- Koronaviruksen aiheuttamaan tautiin on kuollut yhteensä noin 4150 ihmistä, kuolemat ovat kohdistuneet ikääntyneiden väestöryhmiin.
- Koettu terveys heikentyi koronapandemian aikana 30–59-vuotiailla työikäisillä naisilla sekä 60–69-vuotiailla miehillä.
- Yksinäisyys lisääntyi 20–49-vuotiailla naisilla ja 70 vuotta täyttäneillä naisilla ja miehillä
- Maahan muuttaneista naiset kokivat koronapandemian lisänneen heidän yksinäisyyttään miehiä enemmän, jonka lisäksi naiset kokivat itsensä miehiä harvemmin työkykyisiksi.
- Tytöt kokivat poikia enemmän ahdistuneisuutta, ja ahdistuneisuus oli myös lisääntynyt tytöillä poikia useammin.
- Korkeakouluopiskelijoista miehet ilmoittivat naisia useammin päihteiden käyttönsä lisääntyneen koronapandemian myötä.
- Naiset raportoivat miehiä hieman useammin saavansa vähemmän lääkärin palveluita kuin tarvitsisivat.
- Tarpeeseensa nähden riittämättömästi terveystalvueluita saaneiden osuuden kasvu keskittyi pahimmille epidemia-alueille.
- Sosiaalipalveluissa palveluvajetta on ilmennyt jo ennen koronapandemiaa ikääntyneiden ja mielenterveyskuntoutujien palveluissa, ja palveluvaje on lisääntynyt pandemian aikana.

Koronapandemia ja siihen liittyvät rajoitustoimet ovat vaikuttaneet monin tavoin väestön terveyteen ja hyvinvointiin (Kestilä ym. 2022). Vaikka vaikutukset ovat pitkälti samantaisia molemmilla sukupuolilla, on niissä havaittu myös sukupuolten välisiä eroja. Euroopassa Covid-19-tautiin on tähän mennessä sairastunut suurin piirtein yhtä paljon naisia ja miehiä (Kim ym. 2020; Global Health 5050, 2021), mutta miehillä vakava tautimuoto

on ollut yleisempi kuin naisilla (Gebhard ym. 2020; Anocha ym. 2021; Bambra ym. 2021; Global Health 5050, 2021). Myös koronaan kuolleisuuden on useissa Euroopan maissa havaittu olevan miehillä suurempaa kuin naisilla (Gebhard ym. 2020; Kim ym. 2020; Bambra ym. 2021; Global Health 5050, 2021). Useimpien tutkimusten mukaan koronaviruspandemia ja siihen liittyvät rajoitustoimet ovat heikentäneet myös aikuisväestön mielenterveyttä tai lisänneet siihen liittyvää oireilua. Pandemian mielenterveysvaikutukset ovat olleet kielteisempiä monissa Euroopan maissa nuorilla aikuisilla ja erityisesti naisilla (Georgieva ym. 2021; Coppola ym. 2021; Belot ym. 2021; Pierce ym. 2021; Abreu ym. 2021), ja mielenterveys on ollut naisilla miehiä heikompaa (Perez ym. 2020; Cruyt ym. 2021; Harris ym. 2021; Hubbard ym. 2021, Pieh ym. 2021). Aina sukupuolen mukaisia muutoksia psyykkisessä oireilussa ei ole havaittu (Abreu ym. 2021; Belot ym. 2021; Pieh ym. 2020; van der Velde ym. 2020).

Elintapojen osalta miehillä on havaittu naisia useammin ongelmia unenlaadussa (Barrea ym. 2020). Naisilla on puolestaan havaittu miehiä useammin stressistä johtuvia ruokailutottumusten muutoksia (Silva ym. 2021) ja painon nousua (Di Renzo 2020; Gryszczynska ym. 2022), vaikkakaan aina ruokailutottumuksissa ei ole havaittu eroja sukupuolten välillä (Gryszczynska ym. 2022). Myös liikunta-aktiivisuus näyttää vähentyneen koronapandemian aikana. Yhden tutkimuksen mukaan liikkuminen on vähentynyt miehillä enemmän kuin naisilla (Barrea ym. 2020), mutta kaikissa tutkimuksissa selkeitä sukupuolieroja liikunnan määrässä ei havaittu (Silva ym. 2021; Gryszczynska ym. 2022).

Koronapandemiaan liittyvät rajoitustoimet ovat vaikuttaneet myös arkielämään ja sosiaalisiin suhteisiin. Covid-19 taudin estämiseksi käyttöön otetut toimet rajasivat sosiaaliset kontaktit minimiin ja lisäsivät yksinäisyyden kokemusta. Naiset ovat kokeneet miehiä useammin vakavaa yksinäisyyttä koronapandemian aikana (Bu ym. 2020). Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että yksinäisyyden kokemus on yhteydessä vakaviinkin terveysongelmiin kuten ennenaikaiseen kuolemaan, syöpäsairastavuuteen, sydän- ja verisuonisairauksiin sekä masennukseen (esim. Cacioppo ym. 2015; Kraav 2021; Viertiö ym. 2021). Pitkään jatkuessaan yksinäisyyden ja eristäytyneisyyden on havaittu lisäävän vakavan psyykkisen oireilun riskiä sekä somaattista oireilua tavalla, joka voi heikentää terveyttä myös rajoitusten päätyttyä (esim. Baarck ym. 2021; Kraav ym. 2021).

Monet koronapandemian ja siihen liittyvien rajoitustoimien kielteisimmät vaikutukset ovat kohdistuneet lapsiin, nuoriin ja nuoriin aikuisiin ja erityisesti opiskelijoihin. Pitkittyneen pandemian aikana etäopetuksella sekä sosiaalisten kontaktien ja harrastustoiminnan rajoituksilla on ollut kielteisiä vaikutuksia nuorten ja opiskelijoiden hyvinvointiin, arkielämään, oppimiseen ja opiskeluun. Lisäksi avun hakemisessa ja saamisessa on ollut ongelmia. (Kestilä ym. 2022; Lammi-Taskula ym. 2022; Kestilä ym. 2021.)

Lähes koko koronapandemian aikana korkeakoulujen tilat ovat olleet suljettuina, opetus on toteutettu pääosin etäyhteyksin ja opiskelu omatoimisesti, useat opiskelijaravintolat ovat olleet kiinni eikä opiskelijatapahtumia ole järjestetty. Tämä rajasi opiskelijoiden sosiaaliset kontaktit minimiin ja heikensi sekä opiskelumotivaatiota että hyvinvointia (Salme-la-Aro ym. 2022). Opiskelijayhteisön lisäksi myös muiden sosiaalisten kontaktien ja harrastustoiminnan rajoittaminen on vaikuttanut kielteisesti hyvinvointiin: tutkimusten mukaan etäopiskelusta johtuvat opiskeluvaikeudet, arkirutiinien häiriintyminen ja sosiaalisten kontaktien vähyys ovat riskitekijöitä opiskelijan hyvinvoinnille ja opiskelukyvylle (UNESCO 2020; Tang ym. 2021). Sarasjärven ym. (2022) mukaan suomalaisten opiskelijoiden mielen-terveys vaihteli pandemian alkamisen jälkeen sukupuolen mukaan niin, että parhain mielen-terveyden tila havaittiin miesopiskelijoilla ja heikoin muunsukupuolisilla vastaajilla. Vastaavia tuloksia on raportoitu myös muista tutkimuksista niin kotimaassa kuin kansainvälisesti (esim. Kestilä ym. 2022, De Man ym. 2021).

Tässä luvussa tuomme esiin koronakriisin vaikutuksia miesten ja naisen terveyteen ja hyvinvointiin eri väestöryhmissä. Luvussa tarkastellaan, miten koronakriisi on vaikuttanut miesten ja naisten terveyteen ja hyvinvointiin välittömästi ja välillisesti (koronan aiheuttama hoito- ja palveluvaje sukupuolittain) ja mitkä nais- ja miesryhmät ovat olleet erityisen haavoittuvassa asemassa koronakriisin aikana. Lisäksi kuvataan, mitä tiedetään koronakriisin vaikutuksista koululaisten ja opiskelijoiden koulunkäyntiin, oppimisen edellytyksiin, hyvinvointiin ja terveyteen eri sukupuolilla. Lopuksi selvitetään, miten palvelujen käyttö ja riittävyys on näkynyt havaittujen asiakasryhmien kohdalla. Aineistona hyödynnetään THL:n väestökyselyaineistoja (FinSote), ulkomaalaistaustaisille suunnattua MigCOVID-kyselyaineistoa, Kouluterveyskyselyä, Korkeakouluopiskelijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimusta (KOTT), THL:n kokoamia tilastoaineistoja Covid19-virukseen sairastuneista sekä Kelan ja Tilastokeskuksen rekisteriaineistoja.

7.1 Terveys ja hyvinvointi

7.1.1 Terveys ja yksinäisyys

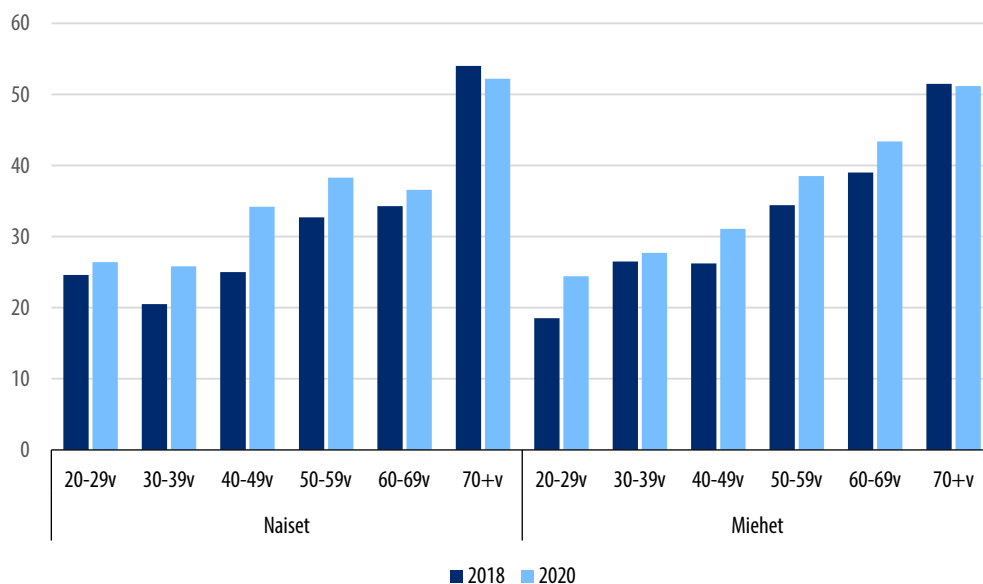
Suomessa todettujen koronatapausten lukumäärät noudattavat väestön sukupuolijakaumaa: varmistettuja tartuntoja oli huhtikuun 2022 loppuun mennessä yhteensä noin 1 052 700, joista miesten osuus oli 48 prosenttia ja naisten 52 prosenttia (vastaavat osuudet 70 vuotta täyttäneillä 43 % ja 57 %) (THL 2022a). Miehet tarvitsivat kuitenkin naisia useammin sairaalahoitoa koronavirustartunnasta johtuen: sekä vuonna 2020 että vuonna 2021 sairaalahoitoa vaatineista tartunnoista 56 prosenttia oli miehillä ja 44 prosenttia naisilla (70 vuotta täyttäneillä vastaavat osuudet 54 % ja 46 %) (THL 2022b). Tehohoidon osalta sukupuolten välinen ero oli vieläkin selvempi: vuonna 2021 tehohoitoa vaatineista tartunnoista 64 prosenttia oli miehillä ja 36 prosenttia naisilla (70 vuotta täyttäneillä vastaavat osuudet 68 % ja 32 %). (THL 2022c).

THL:n mukaan Suomessa koronaviruksen aiheuttamaan tautiin on kuollut yhteensä noin 4284 ihmistä (2101 naista ja 2183 miestä), joista 607 vuonna 2020. THL laskee koronakuolemaksi kuoleman, joka tapahtuu 30 päivän sisällä varmistetusta tartunnasta. Kuolemat ovat kohdistuneet erityisesti ikääntyneiden väestöryhmiin. (THL 2022d.) Kokonaiskuolleisuuden muutokseen vaikuttavat koronaviruksen aiheuttamien kuolemien lisäksi myös väestön ikärakenteen muutos. Ikävakioitu kuolleisuusluku oli miehillä 1162,4 vuonna 2019 ja 1162,9 vuonna 2020, naisilla vastaavasti 737,0 vuonna 2019 ja 736,5 vuonna 2020 (Tilastokeskus 2022a). Tarkasteltaessa vastasyntyneen elinajanodotetta, joka huomio eri ikäisen väestön kuolemat, havaitaan, että sekä naisten että miesten elinajanodote oli vuonna 2021 suunnilleen sama kuin vuonna 2019 ja 2020 (Tilastokeskus 2022a). Vuonna 2021 ennakkollinen elinajanodote oli 81,1 vuotta, pojilla 79,2 vuotta ja tytöillä 84,5 vuotta. Vuoden 2020 verrattuna pojilla elinajanodote nousi 0,12 vuodella ja tytöillä laski 0,16 vuotta. Tilastokeskuksen kuolemansyytilaston mukaan vuonna 2020 eniten kuolemia aiheuttivat edelleen verenkierroelinten sairaudet, kasvaimet ja muistisairaudet (Tilastokeskus 2022b).

Tässä alaluvussa tarkastellaan koronapandemian vaikutuksia koettuun terveydentilaan ja yksinäisyyden tunteen muutokseen miehillä ja naisilla vertaamalla koronapandemian toisen aallon aikana kertynyttä FinSote 2020 -tutkimusaineistoa vuoden 2018 FinSote-tutkimuksen tuloksiin. Lisäksi selvitetään psyykkiseen kuormittuneisuuden, pitkäaikaissairastavuuden ja toimintakyvyn yhteyttä yksinäisyyden kokemukseen 20–70-vuotiailla miehillä ja naisilla. Sosiaalisten verkostojen mahdollista suojaavaa roolia yksinäisyyden, psyykkisen oireilun, terveydentilan sekä toimintakyvyn väliselle yhteydelle tarkastellaan asumismuodon kautta.

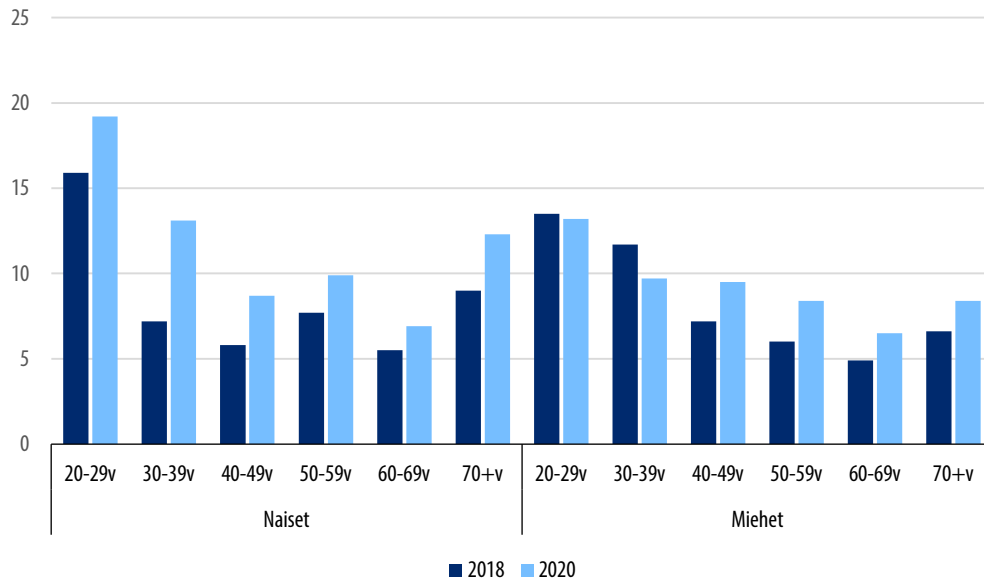
Suomalaisista aikuisista lähes kaksi viidestä (37 %) koki terveytensä keskitasoiseksi tai sitä heikommaksi. Naisten ja miesten koetussa terveydentilassa ei ole selkeitä eroja, mutta koettu terveydentila heikkenee iän myötä (Kuvio 39). Tarkasteltaessa ikäryhmittäin ja sukupuolittain koettu terveys heikentyi koronapandemian aikana tilastollisesti merkittävästi 30–39-vuotiailla, 40–49-vuotiailla ja 50–59-vuotiailla työikäisillä naisilla sekä 60–69-vuotiailla miehillä (Kuvio 39). Koulutusryhmittäin tarkasteltuna koettu terveys heikkeni vuosien 2018 ja 2020 välillä tilastollisesti merkittävästi ylipäätään ja keskitason koulutusryhmään kuuluvilla 20–64-vuotiailla työikäisillä naisilla (ylin koulutus 21% vs. 25%; keskitason koulutus 22% vs. 29%) sekä keskitason koulutusryhmään kuuluvilla miehillä (24% vs. 30%). Koettu terveys heikkeni myös yksin asuvilla työikäisillä naisilla (30% vs. 35%) ja miehillä (32% vs. 39%). Yksin asuvilla eläkeläisillä ei sen sijaan havaittu selvää muutosta koetussa terveydessä.

Kuvio 39. Koettu terveys keskitasoinen tai sitä heikompi naisilla ja miehillä eri ikäryhmissä vuosina 2018 ja 2020, (%)

Lähde: FinSote-tutkimukset 2018 ja 2020.

Suomalaisista joka kymmenes aikuinen oli yksinäinen. Vuonna 2020 suomalaisista 10 prosenttia tunsivat itsensä yksinäiseksi melko usein tai jatkuvasti, kun vuonna 2018 vastaava osuus oli 8 prosenttia. Yksinäisyyden kokemus lisääntyi aikuisväestössä naisilla yhdeksästä prosentista 12 prosenttiin ($p < 0,001$) ja miehillä kahdeksasta prosentista yhdeksään prosenttiin ($p = 0,18$). Tarkasteltaessa ikäryhmittäin yksinäisyys korostui 20–29-vuotiaiden ja yli 70-vuotiaiden ikäryhmissä. Yleisintä yksinäisyyden kokemus oli molempina tutkimusvuosina 20–29-vuotiailla naisilla (Kuvio 40). Naisilla yksinäisyys lisääntyi merkitsevästi 20–29-vuotiailla, 30–39-vuotiailla, 40–49-vuotiailla ja 70 vuotta täyttäneillä. Miehillä tilastollisesti merkitsevä yksinäisyyden lisääntyminen havaittiin 70 vuotta täyttäneillä. Kotimaiset ja kansainväliset havainnot osoittavat lisäksi, että vammaisten ja toimintarajoitteisten ihmisten yksinäisyys lisääntyi koronapandemian aikana (Holm ym. 2021; Littlejohn ym. 2021; Sainio ym. 2021; Steptoe ym. 2021).

Kuvio 40. Yksinäisyyden kokemus naisilla ja miehillä eri ikäryhmissä vuosina 2018 ja 2020, (%)

Lähde: FinSote-tutkimukset 2018 ja 2020.

Yksinäisyys oli yhteydessä psyykkiseen oireiluun, pitkäaikaissairastavuuteen ja vakavaan toimintarajoitteisuuteen sekä miehillä että naisilla (Liite 3, taulukko 7.1, yhden selittävän muuttujan mallit). Yksinäisyyden ja yksin asumisen välillä oli vahva tilastollisesti merkitsevä yhteys. Yksinäisyyden ja työmarkkina-aseman luokista työttömyyden sekä muut -luokan (perhevapaalla, kotiäitinä tai -isänä, opiskelijat) välillä oli tilastollisesti merkitsevä yhteys. Miehillä yksinäisyys oli yhteydessä myös eläkkeellä (iän tai työkyvyttömyyden vuoksi) olemiseen.

Ikävakioidussa päävaikutusmallissa miesten ja naisten yksinäisyyden ja kliinisesti merkitävän psyykkisen oireilun välillä oli vahva yhteys, joka ei ole selitettävissä muilla taustatekijöillä, kuten iällä, sosioekonomisella taustalla, terveydentilalla tai yksin asumisella (liite 3, taulukko 7.1, päävaikutusmalli). Miehillä naisia voimakkaampi yksinäisyyden ja psyykkisten oireiden yhteys säilyi, kun taustatekijät otettiin huomioon. Lukuun ottamatta pitkäaikaissairastavuutta, myös muut tilastollisesti merkitsevät yhteydet miesten ja naisten yksinäisyyden ja terveydentilaa ja asumista kuvaavien muuttujien välillä säilyivät, kun malliin lisättiin taustamuuttujat. Naisilla myös yksinäisyyden ja pitkäaikaissairastavuuden välinen merkitsevä yhteys säilyi, kun taustatekijät otettiin huomioon.

7.1.2 Mielenterveys

Koronapandemian ja siihen liittyvien rajoitustoimien vaikutuksia väestön mielenterveyden ongelmiin on arvioitu pandemiatilanteen mukaan ja arvioiden mukaan vaikutukset ovat näkyneet eri väestöryhmissä eri tavoin (Kestilä ym. 2022). Itsemurhat vähenivät miehillä vuonna 2020, naisilla itsemurhakuolleisuudessa ei tapahtunut muutoksia (Partonen ym. 2022). Psykkinen oireilu on lisääntynyt koronapandemian aikana, mutta kehitys on alkanut jo ennen pandemiaa. FinSote-tutkimuksen mukaan psykkinen kuormittuneisuus lisääntyi matalasti koulutetuilla miehillä ja naisilla sekä korkeasti koulutetuilla naisilla. Korkeasti koulutetuilla naisilla myös itsemurha-ajatukset olivat yleistyneet. (Suvisaari ym. 2022.) Kuitenkin työkäisten joukossa psykkinesti kuormittuneimpia olivat työttömät sekä eläkkeellä olevat naiset. Työkäisten, eläkkeellä olevien naisten psykkinen kuormittuneisuus oli yleistynyt merkittävästi vuoteen 2018 verrattuna. Koronapandemian kielteiset mielenterveysvaikutukset korostuivat yksin asuvilla. Työkäisten ryhmässä psykkinen kuormittuneisuus lisääntyi yksin asuvilla naisilla, kun taas eläkeikäisten ryhmässä psykkinen kuormittuneisuus lisääntyi yksin asuvilla miehillä mutta ei naisilla.

Koronapandemian aikana erityisesti lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöt ovat lisääntyneet, mutta alkuvuodesta 2022 arvioitiin, että nuorten ja nuorten aikuisten tilanne saattaa olla hieman helpottamassa. Vaikka ilmiö osin heijastaa psykkinen oireilun lisääntymistä pandemian aikana, taustalla on myös koko 2010-luvun jatkunut kehityskulku ja perusterveydenhuollon riittämättömät resurssit lievien ja keskivaikeiden mielenterveysongelmien hoitamiseen. Kasvava kysyntä ei pääsääntöisesti ole johtanut erikoissairaanhoidon resurssien lisäämiseen ja psykiatrisen erikoissairaanhoidon henkilöstöpula vaikeuttaa entisestään tilannetta. (Suvisaari & Rissanen 2022.)

Mielenterveysongelmien esiintyvyydessä on myös alueellisia eroja. Asiakkaiden mielenterveyteen liittyvät haasteet huolestuttivat loppuvuodesta 2020 sosiaalityöntekijöitä eniten suuren väestöpohjan alueilla. 53 prosenttia yli 200 000 asukkaan alueiden sosiaalityöntekijöistä oli huolissaan asiakkaiden mielenterveyteen liittyvistä kysymyksistä. Alle 20 000 asukkaan alueilla 36 prosenttia sosiaalityöntekijöistä toi esiin tämän huolen. Mielenterveysongelmat nostettiin esiin myös Uudellamaalla (51 %) jonkin verran muuta maata useammin (46 %). (Eronen ym. 2021.)

7.1.3 Maahan muuttaneiden hyvinvointi

Koronapandemian vaikutukset moniin terveyden ja hyvinvoinnin osa-alueisiin ovat suuremmat maahan muuttaneiden henkilöiden, sekä miesten että naisten, keskuudessa verrattuna koko väestöön. MigCOVID-tutkimuksen (Skogberg ym. 2021) perusteella maahan muuttaneet henkilöt kokivat pandemian aikana harvemmin koetun terveytensä (70 % vs. koko väestön 80 %) ja elämänlaatussa (70 % vs. 78 %) hyväksi ja olivat yleisemmin

psykkisesti kuormittuneita (11 % vs. 20 %). Maahan muuttaneet kokivat koko väestöä enemmän laskua toiveikkuudessa tulevaisuuden suhteen (38 % vs. 30 %) sekä enemmän lisääntyntä yksinäisyyttä (36 % vs. 28 %). Lisäksi nukkumisvaikeudet ja painajaiset lisääntyivät maahan muuttaneilla henkilöillä koko väestöä useammin (18 % vs. 10 %) ja heidän taloudellinen tilanteensa heikkeni melko paljon tai paljon koronapandemian takia koko väestöä useammin (23 % vs. 6 %). Näiden lisäksi maahan muuttaneet naiset kokivat koko väestön naisia harvemmin työkykynsä hyväksi (78 % vs. 83 %).

Sukupuolten välillä havaitaan myös eroja maahan muuttaneiden naisten ja miesten välillä. Naiset (38 %) kokivat koronapandemian lisänneen heidän yksinäisyyttään miehiä (33 %) enemmän, jonka lisäksi naiset (78 %) kokivat itsensä miehiä (84 %) harvemmin työkykyisiksi. Maahan muuttaneet miehet puolestaan kokivat taloudellisen tilanteen heikentyneen koronan takia naisia enemmän.

7.1.4 Nuorten ja opiskelijoiden arki ja hyvinvointi

Perusasteella ja toisella asteella opiskelevien hyvinvointi koronapandemian aikana

Koronapandemian vaikutuksia nuorten hyvinvointiin tarkasteltiin tuoreimman, vuonna 2021 toteutetun Kouluterveyskyselyn tulosten avulla. Kyselystä tarkastellaan perusopetuksen 8. ja 9. vuosiluokkien oppilaita sekä lukion 1. ja 2. luokan ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuosikurssin opiskelijoita.

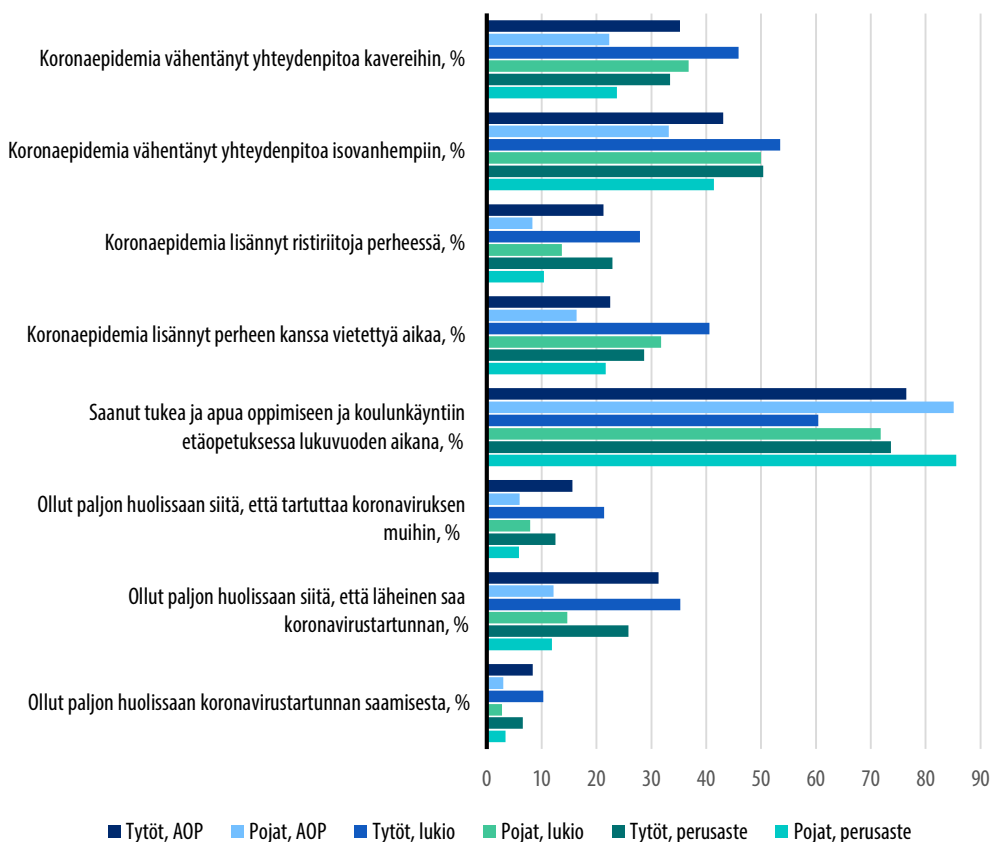
Kouluterveyskyselyn tuloksia nuorten psyykkisen hyvinvoinnin muutoksista koronapandemian aikana on raportoitu aiemmin eri lähteissä. Sekä ahdistuneisuuden, masennusoireilun että yksinäisyyden on havaittu lisääntyneen nuorilla koronapandemiaa edeltävään tilanteeseen verrattuna. Mieliala- ja ahdistuneisuusoireilun trendit ovat olleet nousevia jo aiemmin, mutta pandemia on aiheuttanut niihin selvän poikkeaman ylöspäin. Ahdistuneisuus on lisääntynyt vuoden 2019 mittauksesta kaikilla kouluasteilla, sekä pojilla että tytöillä. Tytöistä noin 30 prosenttia ja pojista noin kahdeksan prosenttia raportoi kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta keväällä 2021. Tytöillä nousu, noin 10 prosenttiyksikköä, on ollut voimakkaampi kuin pojilla. Kouluasteittain katsottuna muutokset ovat olleet varsin samanlaisia. (Aalto-Setälä ym. 2021; Suvisaari ym. 2022.) Myös eriasteisen syömishäiriöoireilun on kliinisesti todettu yleistyneen koronapandemian aikana ja tutkimusnäyttö tukee havaintoja (Häkkinen & Raevuori 2022; Lammi-Taskula ym. 2022).

Vuoden 2021 Kouluterveyskyselyssä vastaajia pyydettiin kuvaamaan koronapandemiasta johtuvia muutoksia arkielämässään sekä pandemiaan liittyviä huolia. Koronapandemian vaikutuksista arkielämään kysyttiin viidellä kysymyksellä, jotka yhtä lukuun ottamatta liittyivät sosiaalisiin suhteisiin (Kuvio 41). Tämä kysymys käsitteli oppimisen tukea

etäopetuksen aikana. Lukuun ottamatta lukiolaistyttyjä, joista noin 60 prosenttia koki saaneensa jonkin verran tukea ja apua, muista vastaajaryhmistä näin koki yli kaksi kolmasosaa ja ammatillisten oppilaitosten pojista noin 85 prosenttia. Tytöillä tukea saaneiden osuudet olivat hieman pienempiä kuin pojilla.

Lukiolaistytöt arvioivat koronapandemian aiheuttamat muutokset elämässään suurimmiksi sosiaalisissa suhteissaan (Kuvio 41). Yli puolella (54 %) tytöistä yhteydenpito isovanhempiin ja lähes puolella (46 %) yhteydenpito kavereihin oli vähentynyt ja reilu neljännes (28 %) koki pandemian lisänneen ristiriitoja perheessä. Toisaalta lukiolaistytöistä suurempi osuus (41 %) kuin muista vastaajaryhmistä arvioi perheen kanssa vietetyn ajan lisääntyneen. Vähiten muutoksia sosiaalisissa suhteissaan raportoivat ammatillisten oppilaitosten pojat, joista esimerkiksi vain reilu kahdeksan prosenttia arvioi koronapandemian lisänneen perheen ristiriitoja ja reilu viidennes (22 %) vähentäneensä yhteydenpitoa kavereihin.

Kuvio 41. Koronaepidemiaan liittyviä huolia ja vaikutuksia arkielämään perus- ja toisella asteella sukupuolen mukaan (%)

Lähde: Kouluterveyskysely 2021, THL.

Sukupuolten väliset erot olivatkin kaikissa tarkastelluissa ryhmissä selvät. Tytöistä suurempi osuus kuin pojista arvioi koronapandemian vaikuttaneen sosiaaliin suhteisiin tavalla tai toisella. Suurin sukupuolten välinen ero oli lukiolaisten arvioissa perheessä esiintyvistä ristiriidoista. Lukiolaistytöistä 14 prosenttiyksikköä suurempi osuus kuin pojista katsoi ristiriitojen lisääntyneen perheessä koronapandemian myötä.

Kouluterveyskyselyssä kartoitettiin myös nuorten koronavirustautiin liittyviä huolia: huolta omasta tartunnasta, huolta läheisen tartunnasta ja siitä, että tartuttaisi itse koronaviruksen muihin. Kaikki kolme koronapandemiaan liittyvää huolta olivat tytöillä yleisempiä kuin pojilla, vaikka huolestuneisuuden yleisyys vaihteli jonkin verran eri kouluryhmissä (Kuvio 41). Yleisintä huolestuneisuus oli läheisen koronatartunnasta ja harvinaisinta huolestuneisuus omasta tartunnasta. Huolestuneisuuden sukupuolieroja kuvastaa se, että toisella asteella opiskelleiden tyttöjen huolestuneisuus muiden tartuttamisesta oli yleisempää kuin poikien huoli läheisen tartunnasta missään kouluryhmässä.

Vaikutukset korkeakouluopiskelijoiden hyvinvointiin ja opiskeluun

Korkeakouluopiskelijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimuksen (KOTT) mukaan joka kolmas korkeakouluopiskelija kärsi vuonna 2021 ahdistus- ja masennusoireista. Naisilla ahdistus- ja masennusoireilu oli yleisempää kuin miehillä; naisista peräti 40 prosenttia ja miehistä 28 prosenttia koki kliinisesti merkittävää psyykkistä kuormittuneisuutta (Parikka ym. 2021 a). Psyykkinen kuormittuneisuus oli korkeakouluopiskelijoilla yleisempää kuin samanikäisessä väestössä keskimäärin. Myös syömishäiriöoireilu ja syömishäiriöt ovat lisääntyneet koronapandemian aikana (Parikka ym. 2022). Lähes kaksi kolmesta (63 %) korkeakouluopiskelijasta kertoi yksinäisyyden tunteen lisääntyneen.

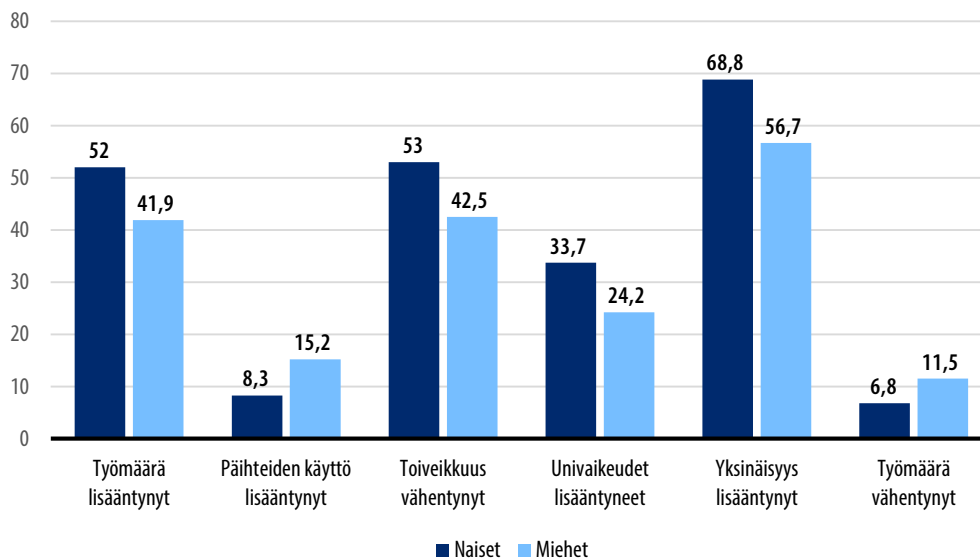
Myönteisenä muutoksena vajaa kolmannes (31 %) korkeakouluopiskelijoista arvioi päihitteiden käyttönsä vähentyneen koronapandemian aikana (Kuvio 42). Reilu kymmenes (12 %) sen sijaan arvioi sen lisääntyneen. Opintojen koki vaikeutuneen koronapandemian takia yli 70 prosenttia ja työmäärän lisääntyneen yli 47 prosenttia korkeakouluopiskelijoista. Hieman alle viidennes puolestaan kertoi opiskelun helpottuneen koronapandemian aikana. Yleisimmät raportoidut koronapandemian aiheuttamat muutokset liittyivät sosiaaliin suhteisiin: 83 prosenttia korkeakouluopiskelijoista arvioi yhteydenpidon opiskelukavereihin ja 73 prosenttia yhteydenpidon sukulaisiin ja ystäviin vähentyneen.

Lähes 40 prosenttia korkeakouluopiskelijoista koki, että koronapandemia on heikentänyt heidän taloudellista tilannettaan vähintään jonkin verran. Ammattikorkeakouluopiskelijat kokivat taloudellisen tilanteensa heikentyneen yliopisto-opiskelijoita useammin (44 % vs. 35 %). Opiskelijoista useampi kuin joka kymmenes (13 %) kertoi, että toimeentulo oli erittäin niukka ja epävarma. (Parikka ym. 2022.)

Sukupuolierot koronapandemian koetuissa vaikutuksissa korkeakouluopiskelijoilla

Kuviossa 42 esitetään tilastollisesti merkitsevät sukupuolten väliset erot hyvinvoinnin koettuja muutoksia kuvaavissa indikaattoreissa. Opiskelijanaisista suurempi osuus kuin miehistä raportoi työmäärän, yksinäisyyden ja univaikeuksien lisääntyneen sekä toiveikkouden tulevaisuuden suhteen vähentyneen. Miesopiskelijoissa sen sijaan oli naisia suurempi osuus niitä, jotka ilmoittivat päihteiden käyttönsä lisääntyneen koronapandemian myötä. Miehet arvioivat opiskelun vaatiman työmäärän vähentyneen naisia useammin (Kuvio 42).

Kuvio 42. Koronaepidemian koettuja vaikutuksia kuvaavat hyvinvointitiedot (n=5257–6246) sukupuolen mukaan. Vain tilastollisesti merkitsevät (95 prosentin luottamusväli, ei esitetä) erot

Lähde: KOTT-tutkimus 2021.

Naisopiskelijoissa (8 %) oli hiukan miehiä (6 %) suurempi osuus niitä, jotka arvioivat yhteydenpidon ystäviin ja sukulaisiin lisääntyneen. Vaikka ero oli tilastollisesti merkitsevä, prosenttiosuuksien absoluuttinen ero on kuitenkin varsin pieni. Prosenttiyksiköissä mitaten suurin ero koronapandemia-ajan hyvinvointikokemuksissa oli yksinäisyyden kokemuksessa. Naisopiskelijoissa oli 12 prosenttiyksikköä miehiä suurempi osuus niitä, joilla yksinäisyyden tunne oli lisääntynyt.

Koronapandemian ja siihen liittyvien rajoitustoimien vaikutukset opintoihin ja arkielämään vaihtelivat sukupuolen lisäksi iän, kieliryhmän ja korkeakoulusektorin mukaan. Esimerkiksi nuorista, 18–21-vuotiaista ammattikorkeakouluissa opiskelevista naisista 66 prosenttia kertoi opintojensa työmäärän lisääntyneen. Vanhimman ikäryhmän (30–34-vuotiaat) naisista vastaava osuus oli yliopistossa opiskelevien keskuudessa 40 prosenttia. Miehillä nämä osuudet olivat 51 prosenttia (nuorin ikäryhmät, AMK) ja 25 prosenttia (vanhin ikäryhmä, yliopisto).

Vastaavasti äidinkielen mukaan sukupuolierot jäsentyivät niin, että esimerkiksi verrattuna suomenkielisiin (58 %), muunkieliset miesopiskelijat (39 %) ilmoittivat taloudellisen tilanteensa vaikeutuneen tilastollisesti merkitsevästi harvemmin, sen sijaan naisopiskelijoilla yhteys oli päinvastainen: talousvaikeudet olivat muunkielisillä naisilla (52 %) yleisempiä kuin suomenkielisillä (36 %). Ruotsinkieliset opiskelijat sijoituivat kieliryhmien väliin molemmilla sukupuolilla.

Toimeentulo ja koulutussektori koettuja muutoksia selittävinä tekijöinä

Koronapandemian vaikutuksia opiskelijoiden hyvinvointiin ja arkielämään tarkasteltiin myös monimuuttajamenetelmin (logistinen regressioanalyysi). Kuten edellä havaittiin, yhteydet taustatekijöihin vaihtelevat sukupuolittain, joten mallit muodostettiin erikseen miehille ja naisille. Mallit rakennettiin niin, että ensin vakioitiin vain kukin taustatekijä yksinään (päävaikutusmallit), minkä jälkeen nämä kaikki tarkasteltavat tekijät otettiin huomioon yhtä aikaa. Liitteessä 3, taulukossa 7.2 esitetään täydet mallit, mutta yksittäisiä tekijöitä kuvaavat tiedot ovat saatavissa erikseen tekijöiltä tarvittaessa. Hyvinvoinnin ja arkielämän taustatekijöistä otettiin malleissa huomioon ikä, äidinkieli, koulusektori, toimeentulo, työssäkäynti opintojen ohella, parisuhde sekä asuinmuoto (muuttujien luokitukset ilmenevät liitteestä 3, taulukosta 7.2).

Täysissä malleissa yksittäisistä muuttujista johdonmukaisimmin koettuja hyvinvoinnin ja arkielämän muutoksia selittivät toimeentulon ongelmat. Ymmärrettävästi epävarma toimeentulo oli selvästi yhteydessä heikentyneeseen taloustilanteeseen, mutta molemmilla sukupuolilla toimeentulon huolet olivat yhteydessä myös muihin vaikutuksiin lukuun ottamatta yhteydenpitoa ystäviin tai perheeseen ja sukulaisiin. Verrattuna muihin opiskelijanaisiin ja -miehiin, toiveikkaus oli vähäisempää, yksinäisyys ja univaikeudet yleisempiä sekä kokemus opintojen vaikeutumisesta ja työmäärän kasvusta yleisempiä niillä, jotka kokivat toimeentulonsa erittäin epävarmaksi (liite 3, taulukko 7.2).

Myös koulutussektori oli yhteydessä useaan tekijään. Sekä naisilla että miehillä ammattikorkeakouluopiskelijoilla yhteydenpito sekä kavereihin ja että sukulaisiin oli vähentynyt useammin kuin yliopisto-opiskelijoilla. Naispuoliset ammattikorkeakouluopiskelijat olivat lisäksi yksinäisempiä kuin yliopistoissa opiskelevat naiset. Yliopistoissa opiskelevat miehet sijaan kokivat taloutensa heikentyneen ja opintojen työmäärän kasvaneen useammin kuin ammattikorkeakouluissa opiskelevat miehet. Naisilla yhteydet olivat samansuuntaisia mutta eivät yhtä voimakkaita. Kaikki taustatekijät olivat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä ainakin johonkin hyvinvoinnin tai arjen muutosta kuvaavaan muuttujaan. Näin oli sekä miehillä että naisilla. (Liite 3, taulukko 7.2, harmaat ja keltaiset solut, $p < 0,05$.)

Pääpiirteissään taustatekijöiden yhteydet koronapandemian hyvinvointiin ja arkeen tuottamia vaikutuksia kuvaaviin muuttujiin olivat samanlaisia mies- ja naisopiskelijoilla. Tätä voi havainnollistaa laskelmalla, jonka mukaan 87 prosentissa liitteen 3, taulukon 7.2 soluparista havaitut yhteydet ovat molemmilla sukupuolilla samantapaisia. Vain 12 kohdassa miehet ja naiset erovat selvästi. Näistä selvimmät ovat koulutussektorin yhteys yksinäisyyteen, ruotsin kielen yhteys opintojen vaikeutumiseen (verrattuna suomenkielisiin opiskelijoihin) sekä parisuhteessa elämisen yhteys opintojen työmäärän kasvuun. Myös ikäryhmien välillä oli joitain yhteyksiä, jotka havaittiin vain toisella sukupuolella.

Yhteenvedona voi todeta, että ammattikorkeakouluissa opiskelevat naiset kokivat yliopistoissa opiskelevia naisia yleisemmin yksinäisyytensä lisääntyneen koronapandemian myötä. Miesopiskelijoilla sen sijaan tällaista eroa ei havaittu. Sen sijaan miesopiskelijoilla, mutta ei naisopiskelijoilla, äidinkieleltään ruotsinkieliset kokivat opiskelujensa vaikeutuneen pandemian myötä todennäköisemmin kuin suomen kieltä äidinkielenään puhuvat opiskelijat. Myös muun kieliset opiskelijamiehet erosivat suomenkielisisistä samaan suuntaan, mutta yhteys ei ollut aivan yhtä voimakas. Naisopiskelijoilla tätäkään yhteyttä ei esiintynyt. Niin ikään parisuhteessa elävät miesopiskelijat kokivat todennäköisemmin kuin ilman parisuhdetta elävät miehet, että opintoihin sisältyvä työmäärä on pandemian myötä kasvanut. Naisopiskelijoilla tätä eroa ei sen sijaan ilmennyt.

7.2 Sosiaali- ja terveystalvelujen käyttö ja riittävyys

Koronapandemian on sen välittömien terveystalvelujen lisäksi pelätty vaikuttavan väestön terveyteen myös välillisesti. Yhteiskunnassa otettiin keväällä 2020 käyttöön erilaisia ohjaustoimia ja rajoituksia, minkä lisäksi julkisuudessa käytiin runsaasti keskustelua koronaviruksen terveydelle aiheuttamista riskeistä. Ihmisiä ohjeistettiin välttämään ylimääräisiä kontakteja varsinkin hengitystieinfektio-oireisena, ja myös arvioimaan kriittisesti omaa tarvettaan kiireettömään hoitoon. Myös koronapandemian hoito on voinut aiheuttaa palvelujärjestelmässä hoito- ja palveluvajetta. Terveystalveluhoitoon kiireettömienkin kontaktien siirtymässä tai jopa peruuntuessa ihmisten tarvitsema hoito voi kuitenkin viivästyä, mikä voi johtaa hoidon tarpeen kasvuun myöhemmin.

7.2.1 Terveystalvelut

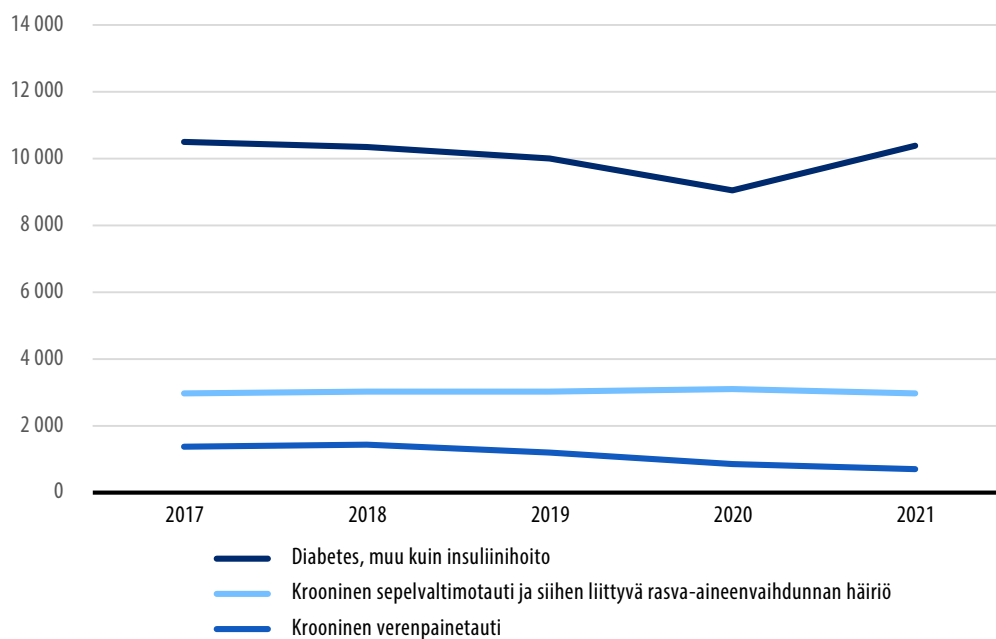
FinSote 2020 -kyselyn tulosten mukaan aikuisväestöstä kolme neljästä oli sitä mieltä, että Suomessa terveystalvelut toimivat yleisesti ottaen hyvin (Parikka ym. 2021b). Vuonna 2020 aikuisväestöstä kuitenkin joka viides lääkärin vastaanottopalveluita tarvinneista koki, ettei ole saanut tarpeeseensa nähden riittävästi lääkäripalveluita 12 viime kuukauden aikana (Parikka ym. 2021b). Naiset raportoivat miehiä hieman useammin saavansa

vähemmän lääkärin palveluita kuin tarvitsisivat (21 % vs. 19 %). Verrattaessa vuosien 2020 ja 2018 tilanteita riittävästi palveluita saaneiden osuus kasvoi niin lääkärin, hoitajan kuin hammaslääkärinkin palveluiden osalta. Koko maan tilannetta tarkasteltaessa muutos oli suurin hammaslääkäripalveluiden kohdalla (24 % vs. 19 %).

Erityisesti koronapandemian pitkittyessä on noussut esiin huoli myös pitkäaikaissairauksiin liittyvästä hoitovajeesta ja sen seurauksista, jos palveluiden piiriin pääseminen vaikeutuu. Lääkkeiden käytön tapauksessa hoitovaje voi ilmetä esimerkiksi viiveinä tarkoituksenmukaisen hoidon aloittamisessa tai lääkkeiden erityiskorvausoikeuksien alkamisessa. Sairaudet, joiden lääkehoito voi olla erityiskorvattavaa, ovat vaikeita ja pitkäaikaisia. Erityiskorvausoikeutta haetaan lääkärin laatimalla lausunnolla (Kela 2021a). Esimerkkeinä tarkastellaan pitkäaikaissairauksien lääkkeisiin liittyviä erityiskorvausoikeuksia ja Kelan korvauksia hammaslääkärikäyntejä.

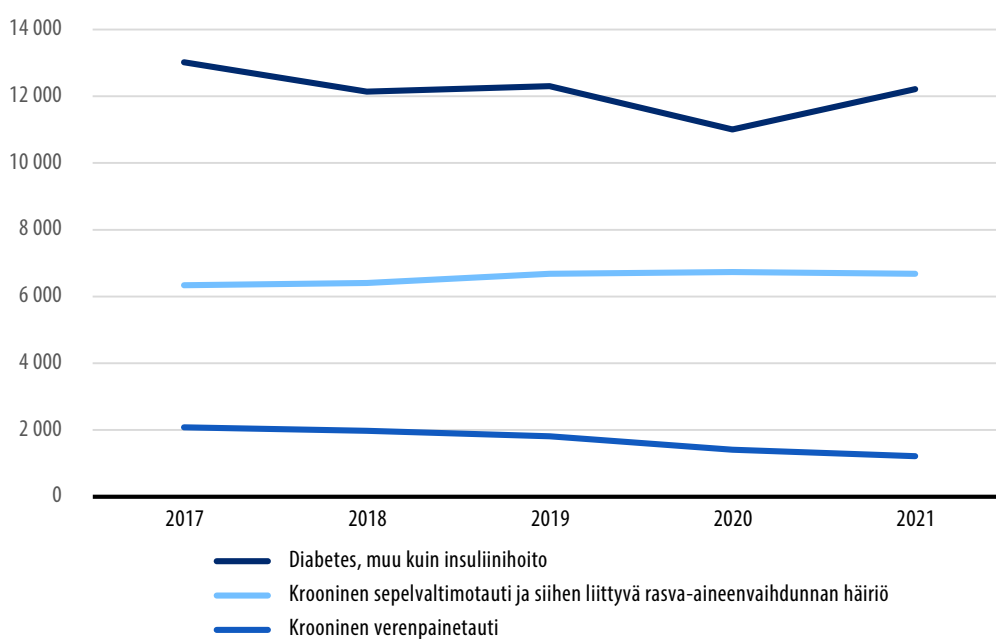
Kuvioissa 43 ja 44 on tarkasteltu eräisiin pitkäaikaissairauksiin (krooninen verenpainetauti, krooninen sepelvaltimotauti ja diabetes (muu kuin insuliinihoito) liittyviä alkaneita erityiskorvausoikeuksia vuosina 2017-2021. Erityiskorvausoikeuksien määrän kehitys ei suoraan kerro lääkkeiden käytöstä, sillä jos henkilöllä ei ole erityiskorvausoikeutta, hän voi yleensä silti ostaa lääkkeen peruskorvattuna. Tällöin lääkkeestä maksetaan itse kuitenkin suurempi osuus. Tarkasteltuja erityiskorvausoikeuksia on vuosittain alkanut miehillä enemmän kuin naisilla - diabetekseen liittyviä erityiskorvausoikeuksia on kuitenkin alkanut naisilla lähes yhtä paljon kuin miehillä. Verenpainetautiin ja sepelvaltimotautiin liittyvissä alkaneissa oikeuksissa ei näy vuosina 2020-2021 huomattavaa muutosta aiempaan kehityskulkuun kummankaan sukupuolen kohdalla. Diabetekseen liittyvässä erityiskorvausoikeudessa kuitenkin vaikuttaa siltä, että vaikka alkaneiden oikeuksien trendi ei ennen koronakriisiä ollut aivan tasaisin, vuonna 2020 kuitenkin alkoi jonkin verran vähemmän erityiskorvausoikeuksia, kuin mitä aiempien vuosien perusteella olisi voinut odottaa. Vuonna 2021 alkaneiden oikeuksien määrä palasi aiemmalle tasolle. Sama kehitys on nähtävissä sekä naisilla että miehillä. (Kuviot 43–44.)

Kuvio 43. Eräiden pitkäaikaissairauksien lääkehoitoihin liittyvien erityiskorvausoikeuksien alkaminen naisilla 2017-2021

Lähde: Kela 2022.

Kuvio 44. Eräiden pitkäaikaissairauksien lääkehoitoihin liittyvien erityiskorvausoikeuksien alkaminen miehillä 2017-2021

Lähde: Kela 2022.

Suun terveydenhuoltoon arveltiin koronapandemian alkuvaiheessa liittyvän erityisen tartuntariskin, ja maaliskuussa 2020 koronapotilaille, hengitystieoireisille, virukselle altistuneille ja vakavan taudin riskiryhmiin kuuluville suositeltiin antamaan vain kiireellistä hoitoa (Harjunmaa ym. 2020). Suun terveydenhuollon käyntejä olikin vuonna 2020 edellisvuotta vähemmän (Harjunmaa ym. 2022).

Yksityiset hammaslääkärit tuottavat merkittävän osan erityisesti keski-ikäisten suun terveydenhuollon palveluista (Nurminen ym. 2021). Keväällä 2020 Kelan korvaamia yksityishammaslääkäripalveluita käyttäneiden naisten ja miesten lukumäärät jäivät edellisen vuoden vastaavaa ajankohtaa pienemmäksi, mikä todennäköisesti johtui kiireettömään hoitoon liittyvien käyntien perumisesta tai siirtämisestä myöhempään ajankohtaan. Yksityishammaslääkäriillä käyneiden naisten ja miesten lukumäärät kuitenkin palasivat vuoden 2020 loppupuolella edellisen vuoden vastaavan ajankohdan tasolle. Kaiken kaikkiaan koronapandemian ensimmäisenä vuonna Kelan korvaamia yksityishammaslääkäripalveluita käytti kuitenkin aiempaa harvempi. (Rättö 2021.)

Tarpeeseensa nähden riittämättömästi terveystalvveluita saaneiden osuuden kasvu näyttää keskittyneen pahimmille koronapandemia-alueille. Esimerkiksi Uudellamaalla riittämättömästi lääkäripalveluita saaneiden osuus oli 22 prosenttia vuonna 2020, kun vuonna 2018 vastaava osuus oli 16 prosenttia. (Parikka ym. 202b.)

THL:n koronapandemian sosiaalisten vaikutusten ajankohtaisseurannan mukaan perusterveydenhuollon avovastaanottokäyntien saatavuudessa vuodenvaihteessa 2021–2022 esiintyneet ongelmat ovat osittain korjaantuneet keväällä 2022, mutta tilanne ei kuitenkaan vielä vastaa kevään 2021 ja kesän tilannetta. Erityisesti rekrytointiongelmat sekä ylityökiellot ja henkilöstösiirrot ovat hankaloittaneet palveluiden järjestämistä. (Reissell ym. 2022a.) Perusterveydenhuollon vuodeosastojen kohdalla palvelujen saatavuus on tasaisesti heikentynyt kesän 2021 alusta lähtien ja vuodenvaihteessa tilanne on edelleen huonontunut (Reissell ym. 2022b). Opiskeluterveydenhuollon palvelujen saatavuuden vuodenvaihteen ongelmat ovat nyt korjaantuneet palvelujärjestäjien arvioissa niin, ettei vaikeita ongelmia ole enää ollut (Reissell ym. 2022c). Suun terveydenhuollon hoitovelkaa on kertynyt merkittävästi koronapandemian aikana ja tiedetään, että pulaa on kaikista alan ammattilaisista koko maassa (Reissell ym. 2022d).

Monien muiden palveluiden tapaan mielenterveystyön perusterveydenhuollon palveluiden saatavuudessa oli huolestuttavia tai vaikeutuneita tilanteita vuodenvaihteessa 2021-2022. Tilanne on kuitenkin korjaantunut lähes entiselle tasolle, ja palvelunjärjestäjien raportoima henkilöstön riittävyys on parantunut viimeisten viikkojen aikana. Erityisesti erikoissairaanhoidon kohdalla entisestään ongelmallinen hoidon saatavuus on jonkin verran hankaloitunut kaikissa ikäryhmissä vuodenvaihteessa. Psykiatristen palveluiden saatavuuden ja polikliinisen sekä vuodeosastohoidon henkilöresurssien ongelmat ovat

lisääntyneet. Palvelunjärjestäjien kommenttien perusteella ongelmallinen tilanne perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon mielenterveyspalveluiden saatavuudessa ei välttämättä johdu suoranaisesti koronapandemiasta. (Reissell ym. 2022e.)

7.2.2 Sosiaalipalvelut

Vahvimmat palveluvajeista ja ongelmista kertovat signaalit liittyivät sosiaalipalveluissa ikääntyneiden palveluihin, mielenterveyspalveluihin ja lasten ja nuorten palveluihin. Jo ennen koronapandemiaa ilmenneet vaikeudet sosiaalipalveluissa ovat jatkuneet, ja niitä on koko ajan vaikeampi korjata. Pitkään kytenneet palveluvajeet aiheuttavat todennäköisesti myös enemmän palveluvelkaa kuin haasteet, jotka ovat ilmenneet vasta koronapandemian aikana. (Kivipelto ym. 2022.) Tällaisia ovat olleet erityisesti ikääntyneiden ja mielenterveyskuntoutujien palvelut.

Eryteisesti ikääntyneiden kotipalveluissa henkilöstön riittävydessä on lähes koko mittaushistorian ajan ollut huolestuttavia ja vaikeutuneita tilanteita, jotka jatkoivat koronan aikana kasvuaan (Reissell ym. 2022f). Lasten ja nuorten palveluissa haasteet liittyvät koronapandemian aikana piiloon jääneisiin palvelutarpeisiin, joiden olemassaolo näkyy muiden muassa lastensuojeluilmoitusten kasvuna ja lähisuhdeväkivallan lisääntymisenä. Koronapandemia on joiltain osin pahentanut parisuhdeväkivaltaa sekä vaikeuttanut avun hakemista ja saamista, mikä on lisännyt palveluvajetta (ks. luku 6). Lapsista ja nuorista aikaisempaa useampi on kokenut koronapandemian aikana fyysistä ja henkistä väkivaltaa vanhempien tai muiden huolta pitävien aikuisten taholta. Tytöt ovat kertoneet aiempaa useammin myös seksuaalisesta häirinnästä. (Hietamäki ym. 2022, ks. myös luku 6.) Voidaankin todeta, että huomio tulee kiinnittää sekä niihin palveluvajeisiin, jotka ovat alkaneet jo ennen koronapandemiaa että niihin, jotka ovat ilmenneet vasta pandemian aikana.

Aikuissosiaalityössä patoutuneita palvelutarpeita ei tunnisteta samalla tavoin, kuin muissa sosiaalipalveluissa. Syyksi haastatellut aikuissosiaalityön asiakkaat ovat tuoneet sen, että koronapandemia ei asettanut heitä muita heikompaan asemaan, ja että aikuissosiaalityön asiakkaat olivat jo tottuneita elämään niukkuudessa ja epävarmuudessa (Iivonen & Kivipelto 2022). Aikuissosiaalityön asiakkaat saivat koronapandemian aikaan myös perustoimeentulotukeen niin sanottua koronalisää, joka subventoi jonkin verran ylimääräisiä menoja. Vuonna 2022 työttömyysturvan ja perustoimeentulotuen saajien määrät ovat laskeneet kevään 2020 huippulukemista (Kivipelto ym. 2022). Asiakkaiden yhteydenotot lisääntyivät pandemian aikana erityisesti niillä alueilla, joissa oli eniten tartuntoja (Kivipelto ym. 2020; Knop ym. 2021). Sosiaalipalveluissa on myös alueellisia eroja esimerkiksi siinä, miten lähellä tarvittava palvelu on henkilön asuinpaikkaa. Sosiaalityössä on havaittu pitkällä aikavälillä myös sukupuolittuneita käytäntöjä, eli miesten ja naisten kohdalla tarjotaan hieman erilaisia ratkaisuja, vaikka perusongelma olisi sama. Miesten ja naisten välillä on myös eroja siinä, millaiset ja miten hyvin sosiaalityön tavoitteet saavutetaan. (Kivipelto ym. 2013; Kivipelto 2020.)

Yhteenvetona voidaan todeta, että luottamus sosiaalipalvelujen toimivuuteen on terveyspalveluja matalampi (Parikka ym. 2021b) ja palvelujen saatavuudessa on sekä alueellisia (Eronen ym. 2020, 2021; Kivipelto ym. 2020) että sukupuoleen liittyviä eroja (Kivipelto ym. 2013, 2020; Knop ym. 2021) ja että naiset suhtautuivat miehiä kriittisemmin sosiaalipalvelujen toimivuuteen (Parikka ym. 2021b).

7.3 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä luvussa tarkasteltiin, miten koronakriisi on vaikuttanut miesten ja naisten terveyteen ja hyvinvointiin välittömästi ja välillisesti, mitkä nais- ja miesryhmät ovat olleet erityisen haavoittuvassa asemassa koronakriisin aikana, mitä tiedetään koronakriisin vaikutuksista koululaisten ja opiskelijoiden koulunkäyntiin, oppimisen edellytyksiin, hyvinvointiin ja terveyteen eri sukupuolilla ja miten palvelujen käyttö ja riittävyys on näkynyt havaittujen asiakasryhmien kohdalla. Tarkastelemme seuraavaksi tutkimustehtäviin liittyviä johtopäätöksiä.

Terveys ja hyvinvointi

Yksinäisyys kohdistui selkeästi alle 29-vuotiaisiin naisiin ja yli 70-vuotiaisiin miehiin. Tulosten perusteella yksinäisyyden kokemus oli yhteydessä psyykkiseen oireiluun, vakavaan toimintarajoitteeseen ja yksin asumiseen sekä naisilla että miehillä. Yhteys säilyi, vaikka sosioekonomista asemaa kuvaavat tekijät huomioitiin. Naisilla myös pitkäaikaissairastavuus oli yhteydessä yksinäisyyden kokemukseen. Onkin syytä kiinnittää huomiota näiden ryhmien mielenterveyden tukemiseen ja mielenterveyttä hankaloittavien tekijöiden vähentämiseen.

Suuntaa siitä, mihin toimia kannattaa panostaa saa tiedoista, joiden mukaan yksinäisyys, psyykkinen oireilu ja terveystulokset kietoutuvat monin tavoin toisiinsa. Mielenterveyden ongelmat voivat lisätä eristyneisyyttä ja yksinäisyyttä, ja monet sairaudet ja toimintarajoitteet voivat estää tai vaikeuttaa sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä (esim. Hawkley & Cacioppo 2010). Jos yksinäisyyden taustalla on mielenterveyshäiriö, niin oikea-aikaisten mielenterveyspalveluiden merkitys korostuu. Jos taas psyykkisen oireilun juurisyyt liittyvät yksinäisyyteen, tulisi panostaa yksinäisyyttä korjaaviin toimiin. Toimintarajoitteisilla ja vammaisilla henkilöillä yksinäisyys, ahdistuneisuus sekä avun hakemisen ja saamisen vaikeudet ovat kuormittaneet monien haavoittuviin väestöryhmiin kuuluvien elämää (Väre ym. 2022) ja korjaavia toimenpiteitä tulisi suunnata erityisesti heille. Palveluilla on myös merkittävä rooli yksinäisyyden kokemisessa. Pandemia-aikana palveluita siirrettiin paljon verkkoon ja etäyhteydellä toimiviksi. Osa ihmisistä jäi siten jopa palvelujen ulottumattomiin, kun henkilökohtaisia kontakteja vältettiin. Palvelujen verkkoon viemisessä onkin tehtävä huolelliset riskianalyysit, ennen kuin keskeisiä sosiaali- ja terveydenhuollon toimintoja muutetaan verkossa tapahtuvaksi asioinniksi.

Miehet ovat sairastaneet koronaviruksen aiheuttamaa vakavaa tautimuotoa naisia enemmän. Tätä voivat selittää sekä käyttäytymiseen että biologiaan liittyvät tekijät, kuten naisten miehiä tehokkaampi immuunivaste (Gebhard ym. 2020; Zeng ym. 2020), miesten naisia keskimääräisesti heikompi terveysturvallisuussuositusten noudattaminen (de la Vega ym. 2020) ja osan vakavan koronaviruksen riskitekijöiden suurempi esiintyvyys miehillä kuin naisilla (Gebhard ym. 2020; Noor & Islam 2020; Griffith ym. 2020). Miehillä esiintyy Suomessa naisia enemmän diabetesta (Lindström ym. 2018, 67), korkeaa verenpainetta (Laatikainen ym. 2018, 54–55), sydän- ja verisuonitauteja (Vartiainen ym. 2018, 63–64) sekä astmaa ja keuhkohtaumatautia (Jousilahti ym. 2018, 72). Lisäksi päivittäinen tupakointi, alkoholin liikakäyttö ja ylipainoisuus ovat miehillä keskimäärin naisia yleisempää (Parikka ym. 2021b). Siten erityisesti miesten terveyskäyttäytymiseen ja terveysriskeihin vaikuttaminen on tärkeää myös jatkossa.

Maahan muuttaneiden henkilöiden, sekä miesten että naisten, terveys ja hyvinvointi oli koronapandemian aikana tai sen takia koko väestöä heikompaa usealla eri terveyden ja hyvinvoinnin osa-alueella. Kuitenkin tässä ryhmässä, kuten monissa muissakin ryhmissä, koronapandemian vaikutuksista näyttävät kärsineen erityisesti maahan muuttaneet naiset, sillä he olivat yksinäisempiä ja heidän työkykynsä oli miehiä heikompi. Onkin tärkeää huomioida maahan muuttaneet koronapandemian jälkihoidossa siitä erityisesti kärsineenä ryhmänä ja panostaa heidän terveytensä ja hyvinvointinsa tukemiseen.

Nuorten ja opiskelijoiden hyvinvointi

Koronapandemian ja siihen liittyvien rajoitustoimien vaikutukset ovat kohdentuneet erityisen voimakkaasti lapsiin ja nuoriin. Etäopiskelu sekä sosiaalisten kontaktien ja muun muassa harrastustoiminnan rajoittaminen ovat vaikuttaneet kielteisesti nuorten ja nuorten aikuisten hyvinvointiin. Sekä perusasteen, toisen asteen, että korkea-asteen opiskelijoilla psyykkinen kuormittuneisuus ja mielialaoireilu ovat lisääntyneet. Lisäksi eriateinen syömishäiriöoireilu on yleistynyt koronapandemian aikana. Koronapandemian ja siihen liittyvien rajoitustoimien aiheuttamista koetuista muutoksista arkielämään voimakkaimmiksi koetaan sosiaalisiin suhteisiin liittyvät muutokset. Myös yksinäisyyden kokemus on lisääntynyt. Sukupuolierojen näkökulmasta näyttää siltä, että koronapandemian kielteiset vaikutukset ovat olleet voimakkaampia tytöillä ja naisilla kuin pojilla ja miehillä. On myös mahdollista, että miehet ovat reagoineet koronapandemiaan tavoilla, joita ei ole kyselytutkimuksilla tavoitettu. Tähän viittaa esimerkiksi päihteiden käytön yleistyminen, joka on tyypillisempää korkeakoulussa opiskelevilla miehillä kuin naisilla.

Perusasteen ja toisen asteen opiskelijoilla ahdistuneisuus on yleistynyt erityisesti tytöillä. Myös koronapandemian aiheuttamien muutosten kokeminen näyttää olevan tytöillä yleisempää. Erityisesti tämä näkyy sosiaalisten suhteiden osalta, ja sukupuolten väliset erot ovat kaikissa kouluryhmissä selvät: tytöistä suurempi osuus kuin pojista arvioi koronapandemian vaikuttaneen sosiaalisiin suhteisiin tavalla tai toisella. Korkeakouluopiskelijoista naisopiskelijat raportoivat miehiä useammin pandemian koetelleen arkielämää, hyvinvointia tai opintoja: näin oli työmäärän, yksinäisyyden ja univaikeuksien lisääntymisen suhteen. Myös toiveikkuus tulevaisuuden suhteen oli vähentynyt. Toimenpiteitä kehitettäessä on syytä ottaa huomioon tämä sukupuolen mukainen vaihtelu. Palvelujärjestelmältä tämä edellyttää erityistä herkkyyttä, sillä vaikutukset koskevat luonnollisesti vain osaa naisopiskelijoista. Risteävät (intersektionaaliset) tarkastelut opiskelijoiden hyvinvoinnista osoittavat, että esimerkiksi äidinkieli ja toimeentuloon liittyvä huono-osaisuus jäsentävät pandemian aiheuttamia muutoksia sukupuolen ohella huomattavasti. Opiskelijoiden heikentyneen taloudellisen tilanteen taustalla on ollut ainakin pandemian takia vaikeutunut työllisyystilanne. Opintojen ohella tehtävä työ ja kesätyö ovat monelle korkeakouluopiskelijalle tärkeitä tulonlähteitä. Toimeentuloa on heikentänyt lisätulojen vähentyminen tai niiden menettäminen, kun koronapandemian aikana töitä on ollut vähemmän tai ne ovat peruuntuneet tai päättyneet.

Vaikka huomio tässä yhteydessä kiinnittyy sukupuolen mukaisiin hyvinvointieroihin, on muistettava, että suurimmassa osassa tarkastelluista ilmiöistä, sukupuolen mukaiset erot olivat vähäisiä.

Palvelut

Sosiaali- ja terveyspalvelujen toimivuus on vaihdellut koronapandemian aikana suuresti, mutta palvelujen sukupuolivaikutuksia on vielä vaikea arvioida. Palveluihin tarvitaan selkeämpiä seurantaindikaattoreita ja mittareita, joiden avulla eri sukupuolten saamaa tukea, apua ja palvelujen vaikuttavuutta voidaan seurata ja arvioida luotettavasti.

Koronapandemian aikana palveluiden piiriin pääsyyn ovat voineet vaikuttaa monet tekijät, kuten voimassa olevat rajoitustoimet tai pandemian hoito. Toisaalta myös koronapandemiaan liittyvä keskustelu on voinut vaikuttaa palveluihin hakeutumiseen. Viiveet kiireettömänkin hoidon aloittamisessa voivat johtaa hoidon tarpeen kasvuun myöhemmin. Toisaalta koronapandemian ja sen rajoitustoimien väestön terveyden ja hyvinvoinnin epäedullisten vaikutusten korjaamiseksi on jo tehty paljon kansallisia ja alueellisia toimenpiteitä, joiden vaikutukset ovat näkyvissä vasta pidemmällä aikavälillä. Koronapandemian pidemmän aikavälin vaikutuksia terveydelle ja hyvinvoinnille on siis tarpeen tarkastella ja seurata myös jatkossa niin naisilla kuin miehilläkin.

8 Koronakriisiin vastaava päätöksenteko ja talouspolitiikka

Anna Elomäki, Paula Koskinen Sandberg, Tapio Räsänen, Miska Simanainen & Raisa Jurva

- Sukupuolinäkökulmat eivät juuri näkyneet koronakriisiin liittyvässä päätöksenteossa: vain 12,5 prosenttia kriisiin liittyvistä lakiesityksistä ja alle prosentti hallituksen muista päätöksistä sisälsi sukupuolivaikutusten arviointia.
- Koronajälleenrakennuksen yhteydessä tehtiin vain vähän sukupuolten tasa-arvon edistämiseen tähtäviä toimia, eivätkä investoinnit tasa-arvolle tärkeän hoivainfrastruktuurin parantamiseen olleet kriisiin vastaavan talouspolitiikan keskiössä.
- Ensimmäisenä koronavuonna 2020 jaetut yritystuet kohdistuivat merkittävästi enemmän miesenemmistöisille ja tasatoimialoille kuin naisenenemmistöisille toimialoille.
- Suomen sosiaaliturvajärjestelmä vaimensi tehokkaasti koronakriisistä aiheutuneen työttömyyden vaikutuksia tuloköyhyyteen kaikilla sukupuolilla.
- Lähtötilanteessa korkeampituloiset miehet menettivät koronakriisissä tuloja keskimäärin enemmän kuin naiset.
- Merkittävimmät sosiaaliturvan tilapäiset muutokset olivat yrittäjien työmarkkinatuki ja toimeentulotuen epidemiakorvaus. Tilapäisten sosiaaliturvan muutosten vaikutuksissa käytettävissä oleviin tuloihin ei ollut keskimäärin juuri eroa miesten ja naisten välillä.

Sukupuolten tasa-arvo sivuutetaan usein kriisien hoidossa (Kantola & Lombardo 2017). Näin on ollut myös koronakriisin tapauksessa. Vaikka kriisin vaikutukset ovat olleet sukupuolittuneet, suuri osa eri maiden yrityksiä ja ihmisiä tukevista toimita sekä talouspoliittisesta elvytyksestä on suunniteltu ilman sukupuolinäkökulmaa (esim. FP Analytics 2021; UNDP 2021; Klatzer & Rinaldi 2020; Wiesner 2021). Myös jälleenrakennustoimien painotus on tasa-arvokysymys. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen ja heikoimmassa asemassa olevien tukeminen on nähty keinona lieventää koronakriisin sukupuolittuneita vaikutuksia ja parantaa talouden ja yhteiskunnan toimintaa pitkällä aikavälillä (Solomon ym. 2020; Valtioneuvosto 2020a, 52). Investoinnit hoivaan ja muuhun sosiaaliseen infrastruktuuriin on

nähty toisena keskeisenä tasa-arvoa edistävän jälleenrakennuksen elementtinä, koska toimivat julkiset hoivapalvelut ovat monesta näkökulmasta tärkeitä sukupuolten tasa-arvolle (UN Women 2021; De Henau & Himmelweit 2021; Valtioneuvosto 2020b).

Lisäksi koronakriisiin vastaava talouspolitiikka, kuten muukin talouspolitiikka, vaikuttaa eri sukupuoliin ja ihmisryhmiin eri tavoin. Esimerkiksi EU-tasolla ja Saksassa koronaelvytyksen on todettu kohdentuneen miesvaltaisille aloille (Klatzer & Rinaldi 2020; Wiesner 2021). Myös yksilöiden tukemiseksi tehdyillä sosiaaliturvan muutoksilla on sukupuolivaikutuksia. Koronaan liittyvät sosiaaliturvan muutokset ovat joissain maissa perustuneet sukupuolituneille oletuksille ja jättäneet naiset miehiä haavoittuvampaan asemaan (Cook & Grims-haw 2021). Yleensäkin sosiaaliturvan muutokset kohdistuvat eri mies- ja naisryhmiin eri tavoin (Elomäki & Ylöstalo 2018).

Suomessa hallitus ja eduskunta ovat tehneet satoja koronakriisiin liittyviä päätöksiä, ja pandemian hoitoon, yritysten ja ihmisten tukemiseen sekä talouspoliittiseen elvytykseen on suunnattu miljardeja euroja. Koronatoimiin käytetyistä rahoista yritystukien osuus oli selvästi suurin (Yritystukien tutkimusjaosto 2020). Aiemmat yritysten koronatukiin liittyvät selvitykset eivät ole tarkastelleet tukien kohdentumista sukupuolinäkökulmasta (Ilmakunnas ym. 2021; Kuttilainen ym. 2021; Yritystukien tutkimusjaosto 2020). Vuonna 2020 tehtiin myös useita tilapäisiä muutoksia sosiaaliturvaan. Olemassa oleva sosiaaliturva ja tilapäiset muutokset vaimensivat köyhyysasteen nousua koronakriisin alkuvaiheessa (Kyyrä ym. 2021; Räsänen ym. 2021; Mesiäislehto ym. 2022), mutta muutosten sukupuolenmukaista kohdentumista ei toistaiseksi ole arvioitu.

Tässä luvussa tarkastellaan koronakriisiin liittyvää päätöksentekoa ja talouspolitiikkaa sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta: yhtäältä tasa-arvonäkökulmien ja -tavoitteiden roolia kriisin vastaamisessa, toisaalta yrityksiä ja yksilöitä tukevien toimien sukupuolivaikutuksia. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastellaan tasa-arvonäkökulmien näkyvyyttä koronakriisiin liittyvässä päätöksenteossa. Toisessa analysoidaan tasa-arvon edistämiseen kohdennettujen toimien ja hoivainvestointien roolia kriisiin vastaavan talouspolitiikan kokonaisuudessa. Kolmannessa tutkitaan vuonna 2020 jaettujen yritysten koronatukien kohdentumista nais- ja miesvaltaisille aloille. Neljännessä alaluvussa selvitetään koronakriisin hoitoon liittyvien, vuonna 2020 tehtyjen etuusmuutoksien tulonjakovaikutukset, muutosten kohdentuminen sekä muutosten vaikutus tuloeroihin eri ikäisillä naisilla ja miehillä.

8.1 Tasa-arvonäkökulmat päätöksenteossa

Tässä alaluvussa analysoidaan tasa-arvonäkökulmien näkyvyyttä koronakriisiin liittyvässä päätöksenteossa. Tarkastelu perustuu koronakriisiin liittyviin hallituksen esityksiin, talous-arvioasiakirjoihin sekä valtioneuvoston asetuksiin ja päätöksiin vuosilta 2020–2021 ja eduskunta-asiakirjoihin (ks. liite 1, luvun 8 aineistot). Sekä hallitus että eduskunta sivuuttivat tasa-arvonäkökulmat, huolimatta vahvasta poliittisesta sitoutumisesta sukupuolten tasa-arvoon hallitusohjelmassa.

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisella eli sukupuolinäkökulman sisällyttämisellä kaikkeen päätöksentekoon on Suomessa pitkät perinteet, ja hallitukset ovat tasa-arvo-ohjelmassaan sitoutuneet arvioimaan lakiesitysten, talousarvioiden ja hankkeiden sukupuolivaikutuksia (Elomäki 2014). Toimeenpano on ollut puutteellista ja vaihtelevaa: 2010-luvulla sukupuolivaikutusten arviointia sisältäneiden lakiesitysten osuus vaihteli 11 prosentista 21 prosenttiin (Elomäki & Ylöstalo 2018). Myös Sanna Marinin hallitus on tasa-arvo-ohjelmassaan sitoutunut sisällyttämään sukupuolinäkökulman kaikkeen päätöksentekoon, mukaan lukien lakiesityksiin ja talousarvioihin (STM 2020).

Tästä huolimatta sukupuolinäkökulmat olivat heikosti esillä hallituksen koronakriisiin liittyvässä päätöksenteossa. Hallitus teki vuosina 2020–2021 yhteensä 125 koronakriisiin liittyvää lakiesitystä. Kolme merkittävintä toimenpidekategoriaa olivat sosiaaliturvan muutokset, yritysten tukeminen ja rajoitustoimet. 15 lakiesitystä (12,5 %) huomioi sukupuolinäkökulmia. Vuonna 2020 vain 6,7 prosenttia kriisiin liittyvistä lakiesityksistä sisälsi sukupuolinäkökulmia, mutta vuonna 2021 jo 20 prosenttia.

Taulukosta 2 nähdään, että sukupuolinäkökulmat olivat useimmin mukana sosiaaliturvaan liittyvissä lakiesityksissä (28,6 % esityksistä). Yksikään yritystukiin liittyvä lakiesitys ei pohjinnut tasa-arvoa. Sukupuolinäkökulma nähtiin siten relevanttina ihmisiä tuettaessa, mutta yritysten tukemista pidettiin sukupuolineutraalina. Sukupuolivaikutusten arvioinnit olivat heikkolaatuisia ja pinnallisia. Keskeinen ongelma oli, ettei työmarkkinoiden segregatiota ja kriisin eriäviä vaikutuksia mies- ja naisvaltaisille aloille havaittu. Vain kaksi lakiesitystä tunnisti kriisin sukupuolittuneet työllisyysvaikutukset. Kriisin muita sukupuolivaikutuksia ei tunnistettu.

Rajoitustoimien sukupuolivaikutuksia arvioitiin harvoin. Ravintoloiden täyssulkua ehdottaneet lakiesitykset eivät viitanneet alan naisvaltaisuuteen. Sukupuolivaikutuksia ei pohdittu myöskään muiden asiakastilojen sulkuihin tai muihin rajoituksiin (esim. etäopetus) liittyvissä esityksissä. Rajoitusten ihmisvaikutuksia käsiteltiin lähinnä kansanterveyden, ei työn ja toimeentulon tai hoivavelvollisuuksien näkökulmasta. Liikkumisen rajoittamista käsittelevä poisvedetty esitys tunnisti rajoitusten ongelmallisuuden lähisuhdeväkivallan uhreille, mutta ei nähnyt vaikutuksia sukupuolittuneina.

Taulukko 2. Sukupuolivaikutusten arviointi hallituksen koronaan liittyvissä lakiesityksissä 2020–2021

	Lakiesitysten määrä	Sukupuolinäkökulmia huomioitu, määrä	Sukupuolinäkökulmia huomioitu, %
Sosiaaliturva	28	8	28,6%
Yritysten tukeminen	24	0	0%
Rajoitustoimet	23	4	17,4%
Pandemian hoito	14	0	0%
Kuntien tukeminen	7	0	0%
Kuluttajat/velalliset	6	0	0%
Muu	24	3	12,5%
Yhteensä	125	15	12%

Yksikään vuosien 2020 ja 2021 lisätalousarvioesityksistä ei huomionnut niihin sisältyvien koronatoimien sukupuolivaikutuksia. Tämä osoittaa, etteivät olemassa olevat käytännöt sukupuolinäkökulmien sisällyttämiseksi talousarvioprosessiin toimi kriisiajan päätöksenteossa. Nykyiset käytännöt keskittyvät ministeriöiden vuotuisten talousarvioehdotusten valmisteluun. Koronakriisin hoidossa hyödynnettiin lisätalousarvioita, joiden laadintaan ei liity vastaavia velvoitteita.

Vuosina 2020–2021 hallitus teki 267 muuta koronakriisin hoitoon liittyvää päätöstä, jotka liittyivät muun muassa koronastrategiaan ja sen päivittämiseen, poikkeusoloihin, rajoitukseen, rokotuksiin, sekä koronatukien ja -avustusten maksamiseen. Vain kahden päätöksen (0,7 % päätöksistä) taustamateriaalit huomioivat sukupuolinäkökulmia, huolimatta siitä, että esimerkiksi ravintolarajoitukseen, terveydenhoitohenkilökunnan työvelvollisuuteen ja varhaiskasvatukseen ja koulujen rajoitukseen liittyvillä päätöksillä voi arvioida olleen selviä sukupuoli- ja tasa-arvoaikutuksia.

Eduskunta voi kiinnittää huomiota puutteellisiin sukupuolivaikutusten arviointeihin ja tuottaa tietoa vaikutuksista kuulemalla tasa-arvo-asiantuntijoita. Koronakriisissä eduskunta ei tätä tehnyt. Tarkasteltujen rajoitustoimiin, sosiaaliturvan muutoksiin ja yritystuksiin liittyvien vuosien 2020–2021 lakiesitysten tapauksessa (n=49) yksikään valiokunnan mietintö ei nostanut tasa-arvoaikutuksia esiin. Tasa-arvoasioista vastaava työelämä- ja tasa-arvovaliokunta pohti sukupuolivaikutuksia vain yhdessä mietinnössä toiselle valiokunnalle (ravintola-alan tukeen liittyvä HE 67/2020). Salissa sukupuolinäkökulma nousi esiin vain neljän lakiesityksen kohdalla, kun yksittäiset vasemmistoliiton, SDP:n, keskustan ja RKP:n kansanedustajat toivat teeman esiin.

8.2 Tasa-arvotoimet ja hoivainvestoinnit osana koronaan vastaavaa talouspolitiikkaa

Tässä alaluvussa tarkastellaan tasa-arvon edistämiseen tähtäävien toimien ja hoivainvestointien roolia koronakriisiin vastaavan talouspolitiikan kokonaisuudessa. Tasa-arvon edistämiseen tähtäävät toimet ja hoivainvestoinnit on nähty tärkeinä tasa-arvotietoisien jälleerakennuksen elementteinä. Molempia tarvitaan koronakriisiin sukupuolittuneiden ja eriarvoistavien vaikutusten lieventämiseen. Lisäksi molemmilla on talouden kestävyyttä pitkällä tähtäimellä parantavia vaikutuksia. Esimerkiksi hoiva-investointien on nähty luovan enemmän työpaikkoja kuin perinteisten infrastruktuuri-investointien, ja niiden taloudelliset kerrannaisvaikutukset ovat suuremmat (De Henau & Himmelweit 2021). Lisäksi uudet työpaikat jakautuvat tasaisemmin sukupuolten kesken, ja hoivapalveluiden vahvistuminen edistää naisten osallistumista työmarkkinoille. Hoivainvestoinnit edistävät hyvinvointia ja ovat ympäristön näkökulmasta kestäviä.

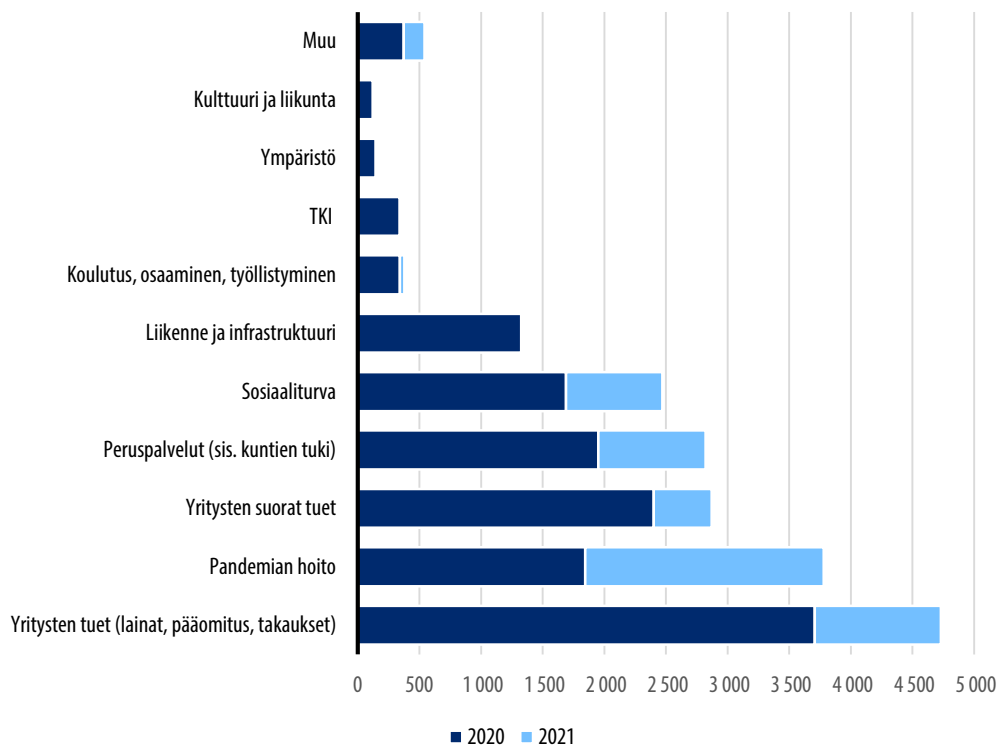
Tasa-arvoon ja hoivaan panostaminen voidaan nähdä osana laajempaa talouden paradigman muutosta kohti hyvinvointitaloudeksi tai hoivaavaksi taloudeksi kutsuttua mallia (esim. Ahokas 2021; WBG 2020). Talouspoliittisessa päätöksenteossa julkinen hoiva nähdään usein kulueränä, naistapaista hoivatyötä aliarvostetaan ja taloutta kannatteleva palkaton hoiva katoaa näkyvistä (Cavaghan & Elomäki 2021). Koronakriisi on tuonut esiin palkatta ja palkkaa vastaan tehtävän hoivatyön sekä julkisten hoivapalvelujen merkityksen taloudelle ja tarjoaa mahdollisuuden nostaa hoiva talouden keskiöön (Daly 2022; Heintz ym. 2021).

Tarkastelu perustuu vuoden 2020 lisätalousarvioihin sekä vuoden 2021 talousarvioon ja lisätalousarvioihin sisältyneisiin päätösperäisiin koronamäärärahoihin, tulevien vuosien valtuuksiin ja veromuutoksiin (ks. liite 1, luvun 8 aineistot). Talousarviopäätökset eivät sisällä kaikkia koronaan liittyviä menoja, mutta ne tarjoavat kuvan koronakriisiin vastaavan talouspolitiikan painopisteistä. Vuoden 2020 lisätalousarvioissa ja vuoden 2021 talousarviossa ja lisätalousarvioissa päätettyjen koronamäärärahojen, valtuuksien ja veromuutosten kokonaissumma oli noin 19,5 miljardia euroa⁶. Summa sisältää pandemian akuut-

⁶ Summa on suuntaa antava, ja se kattaa vuosien 2020-2021 määrärahat, tulevien vuosien valtuudet ja julkiseen talouteen vaikuttavat veromuutokset. Koronaan liittyviä toimenpiteitä on tehty myös talousarviopäätösten ulkopuolella (esim. yritysten suhteen Finnveran valtuuksien nosto 7,8 miljardia euron verran ja työnantajien työeläkemaksun väliaikainen alennus, joka pienensi yritysten maksukertymää 1,02 miljardia euroa). Lisäksi on huomioitava, että talousarvioiden summat ovat valtuuksia, eivät toteutuneita menoja. Näistä seikoista johtuen summa voi erota muista koronamenojen suuruuteen liittyvistä arvioista (esim. yritystuista Ilmakunnas ym. 2021). Tarkoituksena ei ole tarjota kattavaa analyysia koronamenojen koronaisuudesta, vaan taustoittaa tasa-arvon edistämiseen kohdennettujen toimien ja hoivainvestointien analyysia.

tia hoitoa, yksilöiden ja yritysten tukemista ja elvytystoimia. Yritysten tukeminen – osin suurin tuin, osin lainojen, valtiontakauksien ja pääomituksen välityksellä – oli suurin kokonaisuus (ks. Kuvio 45). Seuraavina tulivat pandemian hoito ja peruspalvelut (ml. kuntien tukeminen). Sosiaaliturva oli neljäs merkittävä kokonaisuus, joka koostui väliaikaisista etuusmuutoksista, olemassa olevien etuuksien lisääntyneestä käytöstä ja valtion tuesta työttömyyskassoille.

Kuvio 45. Vuosien 2020 ja 2021 talousarvioissa ja lisätalousarvioissa päätetyt koronaan liittyvät määrärahat, valtuudet ja veromuutokset, miljoonaa euroa

Lähde: VM, Eduskunta.

8.2.1 Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen kohdennetut toimet

Suomessa tehtiin koronakriisin hoidon ja jälleenrakennuksen yhteydessä vain vähän sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen kohdennettuja toimia. Määrärahat olivat pieniä: yhteensä 511 miljoonaa euroa eli 2,6 prosenttia vuosien 2020–2021 talousarvioihin ja lisätalousarvioihin sisältyneiden koronatoimien kokonaisuudesta⁷. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen kohdennettujen toimien puute osoittaa, ettei näitä nähty keskeisenä osana koronajälleenrakennusta.

Vain kaksi koronamäärärahaa liittyi suoraan sukupuolten tasa-arvon edistämiseen. Ensimmäinen oli väliaikainen epidemiatuki korvaamaan ansionmenetystä henkilön joutuessa ottamaan palkatonta vapaata lapsen hoitamiseen, johon kohdennettiin 24 miljoonaa euroa. Etuus oli tasa-arvonäkökulmasta tärkeä, sillä se huomioi sulkutoimien lisäämän palkattoman hoivan tarpeen ja siitä yksilöille aiheutuvat kustannukset. Etuuden taso oli kuitenkin alhainen verrattuna vastaaviin toimiin muissa maissa, 28,94 euroa päivässä tai 723,50 euroa kuukaudessa. Esimerkiksi Saksassa lasta kotona hoitamaan joutuvalla vanhemmille maksettiin 90 prosenttia nettopalkasta (mutta enintään 112,88 euroa päivää). Toinen koronakriisin kontekstissa tehty suora panostus sukupuolten tasa-arvoon oli 26 000 euron määräraha Nollalinjan chat-palvelun kehittämiseen. Vaikka Suomessakin pandemia näyttää lisänneen lähisuhdeväkivaltaa ainakin joissain väestöryhmissä ja vaikeuttaneen tuen saantia (ks. luku 6), väkivallan uhrien tukemiseen ei tukitoimien yhteydessä kohdennettu muita lisäresursseja. Turvakotien määrärahoihin tehtiin vuoden 2021 talousarvion yhteydessä kahden miljoonan euron tasokorotus, jota kuitenkin ei kehystetty koronatoimeksi.

Kuusi vuosien 2020–2021 koronamäärärahoista kohdentui yhdenvertaisuuden edistämiseen. Näistä suurin oli yrittäjien työmarkkinatuki, johon osoitettiin yhteensä 360,6 miljoonaa euroa. Monet yksinyrittäjät ovat pienituloisia, ja yleensäkin sosiaaliturvan laajentaminen edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta (vrt. Cook & Grimshaw 2021). Heikoimmassa taloudellisessa asemassa olevat huomioitiin lähinnä vuoden 2020 väliaikaisen epidemian korvauksen (60 miljoonaa euroa) välityksellä: perustoimeentulotukea saaneille maksettiin neljän kuukauden ajalta ylimääräinen 75 euroa. Lisäksi osana kuntien tukemista osoitettiin 4,3 miljoonaa euroa heikossa taloudellisessa asemassa olevien maskeihin. Haavoittuvassa asemassa olevia huomioitiin myös lisäämällä syrjäytymisvaarassa olevien nuorten työllisyyspalveluita (59,9 miljoonaa euroa). Maahanmuuttajataustaiset ihmiset huomioitiin vain 1,5 miljoonan euron panostuksena heille kohdennettuihin työllisyyspalveluihin. Muita vähemmistöjä tuettiin lähinnä saamelaiskäräjille suunnatuilla koronakriisin aiheuttamien kustannusten kompensatioilla (yht. 390 000 euroa).

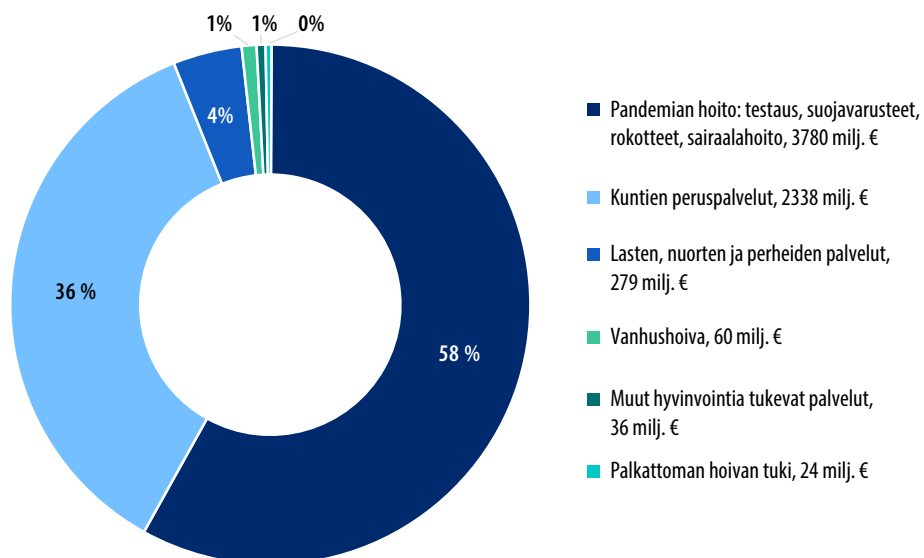
⁷ Tasa-arvon edistämiseen kohdennettuja toimia on rahoitettu myös talousarviopäätösten ulkopuolella, esimerkiksi tähän hankkeeseen kohdennettiin 250 000 euroa.

Suomen kriisiin liittyvät tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustoimet ovat kansainvälisesti verrattuna vaatimattomat. Esimerkiksi Kanada on nostanut sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden jälleenrakennuksen keskiöön (Government of Canada 2021). Vaikuttaa siltä, että Suomessa on ajateltu olemassa olevan politiikan riittävän myös kriisiaikana. Tarvetta kohdennetuille toimille kriisin vaikutuksiin vastaamiseksi tai tasa-arvotavoitteiden edistämiseksi osana jälleenrakennusta ei juuri ole nähty.

8.2.2 Investoinnit hoivaan

Hoivaan (määritelty tässä kattamaan sosiaali- ja terveyspalvelut, varhaiskasvatus ja peruskoulu, hyvinvoinnin tukeminen ja palkattoman hoivan tukeminen) suunnattiin kriisin aikana lisäresursseja. Kohdennetut hoivainvestoinnit jäivät kuitenkin pieneksi, eikä jälleenrakennus ole vastannut suomalaisen hoivainfrastruktuurin pidempiaikaisiin ongelmiin tai hoivatyön aliarvostukseen. Kun mukaan lasketaan kaikki hoivaan edes osittain liittyvät vuosien 2020–2021 talousarvioiden ja lisätalousarvioiden koronatoimet, hoivaan kohdentui 6,5 miljardia euroa eli noin kolmannes koronaan liittyvistä määrärahoista, valtuuksista ja veromuutoksista. Summa on laskennallinen: kaikkien määrärahojen tarkkaa kohdentumista on mahdoton arvioida.

Kuvio 46. Vuosien 2020 ja 2021 talousarvioissa ja lisätalousarvioissa päätettyjen hoivaan liittyvien koronatoimien jakautuminen, % hoivaan liittyvien toimien kokonaisuudesta

Lähde: VM, eduskunta.

Kuviosta 46 nähdään, että lähes 60 prosenttia hoivaa sivuavista määrärahoista liittyi epidemian hallintaan: testaukseen, rokotteisiin ja suojarusteisiin sekä kasvaneiden sairaalalukujen kattamiseen (3,8 miljardia euroa). Kuntatalouden ja sitä myötä kuntien peruspalveluiden (ml. sote-palvelut, perusopetus) tukeminen oli toiseksi suurin hoivaan liittyvä menoerä (2,3 miljardia euroa). Kohdennetut hoivainvestoinnit olivat huomattavasti pienempiä⁸. Hallitus osoitti 278,8 miljoonaa euroa erilaisiin lasten, nuorten ja perheiden palveluihin⁹, 60 miljoonaa euroa vanhushoivaan, 36 miljoonaa hyvinvointia edistäviin hankkeisiin ja palveluihin ja 24 miljoonaa euroa palkattoman hoivan tukemiseen. Osa määrärahoista maksettiin kuntien valtionosuuksien kautta (esim. vanhushoivaan kohdennettu määräraha), osa ministeriöiltä haettavina avustuksina, joiden pääasiallisina saajina olivat kunnat. Nämä hoivainvestoinnit ovat tärkeitä sukupuolten tasa-arvolle, koska hoiva ja sen julkinen tukeminen on keskeinen tasa-arvokysymys. Lisäksi osan määrärahoista voi arvioida kohdentuvan naisille: esimerkiksi enemmistö hoivaa tarvitsevista vanhuksista on naisia.

Tasa-arvo- ja hoivatutkimuksen näkökulmasta koronakriisin aikana tehdyt panostukset hoivaan ovat puutteellisia. Ensinnäkin jälleenrakennus- ja elvytystoimilla ei pyritty korjaamaan hoivainfrastruktuurin ongelmia ja niistä johtuvia hoivavajeita. Esimerkiksi julkisen vastuu vanhusten hoivasta on vähentynyt, ja Suomen hoivamalli on jo pitkään nojannut perheisiin enemmän kuin muiden pohjoismaiden mallit (Anttonen & Sointu 2006; Hoppa-*nia* ym. 2016). Sen sijaan keskityttiin kriisin akuuttiin hoitoon ja kuntien yleiseen tukemiseen ja paikattiin koronakriisin aiheuttamia ongelmia pienillä kertaluonteisilla investoinneilla. Toiseksi Suomessa, toisin kuin monissa muissa maissa (esim. Saksa, Ranska, Slovenia), ei osana koronatoimia korotettu hoitohenkilökunnan palkkoja. Hoivainvestoinneista puhuttaessa on tärkeää huomioida hoivatyötä tekevien näkökulma ja pohtia naisvaltaisen hoiva-alan työoloja. Kyse on hoivan ja hoivatyön arvon ja merkityksen tunnistamisesta sekä hoivainfrastruktuurin vahvistamisesta pitkällä aikavälillä.

Myös muualla Euroopassa hoivan näkyvyys julkisessa keskustelussa on kriisin myötä vahvistunut, mutta tämä ei ole johtanut resurssien kasvuun (Daly 2022). Kuten Suomessakin, koronakriisin kontekstissa on tehty lähinnä pieniä julkisen tai palkattoman hoivan tukemiseen liittyviä toimia (UNECE 2021).

8 Hoiva on isommassa roolissa EU:n elpymisrahaston kansallisessa elpymissuunnitelmassa, jossa investoidaan 400 miljoonaa euroa hoivavajeiden paikkaamiseen ja palvelujärjestelmän kehittämiseen (Valtioneuvosto 2021b). Elpymissuunnitelmaa ei ole sisällytetty tähän tarkasteluun.

9 Nuoria tuettiin myös koulutukseen ja työllisyyteen liittyvien toimien alla.

8.3 Yritysten koronatukien kohdistuminen toimialan sukupuolijakauman mukaan

Tässä alaluvussa analysoidaan koronapandemian alkuvaiheessa vuonna 2020 myönnettyjä yritystukia ja niiden kohdistumista tuettujen yritysten toimialan sukupuolijakauman mukaan. Tukien tarkoitus oli sekä tukea yrityksiä pandemian aiheuttamassa vaikeudessa toimintaympäristössä että korvata erilaisista rajoitustoimista yrityksille aiheutuneita kustannuksia. Normaalitylanteeseen verrattuna tukia myönnettiin huomattavasti enemmän ja niiden tavoite oli erilainen kuin yleensä. Ensimmäiset päätökset tuista tehtiin hyvin nopeassa aikataulussa ja niissä nojattiin olemassa olevaan lainsäädäntöön ja jo käytössä oleviin rahoitusinstrumentteihin. Myös päätöksenteon valmisteluprosesseja kevennettiin (Kutilainen ym. 2021).

Kuten aiemmin tässä luvussa on kuvattu, yritystukiin ohjattiin hyvin huomattavia summia rahaa, joten niiden analysointi tasa-arvonäkökulmasta on tärkeää. Tässä tutkimuksessa analyysimme kohteena on yhteensä 1,58 miljardin euron yritystuet. Kaikista koronatoimiin käytetyistä rahoista yritystukien osuus oli ylivoimaisesti suurin (Mesiäislehto ym. 2022; Yritystukien tutkimusjaosto 2020). Tästä huolimatta sukupuolivaikutuksia ei arvioitu ennen tukia koskevaa päätöksentekoa (ks. luku 8.1).

Yritystukia myönsi useampi toimija¹⁰. Tässä tarkastellaan Business Finlandin, Valtiokonttorin, ELY-keskusten sekä kuntien 2020 myöntämiä yritystukia, joita saivat hakea kaikkien toimialojen yritykset¹¹. Lisäksi KEHA-keskus myönsi ravitsemusalalle tukea hyvityksenä toiminnan rajoittamisesta¹². Myös varustamoille, medialle, kulttuurialan toimijoille, ja joukkoliikenteelle kohdistettiin suoria tukia. Näitä tietyille aloille kohdentuneita tukia ei analysoida tässä tarkemmin. Myöskään takaukset ja lainat eivät ole tässä analyysin kohteena.

10 Kattava lista kaikista yritystuiksi miellettäviistä rahoitusinstrumenteista saatavissa Yritystukien tutkimusjaoston 2020 julkaisusta Koronavirusepidemia ja yritystuet: kokonaistaloudellinen näkökulma, taulukosta 1, sivu 43.

11 Lisätietoa aiheesta: Kutilainen, Aleksei & Nokso-Koivisto, Oskari & Toivanen, Otto (2021) Koronakriisin aikaisten yritystukien arviointi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:26.

12 KEHA-keskuksesta saadun tiedon (sähköpostitiedustelu) mukaan tukea myönnettiin joukkomaksatuksessa 6213 yritykselle 72,2 miljoonaa euroa ja hakemusten perusteella 1230 yritykselle 25,16 miljoonaa euroa, eli kaikkiaan 97,36 miljoonaa euroa. Kyseinen tuki on toimialan suhteen yksiselitteinen kohdistuen naisennemmistöiselle ravitsemusalalle.

Analyysissa käytetään tukia myöntäneiden organisaatioiden tuottamia valmiita aineistoja myönnoistä. Saadaksemme tietoa tukien sukupuolenmukaisesta jakautumisesta, olemme hyödyntäneet Tilastokeskuksen toimialaluokitusta (TOL 2008, Tilastokeskus). Olemme jaotelleet toimialat kolmeen luokkaan: naisenemmistöinen (naisia yli 60 %), miesenemmistöinen (miehiä yli 60 %) ja tasa-ala (naisia ja miehiä vähintään 40 %). Miesenemmistöisiä aloja ovat esimerkiksi rakentaminen ja teollisuus, naisenemmistöisiä majoitus- ja ravitsemispalvelut ja terveys- ja sosiaalipalvelut, tasatoimialoja puolestaan esimerkiksi rahoitus- ja vakuutuspalvelut sekä taiteet, viihde ja virkistys (ks. liite 1, taulukko 5). Analyysi on tietyllä tapaa karkea, mutta antaa kuitenkin kohtuullisen hyvän kuvan tukien kohdistumisesta sukupuolen mukaan.

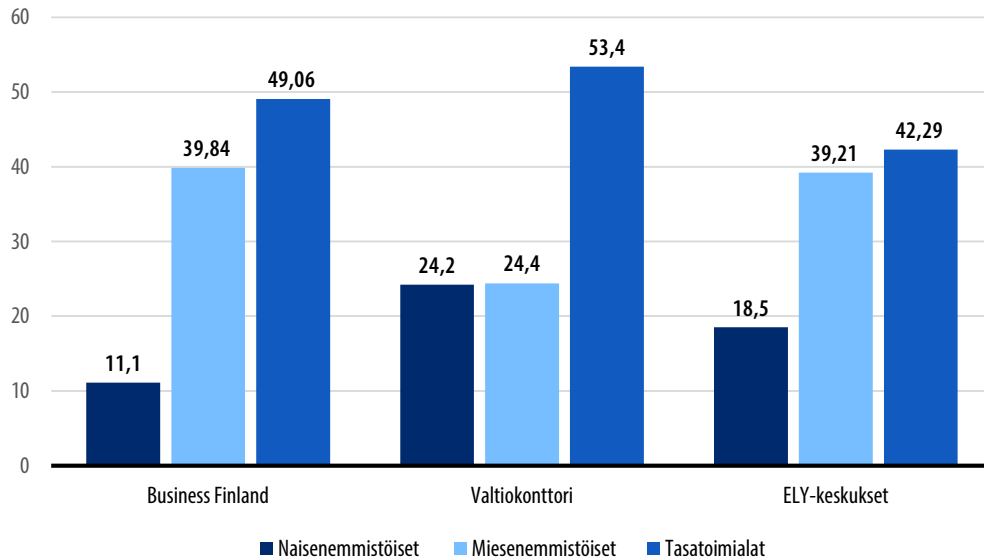
8.3.1 Business Finlandin, Valtiokonttorin ja ELY-keskusten koronatuet yrityksille

Business Finlandin rahoitusinstrumentti liiketoiminnan kehittämiseksi häiriötilanteissa otettiin käyttöön nopeassa aikataulussa maaliskuussa 2020. Business Finlandin myöntämä rahoitus oli tarkoitettu 6–250 henkeä työllistävälle yrityksille sekä midcap-yrityksille¹³. Rahoitusta saattoi saada joko esiselvitykseen tai liiketoiminnan kehittämiseen häiriötilanteessa. Business Finlandin kautta tukirahoitusta yrityksille myönnettiin yhteensä 1,1 miljardia euroa, joka muodostaa erittäin merkittävän osan kaikesta jaetusta yritystuesta (lähes 70 % analyysin kohteena olevasta tuesta). Tästä rahasta n. 11 prosenttia kohdistui naisenemmistöisille toimialoille, n. 40 prosenttia miesenemmistöisille toimialoille ja n. 49 prosenttia tasatoimialoille (Kuvio 47). Myönnöt painottuvat siis selkeästi miesenemmistöisille ja tasa-aloille.

Naisenemmistöisistä aloista suurimmat tukisummat oli myönnetty ravitsemistoiminta-alalle. Muita suuria myöntöjä tehtiin majoituslalle, koulutuslalle ja terveyspalveluihin, joskaan summat eivät ole yhtä suuria kuin suurimmat summat miesenemmistöisillä ja tasa-aloilla. Miesenemmistöisistä aloista suurimmat tuet oli myönnetty erikoistuneeseen rakennustoimintaan, metallituotteiden valmistukseen, ohjelmistoihin, konsultointiin ja näihin liittyvään toimintaan sekä talonrakentamiseen. Tasa-aloista merkittävimmät summat jaettiin lakiasiain- ja laskentatoimen palveluihin, tukku- ja vähittäiskaupan toimialalle sekä pääkonttorien toimintaan ja liikkeenjohdon konsultointiin.

¹³ Midcap-yrityksiä ovat ne suuret yritykset, joiden liikevaihto viimeisen vahvistetun tilinpäätöksen perusteella on enintään 300 miljoonaa euroa.

Kuvio 47. Business Finlandin, Valtiokonttorin ja ELY-keskusten myöntämät koronatuett toimialan sukupuolijakauman mukaan

Valtiokonttorin myöntämä kustannustuki oli tarkoitettu yrityksille, joiden liikevaihto oli pudonnut koronapandemian vuoksi yli 25 prosenttia vertailukaudesta ja joilla oli sen vuoksi vaikeuksia selvitä joustamattomista kustannuksista ja palkkakuluista. Hakukelpoisia olivat kaiken kokoiset ja tyyppiset yritykset. Kustannustukea myönnettiin ensimmäisellä kierroksella vuonna 2020 yhteensä 122,86 miljoonaa euroa. Tuesta naisenemmistöisille toimialoille kohdistui n. 24 prosenttia myönnetystä rahoituksesta, miesenemmistöisille toimialoille myös n. 24 prosenttia ja tasatoimialoille n. 53 prosenttia (Kuvio 47). Sukupuolinäkökulmasta myönnöt ovat tasapainoiset. Naisenemmistöisistä toimialoista suurimmat summat kohdistuivat majoitusosalalle, muut suuret summat ravitsemispalveluihin ja terveyspalveluihin. Miesenemmistöisistä aloista suurimmat tukisummat myönnettiin maaliikenne- ja putkijohtokuljetukseen. Muita suuria tukisummia saaneita toimialoja olivat elokuva-, video- ja televisio-ohjelmatuotanto, äänitteiden ja musiikin kustantaminen, moottoriajoneuvojen, perävaunujen ja puoliperävaunujen valmistus sekä varastointi ja liikennettä palveleva toiminta. Tasatoimialoista suurimmat yritystuet myönnettiin tukku- ja vähittäiskaupan toimialalle sekä urheilutoiminta ja hubi- ja virkistyspalveluille.

Myös ELY-keskukset myönsivät tukia eri toimialojen yrityksille ympäri Suomea, yhteensä 334,80 miljoonaa euroa¹⁴. Kohteena oli enintään viisi henkilöä työllistävät yritykset, ei kuitenkaan yksinyrittäjät. ELY-keskusten myöntämistä tuista naisenemmistöisille toimialoille kohdistui 18,5 prosenttia, miesenemmistöisille toimialoille n. 39 prosenttia ja tasatoimialoille n. 42 prosenttia (Kuvio 47). Naisenemmistöisistä toimialoista suurimmat summat oli

14 Aineistossa 12.11.2020 mennessä tehdyt päätökset

myönnetty ravintoloille ja vastaavalle ravitsemistoiminnalle, baareille ja kahviloille, hotelleille ja vastaaville majoitusliikkeille, kampaamoille ja kauneudenhoitopalveluille sekä muille terveydenhuoltopalveluille. Miesenemmistöisistä aloista tukia oli myönnetty eniten asuin- ja muiden rakennusten rakentamiseen, lämpö-, vesijohto- ja ilmastointiasennuksen alalle, metallirakenteiden ja niiden osien valmistukseen, elintarvikkeiden valmistukseen, sähköasennukseen sekä tieliikenteen tavarankuljetukseen. Tasatoimialoista eniten tukieuroja oli jaettu liikkeenjohdon konsultointiin, insinööripalveluihin ja niihin liittyvään tekniseen konsultointiin, laskentatoimeen, kirjanpitoon ja tilintarkastukseen, mainostoimistoihin ja mainospalveluihin, moottoriajoneuvojen huoltoon ja korjaukseen sekä kaupan alalle eri kategorioihin luokiteltuna.

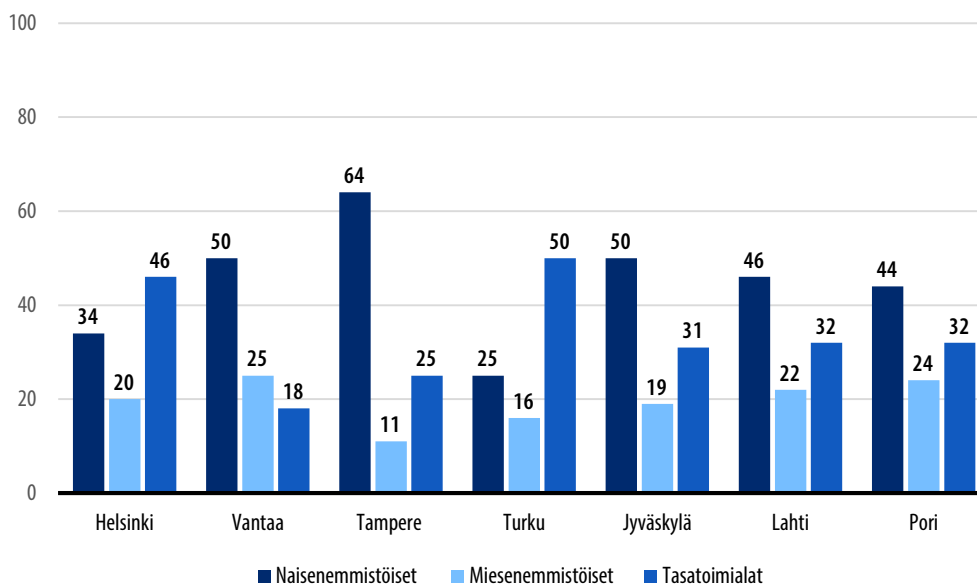
8.3.2 Kuntien myöntämät yksinyrittäjien tuet

Kunnat myönsivät 2000 euron suuruisia tukia koronapandemian takia vaikeaan tilanteeseen joutuneille yksinyrittäjille. Hakukelpoisia eivät olleet kaikki yksinyrittäjät, vaan kuntien tuelle oli yrityksen laskutukseen ja liikevaihtoon liittyviä kriteereitä¹⁵, jotka jättivät ulkopuolelle osan yksinyrittäjistä. Tukea ei saanut käyttää yrittäjän palkanmaksuun, vaan muihin kuluihin. Kuntien jaettavana ollut määräraha oli yhteensä 250 miljoonaa euroa. Tukia jäi kuitenkin jakamatta merkittävä määrä, lokakuussa 2020 siitä oli jaettu yhteensä 100 miljoonaa euroa. Kuviossa 48 on avattu myöntöjen tarkempia tietoja seitsemän kunnan osalta¹⁶. Vaikka eri kuntien myönnöt toimialoittain vaihtelevat, on yksinyrittäjien tuki kohdistunut muita tarkasteltuja tukimuotoja enemmän naisenenemmistöisille aloille ja myös tasa-aloille.

Naisenemmistöisistä aloista eri kunnissa tukea on myönnetty etenkin terveystalveille, muille henkilökohtaisille palveluille, partureille ja kampaamoille sekä muille kauneudenhoitopalveluille. Miesenemmistöisistä aloista tukea on myönnetty etenkin kuljetuspalveluille, taksipalveluille ja rakennuslalle. Tasatoimialoista tukea on myönnetty esimerkiksi kaupan alalle ja liikkeenjohdon konsultointiin. Helsinki pääkaupunkina sai jaettavaksi eniten yksinyrittäjien tukea ja myönnöt poikkeavat hieman muista kaupungeista, sisältäen merkittäviä summia esimerkiksi tasatoimialoille taide-, viihde- ja virkistysalalle sekä ammatilliseen, tieteelliseen ja teknilliseen toimintaan. Naisenemmistöisistä aloista suuria tukisummia oli myönnetty henkilökohtaisiin palveluihin ja terveys- ja sosiaalipalveluihin, kuten muissakin kaupungeissa. Miesenemmistöisistä toimialoista suurimmat myönnöt oli saanut kuljetus ja varastointi.

¹⁵ Esimerkiksi yrittäjätuloon, laskutukseen, liikevaihtoon ja koronaepidemian jälkeisiin toimintaedellytyksiin liittyviä kriteerejä.

¹⁶ Turun ja Vantaan osalta tutkijoille toimitetussa aineistossa on syitä, joiden vuoksi pro-senteista ei tule yhteensä 100. Esimerkiksi osalta yrityksistä puuttui toimialaluokka tai aineisto sisälsi vain toimialat, joille kohdistui riittävän paljon myöntöjä.

Kuvio 48. Esimerkkikuntien myöntämä yksinyrittäjien tuki toimialan sukupuolijakauman mukaan

8.3.3 Yritysten koronatuot sukupuolinäkökulmasta

Analyysimme kohteena olleista yritystuista, kaikki rahoitusinstrumentit mukaan lukien, 14 prosenttia (n. 225 miljoona euroa) kohdistui naisenemmistöisille aloille. Miesenemmistöisille aloille kohdistui yritystuista 38 prosenttia (n. 604 miljoonaa euroa) ja tasatoimialoille 48 prosenttia (755 miljoonaa euroa). Kaikkiaan analyysimme kohteena¹⁷ oli 1,58 miljardia euroa yrityksille eri perusteilla jaettua tukea. Osa rahoitusinstrumenteista ja jaetusta tuesta on kohdistunut sukupuolinäkökulmasta tasaisemmin, osa epätasaisemmin. Myöntöjen voidaan ajatella heijastelevan suomalaista yritysten kenttää, jossa naiset ja miehet toimivat yrittäjänä eri aloilla ja jossa työnantajayrittäjistä suurin osa on miehiä ja yksinyrittäjistä suurin osa on naisia (yrittäjien tilanteesta ja kokemuksista, ks. luku 4).

Miesenemmistöisten alojen selvästi naisenemmistöisiä aloja suuremmat yritystukieurot linkittyvät vahvasti Business Finlandin rahoitukseen, joka kohdistui hyvin vähän naisenemmistöisille aloille ja joka oli suuruusluokaltaan muita selvästi suurempi rahoittaja. Muut rahoitusinstrumentit olivat euromääräisesti selvästi pienempiä. Eri instrumenteista tuettujen alojen joukossa on julkisessa keskustelussa paljon esillä olleita naisenemmistöisiä aloja, kuten ravitsemispalvelut sekä majoituspalvelut. Kutilainen ym. (2021) toteavat, että kaikki rahoitusmuodot huomioiden suurimmat summat tukea on kohdistunut kaupan

¹⁷ Aiemman kuvauksen mukaiset Business Finland, Valtiokonttori, ELY-keskukset ja seitsemän esimerkkikuntaa

alalle, yhteensä yli 250 miljoonaa euroa. Muita yli 200 miljoonan euron potteja saaneita toimialoja ovat teollisuus, majoitus- ja ravintolatoiminta sekä asiantuntijapalvelut. Näistä tasa-aloja ovat kaupan ala ja asiantuntijapalvelut, teollisuuden ollessa miesenemmistöinen ja majoitus- ja ravintolatoiminnan ollessa naisenemmistöinen. Alueellisesti merkittävin määrä kaikista yritystuesta kohdistui Uudenmaan alueelle (Kutilainen ym. 2021).

Yritystuet muodostivat kaikista koronatoimista euromääräisesti merkittävimmän paketin ja päätöksenteon tueksi olisi ollut tärkeää tehdä arvio sukupuolivaikutuksista. Kuten analyysimme kertoo, lopputulos ei ollut sukupuoli- ja tasa-arvonäkökulmasta täysin tasapainoinen. Toisaalta tukea on kohdistunut paljon aloille, jotka kärsivät merkittävästi koronapandemiasta (ks. luku 2). Poikkeustilanne edellytti nopeaa päätöksentekoa, mutta sukupuolten tasa-arvo ei saisi unohtua edes poikkeusoloissa. Olemassa olevien rahoitusinstrumenttien, kuten Business Finlandin instrumenttien, hyödyntäminen mahdollisti nopean toiminnan, mutta kiireisen aikataulun vaikutuksesta sukupuolivaikutusten arviointi jäi toteuttamatta (ks. luku 8.1).

8.4 Tilapäisten koronaetuuksien sukupuolenmukaiset tulonjakovaikutukset

Tässä alaluvussa tarkastellaan koronakriisin aiheuttaman työttömyyden ja tilapäisten sosiaaliturvan muutosten vaikutuksia eri ikäisten mies- ja naisryhmien toimeentuloon. Vuonna 2020 lisääntynyt työttömyys nosti köyhyysastetta vajaan yhdellä prosenttiyksiköllä, mutta toisaalta tilapäiset muutokset sosiaaliturvaan vaimensivat köyhyysasteen nousua (Kyyrä ym. 2021; Räsänen ym. 2021; Mesiäislehto ym. 2022). Koronakriisin vaikutukset keskimääräiseen köyhyysriskiin olivat suhteellisen pieniä, mutta kriisi vaikutti eri tavoin eri ikäisten mies- ja naisryhmien toimeentuloon. Tarkastelussa erotellaan sosiaaliturvan vaikutus toimeentuloon ilman koronakriisin vuoksi säädettyjä etuuksia sekä niiden kanssa, mikä antaa kuvan siitä, kuinka hyvin tilapäiset sosiaaliturvan muutokset ovat torjuneet köyhyysasteen nousua eri väestöryhmissä. Lisäksi laskelmat kertovat, kuinka tilapäiset etuudet ovat kohdentuneet eri ikäisille miehille ja naisille.

Vuonna 2020 tehtyjä tilapäisiä muutoksia sosiaaliturvaan olivat mm. väliaikainen epidemiatuki, yrittäjän työmarkkinatuki ja toimeentulotuen väliaikainen epidemiatuki. Lisäksi työttömyysturvaan tehtiin useita muutoksia, kuten työssäoloehdon lyhentäminen, omavastuun poistaminen sekä työ- ja yritystulojen suojaosan korotus. Toimeentulotuen väliaikaista korotusta lukuun ottamatta Suomessa ei juurikaan toteutettu olemassa olevien sosiaalietuuksien tasokorotuksia ja kertamaksuja, toisin kuin esimerkiksi Saksassa, Ranskassa ja Britanniassa (Boumans & Lay 2021; Bouvard 2021; Brewer & Tasseva 2021).

Keskitymme yrittäjän työmarkkinatuen, toimeentulotuen epidemiakorvauksen sekä työssäoloehdon lyhentämisen vaikutuksiin. Yrittäjän työmarkkinatukea maksettiin vuonna 2020 noin 44 000 yrittäjälle yhteensä 166 miljoonaa euroa (Kela 2021b), kun taas väliaikaista epidemiakorvausta maksettiin noin 49 miljoonaa euroa ja sitä sai 227 457 henkilöä 153 899 kotitaloudessa (Jokela ym. 2021). Työssäoloehdon lyhentämisen kustannusvaikutukseksi arvioitiin lainvalmisteluvaiheessa noin kuusi miljoonaa euroa (HE 38/2020 vp).

Tarkastelussa hyödynnetään viitebudjetteja ja SISU-mikrosimulointimallia, jotka ovat keskeisiä työkaluja veroetusjärjestelmän tulonjakovaikutusten arvioinnissa. Koronakriisin tulonjako- ja työllisyysvaikutusten simulointi perustuu Räsänen ym. (2021) ja Mesiäislehdon ym. (2022) tutkimuksiin. Kotitalouksien tuloköyhyyden arvioinnissa hyödynnetään suhteellisen köyhyysmittarin sijasta viitebudjettiin perustuvaa köyhyysmittaria. Viitebudjettiköyhyys perustuu Mäkisen (2017), Lehtisen ja Aallon (2018) sekä Tervolan ym. (2019) tutkimuksiin. Lisäksi yksilötason tarkastelussa on hyödynnetty Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoimintaan (VN-TEAS) liittyvässä Tasa-arvoa talousarvioon hankkeessa kehitettyjä menetelmiä (ks. Elomäki & Ylöstalo 2018).

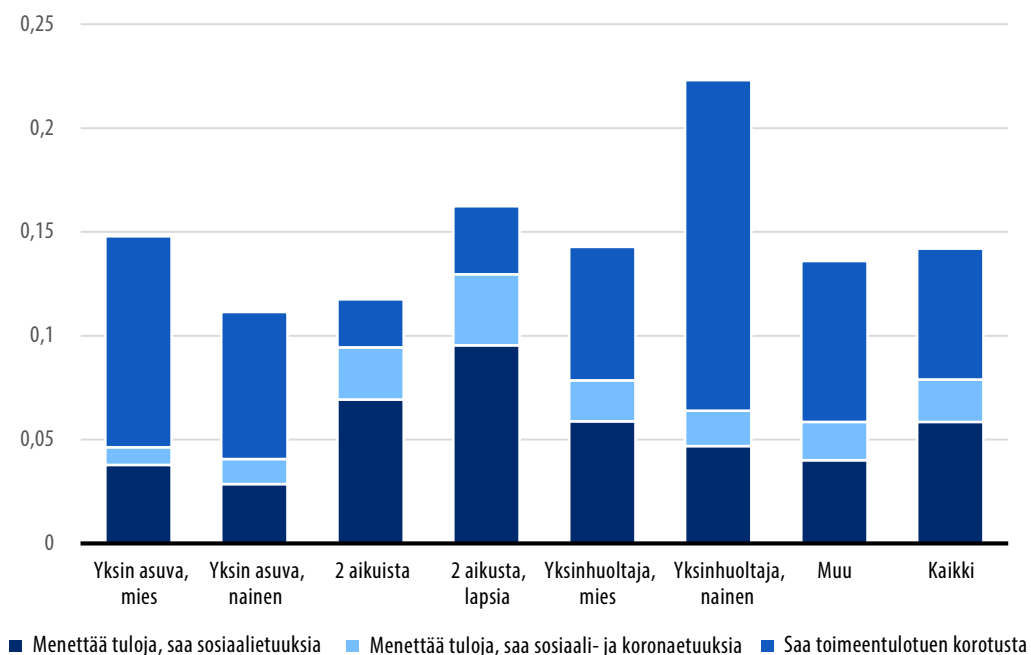
8.4.1 Tilapäisten koronaetuuksien kohdistuminen kotitaloustyypeittäin

Aikaisemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että Suomessa työlliset ovat pääasiassa kattavasti vakuutettuja työttömyyden aiheuttamaa köyhyysriskiä vastaan. Kuitenkin noin joka kymmenennellä (12 %) palkansaajataloudella olisi toimeentulo-ongelmia, jos kotitalouden eniten ansaitseva jäsen jäisi työttömäksi. Jos asuntolainan hoitokulut huomioidaan, toimeentulo- ja asuntolainan maksuongelmia olisi työttömyyden osuessa kohdalle noin 16 prosentilla. Palkansaajatalouksista suurimmassa köyhyysriskissä ovat yksin asuvat ja yksinhuoltajat. Lisäksi heillä on myös eniten asuntolainan maksuongelmia työttömäksi jäädessään: 32 prosentilla yksin asuvista ja 20 prosentilla yksinhuoltajista olisi toimeentulo- ja asuntolainan maksuongelmia, jos ainut ansaitsija jäisi työttömäksi. (Räsänen ym. 2021.)

Tässä osiossa tarkastellaan koronakriisin aiheuttaman tulonmenetyksen ja tilapäisten koronaetuuksien kohdistumista eri kotitaloustyyppeihin ja niissä asuviin eri ikäisiin mies- ja naisryhmiin. Kuviossa 49 esitetään, kuinka suuri osuus kaikista kotitalouksista, joiden viitehenkilö on alle 65-vuotias, sai vuonna 2020 koronakriisin vuoksi tilapäistä tai olemassa olevaa sosiaalietuutta (pylväs yhteensä). Kuvioissa on eritelty, kuinka suuri osa kotitalouksista menetti yksinyrittäjänä tai palkansaajana tuloja (vaaleansininen ja tummansininen väri). Lisäksi kuviossa esitetään, kuinka suuri osa kotitalouksista sai toimeentulotukeen koronakriisin takia tehtyä korotusta (musta väri) ja kuinka suuri osa sai olemassa olevien etuuksien lisäksi muita tilapäisiä koronaetuuksia (vaaleansininen väri). Tässä tarkasteltuja tilapäisiä etuuksia ovat toimeentulotuen korotuksen lisäksi yrittäjien työmarkkinatuki ja ansiosidonnaisen työttömyysturvan työssäoloehdon lyhennys 26 viikosta 13 viikkoon.

Tarkastelu on rajattu kotitalouksiin, joiden viitehenkilö on alle 65-vuotias, koska työttömyys ja tilapäiset koronaetuedet kohdistuivat pääasiassa työikäisiin. Työikäisiä edustava tutkimusaineisto on edustava otos noin 2,1 miljoonasta työikäisestä kotitaloudesta ja koko aineisto edustaa noin 2,7 miljoonaa kotitaloutta. Työikäisistä 22 prosenttia (455 000 kotitaloutta) oli yksin asuvia miehiä, 17 prosenttia (358 000 kotitaloutta) yksin asuvia naisia, 23 prosenttia (483 000 kotitaloutta) kahden aikuisen talouksia ja 24 prosenttia (501 000 taloutta) kahden aikuisen lapsiperheitä. Yksinhuoltajaisiä oli noin kaksi prosenttia (36 000 kotitaloutta) ja yksinhuoltajaäitejä kuusi prosenttia (127 000 kotitaloutta). Muita kuin edellä mainittuja kotitaloustyyppejä oli noin viisi prosenttia (111 000 kotitaloutta). Tutkimusaineiston kotitalouskäsite poikkeaa Tilastokeskuksen Perheet tilaston perhekäsitteestä ja siksi yksinhuoltajaisiä on tutkimusaineistossa enemmän kuin tilastossa ja yksinhuoltajaäitejä vähemmän kuin tilastossa.

Kuvio 49. Koronakriisin takia tuloja menettäneiden, tulomenetyksiä korvaavia etuuksia saavien sekä toimeentulotuen koronakorotusta saavien kotitalouksien osuus kotitaloustyypeittäin. Mukana kotitaloudet, joiden viitehenkilö on alle 65-vuotias.

Kuviossa 49 lähes kaikille henkilöille, jotka menettivät tuloja, maksettiin työttömyysturvaa joko peruspäivärahana, työmarkkinatukea tai ansiosidonnaisena työttömyyspäivärahana tai tilapäistä yrittäjien työmarkkinatukea. Työssäoloehdon lyhennyksestä hyötynneiden joukko oli pieni. Sen sijaan lähes kaikki tuloja menettäneet ja korvaavia koronaetuuksia saaneet saivat yrittäjien työmarkkinatukea. Työssäoloehdon lyhennyksessä oleellisinta sukupuolierojen kannalta on ansiosidonnaisen ehtojen täyttyminen väestössä eli työttömyyskassan jäsenyysaste sekä työssäoloehdon täyttyminen miehillä ja naisilla. Miesten ja naisten todennäköisyys kuulua kassaan kasvaa iän myötä sekä naiset todennäköisemmin liittyvät kassaan nuorempina kuin miehet. (Räsänen ym. 2021; Mesiäislehto ym. 2022.)

Tässä ja aiemmissa simulointitutkimuksissa ei ole huomioitu muita työttömyysturvaan tehtyjä väliaikaisia muutoksia, kuten omavastuuajan poistamista, suojaosan korotusta, ansiosidonnaisen enimmäismaksuajan mittarin jäädyttämistä, mutta näillä ei arvioida olevan merkittäviä sukupuolivaikutuksia. Yhteenvetona tilapäiset työttömyysturvan muutokset toistivat olemassa olevia sukupuolieroja sen sijaan, että ne olisivat vaimentaneet tai vahvistaneet niitä. Sukupuolierojen toistuminen johtuu työmarkkinoiden segregatiosta sekä eroista miesten ja naisten työttömyyskassaan kuulumisessa.

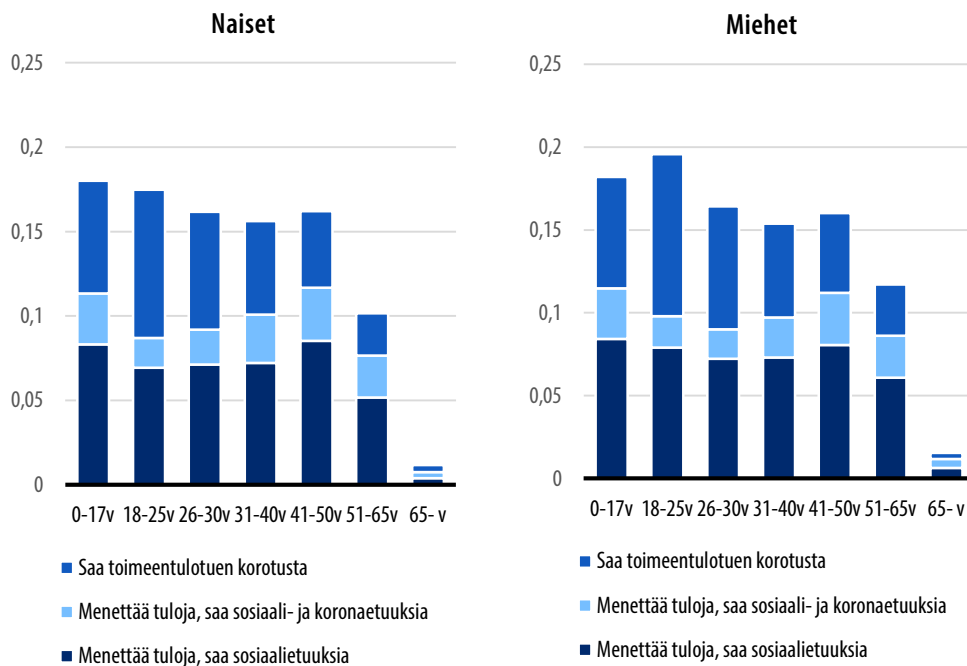
Toimeentulotuen muutokset kohdistuivat suuremmalle joukolle kotitalouksia kuin työttömyysturvan muutokset. Simuloinnin perusteella noin 4,7 prosenttia kaikista kotitalouksista ja 6,3 prosenttia työikäisistä kotitalouksista sai toimeentulotukea. Noin 137 000 kotitaloutta, joissa oli 261 000 jäsentä, sai toimeentulotuen väliaikaista epidemikorvausta. Tuen suuruus oli 75 euroa/kk. Simulointi hieman aliarvioi kotitalouksien lukumäärän ja yliarvioi jäsenten lukumäärän verrattuna rekisteritarkasteluun, jossa tukea sai 227 457 henkilöä yli 150 000 kotitaloudessa, mikä on noin 5,5 prosenttia kaikista Suomen 2,7 miljoonasta kotitaloudesta (ks. Jokela ym. 2021).

Toimeentulotuen epidemikorotus kohdistui eniten yksin asuville ja lapsiperheille. Aiemman rekisteritarkastelun perusteella valtaosa korvausta saaneista kotitalouksista (noin 77 prosenttia) oli yhden hengen talouksia. Lapsiperheitä oli 19 prosenttia ja kahden aikuisen kotitalouksia neljä prosenttia. Koska korvaus maksettiin kotitalouden jäsenten lukumäärän mukaan, noin puolet epidemikorvauksen yhteismäärästä maksettiin yhden hengen talouksille. (Jokela ym. 2021.)

Yksinhuoltajanaisista 16 prosenttia ja yksin asuvista miehistä 10 prosenttia sai toimeentulotuen epidemikorotusta. Epidemikorvauksen saajien osuus on yksin asuvissa ja yksinhuoltajissa korkeampi kuin kahden aikuisen kotitalouksissa ja kahden aikuisen lapsiperheissä. Vuoden 2020 toimeentulotuen korotus on voinut kohdistua pitkäaikaisille toimeentulotuen saajille, mikä johtuu korotuksen ehdoista. Korvausta saivat vain kotitaloudet, joissa oli vähintään yksi henkilö, joka oli saanut vähintään yhden kuukauden perustoimeentulotukea ajanjaksolla 1.3.–31.7.2020 (HE 105/2020 vp; Jokela ym. 2021).

Kuviossa 50 esitetään, kuinka suuri osuus eri ikäisistä miehistä ja naisista asui tilapäisiä etuuksia saaneissa kotitalouksissa vuonna 2020. Yli 65-vuotiaat eivät saaneet juurikaan koronaetuuksia eivätkä toimeentulotuen koronakorotusta, vaan tilapäiset etuudet kohdistuivat pääasiassa työikäisille. Toimeentulotuen epidemiakorotus kohdistui erityisesti nuorille. Alle 18-vuotiaat ovat kuviossa lapsia, joiden vanhempien tulot ovat pienentyneet koronakriisin takia. Kuvioissa ovat mukana myös yli 18-vuotiaat lapsen asemassa olevat aikuiset lapset, jotka asuvat tai ovat kirjoilla vanhempiansa asunnossa.

Kuvio 50. Koronakriisin takia tuloja menettäneissä kotitalouksissa asuvien osuus iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2020

Yrittäjätuloja menettäneiden ja siksi korvaavia etuuksia saaneiden osuudet kasvavat iän myötä, koska vanhemmissa ikäryhmissä niin naisissa ja miehistä on useampia yksinyrittäjiä kuin nuoremmissa ikäryhmissä. Yrittäjien työmarkkinatuki muodosti merkittävän tilapäisen muutoksen, sillä etuutta maksettiin vuoden 2020 aikana lähes 166 miljoonaa euroa yhteensä noin 44 000 henkilölle (Kela 2021b).

8.4.2 Tilapäisten koronaetuuksien vaikutus köyhyyteen

Koronakriisi nosti köyhyysastetta ja kasvatti tuloeroja, mutta muutosten suuruusluokka jäi pieneksi: tilapäiset sosiaaliturvan muutokset huomioituna köyhyysaste nousi noin 0,4 prosenttiyksikköä viitebudjettiin perustuvalla köyhyysmittarilla mitattuna¹⁸. Tilapäiset etuudet vaimensivat köyhyysasteen nousua ja kavensivat tuloeroja. Taulukossa 3 on esitetty Gini-kerroin ja kaikkien kotitalouksien, henkilöiden, lasten, miesten ja naisten köyhyysaste Suomessa vuonna 2020 ennen koronakriisiä ja koronakriisin aikana. Lisäksi taulukossa on eroteltu tilapäisten etuuksien vaikutus köyhyysasteeseen.

Taulukko 3. Gini-kerroin ja kaikkien kotitalouksien, henkilöiden, lasten, miesten ja naisten köyhyysaste Suomessa vuonna 2020

	Lähtötaso (1)	Kriisi (2)	Kriisi ja tilapäiset etuudet (3)	Kriisin vaikutus (2) – (1)	Tilapäisten etuuksien vaikutus (3) – (2)
Köyhyysaste					
Kotitaloudet	7,17 %	7,83 %	7,61 %	0,66	-0,23
Kaikki henkilöt	5,45 %	6,00 %	5,85 %	0,55	-0,14
Lapset	4,97 %	5,50 %	5,49 %	0,54	-0,01
Naiset	4,98 %	5,44 %	5,30 %	0,46	-0,14
Miehet	6,18 %	6,82 %	6,62 %	0,64	-0,21
Gini-kerroin	28,07	28,22	28,14	0,15	-0,08

Sarakkeet (2) ja (3) sisältävät simuloitun työttömyysshokin eli yksin yrittäjien työtulojen pienenemisen, irtisanomiset sekä lomauttamiset vuonna 2020. Sarake (3) sisältää myös simuloitun, tilapäiset koronaetuuksien vaikutukset (yrittäjien työmarkkinatuki, toimeentulotuen väliaikainen epidemiakorvaus sekä ansiosidonnaisen työttömyysturvan muutoksista työssäoloehdon lyhentäminen 26 viikosta 13 viikkoon). Kotitalouksien köyhyys on määritelty kotitalouskohtaisten viitebudjettien perusteella. Lähde: Omat laskelmat SISU-mallilla, Mesiäislehto ym. 2022.

Lähtötilanteessa miehistä hieman yli kuusi prosenttia ja naisista noin viisi prosenttia kuuluu tuloköyhään kotitalouteen. Koronakriisi kasvatti miesten köyhyysastetta hieman enemmän kuin naisten köyhyysastetta. Vastaavasti tilapäisten sosiaalietuuksien tuloköyhyyden kasvua vaimentava vaikutus oli miehillä hiukan suurempi kuin naisilla.

¹⁸ Myös suhteellisella köyhyysmittarilla saadaan saman suuntaisia arvioita koronakriisin vaikutuksista. Esimerkiksi Kyyrän ym. (2021) tutkimuksessa köyhyysaste nousi 0,7 prosenttiyksikköä.

8.4.3 Tilapäisten koronaetuuksien vaikutus miesten ja naisten tuloihin

Tilapäisten koronaetuuksien vaikutuksista miehiin ja naisiin saadaan tarkempi kuva analysoimalla miesten ja naisten henkilökohtaisia käytettävissä olevia tuloja koronakriisissä tilapäisten muutosten kanssa ja ilman niitä. Koska kotitalouskohtaisten etuuksien tosiasiallisesta jakautumisesta kotitalouksien sisällä ei ole tietoa rekistereissä, joudutaan tulojen laskennassa nojaamaan erilaisiin oletuksiin. Seuraavassa tarkastelussa henkilökohtainen tulokäsite on muodostettu noudattamalla Elomäen ja Ylöstalon (2018) ehdottamaa menetelmää. Kotitalouskohtaiset etuudet, kuten toimeentulotuki, asumisen tuet ja lapsilisät, sekä alle 18-vuotiaiden lasten tulot jaetaan kotitalouden aikuisjäsenille tasan.¹⁹ Taulukoissa ja kuvioissa esitetyt luvut perustuvat ei-ekvivalentteihin tuloihin eli niitä ei ole suhteutettu kotitalouden rakenteeseen.

Taulukossa 4 on esitetty koronakriisin sekä väliaikaisten muutosten vaikutus itsenäisesti asuvien, yli 18-vuotiaiden henkilökohtaisiin nettotuloihin. Lähtötaso kuvaa keskimääräistä tulotasoa Suomessa ennen koronakriisiä. Taulukon muissa sarakkeissa on eroteltu koronakriisistä seuranneen työttömyyden ja väliaikaisten muutosten vaikutus. Taulukosta nähdään, että väestötasolla koronakriisi pienensi yli 18-vuotiaiden miesten nettotuloja hieman enemmän (2 %) kuin naisten tuloja (1,4 %). Tilapäisten etuuksien vaikutukset miehiin ja naisiin olivat keskimäärin yhtäläiset.

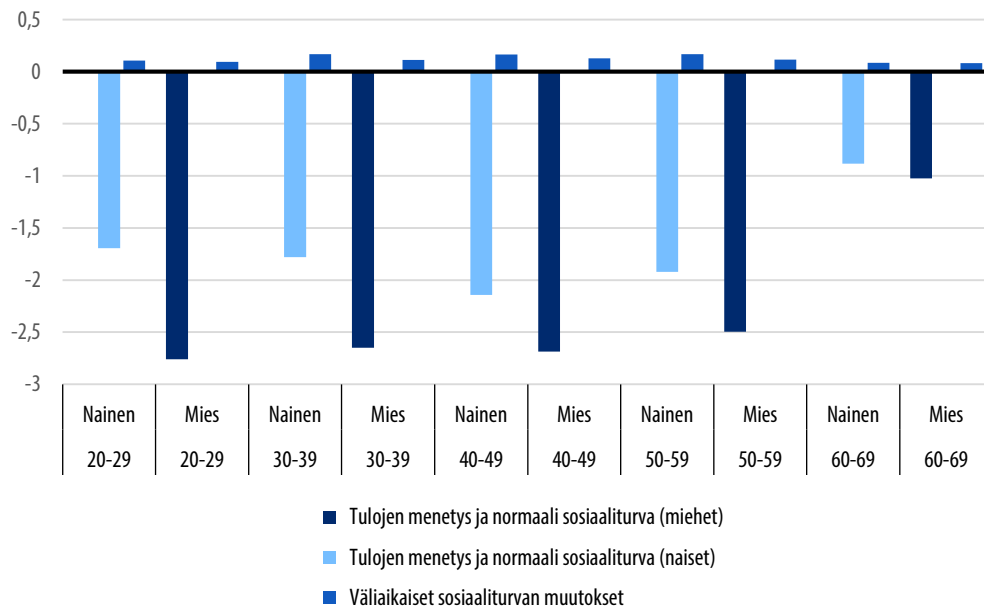
Taulukko 4. Miesten ja naisten käytettävissä olevat tulot ennen koronakriisiä ja koronakriisin sekä tilapäisten sosiaaliturvan muutosten vaikutukset tuloihin

	Lähtötaso (1)		Kriisin vaikutus (2) – (1)		Tilapäisten etuuksien vaikutus (3) – (2)	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
Henkilöitä	2 183 320	2 278 185				
Simuloidut tulot, e/v	28 373	22 699				
Tulojen muutos, e/v			-568	-318	26	26
Tulojen muutos, %			-2,00	-1,40	0,09	0,12

¹⁹ Simuloinnissa noudatamme Elomäen ja Ylöstalon (2018) ehdottamaa tulokäsitettä J2TULO. Alle 18-vuotiaiden lasten tulot ja henkilöille maksetut lapsilisät jaetaan puoliksi puolisoitten kesken. Kotitalouskohtaiset etuudet, kuten toimeentulotuki sekä eläkkeensaajan ja yleinen asumistuki jaetaan asuntokunnan täysi-ikäisille jäsenille. Poikkeuksena ovat 18–24-vuotiaat lapsen asemassa kotitaloudessa asuvat henkilöt, joiden ei oleteta osallistuvan kustannuksiin, ja siis heille ei jaeta tuloja.

Kuviossa 51 esitetään, kuinka paljon eri ikäisten miesten ja naisten käytettävissä olevat tulot pienenevät suhteessa henkilökohtaisiin käytettävissä oleviin tuloihin. Työkäiset miehet ja naiset menettävät koronakriisistä eniten tuloja. Miehet menettävät enemmän sekä absoluuttisesti että suhteellisesti mitattuna, mikä johtuu miesten korkeammasta ansiotasosta ennen koronakriisiä.

Kuvio 51. Miesten ja naisten tulojen suhteellinen muutos keskimäärin eri ikäryhmissä koronakriisin ja tilapäisten sosiaaliturvan muutosten seurauksena

Erot miesten ja naisten tulojen muutoksissa voivat osittain johtua koronakriisin erilaisesta kohdentumisesta miehiin ja naisiin. Esimerkiksi Sutelan (2021) mukaan miesten työllisyyden lasku kohdistui kokoaikatyöhön, kun taas naisten työllisyyden lasku kohdistui osa-aikatyöhön. Myös henkilöiden elämänvaihe ja työmarkkina-aseman vakiintuneisuus ennen koronakriisiä heijastuvat eri ikäisten naisten ja miesten käytettävissä olevien tulojen muutokseen koronakriisin aikana. Koronakriisin vaikutuksissa miesten ja naisten käytettävissä oleviin tuloihin onkin suurimmat erot 20–29-vuotiaiden sekä 30–39-vuotiaiden ikäryhmissä. Alle 40-vuotiaat miehet menettävät enemmän tuloja kuin saman ikäiset naiset. Naisilla työmarkkina-asema vakiintuu keskimäärin myöhemmällä iällä kuin miehillä, mikä selittää sukupuolittaisten erojen kaventumista vanhemmilla ikäryhmillä.

8.5 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä luvussa analysoitiin yhtäältä tasa-arvonäkökulmien ja -tavoitteiden näkyvyyttä koronakriisiin liittyvien päätösten valmistelussa ja toimenpiteissä, toisaalta yritystukien ja sosiaaliturvan muutosten sukupuolenmukaista kohdentumista. Tarkastelun perusteella Suomen koronakriisin vastaavaa politiikkaa ei ollut erityisen tasa-arvotietoista.

Ensinnäkin sukupuolinäkökulmat eivät juuri näkyneet hallituksen ja eduskunnan koronakriisiin liittyvässä päätöksenteossa. Kuten aiemmat kriisit, myös koronakriisi työnsi tasa-arvotavoitteet ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen taka-alalle. Tässä suhteessa sukupuolten tasa-arvoon ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen sitoutunut hallitus ei täysin onnistunut. Koronaan vastaavat rajoitus-, tuki- ja jälleenrakennustoimet suunniteltiin ilman sukupuolinäkökulmaista tilannekuvan ja toimenpiteiden vaikutusten analyysia. Tasa-arvonäkökulmien puute herättää kysymyksen valtavirtaistamisen prosessien toimivuudesta kriisiaikaan. Esimerkiksi sukupuolivaikutusten arviointi talousarvioprosessissa keskittyy ministeriöiden vuotuisiin talousarvioehdotuksiin. Lisätalousarvioihin, joita kriisin aikana hyödynnettiin, ei liity tasa-arvovelvoitteita. Puutteellinen sukupuolivaikutusten arviointi kertoo myös yleisemmästä jännitteestä kriisien vaatiman nopean päätöksenteon ja vaikutusarviointivelvoitteiden välillä.

Toiseksi tasa-arvon edistämiseen kohdennetut toimenpiteet ja investoinnit hoivainfrastruktuuriin eivät olleet suomalaisen koronajälleenrakennuksen keskiössä. Sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen kohdennettuja toimia oli vähän ja summat olivat pieniä. Hoivan eri muotoihin suunnattiin kriisin aikana lisäresursseja ja hoivan merkitys yhteiskunnan ja talouden toiminnalle nousi esiin julkisessa keskustelussa. Tästä huolimatta kohdennettujen hoivainvestointien rooli jäi kansallisissa elpymis- ja jälleenrakennustoimissa pieneksi, eikä pidempiaikaisiin hoivainfrastruktuurin ongelmiin vastattu. Etusijalla olivat investoinnit teihin, rautateihin ja muuhun fyysiseen infrastruktuuriin. Suomen koronaan vastaavaa talouspolitiikan painopisteitä ei tasa-arvo- ja hoivainvestointien puutteen vuoksi voi pitää erityisen feministisinä.

Kolmanneksi yritystukien kohdentuminen eri toimialoille ei ollut tasa-arvonäkökulmasta täysin tasapainoinen. Analyysimme kohteena olleista 1,58 miljardin euron yritystuista (Business Finland, ELY-keskukset, Valtiokonttori, esimerkkikunnat) 14 prosenttia (n. 225 miljoonaa euroa) kohdistui naisemmistöisille aloille. Miesemmistöisille aloille kohdistui yritystuista 38 prosenttia (n. 604 miljoonaa euroa) ja tasatoimialoille 48 prosenttia (755 miljoonaa euroa). Poikkeustilanne edellytti nopeaa päätöksentekoa mutta sukupuolten tasa-arvo ei saisi unohtua edes poikkeusoloissa. Toimialojen sukupuolijakaumasta olisi ollut tietoa saatavilla päätöksenteon tueksi. Business Finlandin yli miljardin euron rahoituksesta vain 11 prosenttia oli myönnetty naisemmistöisille aloille ja 49 prosenttia tasatoimialoille. Jakauma liittyyneen rahoitusinstrumentin luonteeseen ja periaatteisiin, mutta

näyttää epätasapainoiselta sukupuolinäkökulmasta. Myös ELY-keskusten myöntämä tuki pk-yrityksille kohdistui enemmän miesvaltaisille kuin naisvaltaisille aloille. Sen sijaan valtiokonttorin myöntämä, koronakriisistä kärsineille yrityksille kohdennettu kustannustuki näyttää sukupuolinäkökulmasta tasapainoiselta. Kuntien myöntämästä, niin ikään heikentyneeseen taloudelliseen tilanteeseen sidotusta yksityrittäjien tuesta kohdistui kaikissa esimerkkikunnissa suurin osa joko naisenemmistöisille toimialoille tai tasatoimialoille.

Neljänneksi, koronakriisin ja tilapäisten koronaetuuksien tulonjakovaikutusten simuloinnin perusteella tilapäisten etuuksien sukupuolittaisissa vaikutuksissa ei näytä juuri olleen eroja. Joissain maissa koronakriisin vuoksi toteutetuilla toimilla on tutkimusten mukaan ollut myös merkittäviä sukupuolieroja kaventavia vaikutuksia (esim. Christl ym. 2021). Suomessa tilapäiset etuudet pääasiassa toistivat koronakriisiä edeltäneitä sukupuolieroja työmarkkinoilla ja sosiaalietuuksien saamisessa. Yleensäkin simulointi osoittaa aikaisempien tutkimusten mukaisesti, että Suomessa olemassa oleva sosiaaliturvajärjestelmä vaimensi tehokkaasti koronakriisistä aiheutuneen työttömyyden vaikutuksia tuloköyhyyteen. Sen sijaan Suomessa toteutetut tilapäiset muutokset etuuslainsäädäntöön olivat lopulta vaikutuksiltaan melko pieniä. Merkittävin muutos aikaisempaan sekä etuusmenojen että etuusjärjestelmän periaatteiden näkökulmasta oli yrittäjien työmarkkinatuki. Yrittäjien työmarkkinatuki oli myös keskeinen tekijä koronakriisin köyhyysvaikutusten torjumisessa.

Tasa-arvotietoinen koronajälleenrakennus vaatii kansainvälisen tutkimuksen mukaan ainakin sukupuolinäkökulmaista analyysia, kohdennettuja toimia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen, hoivainvestointeja, yritystukien kohdentamista naisvaltaisille aloille ja inklusiivista sosiaaliturvaa (esim. ILO 2020; UN Women 2021; De Henau & Himmelweit 2021). Näitä indikaattoreita vasten Suomessa harjoitettu politiikka ollut erityisen tasa-arvotietoista. Sen sijaan koronakriisiin vastaava päätöksenteko osoittaa, että kun sukupuolivaikutuksia ei arvioida ja ääneen lausutut tasa-arvotavoitteet puuttuvat, eivät tuki- ja elvytystoimet kykene täysin vastaamaan kriisin sukupuolittuneisiin vaikutuksiin tai edistä tasa-arvoa pitkällä aikavälillä.

9 Johtopäätökset: koronakriisi ja sukupuolten tasa-arvo Suomessa

Anna Elomäki ja Merita Mesiäislehto

Koronakriisin vaikutuksia eri ihmisryhmiin Suomessa on jo tutkittu (esim. Kestilä ym. 2022; Valtioneuvosto 2021a), mutta sukupuolinäkökulma ei ole ollut näissä selvityksissä keskeisessä roolissa. Tieto kriisien ja niihin vastaavan politiikan sukupuolittuneista vaikutuksista ja vaikutuksista tasa-arvon tilaan on tärkeää. Se auttaa ymmärtämään kriisit ja niihin reagoimisen sukupuolittuneina ilmiöinä, jotka heijastavat olemassa olevia eriarvoisuuksia ja jotka voivat joko vahvistaa sukupuolten epätasa-arvoa tai muodostua käännekohtaksi kohti tasa-arvoisempaa tulevaisuutta. Sukupuolinäkökulmaista tietoa tarvitaan, jotta sukupuolinäkökulma voidaan huomioida kriisin jälkihoitossa ja tuleviin kriiseihin varautumisessa.

Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon Suomessa -hankkeen tavoitteena oli selvittää, minkälaisia vaikutuksia kriisillä on ollut eri nais- ja miesryhmiin ja miten vaikutukset näkyvät sukupuolten välisessä tasa-arvossa. Tässä hankkeen loppuraportissa on käsitelty kriisiä ja sen vaikutuksia eri näkökulmista. Yhtäältä raportissa on tarkasteltu kriisin vaikutuksia tasa-arvon eri ulottuvuuksiin, kuten työmarkkinoihin, työoloihin, yrittäjyyteen, hoivan jakamiseen, lähisuhdeväkivaltaan ja sukupuolistuneeseen väkivaltaan sekä terveyteen, hyvinvointiin ja palveluiden käyttöön. Toisaalta siinä on analysoitu koronakriisiin vastaavaa päätöksentekoa ja talouspolitiikkaa tasa-arvonäkökulmasta. Yhteenvedo kunkin luvun päätöksistä löytyy kyseisen luvun alusta.

Tässä johtopäätösluvussa pohditaan raportin lukujen tuloksiin perustuen koronakriisin tasa-arvoaikutuksia yleisellä tasolla ja tehdään politiikkasuosituksia. Ensimmäisessä osiossa tehdään tulkintoja koronakriisiin lyhyen ja pitkään tähtäimen vaikutuksista sukupuolten tasa-arvoon Suomessa. Toisessa osiossa pohditaan syitä tasa-arvoaikutusten suhteelliseen vähäisyyteen ja lyhytkestoisuuteen sekä arvioidaan hallituksen koronapolitiikan onnistumista tasa-arvonäkökulmasta. Kolmannessa osiossa tehdään politiikkasuosituksia liittyen koronakriisin jälkihoitoon, tasa-arvopolitiikkaan sekä tuleviin kriiseihin varautumiseen.

9.1 Kriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvon tilaan

Koronakriisin aiemmista (talous)kriiseistä poikennut luonne teki siitä tasa-arvonäkökulmasta erityisen kriisin. Selvitys osoitti, että kuten kriisit yleensäkin, koronakriisi kohteli sukupuolia ja ihmisryhmiä eri tavoin. Kriisin erityinen luonne ja laajat sulkutoimet tekivät siitä kuitenkin poikkeuksellisen.

Tietyille toimialoille kohdentuneiden rajoitustoimien sekä kuluttajien käyttäytymisen muuttumisen vuoksi kriisin työllisyysvaikutukset iskivät alussa pahiten naisvaltaisiin palvelualoihin, toisin kuin ensimmäisenä miesvaltaisiin ventialoihin iskeneet talouskriisit. Vaikka myös aiempien talouskriisien on havaittu lisänneen sukupuolistunutta väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa, koronakriisin liittyvät sulkutoimet ja suositukset kontaktien välttämisestä vaikeuttivat avun saamista ja tekivät tästä teemasta erityisen akuutin. Lisäksi kouluihin ja päiväkoteihin yltäneet sulkutoimet sekä karanteenijaksot ja naisenemmistöisen hoiva-alan keskeisyys kriisiin vastaamisessa nostivat esiin hoivaan liittyvät teemat: yhtäältä hoivan jakamisen ja työn ja perheen yhteensovittamisen, toisaalta sote-alan työntekijöiden kuormituksen ja hoivavajeet.

Kriisi teki näkyväksi suomalaisen yhteiskunnan pitkän aikavälin tasa-arvo-ongelmia ja niiden vaikutusta yhteiskunnan toimintaan. Selvitys osoitti, että kriisin hetkellä yhteiskunnan eriarvoistavat ja sukupuolittuneet rakenteet tulevat esiin.

Selvin esimerkki eriarvoistavien rakenteiden vaikutuksesta ovat Suomen sukupuolen mukaan jakautuneet työmarkkinat. Naisten työllisyysasteen nopeampi ja rajumpi lasku kriisin alussa johtui sulkutoimien kohteeksi joutuneiden toimialojen naisvaltaisuudesta. Segregaatio selittää osaltaan myös sitä, että kriisillä on ollut enemmän kielteisiä seurauksia nais- kuin miespalkansaajien työoloille ja koetulle hyvinvoinnille. Samaten koronakriisi koetteli jossain määrin enemmän nais- kuin miesyrittäjiä, koska naisyrittäjät työskentelevät miesyrittäjiä useammin kriisistä pahiten kärsineillä aloilla. Naisyrittäjät olivat miesyrittäjiä useammin kokeneet taloudellisen tilanteen epävakautta ja jaksamisongelmia ja sopeuttaneet toimintaansa. Kriisi kuormitti myös naisenemmistöisiä terveydenhuollon, hoivapalvelujen ja opetusalan työntekijöitä ja ylipäätään sellaisissa tehtävissä työskenteleviä, jotka huomioivat muiden ihmisten tarpeita ja vastaavat niihin.

Vastaavasti hoivavastuiden pohjoismaisittain epätasa-arvoinen jakautuminen vanhempien kesken näkyi keväällä 2020, kun vastuu pikkulasten hoivasta ja alakoululaisista siirtyi sulkutoimista johtuen pitkälti koteihin. Etenkin naiset kokivat ansiotyön ja lastenhoidon yhteensovittamisen hankalaksi. Etätyötä tekevät naiset joutuivat etenkin lapsiperheissä työskentelemään useammin yhteisissä tiloissa, kuten ruokapöydän ääressä, kuin miehet, joilla oli useammin oma työhuone tai pysyvä työpiste.

Myös sukupuolten väliset erot terveydessä, hyvinvoinnissa, sairastavuudessa ja elintaivoissa ovat nousseet koronakriisin aikana esiin. Vaikka koronatartuntoja ja -kuolemia on havaittu Suomessa suunnilleen yhtä paljon miesten ja naisten välillä, miehet ovat joutuneet naisia useammin sairaalahoitoon.

Sukupuolella on merkitystä, mutta eri mies- ja naisryhmät ovat kokeneet kriisin eri tavoin. Selvityksen mukaan sukupuoli on vaikuttanut kokemuksiin selvästi niin suhteessa työllisyyteen, työoloihin, yrittäjyyteen, väkivallan kokemuksiin, työn ja perheen yhteensovittamiseen kuin terveyteen ja hyvinvointiin. Sukupuolen ohella esimerkiksi ikä, syntyperä tai äidinkieli, perhemuoto sekä toimeentuloon liittyvä huono-osaisuus ovat jäsentäneet kriisin aiheuttamia muutoksia huomattavasti. Tämä osoittaa, että sukupuolivaikutuksia on tärkeää tarkastella suhteessa muihin eriarvoisuuden muotoihin ja taustamuuttujiin ja päinvastoin.

Niin työllisyyden, väkivallan kuin hyvinvoinnin ja mielenterveyden saralla on nais- ja miesryhmiä, joiden tilannetta kriisi on heikentänyt. Nuoret miehet ja naiset ovat kärsineet koronakriisistä monella mittarilla tarkasteltuna eniten. Koronakriisin työllisyysvaikutukset osuivat vuonna 2020 kipeimmin alle 25-vuotiaisiin, erityisesti naisiin. NEET-nuorten määrä taas kasvoi miesten keskuudessa vuonna 2020. Koronapandemian kielteiset hyvinvointivaikutukset ovat olleet voimakkaita erityisesti tytöillä ja nuorilla naisilla.

Myös maahan muuttaneet ja ulkomaalaistaustaiset miehet ja naiset erottuvat kriisistä kärsineenä ryhmänä. Kriisin koetut negatiiviset vaikutukset terveyden ja hyvinvoinnin eri osa-alueisiin sekä taloudelliseen tilanteeseen olivat suuremmat maahan muuttaneiden henkilöiden keskuudessa muuhun väestöön verrattuna. Vaikutuksista näyttäivät kärsineen erityisesti maahan muuttaneet naiset, sillä he olivat yksinäisempiä ja heidän työkykynsä oli miehiä heikompi. Toisaalta ulkomaalaistaustaiset naiset olivat ainoa ryhmä, jonka työllisyys kasvoi vuonna 2020.

Lisäksi kriisi on kuormittanut myös kunta-alan naisvaltaisia palkansaajia, erityisesti sote- ja opetusalan henkilöstöä. Nämä alat ovat olleet koronakriisiin vastaamisen keskiössä. Pidentyneet hoitojonot, heikentyneet työolot ja huoli sairastumisesta ovat vaikuttaneet alan työntekijöiden työhyvinvointiin. Myös työikäisten naisten koetun terveyden ja työkyvyn heikentyminen pandemian aikana saattaa osittain selittyä näiden ammattiryhmien kuormittumisella.

Osa koki rajoitustoimien vaikutukset omaan arkeensa positiivisina, mutta toisten kohdalla ne vähensivät merkittävästi sosiaalista kanssakäymistä. Rajoitustoimien kielteiset mielenterveysvaikutukset korostuivat etenkin yksin asuvilla. Työikäisillä psyykinen kuormittuneisuus lisääntyi yksin asuvilla naisilla, kun taas eläkeikäisten keskuudessa psyykinen kuormittuneisuus lisääntyi yksin asuvilla miehillä.

Koronariisin vaikutukset ovat olleet paitsi eriytyneet myös polarisoituneet: ihmisten kokemukset kriisistä ovat usein olleet päinvastaisia. Tämä näkyy esimerkiksi suhteessa lähisuhdeväkivaltaan. Vaikka väestötasolla koronakriisi ei ole lisännyt naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai lähisuhdeväkivaltaa merkittävästi, osalle ihmisiä koronakriisi on tarkoittanut syvenevää väkivallan kierrettä. Myös kokemukset hoivan jakamisesta ja vanhempien hyvinvoinnista ovat polarisoituneet. Ensimmäisen koronakevään aikana osa nautti perheen yhteisen ajan lisääntymisestä ja arjen rauhoittumisesta, osa taas koki huolta ja stressiä, työn ja lastenhoidon yhteensovittamisen vaikeuksia ja huolta taloudellisesta toimeentulosta. Samaa näkyy työolojen suhteen. Siinä missä erityisesti lähityötä tekevät sote- ja opetusalojen työntekijät kokivat kriisin kuormittavana, etätöitä tekevät miehet ja naiset kokivat usein koronan aiheuttaneen myönteisiä vaikutuksia. Vaikutusten eriytymisestä ja polarisoitumisesta johtuen tiiviin kokonaiskuvan antaminen kriisin vaikutuksista sukupuolten tasa-arvoon on vaikeaa.

Koronakriisin vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon vaikuttavat jääneen Suomessa suhteellisen pieniksi verrattuna moniin muihin maihin sekä negatiivisiin odotuksiin. Kriisin alkuaikoina etenkin kansainvälisissä keskusteluissa ennustettiin kriisin vievän sukupuolten tasa-arvoa reilusti taaksepäin ja katkaisevan positiiviset kehityskulut työmarkkinoilla ja kodeissa. Suomessa koronakriisistä ei tulkintamme mukaan muodostunut käännekohtaa sukupuolen tasa-arvon kannalta millään tasa-arvon osa-alueella – ei kohti huonompaa, mutta ei parempaakaan. Vaikka yhteiskunnallisella tasolla vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon ei tämän selvityksen valossa voida pitää suurina, koronakriisillä on ollut huomattavia sukupuolittuneita vaikutuksia ihmisten arkeen.

Merkittävä osa kriisin negatiivisista vaikutuksista sukupuolten tasa-arvon eri osa-alueisiin on ollut verrattain lyhytkestoisia. Kriisin voi nähdä aluksi heikentäneen työelämän tasa-arvoa niin suhteessa työllisyyteen, työoloihin kuin naisryttäjien asemaan. Vaikka naisten työllisyysaste laski ensimmäisenä ja rajummin kuin miesten, se lähti kuitenkin toipumaan miesten työllisyysastetta nopeammin. Myös havaitut työn ja perheen yhteensovittamiseen ja hoivavastuun jakamiseen liittyvät negatiiviset vaikutukset olivat lyhytkestoisia. Koronasta johtuvat, ansiotyön ja perheen yhteensovittamisen tilapäiset hankaluudet helpottuivat ja sukupuolierot tasoittuivat loppuvuoteen 2020 mennessä. Myös parisuhdeväkivaltaan liittyvien ilmoitusten lisääntyminen tasoittui vuoden 2020 loppua kohti.

Kriisillä voi kuitenkin arvioida olevan myös pidempikestoisia negatiivisia seurauksia sukupuolten tasa-arvolle. Osa näistä seurauksista liittyy hyvinvointiin ja mielenterveyteen. Esimerkiksi naisilla koettu terveys on heikentynyt ja yksinäisyys lisääntynyt merkittävästi useissa työikäisten ryhmissä, miehillä selvästi vähemmän. Myös koronakriisin vahvistamalla, pitkään kyteneillä hoito- ja hoivavajeilla esimerkiksi ikääntyneiden palveluissa ja mielenterveyspalveluissa voi olla pitkäkestoisia vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon.

Kriisillä voi olla pidempikestoisia vaikutuksia myös työelämän tasa-arvoon. Työmarkkinoilla nähtävissä ollut osa-aikaisten ja määräaikaisten työsuhteiden lisääntyminen saattaa puolestaan heikentää tasa-arvoa, mikäli tällaisten työsuhteiden osuudet jäävät pysyvästi korkeammalle tasolle. Vaikka määräaikaiset ja osa-aikaiset työsuhteet ovat yleistyneet molemmilla sukupuolilla, ne ovat edelleen yleisempiä naispalkansaajilla kuin miehillä. On huolestuttavaa, että sukupuolten välinen ero määräaikaisen osa-aikatyön ja ylipäänsä osa-aikatyön osalta on kasvanut vuodesta 2019. Myös naisenemmistöisten sote- ja opetusalan kriisin aikana kasvanut kuormitus voi vesittää työelämän tasa-arvoa, mikäli näiden kriittisten alojen työoloja ei saada parannettua.

Koronakriisi on tuottanut myös joitain positiivisia kehityskulkuja, mutta kaikki eivät ole niistä hyötynet. Ensinnäkin sukupuolten välinen ero työllisyysasteessa on vuoden 2020 sukellusta seuranneen työllisyyden kasvun myötä kaventunut, ja naisten työllisyysaste ohitti miesten työllisyysasteen vuoden 2022 alussa. On kuitenkin tärkeä huomata, että kyse ei ole pelkästään positiivisesta kehityksestä, sillä kaventumista selittää osaltaan miesten työllisyyden lasku keskimmaisissa ikäryhmissä. Miesten työllisyysaste on Suomessa jo ennestään kansainvälisesti verrattuna vain keskitasoa – siinä missä naisten työllisyysaste on korkea – ja koronakriisi on voinut vauhdittaa suomalaisen työelämän rakennemuutosta ja siihen liittyvää osaamistarpeiden muutosta. Positiivisena asiana voi mainita sen, että ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyys kasvoi koronakriisin aikana hiukan.

Toiseksi tyytyväisyys työn ja perheen yhteensovittamiseen on etätyön yleistymisen myötä pidemmällä aikavälillä lisääntynyt. Pandemian alun poikkeusolojen jälkeen perheiden ajankäyttöä koskevat ristiriidat ja sekä tunne kotiasioiden laiminlyönnistä vähentyivät etenkin etätyötä tekeville. Työn ja perheen yhteensovittamisen parantaminen on suomalaisen tasa-arvopoliittikan pitkäaikainen tavoite, ja pandemian vauhdittama digiloikka ja etätyön vakiintuminen voi tukea tätä tavoitetta myös tulevaisuudessa. Lisäksi naisten ja miesten tilanne on tasa-arvoistunut, kun naisten ja miesten välinen ero etätyömahdollisuuksissa on kaventunut. Positiiviset vaikutukset keskittyivät kuitenkin ylempille toimihenkilölle. Sen sijaan työntekijäammateissa tai naisvaltaisilla palvelu-, sote- ja opetusaloilla työskentelevillä vanhemmilla ei juuri ole mahdollisuutta etätyöhön. On myös huomioitava, että lisääntyneen etätyön vaikutukset eivät ole yksinomaan positiivisia, ja että sen pitkäaikaisista vaikutuksista tarvitaan lisää tutkimusta.

Pandemia on voinut myös lisätä potentiaalia pidempiaikaiseen muutokseen hoivavastuun jakamisessa lisäämällä isien lastenhoitoon käyttämää aikaa. Suomessa mahdollisen muutoksen suunta ei ole yksiselitteinen. Isien perhevapaiden käyttö ei koronakriisin myötä vähentynyt kuten olisi voinut odottaa, mutta ei lisääntynytkään. Miehet kokivat ottaneensa suuremman vastuun lastenhoidosta ja kotityöstä, mutta samalla äidit kokivat oman osuutensa kotitöistä lisääntyneen. Lastenhoitoa kuitenkin jaettiin tasaisesti vanhempien kesken tai isä otti siitä puolisoaan enemmän vastuuta, jos isä oli etätyössä

ja lapsen äiti ainakin osittain lähityössä. Voisi olettaa, että Suomessa työmarkkinoiden ammatti- ja tehtävä rakenne (tietotyötä tekevien suuri osuus) ja laaja ja pitkäkestoinen etätöskentely mahdollistivat myös osaltaan sen, että osassa perheitä voitiin joustavammin jakaa hoivavastuita sen sijaan, että toinen vanhemmista (yleensä äiti) olisi joutunut jäämään sairaana tai karanteenissa olevan lapsen kanssa aina kotiin. Mahdollinen muutos tulee kuitenkin näkyviin vasta myöhemmin.

9.2 Syitä tasa-arvo vaikutusten suuntiin ja politiikkatoimien arviointia

Verrattain kevyitä rajoitustoimia voi pitää yhtenä syynä siihen, että vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon jäivät joillain osa-alueilla pieniksi ja lyhytkestoisiksi. Koronaviruksen leviämistä ehkäisevät rajoitustoimet eivät Suomessa olleet yhtä laajoja eivätkä pitkäkestoisia kuin monissa muissa maissa, ja niin sanottua lock-downia ei koettu missään vaiheessa pandemiaa. Julkiset palvelut olivat suljettuina tai rajoitetusti auki lähinnä pandemian alussa keväällä 2020. Syksystä 2020 lähtien palvelut ovat olleet auki lähes normaalisti. Jonojen purku on kuitenkin aiheuttanut ruuhkaa, ja terveydenhuollossa hoitovelka on kasvanut.

Monissa Euroopan maissa sukupuolten tasa-arvoa heikensi varhaiskasvatuksen ja koulujen sulkeminen: esimerkiksi Saksassa ja Belgiassa päiväkodit ja koulut olivat jopa vuoden ajan lähes kokonaan suljettuna, ja vastuu lasten hoitamisesta ja etäkoulusta kasautui pääasiassa äideille. Suomessa etäkoulujaksot olivat verrattain lyhyitä ja päiväkodit olivat koko pandemian ajan auki, vaikkakin keväällä 2020 kahden kuukauden ajan lapsia suositeltiin hoidettavan kotona. Tämä esti hoivataakan vyörymisen naisten harteille pidemmäksi aikaa, ja pienten lasten vanhemmat, joilla ei ollut mahdollisuutta etätööhön, pystyivät käymään töissä pandemian ajan.

Samaan aikaan pitkittyneet rajoitustoimet tietyillä yhteiskunnan alueilla johtivat sukupuolittuneisiin ja pitkäaikaisiin hyvinvointivaikutuksiin. Toisen asteen ja korkeakoulujen pitkittynyt etäopetus oli yksi keskeinen syy nuorten ja opiskelijoiden lisääntyneisiin mielenterveysongelmiin, joista tytöt ja naiset ovat erityisesti kärsineet. Tapaamisrajoitukset ja muut eristämistoimet vanhusten ympärivuorokautisessa hoidossa jatkuvat osin yhä, vaikuttaen näiden palveluiden naisemmistöisten käyttäjien hyvinvointiin.

Vaikka kriisi on nostanut esiin rakenteellisia tasa-arvo-ongelmia, suomalaisen yhteiskunnan tasa-arvoisuus lievensi kriisin sukupuolittuneita vaikutuksia. Suomi sijoittuu korkealle kansainvälisissä tasa-arvovertailuissa. Sukupuolten tasa-arvoa edistävien rakenteiden ja ymmärrysten voi olettaa vaikuttaneen kriisin hoitoon ja sen

vaikutuksiin. Esimerkiksi suomalaisen naisten eurooppalaisittain korkea työllisyysaste vaikutti todennäköisesti osaltaan ratkaisuun pitää päiväkodit ja koulut auki. Samalla kattava ja laadukas varhaiskasvatusjärjestelmä mahdollisti vanhempien ja erityisesti äitien työssäkäynnin korona-aikana. Sukupuolten tasa-arvo otetaan Suomessa usein itsestäänselvytenä. Sen eteen pitää kuitenkin tehdä jatkuvaa työtä, myös kriisiaikoina.

Yksi keskeinen negatiivisilta tasa-arvovaikutuksilta suojaava tekijä oli suomalainen hyvinvointivaltio, joka osoittautui kestäväksi myös kriisin keskellä. Kuten sukupuolten tasa-arvo, myös hyvinvointivaltion tarjoama suoja otetaan usein annettuna. Pahimmilta taloudellisilta shokeilta Suomessa suojasi sosiaaliturvajärjestelmä, joka on kansainvälisesti vertailtuna varsin laaja. Järjestelmä sisälsi jo ennen koronapandemiaa muun muassa kattavan lomautus- ja työttömyysturvajärjestelmän, jotka vaimensivat pandemiasta ja sen rajoitustoimista aiheutuvia vaikutuksia työmarkkinoihin ja samalla myös sukupuolten tasa-arvoon. Kriisi osoitti, että sosiaaliturvan turvaverkko joustaa tarvittaessa pienilläkin muutoksilla ja tasaa tulonmenetyksiä pääasiassa hyvin. Yksi merkittävä puute nykyisessä järjestelmässä on kuitenkin tiettyjen työnteon muotojen kuten kevytyrittäjien ja freelance-rien työn sosiaaliturva, mikä tuli esille myös korona-aikana esimerkiksi kulttuuri- ja tapahtuma-alan kärsiessä rajoitusten takia.

Suomessa kriisin aikana sosiaaliturvaan tehdyt muutokset olivat kansainvälisesti verrattuna vaatimattomia. Etuuksiin tehdyt väliaikaiset muutokset, kuten esimerkiksi työttömyysturvan laajentaminen yrittäjiin sekä työttömyysturvan ja toimeentulotuen ehtojen höllentäminen (mm. työssäoloehdon puolittaminen ja karenssin lyhentäminen), mahdollistivat tukien nopean myöntämisen ja maksamisen. Toisin kuin joissain muissa maissa, Suomessa tuettiin kuitenkin niukasti vanhempia, jotka joutuivat hoitamaan lastaan kotona. Väliaikainen epidemiatuki oli voimassa pandemian ensimmäiset kaksi kuukautta, mutta sen käyttö jäi vähäiseksi. Verrattain kevyistä rajoitustoimista huolimatta etäkoulu- ja karanteenitoimet, jotka pitkään koskivat sairastuneen koko perhettä ja myös altistunutta, rasittivat perheiden arkea ja tekivät työnteosta monissa perheissä haastavaa. Kuormitusta olisi voitu helpottaa tukemalla taloudellisesti lapsiaan kotona hoitavia vanhempia sen sijaan, että nämä joutuivat usein työskentelemään lastenhoidon ohella tai olemaan poissa töistä ilman korvausta. Tällaisia käytäntöjä oli esimerkiksi Itävallassa ja Saksassa, joissa lasta kotona hoitava vanhempi sai ansioihin perustuvan korvauksen menetyistä työtuloista (ISSA 2021).

Toisin kuin etuudet, hyvinvointivaltion palvelut eivät olleet ihmisten tukena kriisin aikana siinä määrin kuin niiden olisi pitänyt olla. Perusterveydenhuollon kantokyky säilyi melko hyvin, mutta mielenterveyspalveluissa ei pystytty vastaamaan kasvaneeseen palvelutarpeeseen, osittain koska palveluvajetta oli jo ajalta ennen koronaa. Mielenterveysongelmien lisääntyminen on yksi keskeisistä koronakriisin pitkäaikaisista sukupuolittuneista vaikutuksista. Tasa-arvonäkökuilmasta tärkeitä vanhuspalveluja rajoitettiin, ja käytännöt

muuttuivat laitosmaisempaan suuntaan. Korona-aikana myös lähisuhdeväkivallan uhreilla oli vaikeuksia hakeutua palveluihin ja saada palveluja. Sosiaali- ja terveystieteillä on merkittävä rooli lähisuhdeväkivallan uhrien ja heidän avun tarpeensa tunnistamisessa. Palvelukäyntien vähentyessä myös avun tarpeen tunnistaminen heikentyi. Tämä näkyi muun muassa siinä, että turvakotipaikkoja oli pandemian aikana vapaana.

Investoinnit hyvinvointivaltion palveluihin ovat näistä ongelmista huolimatta jäämässä koronakriisiin liittyvissä tuki- ja jälleenrakennustoimissa pienehkölle huomiolle. Investoinnit hoivaan on nähty tärkeänä tasa-arvotietoisien jälleenrakennuksen elementtinä. Jälleenrakennuksen ja elpymisen yhteydessä tehdyt hoivainvestoinnit olivat pääasiassa pieniä, kertaluonteisia investointeja perheiden, lasten, nuorten ja vanhusten palveluihin ja hyvinvoinnin tukemiseen, ja niillä pyrittiin lieventämään pandemian vaikutuksia. Palveluinfrastruktuurin pidempiaikaisiin ongelmiin ja heikentymiseen (esim. hoivahenkilöstön riittävyys ja työolot, vanhushoivan ongelmat) ei kotimaisilla elvytystoimilla haettu ratkaisuja. Hoivapalveluilla on isompi rooli EU-rahoilla tehtävässä elvytyksessä, mutta sukupuolinäkökulma ei ole näkyvästi mukana kansallisen elpymis- ja palautumissuunnitelman hoivaan liittyvissä uudistuksissa ja investoinneissa.

Yritysten tukeminen oli koronaan liittyvien tuki- ja elvytystoimien rahallisesti suurin kokonaisuus. Yrityksille suunnatut eri tukimuodot auttoivat välttämään konkurssiaallon ja masatyöttömyyden, joka olisi saattanut kriisin alkuvaiheessa kohdistua naisvaltaisiin aloihin ja heikentää työmarkkinoiden tasa-arvoa ja taloudellista tasa-arvoa. Tasa-arvonäkökulmasta on kuitenkin syytä pohtia yritystukien kohdentumista. Esimerkiksi vuonna 2020 merkittävin osa yritysten koronatuista kanavoitiin olemassa olevien tuki-instrumenttien kautta, ja vain pieni osa näistä tuista kohdentui naisennemistöisille aloille. Esimerkiksi Business Finlandin yli miljardin euron koronahäiriötuesta vuonna 2020 vain 11 prosenttia kohdentui naisennemistöisille aloille. Sen sijaan uudet, koronakriisin aiheuttamia menetyksiä paikkaamaan luodut instrumentit, kuten yritysten kustannustuki ja yksityisyritysten tuki, kohdentuivat selvemmin naisennemistöisille aloille, joilla myös valtaosa naisyrityksistä työskentelee. Nämä instrumentit olivat kuitenkin mittakaavaltaan selvästi Business Finlandin tukea pienempiä. Edes uudet tukimuodot eivät välttämättä onnistuneet huomioimaan pienituloisten naisyritysten tilanteita. Esimerkiksi yksityisyrityksinä on paljon alimpaan tulodesiiliin kuuluvia, jotka ansaitsevat niin vähän, etteivät he välttämättä olleet oikeutettuja tukeen.

Tasa-arvonäkökulmat ja tasa-arvotavoitteet eivät tämän selvityksen mukaan olleet mukana koronakriisiin liittyvistä rajoitus- ja tukitoimista päätettäessä. Koronaan liittyvien lakiesitysten sukupuolivaikutusten arviointi puuttui kokonaan tai oli puutteellista, eikä sukupuolinäkökulma juuri ollut mukana hallituksen muiden päätösten valmistelussa tai eduskunnan koronatoimia käsittelevissä keskusteluissa. Tässä suhteessa sukupuolten tasa-arvoon ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen sitoutunut hallitus ei täysin onnistunut. Tukitoimien ongelmat sukupuolinäkökulmasta osoittavat, miksi tasa-arvonäkökulmainen tieto ja tasa-arvotavoitteet on tärkeää nivoa mukaan päätöksentekoon.

9.3 Toimenpidesuosituksat jälleenrakennukseen ja tuleviin kriiseihin

Teemme vielä lopuksi toimenpidesuosituksia suhteessa siihen, kuinka selvityksen esiin tuomia vaikutuksia ja ongelmia voisi huomioida i) koronakriisin jälkihoidossa, ii) tasa-arvopolitiikassa ja iii) tuleviin kriiseihin varautumisessa ja niiden hoidossa.

Ensinnäkin sukupuolinäkökulma tulee ottaa huomioon kriisin jälkihoidossa. Tämä tarkoittaa toimenpiteitä kriisin sukupuolittuneiden vaikutusten lieventämiseen ja kriisistä erityisesti kärsineiden ryhmien tukemista. Kansainvälisessä tasa-arvoa koskevassa keskustelussa koronakriisiä on pidetty myös mahdollisuutena muokata yhteiskuntaa ja hyvinvointivaltioiden järjestelmiä niin, että ne edistäisivät sukupuolten tasa-arvoa ja kohtelisivat eri väestöryhmiä tasavertaisemmin tulevaisuuden kriiseissä. Tämä *Build back better* -näkökulma on ollut esillä monien kansainvälisten järjestöjen, kuten OECD:n, Maailmanpankin ja Euroopan komission, suunnitellessa koronaelpymistä edistäviä toimia.

- Koronakriisin aiheuttamien ja pidempiaikaisten hoivavajeiden paikkaamisen sekä kriisistä erityisesti kärsineiden ryhmien (esim. maahan muuttaneet) terveyden ja hyvinvoinnin parantamisen on oltava osa kriisin jälkihoitoa. Tämä vaatii investointeja julkiseen hoivasektoriin.
- Sekä aikuisten että nuorten mielenterveyspalveluiden resursseja on vahvistettava. Mielenterveysongelmien lisääntyminen kriisin aikana kasvatti painetta jo ennalta ruuhkautuneissa palveluissa. Lasten, nuorten ja opiskelijoiden mielenterveysongelmia on tunnistettava ja ehkäistävä sukupuolitietoisesti oppilaitoksissa ja YTHS:ssä, ja myös opinnot kesken jättäneet nuoret on tavoitettava.
- Väkivallan uhrien tukipalveluiden tunnettuuteen on panostettava. Tarvitaan saavutettavaa tietoa siitä, mitä tukipalveluita on tarjolla, kenelle ne on suunnattu ja millaista palvelua niistä saa. Lisäksi on panostettava koetun väkivallan tunnistamiseen eri alojen asiantuntijoiden keskuudessa ja laajemmin yhteiskunnassa. Saumatonta yhteistyötä ammattilaisten kesken tulee edistää.
- Naisvaltaisen sosiaali- ja terveysalan sekä opetusalan työoloihin ja työhyvinvointiin tulee panostaa tulevaisuudessa enemmän. Koronakriisi kuormitti erityisesti näiden alojen työntekijöitä, ja henkilöstö oli etenkin vanhuspalveluissa kuormittunut jo ennen kriisiä.
- Sukupuolinäkökulma tulisi integroida paremmin kansallisen elpymis- ja palautumissuunnitelman toimeenpanoon. Sukupuolinäkökulma tulisi ottaa paremmin mukaan erityisesti työkykyyn sekä hoivavajeiden paikkaamiseen liittyvissä uudistuksissa ja investoinneissa.

- Kriisin pitkän aikavälin sukupuolivaikutuksia ja vaikutuksia tasa-arvoon on seurattava. Tutkimusta tarvitaan esimerkiksi etätyön vaikutuksista työn ja perheen yhteensovittamiseen, hoivan jakamiseen ja hyvinvointiin; kriisin ja siihen liittyvien hoitovajeiden vaikutuksista terveydelle ja hyvinvoinnille; sekä kriisin vaikutuksista sukupuolistuneeseen väkivaltaan ja lähisuhdeväkivaltaan. Myös miesten työllisyysasteen hidasta elpymistä keskimmaisissä ikäryhmissä, sekä koronakriisin vauhdittaman työelämän rakennemuutoksen sukupuolittuneita vaikutuksia on tärkeää seurata. Tilastoiden lisäksi tarvitaan laadullista tutkimusta selvittämään yksilötason kokemuksia.

Toiseksi koronakriisin sukupuolittuneet vaikutukset ja niihin vaikuttaneet tekijät on tärkeää huomioida tasa-arvopolitiikassa seuraavalla hallituskaudella. Tasa-arvopolitiikalla voi olla rooli kriisin sukupuolittuneiden vaikutusten lieventämisessä. Lisäksi tasa-arvopolitiikan keinoin voidaan varmistaa sukupuolinäkökulmien näkyvyys päätöksenteossa myös kriisiaikaan.

- Koska koronakriisin mahdolliset pitkäkestoiset vaikutukset liittyvät etenkin hyvinvointiin ja mielenterveyteen, terveys ja hyvinvointi olisi hyvä ottaa mukaan seuraavan hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan. Tämä kokonaisuus voisi sisältää esimerkiksi mielenterveyden, miesten terveyskäyttäytymisen sekä sukupuolittuneisiin palveluvajeisiin vastaamisen.
- Seuraavan hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa tulisi tehdä entistä suurempia ponnistuksia niiden tasa-arvo-ongelmien korjaamiseen, jotka tuottivat koronakriisin aikana sukupuolittuneita vaikutuksia (esim. segregatio, hoivan jakaminen, väkivalta). Tämä vaatii tasa-arvopolitiikalle lisää resursseja.
- Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamiseen liittyvät toimintatavat tulisi päivittää kattamaan kriisiajan päätöksenteko. Kriiseissä operoidaan paljon hallituksen asetuksin ja lisäbudjetein, joita lakiesitysten ja talousarvioiden valmisteluun keskittyvä nykyinen valtavirtaistamisohjeistus ei kata.
- Tasa-arvotavoitteiden ja -indikaattoreiden kehittäminen osana hallituksen tasa-arvopolitiikkaa tarjoaisi paremman pohjan kriisiajan päätöksenteolle. Tasa-arvotavoitteet antavat raamit, joita voitaisiin hyödyntää tuleviin kriiseihin vastaamisessa. Tasa-arvoindikaattorit puolestaan auttaisivat tulevien kriisien tasa-arvovaikutusten mittaamista.

Kolmanneksi tasa-arvonäkökulma tulee huomioida tuleviin kriiseihin varautumisessa sekä niiden hoidossa. Yhtäältä hyvinvointipalveluiden ja sukupuolten tasa-arvon rooli yhteiskunnan resilienssin kasvattamisessa on tunnistettava. Toisaalta on eri keinoin varmistettava, että sukupuoli- ja yhdenvertaisuusnäkökulma saadaan mukaan tuleviin kriiseihin liittyvään päätöksentekoon. Tämä on tärkeää niin pandemioiden, talouskriisien kuin sotilaallisten kriisien suhteen.

- Julkisen hoiva- ja palvelujärjestelmän tulee olla kunnossa, jotta se pystyy autamaan ihmiset ja yhteiskunnan tulevien kriisien yli. Palveluiden laadun ja saatavuuden sekä työntekijöiden jaksamisen ylläpito ja vahvistaminen on tärkeää paitsi koronakriisin jälkihoidossa myös pitkällä tähtäimellä. Tämä ei onnistu ilman resursseja.
- Sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen ja tasa-arvopoliittikka tulee nähdä osana yhteiskunnan resilienssin lisäämistä ja vahvistamista. Vahvalla tasa-arvopolitiikalla varmistetaan osaltaan, että tulevien kriisien sukupuolivaikutukset jäävät mahdollisimman pieniksi.
- Tulevissa kriiseissä on tärkeää arvioida kriisien ja niihin vastaavien toimien sukupuoli- ja yhdenvertaisuusvaikutuksia, ja tasa-arvonäkökulma on tuotava mukaan keskeisiin selvityksiin. Tämä vaatii lisää resursseja hallituksen esitysten valmisteluun ja vaikutusarvointiin sekä tasa-arvo-osaamisen lisäämistä kautta valtiohallinnon.
- Tuleviin kriiseihin vastaavan politiikan on tuettava julkilausuttuja tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustavoitteita ja huomioitava haavoittuvat ryhmät. Tasa-arvon edistäminen ei saa jäädä kriisien jalkoihin.
- Tasa-arvoviranomaisia ja muita tasa-arvon edistämisen rakenteita on vahvistettava kriiseihin varautuessa ja niiden aikana. Tasa-arvoviranomaiset tulisi ottaa mukaan kriiseihin liittyvään päätöksentekoon ja niille tulisi antaa lisää resursseja sukupuolinäkökulmaisen tiedon kanavointiin, kriisiin liittyvän päätöksenteon valtavirtaistamiseen, sekä yhteistyöhön tasa-arvotutkijoiden ja kansalaisyhteiskunnan kanssa.
- Sukupuolinäkökulmat on huomioitava myös tulevien kriisien hoitoon liittyvässä kansainvälisessä yhteistyössä. Sukupuolinäkökulmia ja tasa-arvotavoitteita on tärkeää nostaa esiin esimerkiksi EU-tason päätöksenteossa.

Liitteet

Liite 1. Aineistot ja menetelmät

Luvun 2 aineistot

Työvoimatutkimus on otostutkimus, jonka avulla tilastoidaan 15–89-vuotiaan väestön työmarkkinoille osallistumista, työllisyyttä, työttömyyttä ja työaikaa kuukausittain, neljännesvuosittain ja vuosittain. Tutkimuksen tietosisältö perustuu EU:n asetukseen, ja tutkimuksen otokseen kuuluu joka kuukausi noin 12 500 henkilöä.

Vuoden 2021 alussa työvoimatutkimuksen tietosisältöä, tiedonkeruuta ja estimointimenetelmää uudistettiin. Kyselylomakkeen sisältöä yhdenmukaistettiin aikaisempaa tarkemmin eri EU-maiden välillä tietojen vertailtavuuden parantamiseksi. Tietosisältö myös laajeni, kun kyselyyn lisäti uusia kysymyksiä mm. työajan joustavuuteen, yrittäjän asiakkaiden määrään ja sivutyön työaikaan liittyen. Lisäksi uutena ikäryhmänä tutkimukseen otettiin mukaan 75–89-vuotiaat. Työvoimatutkimuksen kuukausi- ja neljännesvuositiedot koskevat kuitenkin edelleen 15–74-vuotiaiden ikäryhmää.

Tutkimuksen tiedonkeruutapaa uudistettiin tarjoamalla vastaajille mahdollisuus vastata puhelin- ja käyntihaastattelujen lisäksi myös verkkolomakkeella. Otoksen muodostamisessa ja tulosten laskentatavassa huomioitiin uusi EU-lainsäädäntö, vastauskadon lisääntyminen ja tiedonkeruutapaan toteutetut muutokset.

Vastaajien antamien tietojen pohjalta luodaan kuva koko 15–89-vuotiaan väestön toiminnasta työmarkkinoilla yhden viikon aikana. Työmarkkina-aseman perusluokittelussa väestö jaetaan työllisiin, työttömiin ja työvoiman ulkopuolisiin. Näistä työlliset ja työttömät yhdessä muodostavat työvoiman.

Työvoimatutkimus antaa tuoreen ja kattavan kuvan työvoimasta ja työmarkkinoiden muutoksista. Julkisuudessa seurataan kuukausittain erityisesti työllisyyden ja työttömyyden muutoksia edellisen vuoden vastaavasta kuukaudesta.

Kausitasoitettuja aikasarjoja ja trendiaikasarjoja käytetään seurattaessa pitkän aikavälin kehitystä ja suhdannevaihtelua. Tutkimus antaa tietoa myös työikäisistä henkilöistä, jotka eivät ole työssä tai työnhakijoina. Työvoimatutkimuksen tietosisällöstä on kuvaus osoitteessa: <https://www.stat.fi/til/tyti/tlu>.

Työvoimatutkimuksen kuukausi- ja neljännesvuositulokset kertovat työllisyyden kausi- ja suhdannevaihteluista. Työvoimatutkimuksen aikasarjat taas kuvaavat työmarkkinoiden muutoksia pitkillä ajanjaksoilla. Vuosikeskiarvot kuvaavat työvoimaa eli työllisiä ja työttömiä sekä työvoiman ulkopuolella olevia esimerkiksi toimialan, ammatin, koulutuksen, iän, sukupuolen ja alueen mukaan ryhmiteltynä.

Työvoimatutkimuksen nykyinen tietosisältö perustuu Euroopan unionin sosiaalitalastojen asetukseen (1700/2019) sekä työvoiman aihealuetta koskeviin täytäntöönpanoasetuksiin 2019/2181, 2019/2240 ja 2019/2241, delegoituun säädökseen 2020/256 sekä delegoituun asetukseen 2020/257. Euroopan unionin työvoimatutkimuksesta löytyy tarkempi kuvaus osoitteesta: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs>.

Tutkimuksessa käytetyt käsitteet ja määritelmät noudattavat YK:n kansainvälisen työjärjestön ILO:n suosituksia ja Euroopan unionin tilastotoimen asetuksia.

Tulo- ja väestörekisterit. Palkkasummien laskemiseen käytettiin Tilastokeskuksen väestörekistereistä ja verohallinnon tulorekisterin palkkatiedoista yhdistettyä aineistoa. Tilastokeskuksen väestörekistereistä kerättiin tiedot taustatekijöistä vuodelta 2019 ja tulorekistereistä kerättiin tiedot palkkatiedoista tammikuulta 2019 toukokuulle 2021. Aineisto kattaa koko 18–64-vuotiaan Suomessa asuvan väestön.

Tulorekisteri sisältää tiedot kaikilta palkansaajilta 1.1.2019 lähtien. Tulorekisteristä kerättiin kokonaistiedot palkoista sisältäen palkkatulon yhteissumman ja palkkatulon lisäksi maksettavat lisät (esim. bonuspalkka, hätätyökorvaus, aikapalkka, aloitepalkkio) ja korvaukset (esim. asuntoetu, ateriakorvaus). Rekisteritieto ei sisällä yrittäjätuloja.

Kunakin vuoden yksittäistä kuukautta verrataan vastaavalla tavalla määritellyn väestöryhmän palkkatuloihin joko vuotta aiemmin tai verrattuna vuoteen 2019. Palkkasummien keskiarvot on laskettu koko väestölle työmarkkina-asemasta riippumatta, eli myös henkilöt, joilla ei ole palkkatuloja, ovat mukana palkkasumma-kuvaajissa (arvolla 0 euroa). Yksittäisten kuukausien muutokset palkkakehityksessä vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna voivat osittain johtua myös eroista työpäivien määrissä tai palkanmaksupäivien ajoittumisissa.

Lukujen 3 ja 4 aineisto ja menetelmät

Koronakriisin vaikutus työelämään -tiedonkeruun kenttätyö ajoittui palkansaajien osalta maaliskuun puolesta välistä toukokuun loppuun 2021 ja yrittäjien osalta maaliskuusta kesäkuun loppuun. Palkansaaja-aineiston lähtöotokseen poimittiin Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen maalisi- ja huhtikuun toisen, kolmannen ja neljännen rotaation 15–67-vuotiaat työlliset palkansaajat, joiden säännöllinen viikkotyöaika oli vähintään 10 tuntia. Yrittäjäaineiston lähtöotokseen poimittiin maalisi-, huhti- ja toukokuun toisen, kolmannen ja neljännen rotaation työlliset yrittäjät. Tiedot kerättiin verkkolomakkeella, joka oli saatavilla suomen, ruotsin ja englannin kielellä. Aikaa vastaamiseen oli kaksi viikkoa. Vastausten kertymistä seurattiin ja kenttätyön aikana lähetettiin tarpeen vaatiessa kaksi muistutusviestiä.

Vastausosuus työvoimatutkimukseen tavoitetuista otoshenkilöistä oli 46,8 prosenttia palkansaajien ja 33,0 prosenttia yrittäjien osalta. Hyväksyttävä vastaus saatiin 1 831 palkansaajalta (naiset 1 058, miehet 773) ja 298 yrittäjältä (naiset 133, miehet 165). Koronakriisin vaikutukset työelämään -tiedonkeruun kadon jakautuminen on hyvin samantyyppinen kuin survey-tutkimuksissa ylipäänsä: vastausprosentti on korkeampi naisilla kuin miehillä ja parempi vanhemmilla kuin nuoremmilla otoshenkilöillä. Korkea-asteen koulutetut osallistuvat muita aktiivisemmin, korkeintaan perusasteen suorittaneet ovat muita passiivisempia. Sosioekonomisen aseman mukaan vastausaste jakautui tässä tutkimuksessa kahtia: toimihenkilöt ovat vastanneet kyselyyn yleisemmin kuin työntekijäammateissa työskentelevät.

Aineistoihin laskettiin painokertoimet, jotka korjaavat aineiston rakenteen vinoumaa sukupuolen, 10-vuotisikäryhmän, maakunnan, koulutusasteen ja sosioekonomisen ryhmän mukaan. Painotuksen jälkeen aineisto vastaa työvoimatutkimuksen perusteella estimoitua kohdeväestöä eli vähintään 10 tuntia viikossa työskenteleviä palkansaajia. Palkansaaja-aineiston tuloksia on verrattu soveltuvin osin työolotutkimuksen vuoden 2018 verkkoaineiston tuloksiin, joita ei ole aiemmin julkaistu. Vuoden 2018 työolotutkimuksen tähän asti julkaistut luvut ovat koskeneet vain käyntihaastatteluun kerättyä aineistoa työolotutkimuksen aikasarjan vertailukelpoisuuden vuoksi (ks. Sutela, Pärnänen & Keyriläinen 2019, 367–370.). Yrittäjäaineiston tuloksia on verrattu soveltuvin osin Yrittäjät Suomessa 2017 -tiedonkeruun tuloksiin (Sutela & Pärnänen 2018).

Koronakriisin vaikutukset työelämään -verkkotiedonkeruuseen osallistuneilta vastaajilta tiedusteltiin kyselyn lopussa, olisivatko he mahdollisesti käytettävissä noin tunnin mittaiseen korona-ajan työoloja koskevaan vapaamuotoiseen haastatteluun. Palkansaajavastaa- jista 44 prosenttia ja yrittäjistä 45 prosenttia ilmaisi halukkuutensa osallistua haastatteluun. Pariakymmentä näistä halukkuutensa ilmaiseista palkansaajista ja kymmentä yrittäjää lähestyttiin kesän ja alkusyksyn 2021 aikana vapaamuotoisen haastattelun sopimiseksi. Lähestyttävien kohdehenkilöiden joukko valittiin niin, että joukossa olisi koronakriisistä

sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia kokeneita, naisia ja miehiä, yhtä lailla sekä etätyötä tekeviä kuin lähityössä olevia. Lisäksi pyrittiin siihen, että haastateltavat edustaisivat kaikkia ikäryhmiä, eri toimialoja sekä erilaisia koulutustaustoja, ja että joukossa olisi niin yksin asuvia kuin perheellisiä henkilöitä. Lähes kaikkien niiden henkilöiden kanssa, joihin otettiin yhteyttä, onnistuttiin sopimaan aika haastatteluun. Palkansaajille kohdennettuja haastatteluja tehtiin yhteensä 18, joista 9 naisille ja 9 miehille. Yrittäjähaastatteluja tehtiin kuusi.

Haastateltavat kertoivat haastatteluissa omin sanoin kokemuksistaan korona-ajan työelämässä. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoidusti eli soveltaen joustavasti haastattelu-runkoa haastattelun etenemisen mukaan. Haastattelujen kesto vaihteli reilusta 40 minuutista noin puoleentoista tuntiin. Haastattelut tehtiin etäyhteyden, yleisimmin Teams-sovelluksen kautta ja ne tallennettiin. Paria teknisistä syistä johtunutta poikkeusta lukuun ottamatta haastattelijalla oli koko ajan kamerayhteys auki haastattelutilanteessa ja myös lähes kaikki haastateltavat pitivät kameran auki haastattelun aikana. Haastattelutallenteet litteroitiin.

Luvun 3 ja 4 analyysit perustuvat suurimmalta osin verkkovastausaineiston suoriin jakau-miin ja ristiintaulukointeihin sekä laadullisten haastattelujen analyysiin. Kuvailevien ristiin-taulukointien lisäksi luvussa 3 hankkeessa vertailtiin palkansaajien työn laadun muutosta vuosien 2018 ja 2021 työolotiedonkeruiden verkkoaineistojen välillä monimuuttujamenetelmin. Sovelletulla varianssianalyysillä pystyttiin arvioimaan erilaisten muutosten tilastol-lisesti merkitseviä eroja sekä eri tekijöiden, eli toimialojen, työnantajasektoreiden sekä pal-kansaajien sukupuolen, sosioekonomisen aseman, iän, osa- ja/tai määräaikaisen työsuh-teen ja etätyönteon, keskinäistä painoarvoa eri työn laatupiirteiden suhteen. Varianssiana-lyysi on joustava, erilaisille vastemuuttujille soveltuva monimuuttujamenetelmä. Muutosta vuosien välillä tarkasteltiin lisäämällä malleihin niin kutsutut yhdysvaikutustermit kaikkien mallissa mukana olevien tekijöiden sekä vuoden ja sukupuolen mukaan (vuosi X sektori, vuosi X sektori X sukupuoli jne). Analyyseissa käytettiin vuosikohtaisesti Tilastokeskuksessa muodostettuja painokertoimia. (Ojala & Pyöriä 2023.)

Luvun 5 aineistot

Viisivuotiaiden lasten vanhempien kysely. Jyväskylän yliopiston ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen Varhaiskasvatus ja koronapandemia -kysely toteutettiin vuodenvaihteessa 2020–2021 ja siinä selvitettiin vanhempien lastenhoitoratkaisuja ja kokemuksia ensimmäisen koronavuoden 2020 ajalta. Kysely suunnattiin noin viisivuotiaiden lasten (pääosin molemmille) vanhemmille valikoiduissa kunnissa eri puolilla Suomea. Kyselyyn vastasi 1315 äitiä ja 528 isää (vastausosuudet 26 % ja 14 %) kaikkiaan 68 kunnasta. Vastajat painottuivat korkeasti koulutettuihin vanhempiin, mikä voi heijastua heidän asemaansa ja kokemuksiinsa työelämässä. Valtaosalla vanhemmista oli myös muita kuin kyselyn kohteena ollut viisivuotias lapsi. Tarkempia tietoja kyselystä ja vastaajista löytyy raporteista Sulkanen ym. 2021 ja Närvi & Lammi-Taskula 2021.

FinLapset-kyselytutkimus on THL:n tiedonkeruu, joka tuottaa neljän vuoden välein säännöllistä seurantatietoa alle kouluikäisten lasten ja heidän perheidensä hyvinvoinnista, terveydestä sekä lapsiperhepalveluiden käytöstä ja palvelukokemuksista. Vuonna 2020 tiedonkeruun kohderyhmänä olivat noin 3–6 kuukauden ikäisten vauvojen molemmat vanhemmat. Tutkimusotos koostui kuudesta otoksesta, joista jokainen sisälsi tietyn neljän viikon aikana syntyneiden vauvojen vanhemmat. Vanhempien yhteystiedot saatiin Digi- ja väestötietoviraston (DVV) väestötietojärjestelmästä. THL toteutti tutkimuksen tiedonkeruun postikyselynä 12.3.2020–12.1.2021 välisenä aikana suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, venäjäksi, somaliksi, arabiaksi ja pohjoissaameksi. Tutkimuksessa tarkasteltiin vanhempien kokemuksia perheen terveydestä, hyvinvoinnista ja palveluista sekä koronaepidemian vaikutuksista perhe-elämään. Elokuusta 2020 alkaen kyselylomakkeessa oli mukana myös koronaepidemiaan ja sen vaikutuksiin liittyviä kysymyksiä. Kyselyyn vastasi 8977 synnyttänyttä (vastausprosentti 50) ja 5843 toista (vastausprosentti 36) vanhempaa. Vauvatiedonkeruun 2020 tulokset ovat saatavilla THL:n sähköisestä [tulospalvelusta](#) ja [tilastoraporttina](#). Keskeisimmät tulokset ovat saatavilla myös [alueellisina tuloskoosteina](#).

Kelan rekisteriaineisto vanhempainvapaista ja kotihoidon tuesta. Tutkimusaineisto perustuu Kelan etuusrekisterin tietoihin vanhempainpäivärahan ja lasten kotihoidon tuen käytöstä vuosilta 2018–2021. Kyseessä on kokonaisaineisto etuutta käyttäneistä vanhemmista.

Vanhempien kirjoitusaineisto koostuu lapsiperheiden vanhempien vapaamuotoisista kirjoituksista (n=93). Kirjoitukset kerättiin poikkeusolojen aikana keväällä 2020 ajanjaksolla 7.5.–31.5.2020. Kirjoitusaineisto on osa laajempaa Kelan tutkimuksen koordinoimaan *Arjen järjestäminen ja toimeentulo koronaepidemian aikana* –tutkimushanketta, joka on yhteistyöhanke Itsenäisyyden lastensäätiön (Ilta) ja Mannerheimin lastensuojeluliiton (MLL) kanssa. Hankkeessa kerättiin kirjoituksia myös 15 vuotta täyttäneitä ja sitä vanhemmilta nuorilta (n=347), joihin pohjaavia tuloksia raportoidaan artikkelissa Sihvonen, E. & Saarikallio-Torp, M. (tulossa) Sosiaalisen kanssakäymisen rajoitukset nuorten itsenäistymisen esteenä: “Please, leave corona, I want to leave my youth” (refereekierroksella).

Luvun 6 aineistot

Gender-Based Violence (GBV) -tutkimus. Tilastokeskus toteutti Euroopan unionin tilasto-toimisto Eurostatin koordinoiman Gender-Based Violence (GBV) -tutkimuksen Suomessa vuodenvaihteessa 2021–2022 verkko- ja postilomakekyselynä. Tutkimuksen ensisijaisen kohdejoukon muodostivat Suomessa asuvat 18–74-vuotiaat naiset, joita poimittiin tutkimuksen otokseen yhteensä 15 000. Lisäksi tutkimukseen poimittiin kansallisia tarkasteluja varten lisäositteina 5 000 iältään 18–74-vuotiasta miestä sekä 5 000 iältään 16–17-vuotiaasta nuorta naista. Otokseen poimitut henkilöt edustavat ikäistään väestöä Suomessa. Vastaukset kerättiin lokakuun 2021 ja helmikuun 2022 välisenä aikana. Koska tutkimus ei tois- taiseksi ole säännöllinen, ei aivan vastaavaa vertailutietoa koronakriisiä edeltävään aikaan ole.

Tutkimuksen vastaajat kutsuttiin mukaan kotiin toimitetulla kirjeellä ja esitteellä. Heitä muistutettiin vastaamisesta ja motivoitiin osallistumaan kirjemuistutusten lisäksi myös sähköpostitse sekä puhelimitse. Tutkimukseen vastasi helmikuun 2022 loppuun mennessä yhteensä 7 768 henkilöä, joista 81 % oli naisia ja 19 % miehiä. Osallistujien ikä vaihteli 16–74 vuoden välillä keski-ikä ollessa 42 vuotta. Alaikäisiä oli noin viidesosa kaikista vastaajista. Valtaosa vastanneista oli Suomen kansalaisia: Suomessa asuvia muiden maiden kansalaisia oli vastaajista alle 4 %. Vastanneista lähes puolet oli suorittanut vähintään toisen asteen tutkinnon ja 41 % korkeakoulututkinnon. Lähes kaksi kolmasosaa vastanneista oli joko työelämässä tai opiskeli.

Vastanneista 81 % oli joskus elämänsä aikana ollut parisuhteessa. Kyselyhetkellä parisuhteessa oli 64 % vastanneista. Parisuhteessa olevista vastanneista 62 % oli naimisissa tai rekisteröidyssä parisuhteessa ja 22 % avoliitossa. Suurimmalla osalla vastanneista nykyinen suhde oli kestänyt yli kymmenen vuotta ja lähes joka viidennellä oli samassa kotitaloudessa asuvia omia tai puolison lapsia.

Parisuhdeväkivaltakokemuksia kartoitettiin vain niiltä vastaajilta, joilla on tai on joskus ollut parisuhde. Väkivallan kohteeksi joutumista ei kysytty suoraan vaan tiedustelemalla erilaisten konkreettisesti kuvattujen väkivaltaisten tapahtumien kokemista.

Poliisin tietoon tullut perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Tilastokeskuksen (2020) rikos- ja pakkokeinotilasto perustuu poliisin PATJA-järjestelmästä saataviin tietoihin. Poliisi, tulli ja rajavartiolaitos kirjaavat järjestelmään kaikki rikosilmoitukset ja niihin liittyvät tiedot.

Tilastoon on poimittu kaikki tilastovuonna ilmoitetut rikokset, joten rikos on voinut tapahtua myös aiempina vuosina. Perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan liittyvinä rikoksina huomioidaan rikoslain 20 luvun seksuaalirikoksien ja 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikoksien lisäksi vapaudenriisto (RL 25:1–2§), laitton uhkaus (25:7§), vai-noaminen (25:7a§), pakottaminen (25:8§) ja ihmiskauppa (25:3§). Lisäksi huomioidaan ryöstö (31:1§) ja kiristysrikokset (31:3§).

Perhe- ja lähisuhdeväkivalta-aineisto on muodostettu rekisteritietojen pohjalta poliisille ilmoitetuista rikoksista. Poliisin Patja-järjestelmän rikosilmoitusaineiston uhrille ja epäillylle on yhdistetty Tilastokeskuksen aineistoista kotipaikkatietoja, tieto perheasemasta sekä lapsista, vanhemmista, aviopuolisosta ja rekisteröidystä puolisoista. Perheaseman ja asuintietojen perusteella on päätelty asuvatko uhri ja epäilty avoliitossa. Rekisteriaineistojen tiedot ovat tilastovuoden tietoja. Aineistossa on myös huomioitu sellaiset tapaukset, joissa uhri ja epäilty ovat tilastovuotta edeltävänä vuonna asuneet avoliitossa. Tilastoaineistoon on lisätty tarkastelu siitä, onko uhrilla ja epäillyllä yhteinen lapsi. Mikäli uhri ja epäilty ovat keskenään avo- tai avoliitossa tai ovat entinen avio- tai avopari, he kuuluvat ensisijaisesti näihin luokkiin ja vasta sen jälkeen tarkastellaan, onko uhrilla ja epäillyllä yhteistä lasta. Avopuolisoita tarkastellaan viiden edellisen vuoden aikajaksolta.

Vuodesta 2015 lähtien on myös huomioitu, ovatko uhri ja epäilty asuneet samassa asunnossa jonakin tilastovuoden kuukautena. Samassa asunnossa asuneista on muodostettu avopareja, jos molemmat ovat yli 18-vuotiaita, vastakkaista sukupuolta ja heidän ikäeronsa on alle 16 vuotta.

Luvun 7 aineistot ja menetelmät

Aikuisväestön terveys ja hyvinvointi (FinSote 2018 ja 2020). THL toteutti vuosina 2017–2018 ja 2020–2021 kansallisen terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimuksen (FinSote). Vastaaajan oli mahdollista vastata joko paperisella tai sähköisellä lomakkeella suomen, ruotsin, englannin tai venäjän kielellä.

FinSote 2018 tiedonkeruu toteutettiin lokakuun 2017 ja maaliskuun 2018 välisenä aikana. Kysely lähetettiin Suomessa asuvaa 20 vuotta täyttänyttä väestöä edustavalle 59 400 henkilön otokselle. Otantamenetelmänä käytettiin maakunnittain ositettua satunnaisotantaa, ja otoskoko oli 3 300 henkilöä/maakunta. Vuonna 2018 vastaajia oli 26 422 ja vastausprosentti oli 45 %.

FinSote 2020 tiedonkeruu toteutettiin koronaepidemian toisen aallon aikana syyskuun 2020 ja helmikuun 2021 välisenä aikana. Kysely lähetettiin Suomessa asuvaa 20 vuotta täyttänyttä väestöä edustavalle 61 600 henkilön otokselle. Otantamenetelmänä käytettiin hyvinvointialueittain ositettua satunnaisotantaa, ja otoskoko oli 2 800 henkilöä/hyvinvointialue. Vuonna 2020 vastanneita oli 28 199 ja vastausprosentti oli 46 %.

Kunakin vuoden vastaajajoukkoa on painottamalla korjattu vastaamaan perusjoukkoa eli 20 vuotta täyttänyttä Suomen väestöä.

Kouluterveyskysely tuottaa monipuolista ja luotettavaa, maakunnallista ja paikallista seurantatietoa eri ikäisten lasten ja nuorten hyvinvoinnista, terveydestä, koulunkäynnistä ja opiskelusta, osallisuudesta sekä avun saamisesta ja palvelujen tarpeisiin vastaavuudesta. Kouluterveyskysely toteutetaan kokonaistutkimuksena joka toinen vuosi. Kohderyhmät: perusopetuksen 4.–5. ja 8.–9. vuosiluokkien oppilaat sekä lukion ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Vuonna 2021 Kouluterveyskyselyyn vastasi yhteensä 264 878 lasta ja nuorta aikavälillä 1.3. 28.5.2021. Vuonna 2021 kouluterveyskyselyyn vastasivat perusopetuksen 4. ja 5. luokat n = 104 082 (83 %), perusopetuksen 8. ja 9. luokat n = 91 560 (75 %), lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijat n = 47 383 (71 %), ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat n = 21 853 (32 %). (Helakorpi & Kivimäki 2021). www.thl.fi/kouluterveyskysely)

THL toteutti **KOTT 2021 -tutkimuksen** helmi-maaliskuussa 2021. Kysely lähetettiin sähköisenä 11 912:lle kaikista Suomen korkeakouluista satunnaisesti valitulle 18–34-vuotiaalle perustutkintoa suorittavalle korkeakouluopiskelijalle. Kyselyyn vastasi 6 258 opiskelijaa (vastausaktiivisuus oli 53 %). KOTT-tutkimuksella selvitetään korkeakouluopiskelijoiden fyysistä ja psyykkistä terveyttä, elintapoja, koettua hyvinvointia ja sosiaalisia suhteita, näihin vaikuttavia tekijöitä sekä opiskelukykyä ja siihen liittyvää tuen tarvetta. Vuonna 2021 selvitettiin lisäksi koronaepidemian vaikutuksia opiskelijoihin. Aikaisempien KOTT-tutkimuksien toteutuksesta on vastannut YTHS. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/korkeakouluopiskelijoiden-terveys-ja-hyvinvointitutkimus-kott->

Koronapandemian vaikutukset ulkomailla syntyneiden hyvinvointiin (MigCOVID) -tutkimuksessa Suomeen muuttaneilta henkilöiltä (n=3668) kysyttiin lokakuun 2020 ja helmikuun 2021 välillä muun muassa koronapandemian vaikutuksista heidän päivittäiseen elämäänsä, huoliin pandemiaan liittyen sekä selvitettiin heidän tervedentilaa, hyvinvointia, elämänlaatua, työkykyä ja demografisia tekijöitä. Maahan muuttaneita henkilöitä verrattiin FinTerveys 2017 -jatkotutkimuksen osallistujiin (n=3490).

Kelan rekisteriaineistot. Kelan korvaamia hammaslääkäripalveluita käyttäneitä tarkasteltiin Kelan etuusrekisterin (tiedot Kelan korvaamista lääkärinpalkkioista) tietojen perusteella. Palvelujen käyttöä tarkasteltiin sen mukaan, missä kuussa hammaslääkärissä oli käyty (vrt. Rättö 2021). Tiedot alkaneista lääkkeiden erityiskorvausoikeuksista perustavat Kelan Kelasto-tietokannasta (<https://www.kela.fi/kelasto>) saatavilla oleviin tilastotietoihin ja raporttiin Voimassa olleista, alkaneista ja päättyneistä lääkekorvausoikeuksista. Tarkastelussa olivat seuraavat korvausoikeudet: 205 (Krooninen verenpainetauti), 206 (Krooninen sepelvaltimotauti ja krooniseen sepelvaltimotautiin liittyvä rasva-aineenvaihdunnan häiriö) ja 215 (Diabetes, muu kuin insuliinihoito).

Luvun 8 aineistot ja menetelmät

Sukupuolinäkökulmien näkyvyys päätöksenteossa. Analyysi perustuu laajaan, julkisesti saatavilla oleva asiakirja-aineistoon, joka sisältää kolme osaa. i) vuosien 2020 ja 2021 koronaan liittyvät lakiesitykset (n=125). Aineisto kerättiin Finlexistä tunnistamalla koronaan liittyvät lakiesitykset muiden lakiesitysten joukosta. ii) kaikki hallituksen vuosien 2020 ja 2021 koronaan liittyvät päätökset ja asetukset ja näihin liittyvät päätösaineistot (n=267). Päätösaineistot ovat saatavilla valtioneuvoston verkkosivulla (<https://valtioneuvosto.fi/tietoa-koronaviruksesta/paatosaineistot>). iii) 49 valikoituun lakiesitykseen liittyvät eduskunta-asiakirjat, kuten valiokuntien mietinnöt ja eduskuntakeskustelut. Lakiesitykset valikoitiin analyysiin tasa-arvorelevanttiuden perusteella, ja ne kattavat kolme tasa-arvönäkökulmasta tärkeää toimenpidetyypit (rajoitustoimet, sosiaaliturvan muutokset ja yritystuet). Aineistot hankittiin eduskunnan verkkosivulta. Menetelmänä hyödynnetään asiakirjojen laadullista sisällönanalyysia. Asiakirjoista etsittiin sukupuolten tasa-arvoon liittyviä mainintoja asiasanahakujen avulla (tasa-arvo, sukupuoli*, mies*, nais*, miehet, naiset), minkä jälkeen relevantit kohdat analysoitiin diskurssi- ja kehysanalyysin keinoin.

Tasa-arvotoimet ja hoivainvestoinnit osana kriisiin vastaavaa talouspolitiikkaa. Osio perustuu vuoden 2020 I–VII lisätalousarvioiden sekä vuoden 2021 talousarvion ja I–IV lisätalousarvioiden analyysiin. Aineistona on käytetty talousarvioesityksiä, eduskunnan kirjelmia, hyväksytyjä talousarvioita sekä ministeriöiden talousarvioesityksiin liittyvä tiedotteita. Talousarvioissa ja lisätalousarvioissa tehdyt päätökset tarjoavat kattavan katsauksen koronaan liittyviin päätösperäisiin menoihin. Koronaan liittyviä menoja on kuitenkin voitu rahoittaa myös olemassa olevien momenttien ja niiden perustelujen sisällä. Tällaiset menot eivät näy tarkastelussa.

Menetelmänä hyödynnetään asiakirjojen laadullista sisällönanalyysia. Talousarvioista tunnistettiin talousarvioesitysten yleisperustelujen ja momenttikohtaisten selvitysosien sekä ministeriöiden tiedotteiden avulla koronaan liittyvät määrärahat ja tulevien vuosien valtuudet. Mukaan otettiin määrärahat ja valtuudet, jotka joko talousarvioesityksessä tai tiedotteissa kehystettiin koronaan liittyviksi. Tämän jälkeen nämä koronamäärärahat ja -valtuudet luokiteltiin vuosittain analyysia varten luotuihin kategorioihin, jotka auttavat ymmärtämään kokonaisuuden kohdentumista. Määrärahat kohdennettiin päätöksentekovuoden, ei käyttövuoden mukaan (esim. vuonna 2020 tehdyt päätökset investoinneista liikenneinfrastruktuuriin luetaan vuoden 2020 kohdalle, vaikka osa määrärahoista ajoittuu vuodelle 2021 tai myöhemmille vuosille). Jos määräraha oli mahdollista sijoittaa useampaan kuin yhteen kategoriaan (esim. yrityksille suunnatut TKL:iin liittyvät avustukset tai kunnille suunnattu hoivapalveluihin kohdistuva lisärahoitus), valittiin ensisijainen kategoria tiedotteiden perusteella.

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen suoraan liittyvät määrärahat tunnistettiin momenttien kuvausten perusteella, aiempaan tutkimuskirjallisuuteen nojaten. Hoivaan liittyvien koronamäärärahojen tunnistaminen ei ole yksiselitteistä, sillä hoiva voidaan määritellä eri tavoin, eikä määrärahojen todellista käyttöä ole aina mahdollista arvioida (esim. kuntien peruspalveluiden tukeminen kuntien valtionosuuksien korotusten kautta). Analyysia varten hoiva määriteltiin kattamaan sote-palvelut, varhaiskasvatus ja peruskoulu, hyvinvointiin liittyvät palvelut ja palkattoman hoivan tukeminen. Hoivaan liittyviksi määrärahoiksi määriteltiin kaikki näihin teemoihin edes osittain liittyvät määrärahat.

Yritystukien kohdentuminen. Analyysissa käytetään tukia myöntäneiden organisaatioiden (Business Finland, Valtiokonttori, ELY-keskukset, kunnat) tuottamia valmiita aineistoja myönnoistä, joista osa on saatu toimijoiden verkkosivuilta ja osa erikseen pyytämällä. Aineistosta suurin osa on kerätty alkuvuodesta 2021. Business Finlandin osalta lukuja on tarkennettu alkuvuodesta 2022 ja kuntien myöntämän yksinyrittäjien tuen tiedot on kerätty alkuvuodesta 2022.

Kuntien myöntämistä tuista pyrittiin saamaan kaikki myöntöjä tehneet kunnat kattava aineisto, mutta se ei aineiston laatuun liittyvistä syistä ollut mahdollista. Pyysimme siksi tarkempia tietoja myöntöjen toimialasta kymmeneltä eniten tukien myöntövaltuutta saaneelta kunnalta. Saimme aineistoa yhdeksältä kunnalta, joista kahden aineisto oli muodossa, jonka analyysi ei ollut mahdollista. Aineiston toimittaneista kunnista Vantaa toimitti aineiston, joka oli kerätty vaiheessa, jossa myönnoistä oli tehty 71,23 prosenttia. Turun osalta puolestaan mukana oli toimialat, joille myönnoistä oli kohdistunut enemmän kuin prosentti.

Käytetty tutkimusmenetelmä on sisällönanalyysi, jossa olemme hyödyntäneet Tilastokeskuksen toimialaluokitusta (TOL 2008, Tilastokeskus). Olemme jaotelleet toimialat kolmeen luokkaan: naisenenemmistöinen (naisia yli 60 %), miesenenemmistöinen (miehiä yli 60 %) ja tasa-ala (naisia ja miehiä vähintään 40 %) (ks. Taulukko 5) Olemme käyneet yritystuet läpi toimialaluokitusta ja sen sukupuolijakaumaa hyödyntäen, jolloin saamme kuvan tukieurojen jakautumisesta toimialan sukupuolijakauman mukaan. Analyysimme ei sisällä yrityksen henkilöstömäärää tai henkilöstön sukupuolijakaumaa, käytetty yksikkö on yritys ja sen toimiala.

Taulukko 5. Toimialaluokitus 2008 toimialojen sukupuolijakauman mukaan

Toimialaluokitus 2008 (TOL 2008) Tilastokeskus	Toimialan kuvaus	Toimialan suhteellinen koko kaikista toimialoista yhteensä %	Toimialan luokitus sukupuolen mukaan	Sukupuolen mukaan jakaantuneilla aloilla enemmistösukupuoli % ja tasatoimialoilla vähemmistösukupuoli %
A	Maatalous, metsätalous ja kalatalous	2,68 %	Mies	Miehiä 71,59 %
B	Kaivostoiminta ja louhinta	0,25 %	Mies	Miehiä 86,75 %
C	Teollisuus	12,53 %	Mies	Miehiä 75,39 %
D	Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto, jäähdytysliiketoiminta	0,51 %	Mies	Miehiä 73,47 %
E	Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito	0,48 %	Mies	Miehiä 80,20 %

Toimialaluokitus 2008 (TOL 2008) Tilastokeskus	Toimialan kuvaus	Toimialan suhteellinen koko kaikista toimialoista yhteensä %	Toimialan luokitus sukupuolen mukaan	Sukupuolen mukaan jakaantuneilla aloilla enemmistösukupuoli % ja tasatoimialoilla vähemmistösukupuoli %
F	Rakentaminen	6,97 %	Mies	Miehiä 90,07 %
G	Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus	11,00 %	Tasatoimiala	Naisia 49,50 %
H	Kuljetus ja varastointi	5,53 %	Mies	Miehiä 78,60 %
I	Majoitus- ja ravitsemistoiminta	3,79 %	Nainen	Naisia 69,20 %
J	Informaatio ja viestintä	4,29 %	Mies	Miehiä 69,04 %
K	Rahoitus- ja vakuutustoiminta	1,88 %	Tasatoimiala	Miehiä 40,57 %
L	Kiinteistöalan toiminta	0,97 %	Tasatoimiala	Naisia 48,7 %
M	Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta	6,10 %	Tasatoimiala	Naisia 45,2 %
N	Hallinto- ja tukipalvelutoiminta	7,57 %	Tasatoimiala	Miehiä 49,6 %
O	Julkinen hallinto ja maanpuolustus; pakollinen sosiaalivakuutus	4,91 %	Tasatoimiala	Miehiä 43,7 %
P	Koulutus	6,92 %	Nainen	Naisia 68,40 %
Q	Terveys- ja sosiaalipalvelut	17,17 %	Nainen	Naisia 87,05 %
R	Taiteet, viihde ja virkistys	1,92 %	Tasatoimiala	Miehiä 45,58 %
S	Muu palvelutoiminta	2,68 %	Nainen	Naisia 71,27 %

Toimialaluokitus 2008 (TOL 2008) Tilastokeskus	Toimialan kuvaus	Toimialan suhteellinen koko kaikista toimialoista yhteensä %	Toimialan luokitus sukupuolen mukaan	Sukupuolen mukaan jakaantuneilla aloilla enemmistösukupuoli % ja tasatoimialoilla vähemmistösukupuoli %
T	Kotitalouksien toiminta työnantajina; kotitalouksien erityttämätön toiminta tavaroiden ja palvelujen tuottamiseksi omaan käyttöön	0,35 %	Nainen	Naisia 77,40 %
U	Kansainvälisten organisaatioiden ja toimielinten toiminta	0,02 %	Tasatoimiala	Miehiä 41,83 %
X	Toimiala tuntematon	1,48 %	Tasatoimiala	Naisia 43,05 %

Koronaetuudet. Menetelmät kuvattu Mesiäislehto ym. (2022) sekä Elomäki & Ylöstalo (2018).

Liite 2. Hankkeen julkaisut

- Elomäki, Anna & Ylöstalo, Hanna & Hoppania, Hanna-Kaisa (2021) Koronakriisistä hoivaavaan talouteen. Poliitikasta-lehti. <https://politiikasta.fi/koronakriisista-hoivaavaan-talouteen/>.
- Elomäki, Anna (2021) Feministinen jälleenrakennus ja koronakriisiin vastaava talouspolitiikka Suomessa Nytkis ry. <https://nytkis.org/ajankohtaista/feministinen-jalleenrakennus-ja-koronakriisiin-vastaava-talouspolitiikka-suomessa/>.
- Elomäki, Anna (2022) Koronaelvytys on tasa-arvokysymys: Minne menevät EU:n elpymisrahat Suomessa? Naisjärjestöjen keskusliitto, blogi. <https://naisjarjestot.fi/koronaelvytys-on-tasa-arvokysymys-minne-menevat-eun-elpymisrahat-suomessa/>.
- Elomäki, Anna (2022) Sukupuolten tasa-arvo koronakriisin vastaavassa päätöksenteossa ja talouspolitiikassa Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan verkkojulkaisu, Alusta-lehti. <https://www.tuni.fi/alustalehti/2022/04/21/sukupuolten-tasa-arvo-koronakriisin-vastaavassa-paatoksenteossa-ja-talouspolitiikassa/>.
- Haapakangas, Kimmo & Näsi, Matti & Pietiläinen, Marjut (2022) Lisääntykö lähisuhdeväkivalta korona-aikana? Tilastokeskus, Tieto&trendit. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/lisaantyko-lahisuhdevakivalta-korona-aikana/>.
- Hyvärinen, Sini & Sihvonen, Ella & Saarikallio-Torp, Miia & Kouvonen, Petra & Merikukka, Marko & Iivonen, Esa (2021) Vauva-arki poikkeusoloissa: "En kuvitellut vauvavuotemme alkavan näin yksinäisesti". Kela, tutkimusblogi. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6010>.
- Jokela, Merita & Elomäki, Anna & Räsänen, Tapio & Sutela, Hanna (2021) Tieto koronakriisin sukupuolivaikutuksista – avain tasa-arvoisempaan jälleenrakennukseen? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta, Tieto käyttöön. <https://tietokayttoon.fi/ajankohtaista/blogi/-/blogs/tieto-koronakriisin-sukupuolivaikutuksista-avain-tasa-arvoisempaan-jalleenrakennukseen->.
- Keski-Petäjä, Miina & Lipasti, Laura & Pietiläinen, Marjut (2020) Koronakriisi on lisännyt hieman enemmän naisten huolia. Tieto&trendit, Tilastokeskus <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/koronakriisi-on-lisannyt-hieman-enemman-naisten-huolia/>.
- Lahtela, Johanna & Pietiläinen, Marjut (2022) Palkansaajat ovat kokeneet korona-ajan työolot eri tavoin – onko sukupuolella ollut merkitystä? Tilastokeskus, Tieto&trendit.
- Lahtela, Johanna & Pietiläinen, Marjut (tulossa) Naisten ja miesten kokemukset työn ja muun elämän yhteensovittamisesta korona-aikana. Tilastokeskus, Tieto&trendit.
- Mesiäislehto, Merita & Elomäki, Anna & Närvi, Johanna & Simanainen, Miska & Sutela, Hanna & Räsänen, Tapio (2022) The gendered impacts of the Covid-19 crisis in Finland and the effectiveness of the policy responses : Findings of the project "The impact of the Covid-19 crisis in Finland". Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-800-2>.
- Närvi, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2021) Lapsiperheiden hyvinvointi koronapandemian aikana. Osaraportti 3: Vanhempien kokemukset työn ja perheen yhteensovittamisesta ja hoivan jakamisesta. JYU Reports. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8938-5>.
- Pärnänen, Anna (2022) Yrittäjien työllisyys toipunut hyvin koronasta – tietyillä toimialoilla työllisyys kuitenkin edelleen heikompi. Tieto&trendit, Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/yrittajien-tyollisyys-toipunut-hyvin-koronasta-tietyilla-toimialoilla-tyollisyys-kuitenkin-edelleen-heikompi/>.
- Pärnänen, Anna (2022) Töiden vähenemistä ja irtisanomisia, mutta myös toiminnan kehittämistä – yrittäjät käyttäneet eri keinoja sopeutuakseen koronakriisiin. Tieto&trendit, Tilastokeskus.
- Pärnänen, Anna (2022) Yrittäjien työllisyys toipunut hyvin koronasta - tietyillä toimialoilla työllisyys kuitenkin edelleen heikompi. Tieto&trendit, Tilastokeskus.
- Pärnänen, Anna (2022) Korona koetellut yrittäjien jaksamista ja toimeentuloa, mutta tuonut osalle myös tarpeellisen hengähdystauon. Tieto&trendit, Tilastokeskus.
- Rättö, Hanna (2021) Sekä naiset että miehet käyttivät Kelan korvaamia yksityishammaslääkäripalveluita vuonna 2020 edellisvuotta vähemmän. Kela, tutkimusblogi. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6310>.
- Sutela, Hanna (2020) Koronakriisin työllisyysvaikutuksia on tarkasteltava sukupuolen mukaan – tällä kertaa iskut osuivat erityisesti naisiin. Tieto&trendit, Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2020/koronakriisin-tyollisyysvaikutuksia-on-tarkasteltava-sukupuolen-mukaan-talla-kertaa-iskut-osuivat-erityisesti-naisiin/>.
- Sutela, Hanna (2021) Koronakriisin sukupuolivaikutukset työmarkkinoilla näennäisen ristiriitaisia – pandemia heijastunut eri tavoin osa- ja kokoaikatyöhön. Tieto&trendit, Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/koronakriisin-sukupuolivaikutukset-tyomarkkinoilla-naennaisen-ristiriitaisia-pandemia-koetellut-eri-ryhmia-eri-tavooin/>.
- Sutela, Hanna & Pärnänen, Anna (2021) Koronakriisin vaikutus palkansaajien työoloihin. Työpäperi 1/2021. Tilastokeskus. https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/ywpr1_202100_2021_25870_net.pdf.

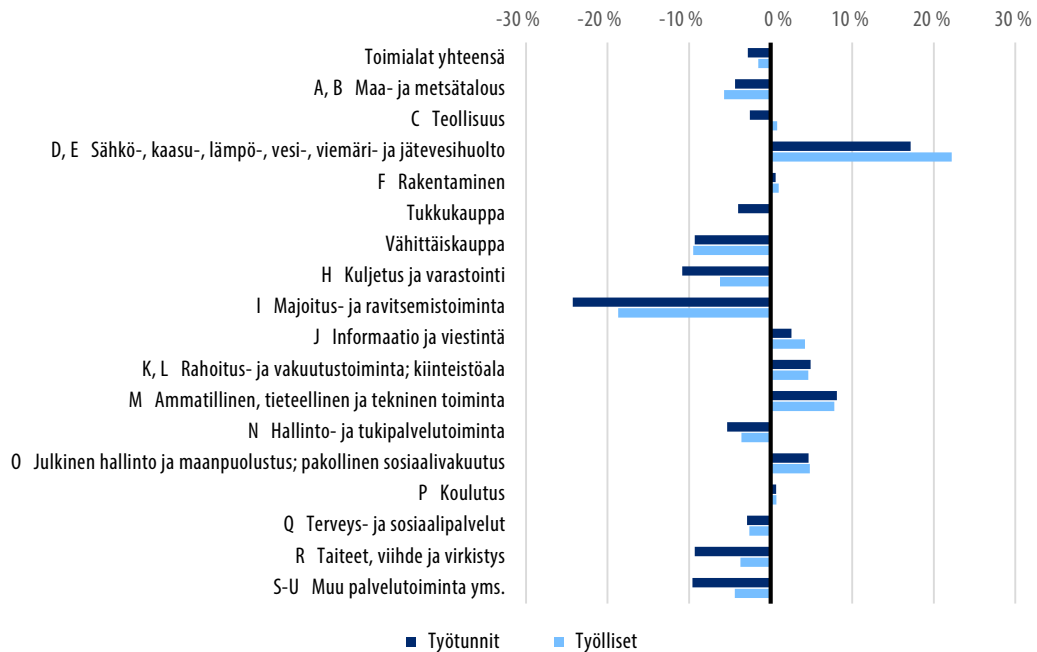
Liite 3. Taulukot ja kuvat

Taulukko 2.1. Työllisyysaste (15–64-vuotiaat) 2009–2021 sukupuolen mukaan, %

	Yhteensä	Naiset	Miehet
2009	67,5	67,1	67,9
2010	66,8	65,8	67,8
2011	67,6	66,3	69,0
2012	68,1	67,1	69,0
2013	67,7	67,0	68,4
2014	67,6	67,1	68,0
2015	67,1	66,8	67,5
2016	67,9	66,9	68,8
2017	68,7	67,6	69,8
2018	70,8	69,7	71,7
2019	71,6	70,7	72,5
2020	70,7	69,7	71,7
2021	72,3	71,7	72,8

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Kuvio 2.2. Suhteellinen muutos 15–74-vuotiaiden työllisten määrässä ja tehdyissä työtunneissa toimialoitain 2019–2020, %

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Taulukko 2.3. Osa-aikatyötä tekevien osuus 15–74-vuotiaista työllisistä sukupuolen mukaan 2009–2021, %

	Yhteensä	Naiset	Miehet
2009	14,1 %	19,0 %	9,3 %
2010	14,8 %	19,7 %	10,2 %
2011	15,1 %	19,8 %	10,7 %
2012	15,3 %	20,4 %	10,5 %
2013	15,3 %	20,5 %	10,4 %
2014	15,6 %	20,4 %	11,1 %
2015	15,7 %	19,9 %	11,6 %
2016	16,6 %	21,7 %	11,8 %
2017	16,8 %	21,9 %	12,0 %
2018	16,9 %	22,1 %	12,1 %
2019	17,4 %	23,0 %	12,2 %
2020	16,6 %	21,3 %	12,3 %
2021	18,5 %	24,3 %	13,2 %

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Taulukko 2.4. Työllisyysaste iän ja sukupuolen mukaan 2016–2021, %

	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74
Naiset						
2016	42,8	67,0	77,7	81,9	62,7	7,8
2017	43,4	67,9	78,0	83,4	63,0	7,5
2018	45,2	69,4	81,0	84,9	65,8	7,8
2019	44,6	71,4	80,7	86,2	67,6	8,1
2020	40,8	69,9	80,7	86,2	67,6	6,9
2021	43,9	74,9	82,0	85,8	68,8	8,0
Miehet						
2016	37,6	79,2	84,3	82,3	58,8	13,2
2017	39,4	78,5	84,9	83,5	60,6	13,7
2018	39,7	81,1	87,1	84,7	63,3	14,1
2019	41,2	81,4	87,7	85,0	64,1	14,6
2020	38,5	81,3	86,1	83,6	65,3	14,6
2021	41,4	79,9	86,9	84,1	67,9	16,7

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Taulukko 2.5. Työllisyysaste sukupuolen ja koulutuksen mukaan, 15–64-vuotiaat, %

	Enintään perusaste	Toinen aste	Korkea-aste
Naiset			
2016	34,8	68,8	81,4
2017	35,3	68,6	82,3
2018	36,5	70,4	84,6
2019	36,5	71,9	84,9
2020	34,2	69,6	84,9
2021	36,9	71,1	86,2

Miehet			
2016	46,5	71,3	84,8
2017	46,3	72,7	86,8
2018	46,9	74,7	88,6
2019	46,1	75,8	87,9
2020	44,2	74,2	88,5
2021	45,1	75,3	88,7

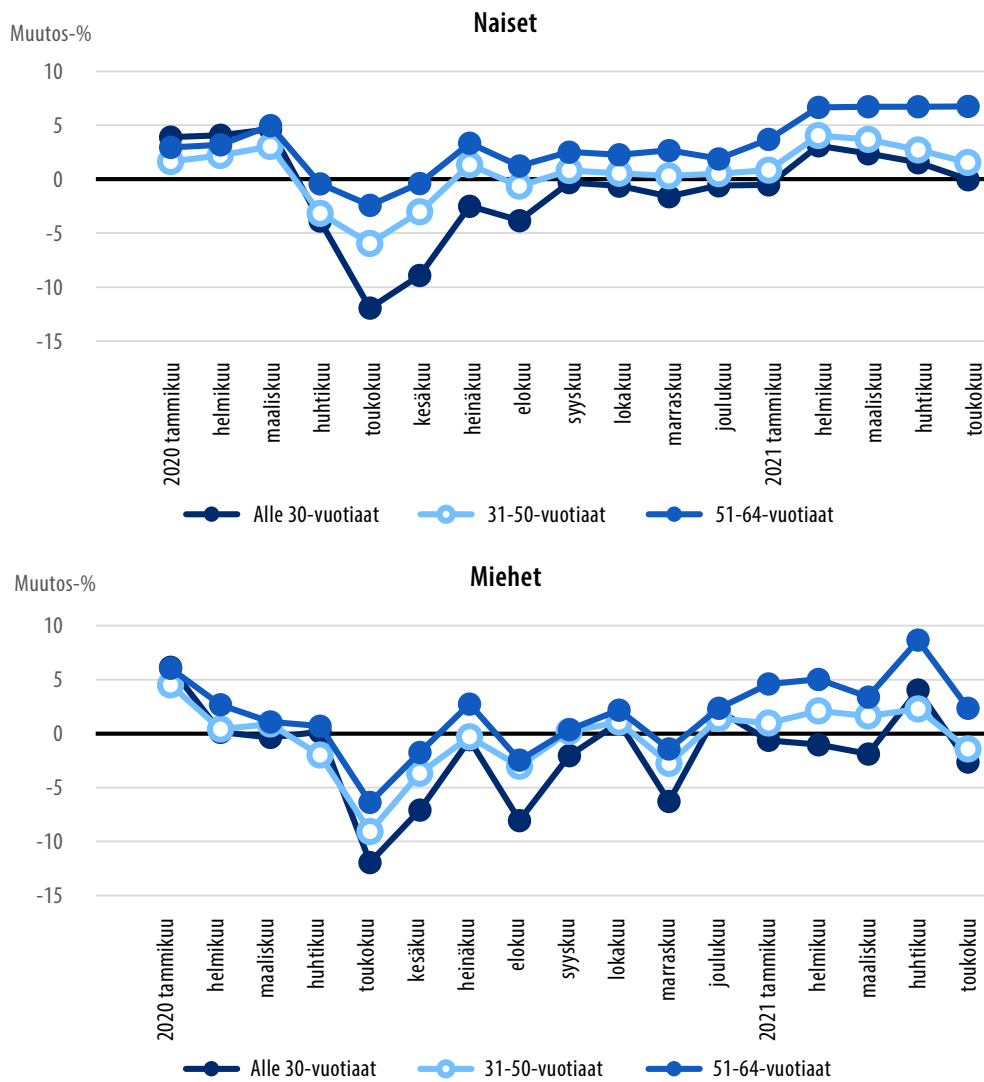
Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Taulukko 2.6. Määräaikaisessa työsuhteessa työskentelevien osuus 15–74-vuotiaista palkansaajista sukupuolen mukaan, %

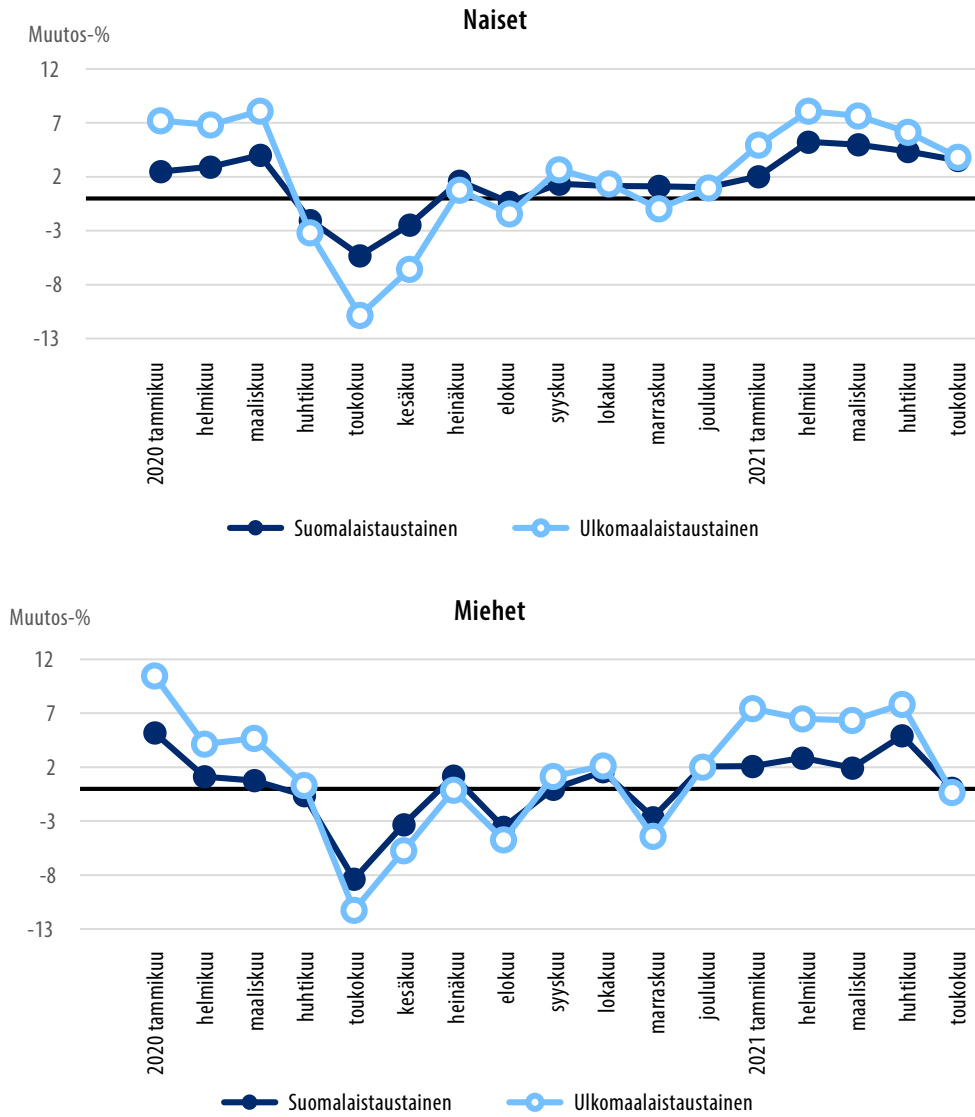
	Yhteensä	Naiset	Miehet
2009	15,6	18,5	12,7
2010	15,8	18,6	12,8
2011	15,4	18,0	12,6
2012	16,1	18,5	13,5
2013	16,2	19,0	13,5
2014	16,5	19,5	13,5
2015	15,9	18,6	13,1
2016	15,0	17,5	12,5
2017	15,6	18,5	12,7
2018	15,8	18,6	12,8
2019	15,4	18,0	12,6
2020	16,1	18,5	13,5
2021	16,2	19,0	13,5

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

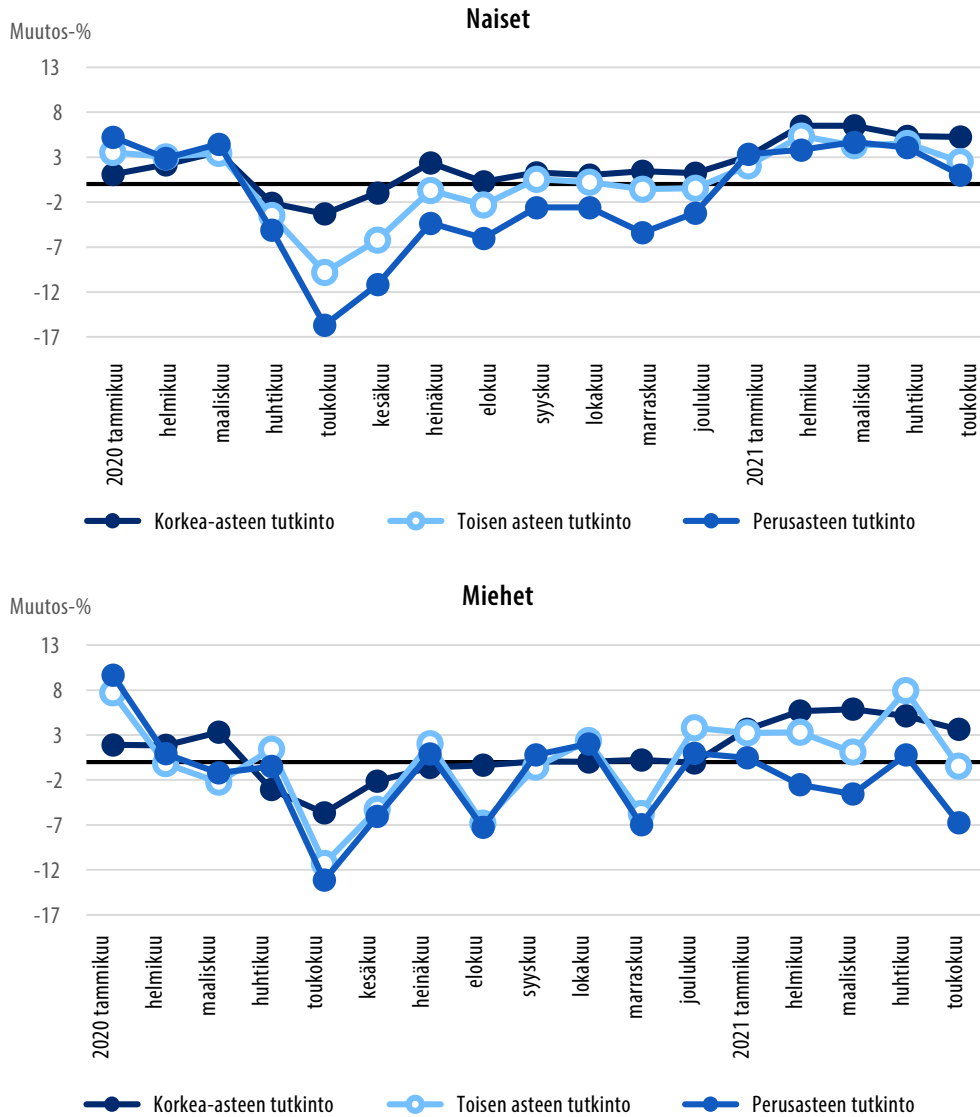
Kuvio 2.7. Vuosien 2020 ja 2021 kuukausittaisten palkkatulojen muutos verrattuna vuoteen 2019, %.
18–64-vuotiaat sukupuolittain ja ikäryhmittäin

Kuvio 2.8. Vuosien 2020 ja 2021 kuukausittaisten palkkatulojen muutos verrattuna vuoteen 2019, %, 18–64-vuotiaat sukupuolittain ja taustan¹ mukaan

Kuvio 2.9. Kuukausittaisten palkkatulojen muutos vuosien 2019 ja 2020 välillä, %. 18–64-vuotiaat sukupuolittain ja koulutustasoittain¹.

¹ Koulutustaso viittaa vuonna 2019 korkeimpaan suoritettuun tutkintoon. Luokka perusasteen tutkinto pitää sisällään myös ne henkilöt, joiden tutkintoa ei löydy rekistereistä (esim. osa ulkomailla suoritetuista tutkinnoista).

Taulukko 2.10. Työttömyysaste sukupuolen mukaan, 15 – 74-vuotiaat, %

	Yhteensä	Naiset	Miehet
2009	8,3	7,4	9,2
2010	8,6	7,7	9,4
2011	8	7,2	8,7
2012	7,9	7,1	8,6
2013	8,3	7,5	9,1
2014	8,7	7,8	9,6
2015	9,4	8,6	10,2
2016	8,9	8,4	9,4
2017	8,7	8,3	9,1
2018	7,5	7,2	7,7
2019	6,8	6,2	7,3
2020	7,7	7,4	8,1
2021	7,7	7,1	8,2

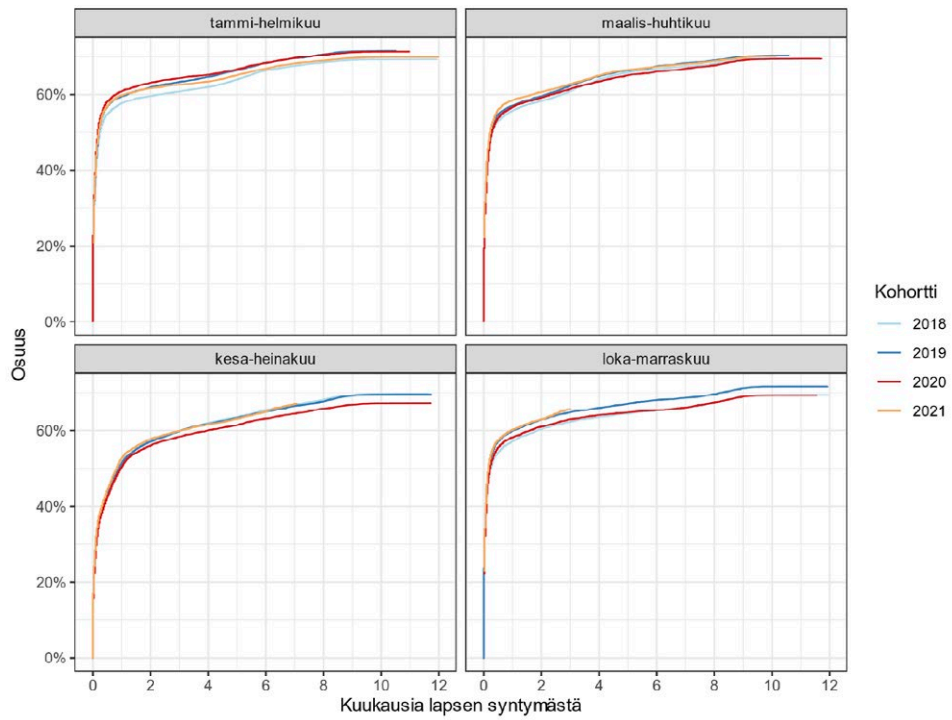
Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Taulukko 2.11. Työvoimaosuus 15–64-vuotiaasta väestöstä sukupuolen mukaan, %

	Yhteensä	Naiset	Miehet
2009	73,7	72,5	74,9
2010	73,1	71,3	74,9
2011	73,6	71,5	75,7
2012	74,0	72,3	75,6
2013	74,0	72,5	75,4
2014	74,2	72,9	75,4
2015	74,3	73,2	75,4
2016	74,6	73,1	76,1
2017	75,5	73,8	77,1
2018	76,6	75,2	77,9
2019	76,9	75,4	78,4
2020	76,8	75,4	78,2
2021	78,4	77,2	79,5

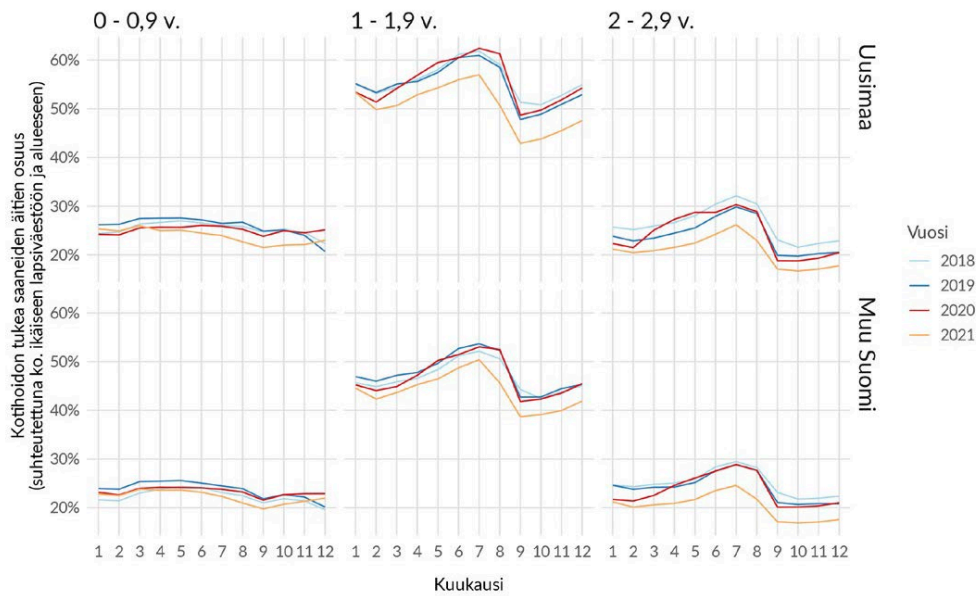
Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus.

Kuvio 5.1. Isyysvapaan äitiys- ja vanhempainvapaakaudelle käytettävissä olevan osuuden kumulatiivinen käyttöaste lapsen syntymävuoden (2018–2021) ja -kuukauden (tammi-helmikuu, maaliskuu-huhtikuu, kesä-heinäkuu, loka-marraskuu) mukaan

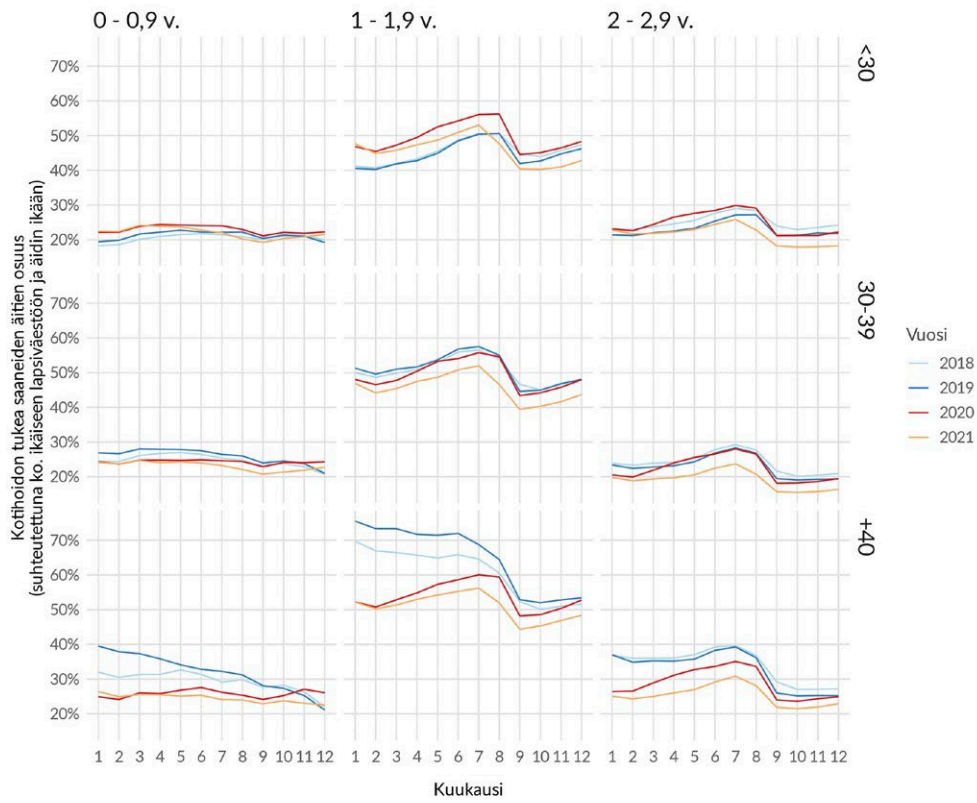
Lähde: Kelan rekisterit, laskelmat: Matti Rantanen, Miia Saarikallio-Torp, Anneli Miettinen.

Kuvio 5.2. Kotihoidon tukea käyttäneiden äitien osuus Uudellamaalla ja muualla Suomessa vuonna 2018–2021 lapsen iän mukaan (0–0,9-vuotiaat, 1–1,9-vuotiaat ja 2–2,9-vuotiaat) suhteutettuna kaikkiin äiteihin alueittain ko. lasten ikäryhmässä

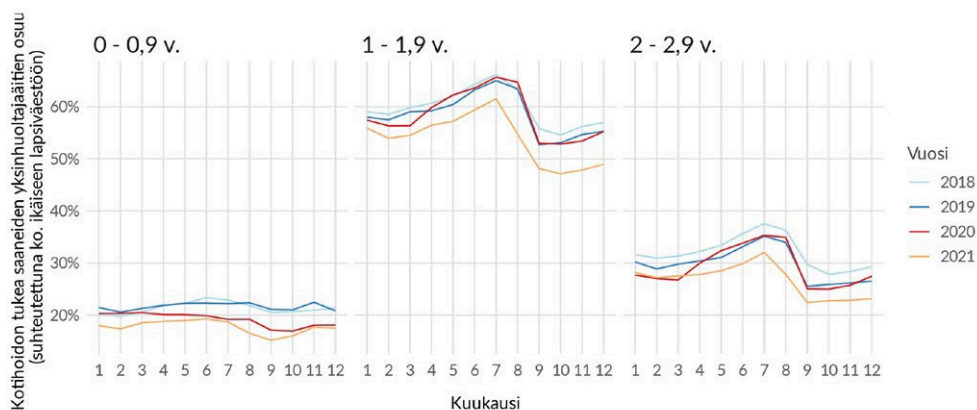
Lähde: Saarikallio-Torp, Miettinen & Rantanen 2022.

Kuvio 5.3. Kotihoidon tukea käyttäneiden äitien osuus äidin iän mukaan vuonna 2018–2021 lapsen ikäryhmittäin (0–0,9-vuotiaat, 1–1,9-vuotiaat ja 2–2,9-vuotiaat) suhteutettuna kaikkiin äiteihin ko. lasten ja äitien ikäryhmässä

Lähde: Saarikallio-Torp, Miettinen & Rantanen 2022.

Kuvio 5.4. Kotihoidon tukea käyttäneiden yksinhuoltajaäitien osuus vuonna 2018–2021 lapsen iän mukaan (0–0,9-vuotiaat, 1–1,9-vuotiaat ja 2–2,9-vuotiaat) suhteutettuna kaikkiin yksinhuoltajaäiteihin ko. lasten ikäryhmässä

Lähde: Kelan rekisterit, laskelmat: Matti Rantanen, Miia Saarikallio-Torp, Anneli Miettinen.

Taulukko 6.1. Auttaviin puhelimiin soitetut puhelut ja vastausprosentit (%), Miessakkien toimintojen asiakasmäärät sekä chat-palvelujen asiakasmäärät 2019–2021, lkm

	2019	2020	2021	Vastatut puhelut 2021, %
Auttavat puhelimet				
Nollalinja	14 753	19 349	17 427	68 %
Naisten Linja chat-palvelu	8 530	4 866 145	2 863 115	34 %
Monika-Naiset		2 921	2 568	94 %
Rikosuhripäivystyksen 116 006 -puhelin	2 100	5 500	6 600	89 % (65 % ruotsinkielinen)
Chat-palvelut				
Apua väkivaltaan (ETKL)	362	1 794	1 322	
Naisten linja		145	115	
RIKUchat	3 500	3 700	4 000	
Miessakit ry:n toimintojen asiakasmäärät				
Lyömätön Linja	232	320	280	
Väkivaltaa kokeneet miehet	81	131	125	

Lähde: Ensi- ja turvakotien liitto (2022), Naisten Linja Suomessa ry (2022), Monika-Naiset liitto ry (2022), Miessakit ry (2022), Rikosuhripäivystys (2022b), THL/ Nollalinja.

Taulukko 7.1 Sosioekonomisen aseman, psyykkisen kuormittuneisuuden, pitkäaikaissairastavuuden, toimintakyvyn ja perheenjäsenten tai yksin asumisen yhteys yksinäisyyden kokemukseen 20–70-vuotiailla FinSote 2020 aineistossa (yhden selittävän muuttujan mallit ja päävaikutusmalli, ikäväkioitu)

	Yhden selittävän muuttujan mallit ¹		Päävaikutusmalli (ikävakioitu) ¹	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
	OR (95% lv)	OR (95% lv)	OR (95% lv)	OR (95% lv)
Koulutus				
Korkea	1	1	1	1
Keskitaso	1.10 (0.82, 1.47)	0.90 (0.71, 1.15)	0.96 (0.67, 1.36)	0.96 (0.74, 1.25)
Matala	1.27 (0.96, 1.69)	1.13 (0.90, 1.43)	0.77 (0.54, 1.08)	1.03 (0.79, 1.34)
P	p=0.21	p=0.12	p=0.23	p=0.13
Työmarkkina-asema				
Työssä	1	1	1	1
Työtön	2.80 (1.99, 3.96) ***	2.15 (1.57, 2.95) ***	1.59 (1.04, 2.42) *	1.25 (0.84, 1.88)
Eläkkeellä	1.90 (1.46, 2.49) ***	1.22 (0.97, 1.53)	1.81 (1.17, 2.79) **	1.31 (0.94, 1.83)
Muut	2.23 (1.60, 3.10) ***	1.90 (1.49, 2.44) ***	0.97 (0.63, 1.51)	1.30 (0.97, 1.73)
P	p<0.001	p<0.001	p=0.02	p=0.87
Psyykinen kuormittuneisuus				
Muut	1	1	1	1
52 pistettä tai alle	15.74 (12.32, 20.12) ***	8.63 (7.07, 10.54) ***	11.46 (8.54, 15.38) ***	6.34 (5.06, 7.95) ***
P	p<0.001	p<0.001	p<0.001	p<0.001
Pitkäaikaissairastavuus				
Ei	1	1	1	1
Kyllä	1.98 (1.58, 2.48) ***	1.68 (1.39, 2.03) ***	1.24 (0.91, 1.69)	1.39 (1.11, 1.75) **
P	p<0.001	p<0.001	p=0.18	p=0.004
Toimintakyky				
Muut	1	1	1	1
Vakava toimintarajoite	3.97 (3.06, 5.15) ***	3.32 (2.58, 4.26) ***	1.51 (1.04, 2.21) *	1.72 (1.23, 2.41) **
P	p<0.001	p<0.001	p=0.03	p=0.002
Asuminen				
Muut	1	1	1	1
Yksin asuvat	5.22 (4.12, 6.60) ***	2.65 (2.19, 3.20) ***	4.48 (3.37, 5.96) ***	2.11 (1.69, 2.63) ***
P	p<0.001	p<0.001	p<0.001	p<0.001

¹ logistinen regressioanalyysi

P Selittävän muuttujan tilastollinen merkitsevyys (Waldin testin p-arvo)

* tilastollinen merkitsevyys ero selittävän muuttujan luokan ja referenssiluokan välillä. P< 0.05

** tilastollinen merkitsevyys ero selittävän muuttujan luokan ja referenssiluokan välillä. P< 0.01

*** tilastollinen merkitsevyys ero selittävän muuttujan luokan ja referenssiluokan välillä. P< 0.001

Lyhenteet: OR, vedonlyöntisuhde (odds ratio); 95 % lv, odds ratio luvun 95 %:n luottamusvälin ala- ja yläraja.

Taulukko 7.2. Vaikutukset hyvinvointiin ja arkielämään (*odds ratio*) korkeakouluopiskelijoilla. Logistinen regressioanalyysi. Tilastollinen merkitsevyys: $p < 0,001$ korostettu keltaisella, $p < 0,05$ korostettu harmaalla

	Opiskelu vaikeutunut	Talous heikentynyt	Opintojen työmäärä kasvanut	Päihteiden käyttö lisääntynyt	Toiveikkuus vähentynyt	Univaikeuksia lisää	Yhteyttä kavereihin vähemmän	Yhteyttä perheeseen vähemmän	Entistä yksinäisempää
NAISET									
Yksin asuvat (<i>muut = 1,00</i>)	1,40 $p < 0,001$	1,01 $p = 0,92$	1,12 $p = 0,16$	1,05 $p = 0,78$	1,18 $p = 0,04$	1,11 $p = 0,24$	1,11 $p = 0,36$	0,98 $p = 0,83$	1,56 $p < 0,001$
Koulusektori: AMK (<i>YO = 1,00</i>)	0,96 $p = 0,62$	0,82 $p = 0,01$	0,85 $p = 0,02$	0,63 $p = 0,002$	1,22 $p = 0,007$	1,04 $p = 0,65$	2,23 $p < 0,001$	1,39 $p < 0,001$	1,34 $p < 0,001$
Äidinkieli ruotsi	1,25 $p = 0,20$	1,49 $p = 0,009$	1,07 $p = 0,65$	1,33 $p = 0,26$	1,09 $p = 0,54$	1,11 $p = 0,51$	1,37 $p = 0,15$	1,91 $p = 0,001$	1,06 $p = 0,71$
muu äidinkieli (<i>suomi = 1,00</i>)	1,07 $p = 0,66$	1,81 $p < 0,001$	1,16 $p = 0,29$	1,55 $p = 0,15$	1,26 $p = 0,10$	1,36 $p = 0,03$	0,95 $p = 0,80$	0,87 $p = 0,38$	1,17 $p = 0,31$
Toimeentulo erittäin epävarma (<i>muut = 1,00</i>)	1,55 $p < 0,001$	6,39 $p < 0,001$	1,46 $p < 0,001$	1,79 $p = 0,002$	2,15 $p < 0,001$	1,86 $p < 0,001$	1,24 $p = 0,15$	1,33 $p = 0,03$	1,53 $p < 0,001$
Opintojen ohella ansiotyötä (<i>muut = 1,00</i>)	0,85 $p = 0,05$	1,27 $p = 0,003$	0,98 $p = 0,79$	1,21 $p = 0,22$	1,03 $p = 0,70$	0,98 $p = 0,85$	1,15 $p = 0,17$	1,28 $p = 0,003$	0,93 $p = 0,37$
Parisuhteessa (<i>ei = 1,00</i>)	0,82 $p = 0,04$	0,93 $p = 0,44$	1,10 $p = 0,27$	0,57 $p < 0,001$	0,83 $p = 0,03$	0,80 $p = 0,02$	1,32 $p = 0,02$	1,34 $p = 0,002$	0,70 $p < 0,001$
Ikä: 22–24 v	0,74 $p = 0,005$	1,01 $p = 0,92$	0,66 $p < 0,001$	0,98 $p = 0,90$	0,92 $p = 0,38$	1,12 $p = 0,25$	1,12 $p = 0,37$	0,81 $p = 0,05$	0,83 $p = 0,07$
25–29 v	0,56 $p < 0,001$	0,87 $p = 0,20$	0,45 $p < 0,001$	1,04 $p = 0,84$	0,77 $p = 0,008$	0,89 $p = 0,31$	0,80 $p = 0,09$	0,78 $p = 0,03$	0,83 $p = 0,08$
30–34 v (<i>18–21 = 1,00</i>)	0,37 $p < 0,001$	0,74 $p = 0,05$	0,55 $p < 0,001$	1,06 $p = 0,82$	0,70 $p = 0,007$	0,93 $p = 0,60$	0,60 $p = 0,003$	0,79 $p = 0,14$	0,71 $p = 0,01$

	Opiskelu vaikeutunut	Talous heikentynyt	Opintojen työmäärä kasvanut	Päihteiden käyttö lisääntynyt	Toiveikkuus vähentynyt	Univaikeuksia lisää	Yhteyttä kavereihin vähemmän	Yhteyttä perheeseen vähemmän	Entistä yksinäisempää
MIEHET									
Yksin asuvat (muut =1,00)	1,33 p=0,02	1,13 p=0,28	1,24 p=0,05	1,40 p<0,06	1,27 p=0,02	1,23 p=0,11	1,04 p=0,80	1,01 p=0,92	1,31 p=0,01
Koulusektori: AMK (YO=1,00)	0,86 p=0,14	0,72 p=0,001	0,72 p<0,001	0,71 p=0,02	1,11 p=0,27	1,02 p=0,87	1,60 p<0,001	1,30 p=0,01	1,09 p=0,37
Äidinkieli ruotsi	2,14 p<0,001	1,15 p=0,44	0,87 p=0,45	0,95 p=0,88	1,08 p=0,67	1,42 p=0,08	0,95 p=0,85	1,56 p=0,06	1,29 p=0,18
muu äidinkieli (suomi =1,00)	1,73 p=0,01	2,72 p<0,001	1,45 p=0,03	1,53 p=0,11	1,54 p=0,01	1,53 p=0,03	0,98 p=0,95	1,13 p=0,53	1,60 p=0,009
Toimeentulo erittäin epävarma (muut =1,00)	2,58 p<0,001	5,86 p<0,001	2,23 p<0,001	3,09 p<0,001	2,34 p<0,001	2,86 p<0,001	0,89 p=0,53	1,05 p=0,78	1,79 p<0,001
Opintojen ohella ansiotyötä (muut= 1,00)	0,80 p=0,04	1,05 p=0,67	0,76 p=0,006	0,96 p=0,81	0,86 p=0,13	1,23 p=0,08	1,04 p=0,74	1,11 p=0,35	1,12 p=0,27
Parisuhteessa (ei=1,00)	0,79 p=0,04	1,19 p=0,13	1,45 p<0,001	0,76 p=0,12	0,85 p=0,13	0,71 p=0,007	1,25 p=0,12	1,46 p=0,002	0,72 p=0,002
Ikä: 22–24 v	0,93 p=0,61	1,53 p<0,001	0,95 p=0,70	1,04 p=0,84	1,45 p=0,005	1,23 p=0,19	0,87 p=0,44	0,97 p=0,82	1,01 p=0,92
25–29 v	0,81 p=0,18	1,45 p=0,003	0,65 p=0,003	1,16 p=0,50	1,37 p=0,02	1,19 p=0,29	0,61 p=0,09	0,83 p=0,23	0,81 p=0,14
30–34 v (18–21= 1,00)	0,56 p=0,005	1,06 p=0,76	0,55 p=0,003	1,06 p=0,82	1,04 p=0,85	0,78 p=0,29	0,51 p=0,006	0,78 p=0,23	0,59 p=0,07

LÄHTEET

- Aalto-Setälä, Terhi & Suvisaari, Jaana & Appelqvist-Schmidlechner, Kaija & Kiviruusu, Olli (2021) Pandemia ja nuorten mielenterveys: Kouluterveyskysely 2021. Tutkimuksesta tiiviisti 51/2021. FinSote 2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Abreu, Liliana & Koebach, Anke & Díaz, Oscar & Carleial, Samuel & Hoeffler, Anke & Stojetz, Wolfgang & Freudreich, Hanna & Justino, Patricia & Brück, Tilman (2021) Life With Corona: Increased Gender Differences in Aggression and Depression Symptoms Due to the COVID-19 Pandemic Burden in Germany. *Frontiers in Psychology* 27.
- Ahokas, Jussi (toim.) (2021) Hyvinvointitaloudessa eteenpäin. Helsinki: Soste.
- Alon, Titan & Doepke, Matthias & Olmstead-Rumsey, Jane & Tertilt, Michèle (2020) The impact of COVID-19 on gender equality. Working paper 26947. NBER. www.nber.org/papers/w26947 Luettu 6.5.2022.
- Alon, Titan & Coskun, Sena & Doepke, Matthias & Koll, David & Tertilt, Michèle (2021) From Mancession to Shecession: Women's Employment in Regular and Pandemic Recessions | NBER, WORKING PAPER 28632 <https://www.nber.org/papers/w28632> Luettu 22.4.2022.
- Ancochea, Julio & Izquierdo, Jose L. & Savana COVID-19 Research Group & Soriano, Joan B. (2021) Evidence of Gender Differences in the Diagnosis and Management of Coronavirus Disease 2019 Patients: An Analysis of Electronic Health Records Using Natural Language Processing and Machine Learning. *Journal of Women's Health* 30 (3), 393-404.
- Anttonen, Anneli & Sointu, Liina (2006) Hoivapolitiikka muutoksessa. Julkinen vastuu pienten lasten ja ikään-tyneiden hoivasta 12:ssa Euroopan maassa. Helsinki: Stakes.
- Attila, Henna & Pietiläinen, Marjut & Keski-Petäjä, Miina & Hokka, Päivi & Nieminen, Markku (2018) Tasa-arvo- barometri 2017. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8/2018. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3932-5>.
- Baarck, Julia & Balahur, Alexandra & Cassio, Laura & d'Hombres, Béatrice & Pásztor, Zsuzsanna & Tintori, Guido (2021) Loneliness in the EU. Insights from surveys and online media data. Publications Office of the European Union. Luxembourg: European Union.
- Bambra, Clare & Albani, Viviana & Franklin, Paula (2021) Commentary COVID-19 and the gender health paradox. *Scandinavian Journal of Public Health* 49, 17–26.
- Barrea, Luigi & Pugliese, Gabriella & Framondi, Lydia & Di Matteo, Rossana & Laudisio, Daniela & Savastano, Silvia & Colao, Annamaria & Muscogiuri, Giovanna (2020) Does Sars-Cov-2 threaten our dreams? Effect of quarantine on sleep quality and body mass index. *Journal of Translational Medicine* 18 (318).
- Belot, Michèle & Choi, Syngjoo & Egon, Tripodi & van den Broek-Altenburg, Eline & Jamison, Julian C. & Papa-george, Nicholas W. (2021) Unequal consequences of Covid 19: representative evidence from six countries. *Review of Economics of the Household* 19, 769–783.
- Bildjuschkin, Katriina & Ewalds, Helena & Hietamäki, Johanna & Kettunen, Hanna & Koivula, Tanja & Mäkelä, Jukka & Nipuli, Suvi & October, Martta & Peltonen, Joonas & Siukola, Reetta (2020) Väikivaltakäsitteiden sanasto. Työpaperi 1/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-2>.
- Birchall, Jenny & McCarthy, Lizzie & Samuel, Maia & Davidge, Sarah (2021) The Domestic Abuse Report 2021. The Annual Audit. Bristol: Women's Aid.
- Blum, Sonja & Dobrotić, Ivana (2021) Childcare-policy responses in the COVID-19 pandemic: unpacking cross-country variation. *European Societies* 23 (sup1), 545–563.
- Boumans, Dorine & Lay, Max (2021) EUROMOD Country Report: Germany 2018–2021. Joint Research Centre, European Commission. <https://euromod-web.jrc.ec.europa.eu/resources/country-reports/latest> Luettu 4.4.2022.
- Bouvard, Laurence (2021) EUROMOD Country Report: France 2018-2021. Joint Research Centre, European Commission. <https://euromod-web.jrc.ec.europa.eu/resources/country-reports/latest> Luettu 4.4.2022.
- Brewer, Mike & Tasseva, Iva Valentinova (2021) Did the UK policy response to Covid-19 protect household incomes? *The Journal of Economic Inequality* 19, 433–458.
- Bu, Feifei & Steptoe, Andrew & Fancourt, Daisy (2020) Loneliness during a strict lockdown: Trajectories and predictors during the COVID-19 pandemic in 38,217 United Kingdom adults. *Social Science & Medicine* 265, 113521.

- Cacioppo, John T. & Hawkley, Louise C. & Crawford, Elizabeth L. & Ernst, John M. & Burleson, Mary H. & Kowalewski, Ray B. & Malarkey, William B. & Van Cauter, Eve & Bertson, Gary G. (2002). Loneliness and Health: Potential Mechanisms. *Psychosomatic Medicine* 64(3): 407–417.
- Campbell, Andrew M. (2020) An increasing risk of family violence during the Covid-19 pandemic: Strengthening community collaborations to save lives. *Forensic Science International: Reports* 2: 100089.
- Cavaghan, Rosalind & Elomäki, Anna (2021) Dead ends and blind spots in the European Semester: The epistemological foundations of the crisis of social reproduction. *Journal of Common Market Studies*. Early View.
- Christl, Michael & De Poli, Silvia & Kucsera, Denés & Lorenz, Hanno (2021) COVID-19 and (gender) inequality in income: the impact of discretionary policy measures in Austria. *JRC Working Papers on Taxation and Structural Reforms* 5/2021. Sevilla: European Commission.
- Cook, Rose & Grimshaw, Damian (2021) A gendered lens on COVID-19 employment and social policies in Europe. *European Societies* 23 (sup1), 215–227.
- Crenshaw, Kimberlé, W. (2017) *On intersectionality: Essential writings*. The New Press.
- Cruyt, Ellen & De Vriendt, Patricia De Letter, Miet & Vlerick, Peter & Calders, Patrick & De Pauw, Robby & Oostra, Kristine & Rodriguez-Bailón, Maria & Szmalec, Arnaud & Merchán-Baeza, Jose Antonio & Fernández-Solano, Ana Judit & Vidiña-Moya Laura & Van de Velde Dominique (2021) Meaningful activities during COVID-19 lockdown and association with mental health in Belgian adults. *BMC Public Health* 21 (622).
- Daly, Mary (2022) COVID-19, Social Policy and Care: A Complex Set of Processes and Outcomes. *Frontiers in Sociology*, 245.
- Danielsson, P. & Näsi, M. (2020) Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2019 - Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia.
- De Henau, Jérôme & Susan Himmelweit (2021) A care-led recovery from Covid-19: investing in high-quality care to stimulate and rebalance the economy. *Feminist Economics* 27 (1–2), 453–469.
- de la Vega, Ricardo & Ruiz-Barquín, Roberto & Boros, Szilvia & Szabo, Attila (2020) Could attitudes toward COVID-19 in Spain render men more vulnerable than women? *Global Public Health* 15 (9), 1278–1291.
- De Man, Jeroen & Buffel, Veerle & van de Velde, Sarah & Bracke, Piet & Van Hal, Guido F. & Wouters, Edwin & the Belgian COVID-19 International Student Well-being Study (C19 ISWS) team (2021) Disentangling depression in Belgian higher education students amidst the first COVID-19 lockdown (April-May 2020). *Archives of Public Health* 79, 3.
- Di Renzo, Laura & Gualtieri, Paola & Pivari, Francesca & Soldati, Laura & Attinà, Alda & Cinelli, Giulia & Leggeri, Claudia & Caparello, Giovanna & Barrea, Luigi & Scerbo, Francesco & Esposito Ernesto & De Lorenzo Antonino (2020) Eating habits and lifestyle changes during COVID-19 lockdown: an Italian survey. *Journal of Translational Medicine* 18 (229).
- Eerola, Petteri & Närvi, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2022) Can fathers' leave take-up dismantle gendered parental responsibilities? Evidence from Finland. *Journal of Family Research*. *Journal of Family Research* (Early view), 1–25.
- EIGE (2021) COVID-19 derails gender equality gains. <https://eige.europa.eu/news/covid-19-derails-gender-equality-gains> Luettu 27.4.2022.
- Elomäki, Anna (2014) Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisen Suomen valtionhallinnossa 2004–2014. Arvioiva selvitys. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportteja ja muistioita 2014:40. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Elomäki, Anna & Ylöstalo, Hanna (toim.) (2018) *Tasa-arvoa talousarvioon. Talousarvion sukupuolivaikutusten arviointi ja sukupuolitietoinen budjetointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja* 58/2018.
- Ensi- ja turvakotien liitto (2022) Sähköpostiviesti 1.3.2022. Lähettäjä: Laaksonen, Sari. Vastaanottaja Pietiläinen, Marjut.
- Eronen, Anne & Hiilamo, Heikki & Ilmarinen, Katja & Jokela, Merita & Karjalainen, Pekka & Karvonen, Sakari & Kivipelto, Minna & Koponen, Erja & Leemann, Lars & Londén, Pia & Saikku, Peppi (2020) *Sosiaalibarometri 2020*. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
- Eronen, Anne & Hiilamo, Heikki & Ilmarinen, Katja & Jokela, Merita & Karjalainen, Pekka & Karvonen, Sakari & Kivipelto, Minna & Knop, Jade & Londén, Pia (2021) *Sosiaalibarometri 2021. Koronakriisi ja palvelujärjestelmän joustavuus*. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
- Eurobarometri (2022) Women in times of COVID-19, EP Flash Eurobarometer, Euroopan komissio. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2712> Luettu 27.4.2022.
- Eurofound (2020a) *Living, working and COVID-19. COVID-19 series*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Eurofound (2020b) *Living, working and COVID-19 dataset*. Dublin, <http://eurofound.link/covid19data> Luettu 27.4.2022.
- Eurofound (2020c) *Women and labour market equality: Has COVID-19 rolled back recent gains?* Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Euroopan parlamentti (2022) Women in times of COVID-19. EP Flash Eurobarometer. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2712>.

- FP Analytics (2021) Elevating Gender Equality in COVID-19 Economic Recovery. An evidence synthesis and call for policy action. <https://genderequalitycovid19recovery.com> Luettu 12.4.2022.
- FRA. European Union Agency for Fundamental Rights (2015) Violence against women: an EU-wide survey. Main results. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf.
- Gebhard, Catherine & Regitz-Zagrosek, Vera & Neuhauser, Hannelore K. & Morgan, Rosemary & Klein, Sabra L. (2020) Impact of sex and gender on COVID-19 outcomes in Europe. *Biology of sex differences* 11 (29).
- Georgieva, Irina & Lepping, Peter & Bozev, Vasil & Lickiewicz, Jakub & Pekara, Jaroslav & Wikman, Sofia & Loseviča, Marina & Raveesh, Bevinahalli Nanjegowda & Mihai, Adriana & Lantta, Tella (2021) Prevalence, New Incidence, Course, and Risk Factors of PTSD, Depression, Anxiety, and Panic Disorder during the Covid-19 Pandemic in 11 Countries. *Healthcare (Basel)* 9 (6) 664.
- Global Health 5050 (2021) The Covid-19 sex-disaggregated data tracker. European Region Data Update November 2021.
- Government of Canada (2021) Budget 2021 will invest in women's economic recovery. News release. <https://www.canada.ca/en/department-finance/news/2021/04/budget-2021-will-invest-in-womens-economic-recovery.html> Luettu 12.4.2022.
- Greve, Bent & Blomqvist, Paula & Hvinden, Bjørn & van Gerven, Minna (2021) Nordic welfare states : still standing or changed by the COVID-19 crisis? *Social Policy and Administration* 55 (2), 295–311.
- Gryszczyńska, Bogna & Budzyń, Magdalena & Grupińska, Joanna & Kasprzak, Magdalena. P. & Gryszczyńska, Agnieszka (2022) Nutritional Behaviors, Vitamin Supplementation and Physical Activity among Polish Adults during the COVID-19 Pandemic. *Nutrients* 14 (2).
- Halme, Nina & Perälä, Marja-Leena (2014) Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos, 216–226.
- Hamadani, Jena Derakhshani & Hasan, Mohammed Imrul & Baldi, Andrew J. & Hossain, Sheikh Jamal & Shiraji, Shamima (2020) Immediate impact of stay-at-home orders to control COVID-19 transmission on socioeconomic conditions, food insecurity, mental health, and intimate partner violence in Bangladeshi women and their families: an interrupted time series. *Lancet* 8 (11), e1380–e1389.
- Hank, Karsten & Steinbach, Anja (2021) The virus changed everything, didn't it? Couples' division of housework and childcare before and during the Corona crisis. *Journal of Family Research* 33 (1), 99–114.
- Harjunmaa, Ulla & Auero, Merja & Hiivala, Nora & Suokka, Tero (2020) Suun terveydenhuolto. Teoksessa Kestilä Laura & Härmä Vuokko & Rissanen Pekka (toim.) *Covid-19-epidemiaan vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen*. Asiantuntija-arvio, syksy 2020. Raportti 14 / 2020. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
- Harjunmaa, Ulla & Helminen, Sari & Suokka, Tero & Auero, Merja & Hiivala, Nora (2022) Suun terveydenhuolto. Teoksessa Kestilä, Laura & Kapiainen, Satu & Mesiäislehto, Merita & Rissanen, Pekka (toim.) *Covid-19-epidemiaan vaikutuksen hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen*. Asiantuntija-arvio, kevät 2022. Raportti 4/2022. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
- Harris, Samantha M. & Sandal, Gro, M. (2021) COVID-19 and psychological distress in Norway: The role of trust in the healthcare system. *Scandinavian Journal of Public Health* 49, 96–103.
- Hawkey, Louise C. & Cacioppo, John T. (2010) Loneliness matters: a theoretical and empirical review of consequences and mechanisms. *Annals of Behavioral Medicine* 40, 218–227.
- Heintz, James & Staab, Silke & Turquet, Laura (2021) Don't Let Another Crisis Go to Waste: The COVID-19 Pandemic and the Imperative for a Paradigm shift. *Feminist Economics* 27 (1–2), 470–485.
- HE 105/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi väliaikaisesta epidemiakorvauksesta ja toimeentulotuesta annetun lain 11 §:n väliaikaisesta muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kasittelytie-dotValtiopaivaasia/Sivut/HE_105+2020.aspx Luettu 16.5.2022.
- Heiskanen, Markku & Piispa, Minna (1998) Usko, toivo, harkkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Sukupuolten tasa-arvo. Oikeus 1998:12. Tilastokeskus.
- Heiskanen, Markku (2002) Väkivalta, pelko, turvattomuus. Surveytutkimusten näkökulmia suomalaisten turvallisuuteen. Tutkimuksia 236. Helsinki: Tilastokeskus.
- Heiskanen, Markku & Ruuskanen, Elina (2010) Tuhansien iskujen maa. Miesten kokema väkivalta Suomessa. European institute for crime prevention and control, affiliated with the United Nations. Report nro 66. Helsinki 2020.
- Helakorpi, Satu & Kivimäki, Hanne (2021) Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2021. Tilastoraportti 30/2021. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021091446139>.
- Hietämäki, Johanna & Kaipanen, Saana & Seppälä, Terhi & Ewalds, Helena (2020) Nollalinjan puhelinpalvelu auttaa lähisuhdeväkivaltaa kokevia: Tulokset, arviointi ja suosituksat. Raportti 10/2020. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-545-2>.
- Hietämäki, Johanna & Kaittila, Anniina & Tuominen, Jarno & Vuorenmäki, Maaret & Husso, Marita & Peltonen, Joonas & Karhinen-Soppi, Anu (2021a) Lähisuhdeväkivalta koronapandemian aikana vauvaperheiden vanhemmilla ja Nollalinjan auttavan puhelimen keskusteluissa. Tutkimuksesta tiiviisti 2/2021. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-616-9>.

- Hietämäki, Johanna & Hyväri, Elli & Kekkonen, Outi & Karhinen-Soppi, Anu & Kaittila, Anniina & Husso, Marita (2021b) Lähisuhdeväkivallan kohteina olleiden avun hakemisen ja saamisen haasteet korona-aikana. Gunther, Kirsi & Kallio, Johanna (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityö professiona. Talentia-lehti, Sosiaalityön tutkimuksen seura. https://www.researchgate.net/publication/354208464_Lahisuhdevakivallan_koh-teina_olleiden_avun_hakemisen_ja_saamisen_haasteet_korona-aikana.
- Hietämäki, Johanna & Nipuli, Suvi & October, Martta & Haapakangas, Kimmo & Peltonen, Joonas (2021c) Turvallisuus ja lähisuhdeväkivalta. Teoksessa Laura Kestilä, Merita Jokela, Vuokko Härmä & Pekka Rissanen (toim.) Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen: Asian-tuntija-arvio, kevät 2021. Raportti 3/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 54-62. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-649-7>.
- Hietämäki, Johanna & Paukkunen, Tuuli (2021d) Lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden auttavat puhelimet. Kartoit-tava kirjallisuuskatsaus. Yhteiskuntapolitiikka 86(3),334-343. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021060936047>.
- Hietämäki, Johanna & Nipuli, Suvi & Peltonen, Joonas & Helenius, Jenni & Vuorenmaa, Maaret (2022) Turvalli-suus ja lähisuhdeväkivalta. Teoksessa Laura Kestilä, Satu Kapiainen, Merita Mesiäislehto & Pekka Rissanen (toim.) Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Asian-tuntija-arvio, kevät 2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hipp, Lena & Bünning, Mareike (2021) Parenthood as a driver of increased gender inequality during COVID-19? Exploratory evidence from Germany. *European Societies* 23 (sup1), 658–673.
- Hjálmsdóttir, Andrea & Bjarnadóttir, Valgerður S. (2020) "I have turned into a foreman here at home": Families and work-life balance in times of COVID-19 in a gender equality paradise. *Gender, Work & Organization* 28 (1), 268–283.
- Holm, Marja E. & Sainio, Päivi & Parikka, Suvi & Koskinen, Seppo (2021) The effects of the COVID-19 pandemic on the psychosocial well-being of people with disabilities. *Disability and Health Journal* 15 (2).
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaittinen, Tiina & Minna Zechner (2016) Hoivan arvoiset–vaiva yhteiskunnan ytimessä. Helsinki: Gaudeamus.
- Hoseinnezhad, Seyede Z. & Elyasi, Forouzan & Shahhosseini, Zohreh (2021) A Rapid Review on Domestic Violence as a Silent Consequence in Corona Time: A Double Pandemic. *European Journal of Environment and Public Health* 5 (1), em0062.
- Hubbard, Gill & den Daas, Chantal & Johnston, Marie & Dixon, Diane (2021) Sociodemographic and Psycholo-gical Risk Factors for Anxiety and Depression: Findings from the Covid-19 Health and Adherence Research in Scotland on Mental Health (CHARIS-MH) Cross-sectional Survey. *International Journal of Behavioral Medicine* 28, 788–800.
- Husso, Marita & Hyväri, Elli & Kaittila, Anniina & Hietämäki, Johanna & Karhinen-Soppi, Anu & Kekkonen, Outi & Tuominen, Jarno (2021) Korona, koti ja kontrolli: väkivaltatyöntekijöiden näkemyksiä lähisuhdeväkival-lan kohteina olleiden avun saamisen haasteista korona-aikana. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 58 (3), 349-360.
- Hyvärinen, Sini & Sihvonen, Ella & Saarikallio-Torp, Miia & Kouvonen, Petra & Merikukka, Marko & Iivonen, Esa (2021) Vauva-arki poikkeusoloissa: "En kuvitellut vauvavuotemme alkavan näin yksinäisesti". Kelan tutki-musblogi 2.6.2021. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6010> Luettu 6.5.2022.
- Häkkinen, Laura & Raevuori, Anu (2022) Lasten ja nuorten syömishäiriöt lisääntyneet ja oireilu vaikeutunut korona-aikana. *Duodecim* 138 (6). <https://www.duodecimlehti.fi/duo16639> Luettu 12.4.2022.
- Iivonen, Saija & Kivipelto, Minna (2022) Miten aikuissosiaalityön asiakkaat kokivat saaneensa tarvitsemansa palvelut ja etuudet koronaepidemian aikana? Työpaperi 1/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Ilmakunnas, Seija & Stenbacka, Rune & Martikainen, Minna & Puhakka, Mikko & Salonen, Hannu & Reinikain-en, Rasmus (2021) Yritystukien tutkimusjaoston raportti 2021. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:25. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- ILO. International Labour Organization (2020) A Gender-Responsive Employment Recovery: Building back fair-er. Policy Brief. Geneva: International Labour Organization.
- Immonen, Jere & Sutela, Hanna (2020a) Työoloprofiilit paljastavat jakautumisen: miehet selvästi yleisemmin "hyvissä töissä" kuin naiset. *Tieto&trendit* 9.9.2020. Tilastokeskus.
- Immonen, Jere & Sutela, Hanna (2020b) Työolot ovat osiensa summa – liiallinen kiire syö kehitymis- ja vaiku-tusmahdollisuuksien painoarvoa. *Tieto&trendit* 9.9.2020. Tilastokeskus.
- ISSA (2021) Childcare benefits and compensation during COVID-19. <https://www1.issa.int/analysis/childca-re-benefits-and-compensation> Luettu 18.5.2022.
- Johnson, Holly (1996) *Dangerous Domains. Violence Against Women in Canada*. Nelson Canada: Canada.
- Joiko, Sara (2020) Schooling, work and house life: women's triple shifts in times of a global health crisis. *Fami-lies, Relationships and Societies* 11 (1), 55–62(8).
- Jokela, Merita & Korpela, Tuija & Kivipelto, Minna & Jauhiainen, Signe (2021) Toimeentulotuen saajamäärät kasvoivat vähän. Koronaepidemia toi esiin järjestelmän joustavuuden. Suomen sosiaalinen tila 2/2021, Tutkimuksesta tiiviisti 4. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Jousilahti, Pekka & Heliövaara, Markku & Laatikainen, Tiina & Mattila, Tiina & Vartiainen, Erkki & Vasankari Tuula (2018) Hengityselinten sairaudet ja allergiat. Teoksessa Päivikki Koponen, Katja Borodulin, Annamari Lundqvist, Katri Sääksjärvi & Seppo Koskinen (toim.) *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa FinTer-veys 2017 –tutkimus*. Raportti 4/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

- Kaittila, Anniina & Husso, Marita & Hietämäki, Johanna & Äärelä, Eveliina & Peltonen, Joonas & Tuominen, Jarno & Hakovirta, Mia & Ewalds, Helena & Karhinen-Soppi, Anu (2021) Lähisuhdeväkivalta koronaepidemian aikana. Haaste 1/2021. <https://rikoksentorjunta.fi/-/haaste-1-21-lahisuhdevakivalta-koronaepidemian-aikana> Luettu 13.5.2022.
- Kaltainen, Janne. & Hakanen, Jari (2021) Miten Suomi voi? -tutkimus: työhyvinvoinnin kehittyminen korona-aikana kesään 2021 mennessä. Työterveyslaitos.
- Kantola, Johanna & Lombardo, Emanuela (toim.) (2017) Gender and the Economic Crisis in Europe: Politics, Institutions and Intersectionality. Palgrave Macmillan.
- Karkulehto, Sanna & Saresma, Tuija & Harjunen, Hannele & Kantola, Johanna (2012) Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste. Naistutkimus 25 (4), 17–28.
- Kela (2021a) Ohjeet lääkäreille lääkekorvauksista. <https://www.kela.fi/yhteistyokumppanit-laakekorvaukset-ohjeet-laakareille> Luettu 5.5.2022.
- Kela (2021b) Tilasto Suomen työttömyysturvasta 2020. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2021. Helsinki: Kela.
- Kela (2022) Tilastotietokanta Kelasto. <https://www.kela.fi/kelasto> Luettu 20.4.2022.
- Kestilä, Laura & Jokela, Merita & Härmä, Vuokko & Rissanen, Pekka (toim.) (2021) Covid-19-epidemian vaikutuksen hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Asiantuntija-arviot, kevät 2021. Raportti 3/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kestilä, Laura & Kapiainen, Satu & Mesiäislehto, Merita & Rissanen, Pekka (toim.) (2022) Covid-19-epidemian vaikutuksen hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Asiantuntija-arvio, kevät 2022. Raportti 4/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Keyriläinen, Marianne (2021) Työolobarometri 2020. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:36. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-804-2>.
- Kim, Heeun & Fox, Ashley M. & Kim, Younhee & Kim, Ryung & Bae, Green & Kang, Minah (2021) Is the male disadvantage real? Cross-national variations in sex gaps in COVID-19 incidence and mortality. *Global Public Health* 16 (12), 1793–1803.
- Kivipelto, Minna & Blomgren, Sanna & Karjalainen, Pekka & Saikkonen, Paula (toim.) (2013) Vaikuttavaa aikuisosiaalityötä – arviointimalleista mittareihin. Tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuraportti. Raportteja 8/2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kivipelto, Minna & Koponen, Erja & Hiilamo, Heikki & Ilmarinen, Katja & Karjalainen, Pekka (2020) Sosiaalipäivystykset ja koronaepidemian ensimmäinen vaihe. Tutkimuksesta tiiviisti 9/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kivipelto, Minna (toim.) (2020) Osallistavaa aikuissosiaalityötä. Osallistavan sosiaaliturvan kuntakokeilun tulokset. Raportti 7/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kivipelto, Minna & Ilmarinen, Katja & Liukko, Eeva (2022) Sosiaalipalvelut ja etuudet. Julkaisussa: Kestilä, Laura & Kapiainen, Satu & Mesiäislehto, Merita & Rissanen, Pekka (toim.) Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Asiantuntija-arvio, kevät 2022. Raportti 4/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 105–114.
- Klatzer, Elisabeth. & Azzurra, Rinaldi (2020) "nextGenerationEU" Leaves Women Behind. Gender Impact Assessment on the Gender Impact Assessment of the European Commission Proposals for the EU Recovery Plan. Preliminary Study. The Greens/EFA Group in the European Parliament.
- Klemetti, Reija & Vuorenmaa, Maaret & Ikonen, Riikka & Hedman, Lilli & Ruuska, Tupu & Kivimäki, Hanne & Rajala, Rika (2018) Mitä vauvaperheille kuuluu? LTH-tutkimuksen 3–4-kuukautisten vauvojen ja heidän perheidensä pilottitutkimuksen perusraportti. Työpaperi 18/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-121-8>.
- Klemetti, Reija & Vuorenmaa, Maaret & Helakorpi, Satu (2021a) Vauvaperheiden hyvinvointi – FinLapset-kyselytutkimus 2020. Tilastoraportti 6/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202103227990>.
- Klemetti, Reija & Vuorenmaa, Maaret & Ervasti, Eetu & Helakorpi, Satu & Lammi-Taskula, Johanna (2021b) Vauvaperheiden vanhempien kokemat huolet ja muutokset sosiaalisissa suhteissa ja jaksamisessa koronaepidemian aikana. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 58 (3), 284–303.
- Knop, Jade & Hiilamo, Heikki & Ilmarinen, Katja & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna (2021) Sosiaalipäivystysten kiire jatkui koronaepidemian pitkittyessä. Tutkimuksesta tiiviisti 8/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kovalainen, Anne & Poutanen, Seppo & Arvonen, Johanna (2021) Covid-19, luottamus ja digitalisaatio : Tutkimus etätöystä ja sen järjestymisestä Suomessa keväällä ja syksyllä 2020. Turun yliopisto, Turun kauppa-keakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8421-3>.
- Kraav, Siiri-Liisi & Awoyemi, Olutosin & Junttila, Niina & Vornanen, Riitta & Kauhanen, Jussi & Toikko, Timo & Lehto, Soili M. & Hantunen, Sari & Tolmunen, Tommi (2020) The effects of loneliness and social isolation on all-cause, injury, cancer, and CVD mortality in a cohort of middle-aged Finnish men. A prospective study. *Aging & Mental Health* 25 (12), 1–10.

- Kreyenfeld, Michaela & Zinn, Sabine (2021) Coronavirus and care: How the coronavirus crisis affected fathers' involvement in Germany. *Demographic Research* 44 (4), 99–124.
- Kutilainen, Aleksei & Nokso-Koivisto, Oskari & Toivanen, Otto (2021) Koronakriisin aikaisten yritystukien arviointi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2021:26.
- Kyyrä, Tomi & Pirttilä, Jukka & Ravaska, Terhi (2021) The corona crisis and household income. The case of a generous welfare state. VATT Mimeo 61. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Laatikainen, Tiina & Vartiainen, Erkki & Jula, Antti & Jousilahti, Pekka & Niiranen, Teemu (2018) Kohonnut verenpaine ja verenpainetauti. Teoksessa Päivikki Koponen, Katja Borodulin, Annamari Lundqvist, Katri Sääksjärvi & Seppo Koskinen (toim.) *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa FinTerveys 2017 -tutkimus*. Raportti 4/2018. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lammi-Taskula, Johanna & Lindberg, Päivi & Närvi, Johanna & Kauppinen, Timo & Gissler, Mika & Hakulinen, Tuovi & Hauhio, Nora & Helenius, Jenni & Hietanen-Peltola, Marke & Jahnukainen, Johanna & Eriksson, Pia & Utriainen, Siiri & Weckroth, Niina & Saariluoma, Lotta & Kiviruusu, Olli & Aalto-Setälä, Terhi (2022) Lapset, nuoret ja perheet. Teoksessa Laura Kestilä, Satu Kapiainen, Merita Mesiäislehto & Pekka Rissanen (toim.) *Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen*. Asiantuntija-arvio, kevät 2022. Raportti 4/2022. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lammi-Taskula, Johanna & Vuorenmaa, Maaret & Aunola, Kaisa & Sorkkila, Matilda (2020) Matalan kynnyksen sosiaalipalvelut lapsiperheiden tukena ja palveluiden käyttö COVID-19-epidemian aikana. Tutkimuksesta tiiviisti 15/2020. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-522-3>.
- Lehtinen, Anna-Riitta & Aalto, Kristiina (2018) Mitä eläminen maksaa? Kohtuullisen minimin viitebudjettien päivitys vuodelle 2018. *Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisu* 101. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lindström, Jaana & Jousilahti, Pekka & Laatikainen, Tiina & Jula, Antti & Peltonen, Markku (2018) Diabetes. Teoksessa Päivikki Koponen, Katja Borodulin, Annamari Lundqvist, Katri Sääksjärvi & Seppo Koskinen (toim.) *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa FinTerveys 2017 -tutkimus*. Raportti 4/2018. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Littlejohn, Jenna & Venneri, Annalena & Marsden, Antonia & Plack, Christopher, J. (2021) Self-reported hearing difficulties are associated with loneliness, depression and cognitive dysfunction during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Audiology* 61 (2).
- Lundqvist, Annamari & Haario, Peppi & Härkänen, Tommi & Koponen, Päivikki & Koskinen, Seppo & Männistö, Satu & Kaartinen, Niina & Partonen, Timo (2020) Arkielämä ja elintavat. Teoksessa Laura Kestilä, Vuokko Härmä & Pekka Rissanen (toim.) *Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen*. Asiantuntija-arvio, syksy 2020. Raportti 14 / 2020. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 22–28.
- Luoma, Minna-Liisa & Valtokari, Maria & Väre, Anna & Holm, Marja & Sainio, Päivi & Ervasti, Eetu & Vuorenmaa, Maaret & Hiekkala, Siminkka & Leppäjoki-Tiistola, Sanna & Heini, Annina & Purhonen, Sanni (2022) Vammaisten henkilöiden kokeman lähisuhdeväkivallan yleisyys ja palvelujen saatavuus: Määrällinen ja laadullinen tarkastelu. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:24*. Valtioneuvoston kanslia.
- Lily-Yrjänäinen, Maija (2022) Työolobarometri 2021: Ennakkotiedot. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2022:23. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-610-9>.
- Maji, Sucharita & Bansod, Saurabh & Singh, Tushar (2021) Domestic violence during COVID-19 pandemic: The case for Indian women. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 32 (3), 374–381.
- Mäkinen, Lauri (2017) Viitebudjetti köyhyyden mittarina – muuttuuko köyhyyden kuva? *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (2), 153–164.
- Martucci, Sara (2021) He's Working from Home and I'm at Home Trying to Work: Experiences of Childcare and the Work–Family Balance Among Mothers During COVID-19. *Journal of Family Issues*.
- Mesiäislehto, Merita & Elomäki, Anna & Närvi, Johanna & Simanainen, Miska & Sutela, Hanna & Räsänen, Tapio (2022) The gendered impacts of the Covid-19 crisis in Finland and the effectiveness of the policy responses: Findings of the project "The impact of the Covid-19 crisis in Finland". Discussion paper 2/2022. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Mielismäki, Hanna (2021) Lähisuhdeväkivalta pandemian varjossa. Yhteiskunnallisen kriisitilanteen vaikutuksia lähisuhdeväkivaltaa kokevien avunsaannin mahdollisuuksiin. Pro gradu -tutkielma, Turku: Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021110453771>.
- Miessakit ry (2022). Miessakit ry:n Toimintakertomus 2021 ja seurantatiedot 2021. Sähköpostiviesti 1.3.2022. Lähettäjä Antti Alén. Vastaanottaja Marjut Pietiläinen.
- Miettinen, Anneli & Nieminen, Anna & Saarikallio-Torp, Miia & Jauhiainen, Signe (tulossa) Kotihoidon tuen käyttö maahanmuuttajaperheissä. Kelan työpäpaperi.
- Miettinen, Anneli & Saarikallio-Torp, Miia (2020) Isälle kiintiöidyn vanhempainvapaan käyttö ja sen taustatekijät. *Yhteiskuntapolitiikka* 85 (4), 345–357.
- Monika-Naiset liitto ry (2022) Sähköpostiviesti 29.3.2022. Lähettäjä Kirsi Moilanen. Vastaanottaja Marjut Pietiläinen.

- Naisten Linja Suomessa ry (2022) Sähköpostiviesti 15.3.2022. Lähettäjä Mari Lakeus. Vastaanottaja Marjut Pietiläinen.
- Nenonen, Tellervo &, Hietämäki, Johanna & Tuominen, Jarno & Karhinen-Soppi, Anu (2022): Turvakodin asiakkaiden kokemuksia lähisuhdeväkivallasta ja palvelujen käytöstä koronapandemian aikana. Tutkimuksesta tiiviisti 2/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki
- Nieminen, Emilia (2022) Velka yleistä ammattikorkeakouluopiskelijoilla – pandemia lisäsi nuorten taloushaasteita. Tieto&trendit 6.4.2022. Tilastokeskus.
- Noor, Farha Musharrat & Islam, Momin (2020) Prevalence and Associated Risk Factors of Mortality Among COVID-19 Patients: A MetaAnalysis. *Journal of Community Health* 45, 1270–1282.
- Nurminen Mikko & Blomgren Jenni & Mikkola Hennamari (2021) Hammaslääkärissä käydään joko julkisella tai yksityisellä sektorilla – harvoin molemmilla. Kelan Tutkimusblogi. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/5860> Luettu 25.4.2022.
- Närvi, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2021) Lapsiperheiden hyvinvointi koronapandemian aikana. Osaraportti 3: Vanhempien kokemukset työn ja perheen yhteensovittamisesta ja hoivan jakamisesta. JYU Reports 11. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8938-5>.
- Närvi, Johanna & Salmi, Minna (2019) Kotitöiden ja yhteisten kulujen jakaminen tyytyväisyyden tai ristiriitojen lähteenä parisuhteissa. Teoksessa Mia Teräsaho & Johanna Närvi (toim.) Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon – analyysejä tasa-arvobarometrista 2017. Raportti 6/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-314-4>.
- Näsi, Matti & Kolttola, Ilari (2021) Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteina 2020 – kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. *Katsauksia* 48/2021. Helsingin yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Oikeusministeriö (2020) Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma vuosille 2020-2023. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2020:15.
- Ojala, Satu & Pyöriä, Pasi (2023, arvioitavana) Palkkatyön laatu ennen koronaa ja sen aikana. Teoksessa Mäki-kangas Anne & Pyöriä Pasi (toim.) (Työ)Elämä koronan aikana ja sen jälkeen. Helsinki: Gaudeamus.
- Pääkkönen, Hannu & Hanifi, Riitta (2011) Ajankäytön muutokset 2000-luvulla. Helsinki: Tilastokeskus.
- Parikka, Suvi & Ikonen, J & Koskela, T & Hedman, L & Kilpeläinen, H & Aalto, A-M & Sainio, P & Ilmarinen, K & Holm, M & Lundqvist, A (2020) Koronan vaikutukset vaihtelevat alueittain - eroja myös ikääntyneillä sekä toimintarajoitteisilla verrattuna muuhun väestöön. Kansallisen FinSotetutkimuksen ennakkotuloksia syksyllä 2020. <https://www.terveytemme.fi/finsote/korona2020/index.html> Luettu 6.5.2022.
- Parikka, Suvi & Holm, Noora & Ikonen, Jonna & Koskela, Timo & Kilpeläinen, Heikki & Lundqvist, Annamari (2021a) KOTT 2021-tutkimuksen perustulokset 2021. Verkkojulkaisu: www.terveytemme.fi/kott Luettu 10.4.2022.
- Parikka, Suvi & Koskela, Timo & Ikonen, Jonna & Kilpeläinen, Heikki & Hedman, Lilli & Koskinen, Seppo & Lounamaa, Anne (2021b) Kansallisen terveys-, hyvinvointi ja palvelututkimus FinSoten perustulokset 2020. Verkkojulkaisu: thl.fi/finsote.
- Parikka, Suvi & Koskela, Timo & Hietajärvi, Lauri & Ikonen, Jonna & Salmela-Aro, Katariina (2022) Korkeakouluopiskelijat. Teoksessa Laura Kestilä, Satu Kapiainen, Merita Mesiäislehto & Pekka Rissanen (toim.) Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Asiantuntija-arvio, kevät 2022. Raportti 4/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Partonen, Timo & Kiviruusu, Olli & Grainger, Marjut & Suvisaari, Jaana & Eklin, Aki & Virtanen, Antti & Kauppila, Riitta (2022) Suicides from 2016 to 2020 in Finland and the effect of the COVID-19 pandemic. *British Journal of Psychiatry* 220 (1), 38–40.
- Pérez, Sandra & Masegoso, Andrea & Hernández-Espeso, Nazaret (2020) Levels and variables associated with psychological distress during confinement due to the coronavirus pandemic in a community sample of Spanish adults. *Clinical Psychology & Psychotherapy* 28 (3), 606–614.
- Pfau-Effinger, Birgit (2005) Welfare State Policies and The Development of Care Arrangements, *European Societies*, 7 (2), 321–347.
- Pieh, Christoph & Budimir, Sanja & Probst, Thomas (2020) The effect of age, gender, income, work, and physical activity on mental health during coronavirus disease (COVID-19) lockdown in Austria. *Journal of Psychosomatic Research* 136.
- Pierce, Matthias & Hope, Holly & Ford, Tamsin & Hatch, Stephani & Hotopf, Matthew & John, Ann & Kontopantelis, Evangelos & Webb, Roger & Wessely, Simon & McManus, Sally & Abel, Kathryn M. (2021) Mental health before and during the COVID-19 pandemic: a longitudinal probability sample survey of the UK population. *The Lancet Psychiatry* 7 (10), 883–892.
- Piispa, Minna (2004) Väkivalta ja parisuhde: nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely survey-tutkimuksessa. Tutkimuksia 241. Helsinki: Tilastokeskus.
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Siren, Reino (2006) Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Helsinki, National Research Institute of Legal Policy and the European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations.

- Piquero, Alex R. & Jennings, Wesley, G. & Jemison, Erin & Kaukinen, Catherine & Knaul, Felicia Marie (2021) Domestic violence during the COVID-19 pandemic – Evidence from a systematic review and meta-analysis. *Journal of Criminal Justice*. Volume 74, May-June 2021, 101806.
- Piscopo, Jennifer, M. (2020) Women Leaders and Pandemic Performance: A Spurious Correlation. *Politics & Gender* 16 (4), 951–959.
- Poliisin tulostietojärjestelmä PolStat. Sähköpostiviesti 4.3.2022. Vastaanottaja K. Haapakangas.
- Power, Kate (2020) The COVID-19 pandemic has increased the care burden of women and families. *Sustainability: Science, Practice and Policy* 16 (1), 67–73.
- PuhEet. Puhelin ja verkkoauttajat Suomessa. <https://www.puheet.net/auttavatpuhelimetsuomessa/> Luettu 11.4.2022.
- Pwc (2022) Women in Work 2022 – Building an inclusive workplace in a net zero world.
- Pärnänen, Anna & Sutela Hanna (2014) *Itsensätöyöllistäjät Suomessa 2013*. Tilastokeskus.
- Pärnänen, Anna (2022a) Töiden vähenemistä ja irtisanomisia, mutta myös toiminnan kehittämistä – yrittäjät käyttäneet eri keinoja sopeutuakseen koronavirukseen. *Tieto&trendit*, Tilastokeskus.
- Pärnänen, Anna (2022b) Yrittäjien työllisyys toipunut hyvin koronasta - tietyillä toimialoilla työllisyys kuitenkin edelleen heikompi. *Tieto&trendit*, Tilastokeskus.
- Pärnänen, Anna (2022c) Korona koetellut yrittäjien jaksamista ja toimeentuloa, mutta tuonut osalle myös tarpeellisen hengähdystauon. *Tieto&trendit*, Tilastokeskus.
- Pärnänen, Anna (2022d) Nollatuntisopimuksella työskentelevät aiempaa useammin opiskelijoita. *Tieto&trendit*, Tilastokeskus.
- Reissell, Eeva & Grönholm, Marko & Rissanen, Pekka (2022a) Avosairaanhoidon palveluiden vuodenvaihteen ongelmissa hidasta korjaantumista. Teoksessa Martta Forsell, Juha Honkatukia, Merita Mesiäislehto & Eeva Reissell (toim.) *Koronaepidemian vaikutukset hyvinvointiin, palveluihin ja talouteen*. THL:n seurantaraportti, viikot 10-13 / 2022, 7.4.2022. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Reissell, Eeva & Grönholm, Marko & Rissanen, Pekka (2022b) Vuodeosastohoidon palveluissa saatavuus heikentynyt edelleen ja henkilöstöresursseissa raportoidaan jatkuvasti lisääntyviä ongelmia. Teoksessa Martta Forsell, Juha Honkatukia, Merita Mesiäislehto & Eeva Reissell (toim.) *Koronaepidemian vaikutukset hyvinvointiin, palveluihin ja talouteen*. THL:n seurantaraportti, viikot 10-13 / 2022, 7.4.2022. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Reissell, Eeva & Grönholm, Marko & Lindberg, Päivi & Rissanen, Pekka (2022c) Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon käynnit. Teoksessa Martta Forsell, Juha Honkatukia, Merita Mesiäislehto & Eeva Reissell (toim.) *Koronaepidemian vaikutukset hyvinvointiin, palveluihin ja talouteen*. THL:n seurantaraportti, viikot 10-13 / 2022, 7.4.2022. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Reissell, Eeva & Grönholm, Marko & Rissanen, Pekka (2022d) Suun terveydenhuollon palveluiden saatavuudessa esiintyy lisääntyvästi vaikeita tilanteita. Teoksessa Martta Forsell, Juha Honkatukia, Merita Mesiäislehto & Eeva Reissell (toim.) *Koronaepidemian vaikutukset hyvinvointiin, palveluihin ja talouteen*. THL:n seurantaraportti, viikot 10-13 / 2022, 7.4.2022. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Reissell, Eeva & Grönholm, Marko & Rissanen, Pekka (2022e) Mielenterveystyön palvelujen saatavuus ja henkilöstön riittävyys on parantunut vuodenvaihteen jälkeen. Teoksessa Martta Forsell, Juha Honkatukia, Merita Mesiäislehto & Eeva Reissell (toim.) *Koronaepidemian vaikutukset hyvinvointiin, palveluihin ja talouteen*. THL:n seurantaraportti, viikot 10-13 / 2022, 7.4.2022. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Reissell, Eeva & Grönholm, Marko & Rissanen, Pekka (2022f) Ikääntyneiden kotiin annettavien palveluiden tilanteen kriisi jatkuu – erityisesti henkilöstön riittävyys ongelmallista. Teoksessa Martta Forsell, Juha Honkatukia, Merita Mesiäislehto & Eeva Reissell (toim.) *Koronaepidemian vaikutukset hyvinvointiin, palveluihin ja talouteen*. THL:n seurantaraportti, viikot 10-13 / 2022, 7.4.2022. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Rikosuhripäivystys (2022a). Rikosuhripäivystyksen internetsivut 2022. <https://www.riku.fi/rikosuhripaivystyksen-asiakasmaara-kasvoi-18-prosenttia-viime-vuonna/> Luettu 23.3.2022.
- Rikosuhripäivystys (2022b). Sähköpostiviesti 11.4.2022. Lähettäjä Leena-Kaisa Åberg. Vastaanottaja Marjut Pietiläinen. Räsänen, Tapio & Jauhiainen, Signe & Pyy-Martikainen, Marjo (2021) *Sosiaaliturvan stressitesti*. Työpapereita 162. Helsinki: Kela.
- Rättö, Hanna (2021) Sekä naiset että miehet käyttivät Kelan korvaamia yksityishammaslääkäripalveluita vuonna 2020 edellisvuotta vähemmän. Kelan tutkimusblogi. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6310> Luettu 25.4.2022.
- Saarikallio-Torp, Miia & Miettinen, Anneli (2021) Family leaves for fathers: Non-users as a test for parental leave reforms. *Journal of European Social Policy*, 31(2), 161–174.
- Saarikallio-Torp, Miia & Miettinen, Anneli & Rantanen, Matti (2022) Koronapandemia lisäsi kotihoidon tuen käyttöä vain väliaikaisesti. Kelan tutkimusblogi toukokuu 2022.
- Sainio, Päivi & Holm, Marja & Ikonen, Jina & Korhonen, Marika & Nurmi-Koikkalainen, Päivi & Parikka, Suvi & Skogberg, Natalia & Väre, Anna & Koponen, Päivikki & Koskinen, Seppo (2021) Koronapandemian ja sen rajoittamistoimien vaikutukset toimintarajoitteisten ihmisten elämään. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 58 (3).

- Salmela-Aro, Katariina & Upadyaya, Katja & Ronkainen, Inka & Hietajärvi, Lauri (2022) Study burnout and engagement during COVID-19 among university students. The role of demands, resources, and psychological need. *Journal of Happiness Studies*. Käsikirjoitus arviointavana.
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (2014) Työn ja perheen yhteensovittaminen hyvinvoinnin tekijänä. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 38–51.
- Sarasjärvi, Kiira & Vuolanto Pia & Solin, Pia & Appelqvist-Schmidlechner, Kaija & Tamminen, Nina & Elovainio, Marko & Therman, Sebastian (2022) Subjective mental well-being among higher education students in Finland during the first wave of COVID-19. *Scandinavian Journal of Public Health*, 1–7.
- Seiz, Marta (2021) Equality in Confinement: Nonnormative Divisions of Labor in Spanish Dual-Earner Families During the Covid-19 Lockdown. *Feminist Economics* 27 (1–2), 345–361.
- Selander, Kirsikka & Nikunlaakso, Risto & Sipponen, Jouni & Niemi, Mervi & Olin, Nina & Laitinen, Jaana (2021) Sosiaali- ja terveysalan kasautuva koronakuorma: kyselytutkimus Suomen tilanteesta syksyllä 2020. *Tutkiva Hoitotyö* 19 (2), 30–37.
- Shafer, Kevin & Scheibling, Casey & Milkie, Melissa A. (2020) The Division of Domestic Labor before and during the COVID-19 Pandemic in Canada: Stagnation versus Shifts in Fathers' Contributions. *Canadian Review of Sociology* 57 (4), 523–549.
- Sihvonen, Ella & Kouvonon, Petra & Saarikallio-Torp, Miia & Merikukka, Marko & Hyvärinen, Sini (tulossa) Everyday life, agency and social resilience in families with young children at the early stage of the COVID-19 pandemic: a case study of Finland. Artikkelikäsikirjoitus.
- Silva, Marlene N. & Gregório, Maria J. & Santos, Rute & Marques, Adilson & Rodrigues, Bruno & Godinho, Cristina & Silva, Catarina S. & Mendes, Romeu & Graça, Pedro & Arriaga, Miguel & Freitas, Graça (2021) Towards an In-Depth Understanding of Physical Activity and Eating Behaviours during COVID-19 Social Confinement: A Combined Approach from a Portuguese National Survey. *Nutrients* 13 (8).
- Sirén, Reino & Danielsson, Petri & Kivivuori, Janne (2013) Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2012. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 28/2013. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Skogberg, Natalia & Koponen, Päivikki & Lilja, Eero & Austero, Sara & Prinkey, Tyler & Castaneda Anu E. (2021) Impact of Covid-19 on the health and wellbeing of persons who migrated to Finland: The MigCOVID Survey 2020–2021. Raportti 8/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Solomon, Alexandra & Hawkins, Kate & Morgan, Rosemary (2020) Hawaii and Canada: Providing lessons for feminist pandemic recovery plans to COVID-19. The Gender and COVID-19 Working Group.
- Sorkkila, Matilda & Aunola, Kaisa (2022) Resilience and Parental Burnout Among Finnish Parents During the COVID-19 Pandemic: Variable and Person-Oriented Approaches. *The Family Journal* 30 (2), 139–147.
- Sotkanet (2022) Tilastotietoja suomalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista. <http://www.sotkanet.fi/sotkanet/index> Luettu 10.5.2022.
- Stephoe, Andrew & Di Gessa, Giorgio (2021) Mental health and social interactions of older people with physical disabilities in England during the COVID-19 pandemic: a longitudinal cohort study. *Lancet Public Health*, 6 (6), e365–e373.
- STM. Sosiaali- ja terveysministeriö (2020) Suomi tasa-arvon kärkimaaksi: hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020–2023. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:35.
- Sulkanen, Mimmu & Alasuutari, Maarit & Närvi, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2021) Lapsiperheiden hyvinvointi koronapandemian aikana. Osaraportti 1: Aineiston keruu, metodit ja vastaajat. JyU reports 4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8694-0>.
- Suomen virallinen tilasto. SVT (2020) Palkkasummakuvaajat. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/ktps/2020/10/> Luettu 4.5.2022.
- Sutela, Hanna & Pärnänen, Anna (2018) Yrittäjät Suomessa 2017. Tilastokeskus. Helsinki: Tilastokeskus.
- Sutela, Hanna & Pärnänen, Anna & Keyriläinen, Marianne (2019) Digiajan työelämä – työolotutkimuksen tuloksia 1977–2018. Helsinki: Tilastokeskus.
- Sutela, Hanna (2020a) Koronakriisin työllisyysvaikutuksia on tarkasteltava sukupuolen mukaan – tällä kertaa iskut osuivat erityisesti naisiin. Tieto&trendit, Tilastokeskus.
- Sutela, Hanna (2020b) Suomalaisen naispalkansaajien kiire korostuu eurooppalaisessa vertailussa. Tieto&trendit, Tilastokeskus.
- Sutela, Hanna (2020c) Palkansaajilla on Suomessa hyvät mahdollisuudet vaikuttaa omaan työhönsä – etenkin miehillä. Tieto&trendit, Tilastokeskus.
- Sutela, Hanna (2021) Koronakriisin sukupuolivaikutukset työmarkkinoilla näennäisen ristiriitaisia – pandemia heijastunut eri tavoin osa- ja kokoaikatyöhön. Tieto&trendit, Tilastokeskus.
- Sutela, Hanna & Pärnänen, Anna (2021) Koronakriisin vaikutus palkansaajien työoloihin. Työpäperi 1/2021. Helsinki: Tilastokeskus.
- Suvisaari, Jaana & Kiviruusu, Olli & Parikka, Suvi & Koskela, Timo (2022) Mielenterveys. Teoksessa Laura Kestilä, Satu Kapiainen, Merita Mesiäislehto & Pekka Rissanen (toim.) *Covid-19-epidemian vaikutuksen hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen*. Asiantuntija-arvio, kevät 2022. Raportti 4/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

- Suvisaari, Jaana & Rissanen Päivi (2022) Mielenterveyspalvelut. Teoksessa Kestilä Laura, Kapiainen Satu, Mesiäislehto Merita ja Rissanen Pekka (toim.) (2022). Covid-19-epidemian vaikutuksen hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Asiantuntija-arvio, kevät 2022. Raportti 4/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Tang, Xin & Upadyaya, Katja & Salmela-Aro, Katariina (2021) School burnout and psychosocial problems among adolescents: Grit as a resilience factor. *Journal of Adolescence* 86, 77–89.
- Tervola, Jussi & Moisio, Pasi & Hänninen, Teemu & Mäkinen, Lauri (2019) Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2015–2019. Työpäpaperi 6/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Teräsaho, Mia & Närvi, Johanna (toim.) (2019) Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon. Analyysseja tasa-arvobarometrista 2017. Raportti 6/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- THL, Nollalinja (2022) Sähköpostiviesti 7.3.2022. Vastaanottaja M. Pietiläinen.
- THL (2020) Turvakotipalvelut 2019 : Turvakotien asiakasmäärät jatkoivat kasvua. Tilastoraportti 17/2020, 1.6.2020, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- THL (2021) Turvakotipalvelut 2020 Turvakotipalvelut 2020 : Turvakotien asiakasmäärät laskivat. Tilastoraportti 17/2021, 1.6.2021, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- THL (2022a) Tartuntatautirekisterin COVID-19-tapaukset. Tapausten ja kuolemantapausten lukumäärät ikä- ja sukupuoliryhmittäin. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/epirapo/covid19case/fact_epirapo_covid19case?row=measure-444833.492118.&row=sex-444328&column=ttr10yage-444309&fo=1 Luettu 9.5.2022.
- THL (2022b) Koronarokotusten vaikuttavuus Suomessa. Sairaalahoitoa vaatineiden tartuntojen lukumäärät. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/epirapo/covid19inci/fact_epirapo_covid19inci?row=incisex-639342&column=quadrimestermonth-642723&row=inciagegroup-639348#* Luettu 9.5.2022.
- THL (2022c) Koronarokotusten vaikuttavuus Suomessa. Tehohoitoa vaatineiden tartuntojen lukumäärät. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/epirapo/covid19inci/fact_epirapo_covid19inci?row=incisex-639342&column=quadrimestermonth-642723&filter=measure-639171&row=inciagegroup-639348 Luettu 9.5.2022.
- THL (2022d) Tartuntatautirekisterin COVID-19-tapaukset. Kuolemantapausten lukumäärä. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/epirapo/covid19case/fact_epirapo_covid19case?row=sex-444328&column=ttr10yage-444309&filter=measure-492118 Luettu 9.5.2022.
- THL (2022e) Väkivallan muodot. <https://thl.fi/fi/web/vakivalta/vakivallan-muodot> Luettu 10.5.2022.
- THL (2022f) Kouluterveyskyselyn tulokset. www.thl.fi/kouluterveyskysely/tulokset Luettu 16.5.2022.
- THL (2022g) Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2021. www.thl.fi/tilastot/kouluterveyskysely Luettu 16.5.2022.
- Tilannehuone GSE (2021) Tilannehuoneen raportti 13.5.2021 – viimeisimmät kehityskulut työmarkkinoilla, kotitalouksissa ja yrityksissä. <https://www.helsinki.fi/covid19-data-fi/tilannehuoneen-raportti-13-5-2021-viimeisimmat-kehityskulut-tyomarkkinoilla-kotalouksissa-ja-yrityksissa/> Luettu 20.2.2022.
- Tilastokeskus (2018) Työvoimatutkimus: Perheet ja työ vuonna 2018. https://www.stat.fi/til/tyti/2018/14/tyti_2018_14_2019-11-14_fi.pdf.
- Tilastokeskus (2021) Rikos- ja pakkokeinotilasto 2020. ISSN=2342-9151. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/rpk/2020/index.html> Luettu 16.5.2022.
- Tilastokeskus (2022a) Kuolleet. <https://www.tilastokeskus.fi/til/kuol/index.html> Luettu 6.5.2022.
- Tilastokeskus (2022b) Kuolemansyyt. <https://www.stat.fi/tilasto/ksyyt> Luettu 6.5.2022.
- Tilastokeskus (2022c) Gender-Based Violence -tutkimus 2021, ennakkotieto.
- Työterveyslaitos (2022) Miten Suomi voi? <https://www.ttl.fi/tutkimus/hankeet/miten-suomi-voi> Luettu 27.4.2022.
- UN Women. United Nations Women (2021) Beyond COVID-19. A feminist plan for sustainability and social justice. New York: UN Women.
- UNDP. United Nations Development Programme (2021) COVID-19 Global Gender Response Tracker. <https://data.undp.org/gendertracker/> Luettu 12.4.2022.
- UNECE. United nations economic commission for Europe (2021) Public investment in the care economy in the UNECE region. Opportunities and challenges for care economy in the Covid-19 recovery. UNECE UN Women series: Rethinking Care Economy and Empowering Women for Building Back Better.
- UNESCO (2020) Nurturing the social and emotional wellbeing of children and young people during crises. UNESCO COVID-19 Education Response. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373271>.
- Usher, Kim & Bhullar, Navjot & Durkin, Joanne & Gyamfi, Naomi & Jackson, Debra (2020) Family violence and COVID-19: Increased vulnerability and reduced options for support. *International journal of mental health nursing* 29 (4), 549–552.
- Valtioneuvosto (2020a) Koronakriisin jälkihoito ja jälleenrakennus: Exit- ja jälleenrakennustyöryhmän 2. vaiheen raportti. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:17. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Valtioneuvosto (2020b) Hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistaminen koronakriisin aikana ja sen jälkeen. Sosiaali- ja terveysministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön asettama ryhmä. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:19. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Valtioneuvosto (2020c) Valtioneuvoston linjaukset varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, perusopetuksen, lukio- ja ammatillisen koulutuksen, korkeakoulutuksen, vapaan sivistystyön sekä taiteen perusopetuksen järjestäjille koronavirustartuntojen leviämisen hidastamiseksi. Tiedote 16.3.2020. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/valtioneuvoston-linjaukset-suosituksista-varhaiskasvatuksen-esiopetuksen-perusopetuksen-lukio-ja-ammattillisen-koulutuksen-korkeakoulutuksen-vapaan-sivistystyon> Luettu 6.5.2022.

- Valtioneuvosto (2021a) Lapset, nuoret ja koronakriisi. Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lasten oikeuksien toteuttamiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:2. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Valtioneuvosto (2021b) Suomen kestävä kasvun ohjelma: Elpymis- ja palautumissuunnitelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2021: 52. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Valtioneuvoston asetus (191/2020) Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksen sekä opetuksen ja koulutuksen järjestämisvelvollisuutta koskevista väliaikaisista rajoituksista. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2020/20200191>.
- van der Velden, Peter G. & Contino, Carlo & Das, Marcel & van Loon, Peter & Bosmans, Mark W. G. (2020) Anxiety and depression symptoms, and lack of emotional support among the general population before and during the COVID-19 pandemic. A prospective national study on prevalence and risk factors. *Journal of Affective Disorders* 277, 540–548.
- van Tienoven, Theun Pieter & Minnen, Joeri & Glorieux, Anaïs & Laurijssen, Ilse & te Braak, Petrus & Glorieux, Ignace (2021) Locking Down Gender Roles? A Time-Use Perspective on Gender Division of Household Labour during the COVID-19 Pandemic Lockdown in Belgium. *Journal of Family Issues*.
- Vartiainen, Erkki & Jula, Antti & Laatikainen, Tiina & Niiranen, Teemu (2018) Verenkiertoelinten sairaudet. Teoksessa Päivikki Koponen, Katja Borodulin, Annamari Lundqvist, Katri Sääksjärvi & Seppo Koskinen (toim.) *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa FinTerveys 2017 –tutkimus. Raportti 4/2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Vicari, Basha & Zoch, Gundula & Bächmann, Ann-Christin (2022) Childcare, work or worries? What explains the decline in parents' well-being at the beginning of the COVID-19 pandemic in Germany? *Journal of Family Research* 34 (1), 310–332.
- Viertiö, Satu & Kiviruusu, Olli & Piirtola, Maarit & Kaprio, Jaakko & Korhonen, Tellervo & Marttunen, Mauri & Suvisaari, Jaana (2021) Factors contributing to psychological distress in the working population, with a special reference to gender difference. *BMC Public Health*. 2021 21 (1), 611.
- Väre, Anna & Holm, Marja & Hakoma, Riitta & Hintsala, Susanna & Lindström, Elina & Rieppo, Susanna & Sainio, Päivi & Nurmi-Koikkalainen Päivi (2022) Toimintarajoitteiset ja vammaiset henkilöt. Teoksessa Kestilä Laura, Kapiainen Satu, Mesiäislehto Merita & Rissanen Pekka (toim.) (2022) *Covid-19-epidemian vaikutuksen hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Asiantuntija-arvio, kevät 2022. Raportti 4/2022*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- WBG. (UK Women's Budget Group) (2020) Creating a caring economy. A call to action. <https://www2.unwomen.org/-/media/files/un%20women/grb/cgee-creating-a-caring-economy-a-call-to-action-wbg.pdf?vs=1242> Luettu 12.4.2022.
- Wiesner, Claudia (2021) Das Konjunkturpaket der Bundesregierung und seine Auswirkungen auf Frauen und Männer. *Wirtschaftsdienst* 101 (1), 21–24.
- Xue, Baowen & McMunn, Anne (2021) Gender differences in unpaid care work and psychological distress in the UK Covid-19 lockdown. *PLoS ONE* 16 (3), e0247959.
- Yavorsky, Jill E. & Qian, Yue & Sargent Amanda C. (2021) The gendered pandemic: The implications of COVID-19 for work and family. *Sociology Compass* 15 (6).
- Ylöstalo, Hanna (2012) *Tasa-arvotyön tasa-arvot*. Tampere University Press.
- Yritystukien tutkimusjaosto (2020) *Koronavirusepidemia ja yritystuet: kokonaistaloudellinen näkökulma. Taustaraportti yritystukien tutkimusjaoston vuosiraporttia 2021 varten*.
- Zamarro, Gema & Prados, Maria J. (2021) Gender differences in couples' division of childcare, work and mental health during COVID-19. *Review of Economics of the Household* 19 (1), 11–40.
- Zeng, Fanfan & Dai, Chan & Cai, Pengcheng & Wang, Jinbiao & Xu, Lei & Li, Jianyu & Hu, Guoyun & Wang, Zheng & Zheng, Fang & Wang, Lin (2020) A comparison study of SARS-CoV-2 IgG antibody between male and female COVID-19 patients: A possible reason underlying different outcome between sex. *Journal of Medical Virology* 92, 2050–2054.
- Zoch, Gundula & Bächmann, Ann-Christin & Vicari, Basha (2021) Who cares when care closes? Care-arrangements and parental working conditions during the COVID-19 pandemic in Germany. *European Societies* 23 (sup1), 576–588.

tietokayttoon.fi

ISBN PDF 978-952-383-244-2

ISSN PDF 2342-6799